RB135, 841

Presented to the
LIBRARY *of the*
UNIVERSITY OF TORONTO
by

Dr. Antonio Gomes

Da Rocha Madahil

Acquired in 1965
From the Library of
Dr. Antonio Gomes Da Rocha Madahil
Director of
Coimbra University Library

ANT. VASCONCELLII

ANACEPHALAEOSES,

ET

REGNI LVSITANI

DESCRIPTIO.

ANACEPHALAEOSES

ID EST

SVMMA CAPITA ACTORVM

REGVM LVSITANIAE

AVCTORE

P. ANTONIO VASCONCELLIO

SOC. IESV SACERD. THEOL. OLISIP.

QVIBVS ACCESSERVNT EPIGRAMMATA in ſingulos Reges ab inſigni Poeta EMMANVELE PIMENTA ejuſdem Societatis; & illorum Effigies ad vivum expreſſae: itemque Regni Luſitani deſcriptio.

TOMVS SECVNDVS.

CONIMBRICAE,

TYPIS ACADEMICIS.

A. D. CIↃ. IↃCC. LXXXXIII.

Cum facultate Regiae Curiae Commiſſionis Generalis pro Examine & Cenſura Librorum.

Taxatum hujus Voluminis pretium eſt 900. r.

Digitized by the Internet Archive
in 2012 with funding from
University of Toronto

http://archive.org/details/anacephalaeosesi02vasc

INDEX.

Regni Luſitani fines, ac diviſio. pag. 7.
Uniuscujusque Regionis vbertas. 14.
Antiqua Luſitaniæ oppida, et Romanorum coloniæ. 25.
Montes. 28.
Fontes, et balnea. 35.
Fluvii. 39.
Auri, et argenti fodinæ. 57.
Lapides pretioſi. 62.
Salinæ. 73.
Oleum. 74.
Vinum. 77.
Mel. 79.
Armenta, et pecudes. 81.
Piſces. 85.
Quando et quomodo Luſitani Chriſti fidem excepere. 88.
Martyres, qui in Luſitania, et Regnis

eidem ſubditis egregiam pro Chriſto mortem ſubiere. 102.

Martyres alii, qui noſtra proximaque ætate Luſitanum nomen honeſtarunt. 125.

Qui in India, aliiſque Luſitanorum provinciis, pro Chriſti fide ſuum ſanguinem effudere. 141.

Martyres Iaponienſes. 174.

Chriſtophori a Gama illuſtre martyrium. 183.

Religioſi homines, qui tam in Luſitania, quam illius in provinciis pro Chriſto martyrium ſubiere. 192.

Martyres Societatis Ieſu. 200.

Martyrium P. Alfonſi de Caſtro. 206.

Martyrium Gondiçali a Sylveria, et aliorum. 212.

Martyrium P. Ignatii Azevedii, et quadraginta ſociorum. 215.

Quinque Martyres Salsetani. 218.

Trium aliorum martyrium. 223.

Martyrium P. Franciſci Georgii Maronitæ, et duorum aliorum. 224.

Quantum Luſitani Reges Catholicam Fidem armis propagaverint. 231.

Quantum Luſitani Chriſtianam fidem prædicatione provexerint. 236.

Quan-

Quanta pietate, et quibus operibus ſanam fidem ſemper promoverint Luſitani. 241.
Sancti alii in Luſitania Prælati. 245.
Sanctorum diverſorum Ordinum in Luſitania exempla. 248.
Aliquot Luſitanæ feminæ ſanctitate nobiles. 255.
Sacræ aliquot Virgines Luſitanæ. 262.
Inſigniora aliquot Beatæ Virginis delubra in Luſitania. 266.
Templum S. Mariæ de Ceiça. 279.
De aliis Deiparæ Virginis Simulachris. 285.
De Miſericordiæ ſodalitio ſub tutela Virginis Sanctiſſimæ. 291.
Inſigniora Sanctorum delubra per totam Luſitaniam diſperſa. 295.
Philippi II. Luſitanica expeditio. 323.
Oratio in Laudem Philippi III. in Academia Eborenſi habita. 371.

DE-

DESCRIPTIO

REGNI LVSITANI,

Cum compendio rerum illuſtrium, quæ in eo viſuntur, tam ad humanum cultum ſpectantium, quam ad divinum.

POSTQVAM brevi judicavimus, qui Luſitaniæ Reges fuerint, & eorum opera curſim attigimus, quibus Regni ſui cæmenta poſuere, evectum exornarunt, & ejus denique fines protendere, vt in eorum Anacephalæoſibus videre eſt: non abs re fuerit ejuſdem aliquam notitiam inculcare, vt Reges qui viderit, Regna ſimul, quibus illi dederunt jura, in promptu habeat. Cum vero Luſitani egregiis invadendis facinoribus, quam ſcribendis maiorem ſemper navarint operam, non minor fuit majorum oblivio, quam poſterorum jactura, qui vtramque experti dolore æqualibi deploramus.

Authoris conſilium, & totius operis argumentum.

IACET Luſitania ad extremum veluti orbis angulum, adeo exteris hominibus ſemota pariter, & ignota, vt hoc vnum fuerit in cauſa, cur tam graviter externi Scriptores noſtris in rebus ſcribendis prolapſi fuerint; quare alieni errores me hortantur brevibus Regum compendiis breviſſimam noſtri Regni deſcriptionem ſubnectere, rebus ſubinde illuſtrioribus ſubjunctis, ſive illæ ad fidei antiquitatem, ſive ad Regum, populique pietatem ſpectent, vnde innumera cœli beneficia in noſtros homines collata apparebunt. Omnem vero rerum ſeriem aſſidua induſtria exquiſivi, antiquiores hujus Regni, & ætatis homines conſulendo, quin & optimis ab Scriptoribus colligendo, quæ magis in rem fore exiſtimavi.

Regnum Luſitanum a Summo Pontifice confirmatum.

NON deſunt externi Hiſtoriographi, qui de rebus Luſitanorum agentes liberius, quam par fuerit Chriſtiano, (vt Hiſtorici partes omittam) aliqua non minimi momenti ſcripſerunt. Alia dum prætereo, illud in fronte hujus operis admonebo, quod aliqui impudenter affirmarunt; Regnum ſcilicet Luſitanum nulla Pontificis Summi auctoritate Alphonſo Henrico fuiſſe ſtabilitum, ſolumque

que Orichienſi in prælio a militibus Regem fuiſſe ſalutatum, neque id nomen majori aliquo ſancitum jure ſuos in poſteros emanaſſe. Vt hanc, ſimilemque ſcriptorum licentiam convincam, Alexandri III. diploma nec verbo imminutum huc transferam, quod in Olyſſiponenſi archivo publico aſſervatur.

„ Alexander Epiſcopus ſervus ſervorum Dei chariſſimo in Chriſto filio Alphonſo, illuſtri Portugallenſium Regi, ejusque hæredibus in perpetuam memoriam. Manifeſtis probatum eſt argumentis, quod per ſudores bellicos, & certamina militaria, inimicorum Chriſtiani nominis intrepidus extirpator, & propagator diligens Fidei Chriſtianæ, tanquam bonus filius, & Princeps catholicus multimoda obſequia matri tuæ Sacroſanctæ Eccleſiæ impendiſti, dignum memoriæ nomen, & exemplum imitabile poſteris relinquens; æquum eſt autem, vt quos ad regimen, & ſalutem populi ab alto diſpenſatio cœleſtis elegit, Apoſtolica Sedes affectione ſyncera diligat, & in juſtis poſtulationibus ſtudeat efficaciter exaudire. Proinde nos attendentes perſonam tuam, prudentia ornatam, juſtitia

Diploma Alexandri III.

,, præditam, atque ad populi regimen ido-
,, neam, eam ſub Beati Petri, & noſtro præ-
,, ſidio ſuſcipimus, & Regnum Portugallenſe
,, cum integritate honoris Regni, & dignita-
,, te, quæ ad Reges pertinet, necnon & omnia
,, loca, quæ cum auxilio cœleſtis gratiæ de
,, Sarracenorum manibus eripueris, in qui-
,, bus jus ſibi non poſſunt Chriſtiani Princi-
,, pes circumpoſiti vendicare, Excellentiæ tuæ
,, concedimus, & auctoritate Apoſtolica con-
,, firmamus. Vt autem ad devotionem, &
,, obſequium Beati Petri Apoſtolorum Prin-
,, cipis, & Sacroſanctæ Romanæ Eccleſiæ
,, vehementius accendaris, hæc ipſa præfatis
,, hæredibus tuis duximus concedenda, eos-
,, que ſuper his, quæ conceſſa ſunt, Deo pro-
,, pitio, pro injuncti nobis Apoſtolatus offi-
,, cio defendemus. Tua itaque intererit, fili
,, chariſſime, ita circa honorem, & obſe-
,, quium matris tuæ Sacroſanctæ Romanæ
,, Eccleſiæ humilem, & devotum exiſtere,
,, & ſic te ipſum in ejus opportunitatibus, &
,, dilatandis Chriſtianæ Fidei finibus exerce-
,, re, vt de tam devoto, & glorioſo filio Se-
,, des Apoſtolica gratuletur, vt in ejus amo-
,, re quieſcat. Ad indicium autem, quod
,, præ-

„ præſcriptum Regnum B. Petri juris exiſtat,
„ pro amplioris reverentiæ argumento ſta-
„ tuiſti duas marchas auri annis ſingulis, no-
„ bis, noſtrisque ſucceſſoribus perſolvendas,
„ quem vtique cenſum ad vtilitatem noſtram,
„ ſucceſſorumque noſtrorum, Bracharenſi Ar-
„ chiepiſcopo, qui pro tempore fuerit, tu, &
„ ſucceſſores tui curabitis aſſignare. Decerni-
„ mus ergo, vt nulli omnino hominum li-
„ ceat perſonam tuam, aut hæredum tuo-
„ rum, vel etiam præfatum Regnum temere
„ perturbare, aut ejus poſſeſſiones auferre,
„ vel ablatas retinere, minuere, aut aliqui-
„ bus vexationibus fatigare. Si qua igitur in
„ futurum Eccleſiaſtica, ſecularisve perſona,
„ ſane noſtram Conſtitutionis paginam ſciens,
„ contra eam temere venire tentaverit, ſe-
„ cundo, tertiove commonita, niſi reatum
„ ſuum digna ſatisfactione correxerit, pote-
„ ſtatis, honorisque ſui dignitate careat,
„ reamque ſe divino judicio exiſtere de per-
„ petua iniquitate cognoſcat, & a ſacratiſſi-
„ mo corpore, ac ſanguine Dei & Domini
„ Redemptoris noſtri Jeſu Chriſti aliena fiat,
„ atque in extremo examine diſtrictæ vltio-
„ ni ſubjaceat. Cunctis autem eidem Regno,

„ &

„ & Regi ſua jura ſervantibus ſit pax Domi-
„ ni Jeſu Chriſti, quatenus & hic fructum
„ bonæ actionis percipiant, & apud diſtri-
„ ctum judicem præmia æterna pacis inve-
„ niant. Amen, Amen, Petrus, Paulus,
„ Alexander Papa III. Ego Alexander Ca-
„ tholicæ Eccleſiæ Epiſcopus. Ego Joannes
„ Presbyter Cardinalis S. Joannis & Pauli
„ Eccleſiæ Lamachii. Ego Joannes Presby-
„ ter Cardinalis Eccleſiæ S. Anaſtaſiæ. Ego
„ Joannes Presbyter Eccleſiæ S. Marci. Ego
„ Petrus Presbyter Cardinalis Eccleſiæ San-
„ ctæ Suſanæ. Ego Viuramenſis Presbyter
„ Cardinalis Eccleſiæ Sancti Stephani in Cæ-
„ lio monte. Ego Cynthius Presbyter Cardi-
„ nalis Eccleſiæ Sanctæ Ceciliæ. Ego Hugo
„ Presbyter Cardinalis Eccleſiæ S. Clemen-
„ tis. Ego Arduinus Presbyter Cardinalis
„ Eccleſiæ S. Crucis in Jeruſalem. Ego Mat-
„ thæus Presbyter Cardinalis Eccleſiæ San-
„ cti Marcelli. Ego Hulaldus Oſtienſis Epi-
„ ſcopus. Ego Theodinus Portuenſis Sanctæ
„ Rufinæ Epiſcopus. Ego Petrus Tuſculan.
„ Epiſcopus. Ego Henricus Albanenſis Epi-
„ ſcopus. Ego Bernerus Præneſtinus Epiſcop.
„ Ego Jacinthus Diaconus Cardinalis San-

„ ctæ

„ ctæ Mariæ in Coſmedim. Ego Ardicio „ Diaconus Cardinalis S. Theodori. Ego „ Haborans Diaconus Cardinalis Sanctæ Ma- „ riæ in Portueri. Ego Camerius Diaconus „ Cardinalis Sancti Georgii ad velum au- „ reum. Ego Bratiatus Diaconus Cardinalis „ Sanctorum Coſmi, & Damiani. Ego Joan- „ nes Diaconus Cardinalis Sancti Angeli. „ Ego Chamerius Diaconus Sancti Adriani. „ Ego Matthæus Sanctæ Mariæ novæ Diaco- „ nus Cardinalis. Ego Bernardus Sancti Ni- „ colai in carcere Tulliano Diaconus Cardi- „ nalis. Dat. Laterani per manum Alberti „ Sanctæ Romanæ Eccleſiæ Presbyteri Car- „ dinalis, & Cancellarii decimo Kal. Junii, „ Indict. II. Incarnationis Dominicæ, an. „ MCLXXIX. Pontific. V. Domini Ale- „ xandri Papæ III. an. XX. „

Regni Luſitani fines, ac diviſio.

Qvanvis Luſitanum Regnum majorem, ac potiorem antiquæ Luſitaniæ partem amplectatur, non iiſdem tamen limitibus terminatur; antiqua ſcilicet Luſitania Aquilonem verſus Durio flumine claudebatur; ab Auſtro & Occidente, mari Athlantico, ab Orien-

Regni fines.

Oriente, Ana fluvio, a quo lineam mente deſcribamus ab Oreto (quod oppidum Anæ imminet,) ad Septimancas, ſive Pontem Senticum Durio impoſitum. Nunc Orientem verſus non adeo late extenditur; qua tamen reſpicit Aquilonem, ex Provincia Tarraconenſi octodecim in Gallæciam excurrit leucas, quæ Durium, & Minium fluvios interjacent; vltra Anam ex Bætica fines carpit Serpæ, Aruccitanæ vrbis, & Oliventiæ. Itaque modo Luſitani Regni ab Aquilone Minius, & Avus ab Occidente, & Auſtro Oceanus, adſcribit limites; ab Oriente illud partim Ana, partim fines Serpæ, Mauræ, & Oliventiæ ex Bætica partiuntur. A Caſtella Luſitanum dividit Regnum, quam mente ducimus lineam, quæ Marvanum, Salvaterram, & Alfaiates pervadens, ad Contiam vſque recta pertingit. A Legionenſi Regno, Aquis flaviis, & Tranſmontanis finibus ſejungitur. Cum vero Luſitanum Regnum, vt monuimus, adhuc ſuis cohibeat finibus potiorem Luſitaniæ antiquæ partem, non immerito ſcriptores illi nomen iſtud eo modo indidere, vt ſimplici Luſitaniæ vocabulo Regnum ſignificent Luſitanum.

SEX

SEX Provinciis, ſeu Regionibus Luſitania continetur. Primam dicimus Interamnenſem; Tranſmontanam alteram; tertiam Beiram; quartam Tranſtaganam, quæ Tagum, & Anam fluvios interjacens ad Orichium vſque pertingit; quintam Eſtremaduram, (cujus Olyſſipo cum primis, nota civitas, caput eſt;) ſexta denique Provincia integrum Algarbiorum Regnum obtinet. *Luſitaniæ Provinciæ.*

OCTODECIM civitates in his Regionibus numerantur, quarum tres Archiepiſcoporum ſedibus ſunt inſignes; Bracharæ Archipræſul Hiſpaniarum primatum tenet, cujus Epiſcopalem in menſam, vt vulgo dicunt, annis ſingulis aureorum millia quinquaginta perſolvuntur. Eandem Olyſſiponenſis Archiepiſcopus ſummam accipit; Eborenſis ad millia ſexaginta. His exceptis, vndecim adhuc reſtant Epiſcopi; Portuenſis annuos in reditus ſexdecim habet aureorum millia; Conimbricenſis millia quadraginta; Igeditanenſis millia quinque ſupra viginti; Viſenſis millia viginti; Pharenſis, Algarbiorum in Regno, millia ſeptemdecim; Elvenſis millia decem; Colliponenſis decem ſimiliter; Amæenſis novem millia; Mirandenſis millia quin- *Civitates Luſitaniæ.*

quindecim. Ita fere Epiſcoporum reditus ſe habent, licet pro temporum vicibus aliquando jacturam ſubeant, vel incrementum: iidem ferme ſunt ſingulis in diœceſibus canonicorum.

Oppida & conventus. VLTRA civitates iſtas ſuperſunt aliæ, Balſa, Lacobriga, Silves, Pax Julia, & Brigantium, quæ Epiſcopalibus carent ſedibus. Majora oppida, quæ vulgo dicimus Villas, ſeptendecim ſupra quadringenta numerat Luſitania; Judiciales conventus, octo, & octoginta ſupra centum, quæ quinque, & ſexcentorum exæquant ſummam, quanvis Authores alii ad ſeptingenta ſint progreſſi. Mitto ſubdiviſiones alias minores, & noſtris hominibus familiares, duodecim enim ſunt conventus alii, quos ſuo nomine Luſitani Coutos appellant, quorum dominium eſt penes privatum aliquem ob antiquum Regis beneficium; his fere ſunt ſimiles quatuor adhuc, Julgados dicimus noſtro nomine; quatuor item alii Honores audiunt. Innumeri ſunt Pagi civitatibus, atque oppidis ſubjecti; quod vel ex Covillanio quivis poterit conjectare, ſuo namque in conventu aliquot amplectitur ſupra trecentos, & ſexaginta, quorum

rum aliqui ſuo capiti vix colonorum frequentia concedunt.

SEX ſupradictæ Provinciæ in fines adhuc minores, ſive Judiciales diœceſes (quas Luſitani patrio nomine dicimus Comarcas) dividuntur. Harum quatuor ſuo continet ambitu Interamnenſis, Portuenſem videlicet, Vimaranenſem ad Lethes oſtium, Fori denique limicorum. Quatuor item ambit Tranſmontana, Mirandenſem, Turris a Monte Corvi, Villaregalenſem, Pinhelenſem. Eſtremadura ſex, Olyſſiponenſem, Sclabitanam, Nabantiam, Ierabricanam, Colliponenſem, Cetobrigenſem. Sex item Beira circuit, Conimbricenſem, Igæditanenſem, Lamecenſem, Viſenſem, Averienſem, Albicaſtrenſem. Tranſtagana quinque, Eborenſem, Pacis Juliæ, Helvienſem, Amæenſem, Eſtremotii, Algarbienſis duas tantum cohibet, Balſenſem videlicet, & Lacobrigenſem.

Judiciales cujusque Provinciæ conventus.

DVM Regni limites ita divido, Inſulas Luſitaniæ ſceptro ſubditas prætermitto, quæ a continenti Regno tam parum diſtant, vt tribus, aut octo plurimum diebus in ſingulas ſit perfacilis navigatio: videlicet, Materiæ, quas vocant Inſulas, Portus Sancti,

Regni Luſitani Inſulæ.

De-

Deſertam, & novem Accipitrum dictas, quibus annumerantur S. Michaelis, S. Mariæ, Angra, Faialis, Gratioſa, S. Georgii, a Pico, Florum, Corvi, & plures reliquæ a Luſitanis inventæ primo, & ab iiſdem cultæ, tanta hominum frequentia, vt omnes ſi congreges, Regnum aliud ampliſſimum efficias.

Luſitania frumento indiget alieno.

MIHI tantum eſt animus in præſentia agere, quam ſint vberes ſex illæ Provinciæ Luſitaniæ, in quibus nihil, quod ad humanum ſpectet victum, deſideratur, vt iis, qui eas luſtravere, notum eſt; & aliis hoc in opere palam fiet. Fateor, ab exteris Regionibus, magnam ſingulis annis importari frumenti vim, non ita tamen ætatibus tranſactis, quum Luſitania ita ſegetibus abundabat, vt non ſuis tantum, ſed Regnis etiam conterminis poſſet affatim elargiri: quod, Rege imperante Dionyſio, magno agricolarum Mecænate, viſum eſt, qui ſerendis arvis magnam ſemper impendit curam, publicis beneficiis, & Edictis colonorum ſtudia excitando. Dionyſii veſtigiis inſtitit Ferdinandus Rex, legibus acerrime in eos animadvertens, qui, agros juſſi ſerere, imperium neglexiſſent. Cum vero cuncta mortalia ruant in peius,

agros

agros ſerendi cura elanguit , & ſuccreſcente indies hominum multitudine , frumentum ſimiliter decrevit.

Olim frumento abundantiſſima.

NON minor item alia frumenti penuriæ extat ratio. Cum enim Luſitania tot ſuo imperio Regna , & Inſulas armis junxerit , quid mirum ſi in ſuas colonias commeatus effundens frumentum exhauriatur ? Singulis enim prope diebus naves farina onuſtæ ſolvunt in Provincias vectigales , (vt claſſium mittam aſſiduos commeatus ,) in Braſiliam , Capitis viridis Promontorium , ad Aurifodinam , Inſulam D. Thomæ Principis. In Angolam quotidie , communem veluti mercem , naves ex Luſitania farinam evehunt ; neque enim , qui illic degunt , Luſitani Regionum frugibus contenti abſque noſtro frumento vitam alunt ; neque ex Guinæa , & reliqua Æthiopia evecta quotidie mancipia parum rei frumentariæ detrahunt , tantus enim illorum eſt numerus apud Luſitanos, vt oculis tantum videatur fides adhibenda , quorum opera ætati ſuperiori obibant ſervi ex eadem Luſitania oriundi , & vel hac de cauſa nunquam Regno frumentum deerat. Illud non vltimo advertendum , Luſitanos inſita ani-

animorum ſublimitate (quo pluris ſemper honorem pretio quolibet æſtimarunt) in maritimas expeditiones erectos ſuam deſerere patriam , vt apud exteros facilius divitias comparent , & honorem ; quo ſit , vt Regnum ſuis hominibus vacuum non tantum ex agricultura proventum afferat. Attamen , niſi cœli obſtet inclementia, in Tranſtagana regione frumenti laudatiſſimi feraciſſima , & Scalabitano in arvo , niſi exundans extra ripas effuſus Tagus navalibus incommodet , non ſuis , ſed vicinis etiam aliquando Luſitania frumentum præbet , vti ſæpius experimur. Quod ſi frumentum ob anni intemperiem deficiat , alium tellus ipſa victum ſuppeditat , quo tritici annona compenſatur. Abundat ſiquidem caſtanea , legumine , & totius generis pomo , carne , piſcibus , vino, oleo , ac ſale , quibus facile mercibus externi homines frumentum commutant , neque Regnum ad maris oram extenſum difficile mari invectis commeatibus reficitur.

Vniuſcujuſque Regionis vbertas.

Tranſtaganæ regionis vbertas.

De Provinciarum Luſitaniæ vbertate ſingilatim acturus jure ſuo a Tranſtagana exor-

exordiar, quæ humano victui partem ſuppeditat præſtantiorem. Eſt, vti diximus, hæc inter reliquas Luſitaniæ Provincias tritico laudatiſſimo commendabilis, neque aliud tota in Europa colligitur præſtantius, cum primis quod Eborenſe profert ſolum, & illi adjacentes agri ad Pacem Juliam, Serpam, Mauram, & Orichienſem vſque tractum. Quo circa vti Romanæ Reipublicæ horreum antiqui ſcriptores Siciliam appellarunt, vnde Romana civitas alebatur, Regni etiam Luſitani horreum jure dicemus Regionem Tranſtaganam; inde enim, quod annis ſingulis aſportatur frumentum, Olyſſiponem Regni caput, & ejus conterminos alit incolas, e quibus Regnum haud mediocre coaleſcit. Vinum cum primis nobile, & lectiſſimum abunde profert oleum; caro inde pinguiſſima, & pecudum, & armentorum; Tranſtagani caſei commendatiſſimi; poma, & mitiora, & inter omnia ſucci, & viriditatis tenaciora; ſolum vniverſim valde craſſum, ac pingue. Aliqua continet oppida perilluſtria, & amæna; In hac item provincia pretioſiſſima ſecantur marmora.

Interamnensis Regio, ita dicta a duo- *Interamnenſis Regio.*

duobus Durio , & Minio amnibus , eam qui claudunt ; octodecim longa , lata duodecim tantum leucas , plurima continet plus admirationis , quam fidei a legentibus habitatura. Regio tam hominum , quam rerum omnium, quæ ex terra gignuntur , opulentiſſima ; illius medium Archipræſul obtinet Bracharenſis , quem penes Hiſpaniarum primatus , (licet adhuc lis indirempta a multo jam tempore cum Toletano Præſule intercedat:) ſub illo octingenti fontes ſacri baptiſmatis numerantur : Portuenſis Epiſcopus Interamnenſi ſimiliter Regione ſacros item fontes numerat ad ſexcentos : has vltra Epiſcopales ſedes , quinque reſtant aliæ , quas Canonicales , ſive Collegiales dicunt Eccleſias. Vltra centum , & triginta Monaſteria tantula viſuntur in provincia , alias vt prætersam magnorum redituum Eccleſias , (vulgo dicimus Abbadias ,) necnon plures alias , (Comendas dicunt Hiſpani,) quæ ſacræ militiæ hominibus peropulentas impendunt decimas. Harum alias Chriſti milites , & Sancti Ioannis a ſacræ vrbis Xenodochio tenent alias ; omnes vero perhonorificæ ſunt pariter , & ditiſſimæ. Colligit ex hac provincia Rex annos in

ſin-

ſingulos viginti ſupra centum aureorum millia, totidem privati domini ac Dynaſtæ. Neque id mirum videbitur Eccleſiæ reditus ampliſſimos conſideranti; conſtat ſiquidem breviſſimo Regionis ſpatio vltra millionem aureum ſacris hominibus perſolvi. Eſt illud verum, non id tantum ex decimis conſtare, cum olim potior Regionis pars vltro ſuis a dominis Eccleſiæ donata fuerit in emphyteuſim. Tredecim Divorum corpora Luſitanorum ſervat; quinque maris oſtiis naves excipit; ſeptendecim amplectitur munita oppida; totidem abſque muro, præter duas, quas diximus civitates, Bracharenſem & Portuenſem. Pontes ducenti hac in provincia viſuntur arcubus omnes e lapide quadrato fornicati, viginti quinque fontium millibus perpetuo manantibus aquas ſaluberrimas ſubminiſtrat.

Humanæ ſobolis ferax ibi multiplicatio.

EST purum hic cœlum adeo, & ſalubre, & ſolum mite adeo ob perennes aquarum fontes, vt mirum in modum hominum ſoboles nutriatur; mulieres ad quinquageſimum vſque annum filios edunt, qui cœli, ac ſolis benignitate ferme incolumes educantur; & ad longiſſimam ſenectutem eaſdem ob cauſas ætatem agunt. Vnde in qualibet

ferme domo maritali ad viginti, & quinque ſupra liberos invenies. Ex quo innumera hominum coaleſcit multitudo, vt ſuperiori ætate videre fuit, cum militaris cenſus ex more per ſingulas fiebat provincias Luſitaniæ; tunc enim Barcellorum in finibus (oppidum eſt Interamnenſe) duobus, & triginta ſub ſignis, armatorum hominum millia ſeptendecim cenſa fuere. Ioannes Barrius juris conſultus, & graviſſimus Luſitaniæ Hiſtoriæ ſcriptor, ſe teſtem fatetur oculatum, in Oppido Villæ Regalis quandam Iſabellam Ribeiram agnoviſſe, ejuſdem Barrii ſacro ex baptiſmate matrem, quæ ſuperſtites ſibi filios, nepotes ac pronepotes ſexaginta viderat ſupra centum. Aliud magis a fide videbitur alienum, ſed narrantis authoritas dubitandi ſubmovet rationem. Duabus a Brachara milliaribus eſt oppidulum, quod juxta noſtræ Societatis quidam pater maturi ſatis conſilii, & ſapientiæ cum tranſiret, ſenem intuitus, cujus cani longam annorum ſeriem indicabant, ab eo rogat, quot ætatis annos exegiſſet, qui aliquos ſupra centum jam ſe compleſſe reſpondens, nequaquam duplici animo, ſed inſito ruſticis hominibus candore

ro-

roganti vicinum oppidum indicavit ; Vicinia (inquit) omnis oppidi illius me vnum agnoſcit authorem generis. Quot igitur (addidit pater) tibi filii , ac nepotes ? Quadringentos prope novi mihi filios , nepotes , ac pronepotes , ſenex reddidit. Neque ſimilia feracitatis eximiæ paſſim argumenta deſunt. Tanta igitur in dies plebis multitudine ſuccreſcente vix homines natale caperet ſolum , niſi eorum quotidie examina in Regnum vndique prodirent , ad alienos agros mercede ferendos , & maturas ſegetes demetendas ; quin eo fit , vt Regnum vniverſum iis hominibus ſit refertum.

Incolarum robur & fortitudo.

IN omnes item Luſitaniæ expeditiones diſcedunt , vbi & labore , cujus ſunt admodum patientes , & armis egregiam Reipublicæ navant operam. Cæteros inter in re militari , animis , & manu promptos præcipuam ſunt adepti laudem , quos oppidum educat Valdevez , ex quo milites magni nominis ſunt egreſſi. Ex nobilioribus hujus provinciæ hominibus , tam armis , quam literis præſtantes plurimi huic Regno decus maximum , & gloriam attulere. Antiqua ſi tempora repetamus , ab hac vna provincia ferme

omnes, & Luſitaniæ & Caſtellæ, illuſtriores familiæ trahunt originem, & noſtra adhuc ætate ſua ibidem ſervant gentilitia. Incolæ triticum aliquibus ſerunt in arvis, cætero-qui ſecale, & milium ab inſita terræ vi colligunt abundantius. Pomis cujuſcunque generis eſt vberrima; paſcua, carnem ex vniverſa Hiſpania teneriorem, & guſtui jucundiorem, ora maritima piſces præſtat delicatiores. Vvæ altis ex arboribus ſuſpenſæ magnam vini edunt copiam, non illud quidem dulce admodum & pretioſum, ſed quod alendæ plebi ſit abunde. Venationi, & aucupio eſt maxime opportuna, alitibus enim ſylvarumque animantibus abundat, neque aliunde canes venatici, aut volucres rapaces ſunt quærendæ; vtrumque enim, nec ignobile, tellus præſtat. Ita denique regio iſta aſpectui eſt jucunda, hominum vſui vtilis, & accommoda, vt eam non immerito mortalem paradiſum poſſimus nuncupare; in illa ſiquidem toto anno vernantes flores invenies, quaſi ver primum ſemper effloreſcat, vnde Strabo Luſitaniam ſolum fortunatum appellavit.

Tranſmontana Regio.

TRANSMONTANA Regio, qua Contium

tium civitas, & Brigantium, & illuſtria aliquot oppida nimis arida, vti ferme ſolent eſſe feraces auri Regiones, & idcirco aliquæ ibidem ſunt a tranſactis ætatibus aurifodinæ, alio Gallæciam, Legionenſe alio Regnum attingit; tritici, vini, olei, ac totius generis pecudum ſatis ferax, vt ſibi non tantum, ſed conterminis victum præbeat.

BEIRA, Regio eſt amœniſſima, ob manantes paſſim fluvios, qui eam locis pluribus interſecant: frumentum, ſuis quod incolis ſit abunde, tellus profert, ſecale & milium edit felicius: vinum, & locis aliquibus maxime pretioſum. Ob aeris temperiem, & amœnitatem plurima diverſi generis poma educat. Mala, quæ ob inſitam toto anno viriditatem appellamus *verdeais*, mittit in reliquam Luſitaniam laudatiſſima. Immenſam prope caſtaneæ creat vim, qua vulgus inops ſolet victitare, toto ſiquidem anno integro illam & mollem ſervant, & fumo duratam. Magnos alit ovium greges ad montis Erminii radices, qui in magnam regionis partem dum excurrit, plures ex ſe fluvios emittit, & paſcua aſſidue irrigata præſtat pecori peraccommoda. In fluminibus (valde ſci-

Beirenſis Regio.

ſcilicet frigidis) troctæ , ſive tructæ , genus piſcis ſuaviſſimum , captantur , ex tota Hiſpania celebriores.

Laudatiſſimum Luſitaniæ linum.

Ex interamnenſi Regione , & Algarbiorum Regno tantam , tamque tenuis lini copiam legunt incolæ , vt ex iis totum abunde Regnum veſtibus lineis reficiatur. Quin ibidem mulieres colo aliæ vitam alunt, ingentes aliæ conficiunt telas , quas in Legionenſe Regnum , & Caſtellanum mittunt venales , neque hæc vilis habetur merx inter eas , quæ in Hiſpanicas Indias aſportantur. In oppido Vimarano lineæ elaborantur filo ſubtili adeo , ac delicato , vt nullibi terrarum aliæ videantur cum iis , vel ſubtilitate , vel candore comparandæ. Regium vectigal , quod ex hujus tantum oppidi lineis comparatur , ſeptem ferme & octo plerumque efficit aureorum millia , ex quo facile , quantum privati colligant , apparebit.

Eſtremadura.

ESTREMADVRA , cujus caput eſt Olyſſippo , civitas in Europa ſatis nota , ad Tagi ripam extenditur ; feliciorem in Luſitania tractum occupat , in quo omnia , quæ terra profert , viſuntur laudatiſſima. Ad hanc ſpectat provinciam Scalabitanus ager , qui cum Si-

Sicilienſi poteſt tam pecoris, quam ſegetis vbertate contendere. Magnam vlterius producit olei copiam, quod in Septentrionales provincias, & in Luſitaniæ vectigales quotidie navibus aſportatur. Olyſſipponenſe ſolum eſt vberrimum, quodque ibidem ſerit triticum a Tranſtagano parum abeſt. Vina ad Tagi ripam (quod in ſuum mittimus locum) celeberrima; prope fluvium plurimæ ſunt ſalinæ. Ex Cetobrica, & Salacia lectiſſimum in varias Regiones mittitur ſal, nec tanta vnquam copia exhauritur. *Ager Olyſſipponenſis.*

Algarbiorvm Regnum vltima Luſitaniæ pars, qua magis ad Auſtrum excurrit, ita ficetis eſt occupatum, & vinetis, (præcipuus hic eſt illo in Regno terræ cultus) vt aliquando a vicinia victum exigat, ſi annorum minus faveat clementia, ſed vicinum oppidum Mertola (antiqua olim Myrtilis, Romanorum colonia) opem facile præſtat tritico, quod abunde ſuo ex agro legunt coloni, nec minus etiam opitulatur Orichienſe arvum, quod proximo eſt in confinio. Eſt quidem verum, quod annis modice fertilibus, ſibi abunde triticum colligunt incolæ, & quod ad Sancti Vincentii promonto- *Algarbiorum Regnum.*

rium

rium ſeritur, cum optimo quolibet ex Hiſpania de bonitate contendit. Abundat vino nobili, & oleo, quæ ſimul cum fico, uva paſſa, amygdalo, thynno, ac ſardinia (communis iſta merx eſt Regionis) in exteras provincias tranſvehuntur. Ad oram maritimam diverſi generis piſcatu, & abundanti conchylio victum facile parant incolæ. Mitto ea, quæ miro artificio e palma conficiuntur, ſive ad domeſticum vſum velis cophinos, ſive non minori arte ejuſdem operis galeros, & pileolos, magna ſubtilitate elaboratos. Et (quod amplius admireris) ejusdem e palmæ foliis ita filio gracili diverſa efficiuntur crepundia, vt mulieres auro poſthabito libentius illa in murænulis appendant auribus.

Antiqui authores qui de Luſitania ſcripſere.

QVI hujus Luſitaniæ vbertatis ex antiquis velit authores, Strabonem legat libro III, Atheneum Dypnoſoph., vbi de Luſitania cum ageret, Polybium citat, qui lib. XXXVIII. hiſtor. valde telluris feracitatem commendat; huic vero reliquos inter jure potiori fides habenda videtur, non tantum propter laudes non vulgares, quæ illi non parum afferunt dignitatis: excelluit ſiquidem Philoſophia, di-

dicendi & ſcribendi arte ; verum eo magis , quia inter duces egregios , qui Luſitaniam cum Scipione luſtravere , majori ſtudio provinciam eſt contemplatus , vti oculatus teſtis, quod viderat , literis evulgaret. Ab illa vero ad noſtram vſque ætatem ſemper incolæ , & ab exteris hominibus addiſcentes , & veterem ruſticitatem omittentes , majorem excolendæ telluri induſtriam adhibuere ; quæ cœli , ac ſoli clementiam vberiorem protulit in dies fructum. Conſtat vero omnia , quæ in Luſitania gignuntur , tam piſces mari , quam terra pecudes , & armenta , fruges , olera , vinum , & oleum in omnibus orbis Regionibus laudari , etſi in eiſdem hæc ab inſita telluris vi magno in pretio habeantur.

Antiqua Luſitaniæ oppida , & Romanorum coloniæ,

ILLVD hoc in loco mihi libuit animadvertere , quod tempus ipſum , & illius viciſſitudines variæ pariter admonebunt , multas fuiſſe in Luſitania civitates , & oppida non ignobilia , quæ vetuſtate omnia corrodente , vel penitus nomen amiſerint , vel adeo attritum, & inculta barbarie immutatum retinuerint ,

vt

vt nec veſtigium antiquæ famæ poſſimus internoſcere. Ita ſiquidem natura ipſa volubilis, & vaga omnia conſtanti miſcet inconſtantia, vt qua olim ſeſe continentes attingebant Regiones, fretum immiſerit, quod intervectum hac denuo tellurem occupat, illac detegit, quod operuerat; quod fit, vt nihil ſtabile perſeveret, vnde minus debet mirum videri, ſi has naturæ vices ars patiatur, & quod homines nomen indidere, annis volventibus amittatur. Ea tamen Luſitaniæ loca, quæ antiquorum nomen aſſervarunt, vel parva literarum declinatione adhuc ex ſimilitudine cognoſcuntur, reperimus Olyſſipponem, Eboram, Conimbricam, Lamecum, Bracharam, Serpam, Bejam. Hæc ſuum adhuc ſervant nomina tantilla literarum inverſione. Sic dicuntur hodie: Vouga, pro Vacua; Alter, pro Elter; Lagos, pro Lacobriga; Maleçaça, pro Maletaca; Couna, pro Equabona; Mertola, pro Myrtili. Fluvii plures, vti Mondego, pro Munda; Tejo, pro Tago; Guadiana, pro Ana; Minho, pro Minio; Ave, pro Avo; Neiva, pro Nebi; Lima, pro Limia; Tamaga, pro Tamaca; Seire, pro Scilia; Cabado, pro

Antiqua nomina locorum Luſitaniæ.

Cadavo ; Coa , pro Cuda ; Douro , pro Durio.

Conventus Iuridici Romanorum in Luſitania.

QVO tempore Romani Hiſpaniam obtinuere , ſuos in illa ſenatus judiciarios habebant , quos Conventus juridicos ſuo nomine appellabant. Luſitanicos Emerita , Pace Iulia , & Scalabi poſuere ; poſtea vero ex Emerita in Bracharam tranſtulere , quæ ad Gallæciæ provinciam ſpectabat , quam Tarraconenſis id temporis amplectebatur. Plura juris antiqui Latii , & Italici municipia , in Luſitania habuere , quibus plures conceſſerant immunitates. Hæc inter Olyſſippo , Authore Plinio , eodem pariter ſuffragiorum jure cum Romana vrbe fruebatur , neque diſcrimen aliquod interceſſerat inter Olyſſipponenſem , & Romanum Civem , quo poſſet minus , vel ſuo ſuffragio ad magiſtratum alios promovere , vel alieno inter cives alios promoveri. Antiqui Latii jure fruebatur , Ebora , Myrtilis , Salacia. Præter quatuor iſta municipia cujuſvis expertia vectigalis , triginta numerabantur alia , quæ Romanis annua pendebant ſtipendia. Colonias item non paucas creavere , quæ iis hominibus conſtabant , quos Romana civitas in oppidum aliquod in-

co-

colis vacuum, vel denuo excitandum emittebat. Alia item Romanis fuit ratio colonias mittendi in Regiones exteras, quas armis ceperant; cum videlicet minus fidebant incolis, & eos vti continerent in officio, ſuos homines coloniæ creandæ nomine in oppidi præſidium ſufficiebant. Omnes tamen illæ Romanis legibus, & immunitatibus vtebantur. Ex hujuſmodi coloniis duas meminit Plinius in Luſitania. Alia fuit Pax Iulia, quam modo dicimus Bejam, neque nomen adeo diſſimile fidem imminuit, cum variæ in lapidibus inſcriptiones id aperte teſtentur, vti in noſtro Andræa Reſendio videre eſt libro illo, quem de Antiquitatibus induſtria compoſuit indefeſſa. Alia fuit Scalabis (vulgo dicimus Santarem, olim Veteres dixere Iulium præſidium) a colonia nimirum, quam Iulius Cæſar illuc miſit, vt Romanis militibus impoſitis ab incolarum motibus tutam redderet.

Montes Luſitaniæ, & in iis aliqua ſcitu digniora.

Cur montes in orbe fuerint inditi.

QVEMADMODVM divinus humani corporis architectus ſolidiores aliquas in eo effinxit

xit partes, quæ majori duritie concretæ languidiores alias ſuſtinerent; vnde a capite dorſum extendit, in quo reliqua oſſium contignatio fornicem efficeret concameratam, quam ſuper iners caro, & parum ſolida ſtabile plurimos in vſus haberet fulcimentum: ita Regiones multiformi diſcrimine partitus eſt, vt montes dorſi inſtar illas diſſecarent medias, quo firmiorem redderent terræ plagam; alibi altiora cacumina excitavit, quo valles efficeret pulchriores, & ſubjectis ad radicem fontibus mortalium vſui commodiores; plures denique ob cauſas, terræ incolis valde vtiles ex Geographica doctrina, mundi conditor illum ita ſolida oſſium compagine ſolidavit. Primum vero, quod veluti fundamentum dorſi ſimile ſubter poſuit, eſt (Geographorum ex mente) Taurus Mons, qui in varias excurrens provincias, varia ex ſe veluti brachia, & minora emittit oſſa, quibus totum hoc corpus molem ſuſtineat, & hominum generi inſerviat multifariam. Ex iis vero brachiis, ſeu Mundi oſſibus, aliqua, Gallæciam dum pervadunt, in Luſitaniam ad Aquas Flavias extenduntur: alia Interamnenſem dividunt Regionem, partem-

temque occupant aliquantulam e Legionenſi Regno, modo ſubditam Luſitaniæ, & ad illius Provinciam, quam dicimus Tranſmontanam, quæ ad Gallæciæ olim fines ſpectabat. Non minus aliud hujus e corporis oſſibus Erminium extollit montem, qua Guarda civitas jacet. Hunc antiquorum fuiſſe Erminium noſter Reſendius inter Luſitaniæ antiquitates palam oſtendit. Ad illius radices plura oppida non minimi momenti ſita ſunt. Montis pars a reliquo avulſa, vt ex antiquorum ſcriptis apud eundem authorem ſatis conſtat, montem efficit, quem ab ſtella appellamus. Qua mons iſte excreſcit altius, pyramidis in modum effigiatur, a formaque ipſa incolæ appellant cacumen illud altiſſimum, Montem Cantari. Aliqua iſtud veluti tabernaculum continet in circuitu milliaria. Summo in vertice eſt lacus ſpatio paſſuum plurimorum, cujus ea eſt natura, vt æſtuante Oceano (cum ab eo plures diſtet leucas, & præcelſo ſit in faſtigio) ipſe pariter exæſtuans intumeſcat.

Sintra mons Luſitaniæ.

ALIVM Luſitania celebrem habet montem, Sintræ vocamus, ſatis navigantibus notum, illic ſiquidem vltimum fixere ab

Oc-

Occidente orbis limitem, vbi (Plinio authore) elementa aquæ, telluris, & aeris dividuntur: mons apprime viridis, & amœnus, ſi ibidem æſtum velis ſuis in menſibus declinare. Montis finem, qua Oceanum attingit, nautæ appellant Rupem, vulgo Rocham Sintræ. Antiqui Geographi Lunæ promontorium; ob Olyſſipponis viciniam, a qua quinque tantum diſtat leucis, Olyſſipponenſe; alii denique, Strabonem ſecuti, Hiernam dixere.

Monaſterium S. Hieronymi in Sintra.

Plvrima hoc in monte viſuntur non curſim attingenda, ſed nos promiſſæ brevitatis amatores, aliqua tantum quam breviſſime perſtringemus: & a ſummo, mirumque in modum acuto vertice incipiendo, illic videre eſt affixum prærupto ſaxo monaſterium Sancti Hieronymi, cujus ædificationem nunquam ſatis admireris, ſi locum, ſtructuram, & ædificii magnitudinem contempleris. Eſt illud ſanctæ Mariæ a Rupe dicatum, opus vniverſum lapicidarum opera, & ferro incuſſorio duro in lapide excavatum, ita vt pergulæ cubiculares Monachorum, & domus reliquæ Monaſterii vſui neceſſariæ, quin & templum ipſum, ac vi-

cinæ

cinæ excipiendis hoſpitibus ædes ſatis amplæ, ob aſſiduam frequentiam eorum, qui ad novendiales preces illuc ventitant, in rupe ſint inciſæ. In atria, & alia monachorum viridaria, vbi plurimæ pomorum feraces coluntur arbores, necnon ſuaves herbæ, terra aliunde convecta fuit. Monaſterium efficit ſpectabile jucundiſſimus vndequaque proſpectus, quem qui plurima videre prælta loca, omnibus amœnitate anteponunt; parte enim alia ſeſe præbet oculis Oceanus: ad montis latera valles apparent oculis jucundiſſimæ, in quibus totius generis arbores tam pomis, quam frondibus, commendata. E radicibus longiſſimæ extenduntur planicies pecoris, & tritici feraces nimium; qui proſpectus, adeo multiplex & varius, neſcio quam incondito ac lapidoſo monti conciliat venuſtatem. Ad latus aliud, infimo in monte prope maris oram, qua aliquantulum mare ſubintrat, olim fuit antiquum templum Soli, ac Lunæ conſecratum, cujus adhuc extant veſtigia, nec non aliqui inſcripti lapides, e quibus vnus hanc adhuc ſervat inſcriptionem.

SO-

SOL. ET. LVN. CEST. ACID. PEREN.
LEG. AVG. PR. PR. PROV. LVSIT.

MONTEM verſus continentem attingit vallis leucæ ſpatio longitudine, Collares Luſitani (quaſi diceres monilia latine) vocant ab oppido hujus nominis juxta Oceanum ſito. Vallem hujus magnitudinis, aut viſui pulchriorem, aut vſui commodiorem vniverſa in Europa facile non reperies. Eſt vndique pomiferis arboribus conſita, quæ adeo ſunt fertiles eo in ſolo, vt ſeſe vndique certatim rami permiſceant, & vix infra ambulantibus liber pateat ſuſpectus cæli: foliorum diverſitas conſimili in viredine mirifice intuentium oblectat oculos. Ex hac vna valle maxima ex parte alitur Olyſippo, inde enim diebus ſingulis, tam hyeme quam æſtate, onuſta pomis & oleribus jumenta civitatem ingrediuntur, vt omittam, quæ vinum ac triticum eadem ex valle ſolent aſportare. Decimæ pomorum, quæ Regi ſolvuntur, (*Cizas* vocant Luſitani,) in annos ſingulos quingentos aureos ſupra duo millia efficiunt, vnde cuncta vniverſim poma (ea ſi auferas, quæ ob dominorum immunitates *Collares.*

Regia non pendunt vectigalia) triginta millium aureorum explebunt ſummam. Valle extrema prope mare immenſæ profunditatis extat puteus latitudinis maximæ , & ita rotundus , vt artificum manibus elaboratus videatur ; ad putei extremam marginem nemo niſi funibus illigatus accedit, vnde lapidem ſi emittas , longiſſimo temporis ſpatio ſpectabis , ſi imo in fundo velis ſtrepitum exaudire , ex qua profunditate conjectamur e mari , cujus exæquat ſummum , per latentes terræ venas aquam ſugere.

Aliorum montium nomina.

ALII adhuc in Luſitania extant montes , de quorum amœnitate , & commoditatibus vberius poſſemus loqui. Eſt ſiquidem in Algarbiorum Regno mons non exiguus , qui Regnum omne , qua ſpectat ad continentem , circuit ; Montem Cicum dicunt incolæ , alii paululum inverſo nomine Monchicum : cum vero Regio illa ad hujus radices extendatur , nomen inde eſt mutuata Algarbii , ſonat ſiquidem Mauris olim habitatoribus nomen iſtud *tellurem imam.* Præterea multis ex fontibus , qui ab ipſo trahunt originem , magnam accipit & amœnitatem , & pariter fœcunditatem. Sunt enim

enim in Tranſtagana montes Caldeirani, Portelii, Sancti Iſidori, Arrabidæ, Sancti Ludovici; in Eſtremadura Minde, Albardos, Sanſon; in Beira Alcoba, & mons Murus; in Regione Interamnenſi Mons Corvaceira, Lures, Soaia; in Tranſmontana Amaranus mons, Montoſus, Reboda. Plurimas Luſitaniæ montes iſti, quibus vndique diſtincta eſt, vtilitates præſtant: ſiquidem fontium cauſa, quibus in ſubjectas deſudant valles, Regionem efficiunt valde amœnam, nec minus vberem, & mortalium vſui peraccommodam.

Fontes & Balnea Luſitaniæ.

Svpra ſuo in loco monuimus quibus, quamque ſalubribus, abundet fontibus Regio Interamnenſis, quæ amœnitate reliquas inter Luſitaniæ nullo certamine primatum tenet; ſiquidem longa octodecim non amplius leucas, lata duodecim, quinque ſupra viginti millia perennium fontium numerat aquarum, præſtantia cum nullis in Europa comparandorum. Similiter & Beira delicatiſſimis, frigidis, ac ſaluberrimis abundat aquis, & omnis vniverſim Luſitania vndique *Fontes Interamnenſes.*

rivis, ac fontibus interſecatur, qui eam reddunt incolis feracem pariter, & ſalubrem. Vna tantum provincia Tranſtagana aliquibus in locis fontium laborat penuria, quamvis alibi non deficiant, vti in oppido Eſtremotio, in quo aliquot ſupra triginta ſunt fontes publici aquæ apprime ſalubris ac delicatæ. Oppida item Cano, Villæ Viçoſæ, Borbæ, Alandroalis, Montis majoris, valde ſunt amœna, & fontibus abunde irrigua.

Aquæ ſalubritatis cauſa.

HORVM fontium ſalubritas, & præſtantia, videtur provenire a tellure ipſa, quæ variis interſecta auri, & argenti venis, aquæ intrinſecus permeanti vires communicat ſalutares. Vnde antiquos Luſitanos ſcripſit Strabo abſtemios, aquæ vero potores. Illecti ſiquidem aquarum ſuavitate vinum, quaſi vilius, poſtponebant.

Thermæ, & medicinales aquæ in Luſitania.

NEQVE Luſitania frigidis, & potui jucundis potitur aquis, ſed calidis etiam, & ad curandos morbos præſentiſſimis, in quibus balnea ſunt ſatis nobilia ob reſtitutam in iis deſperatis hominibus ſanitatem. Reliqua inter primum ſuo iure obtinet locum ille, quem a calidis ibidem aquis ebullientibus appellant Caldas; locus eſt prope Obidos, vbi

vbi Eleonora, Ioannis ſecundi Luſitaniæ Regis vxor, perilluſtre condidit Xenodochium, quod amplis redditibus locupletavit, vnde omnibus, qui illuc quærendæ ſanitatis cauſa ſex ſtatis menſibus ventitant, gratis & affatim omnia ad curationem neceſſaria impenduntur. Quin immo Medicum non exiguo cum honorario, & pharmacopolam cum apotecha omni medicamentorum genere referta aſſignavit, vt ſanitas ægrotantibus nullo pretio conſtaret. Ædes etiam nobilioribus ſeorſim condidit, in quibus magna cum munditie &, prout res poſtulat, ſplendore omnia ſedulo exhibentur. Curam rei totius commiſit Patribus a Sancto Eligio, qui coloris violacei ſunt Monachi ſub Sancti Laurentii Iuſtiniani degentes inſtituto. Alia ſunt balnea Algarbiorum in Regno, in oppido Alvor, quæ Ioannes ſecundus Luſitaniæ Rex petivit, cum lethalis veneni quæreret medicinam. Antiquiora alia ſunt in Beira, in Conventu de Lafoes, quæ maioribus erant maiori in pretio, & ad illa ægroti vndique conveniebant.

Fons miræ virtutis.

QVATVOR a Conimbrica leucis prope oppida Cantanhedium, & Cadimam, eſt fons

Fons omnia ſorbens.

fons naturæ protinus admirandæ, pede non amplius profundus, arenoſus, & ſubturbidus, (incolæ dicunt Fervenças, quod ferveat perenni aquarum, & arenarum ebullitione;) ea vero eſt natura, vt quidquid in eum injicias abſorbeat, nec ſatis poteſt apparere, quo injectos arborum ramos devolvat, cum non ſemel arborem integram experimenti cauſa radicibus imis, aut ſummis tantum frondibus, applicitam trunco tantum, ſive ramo quolibet, ita devoret, vt nullis viribus poſſit avelli, & brevi temporis ſpatio, nec tantillus ramuſculus appareat. Illud etiam accidit, vt labenti jumenti pede ita fortiter brevi ſpatio animal ad ſe traxerit, vt multa vix arte & robore a devorante poſſet abſtrahi. Fons iſte (ex Ioannis Vaſæi ſententia) eſt a Plinio memoratus, cum duos in Hiſpania meminit, quorum alter inſita ſublatenti virtute omnia abſorbebat, alter quidquid injiceretur mittebat foras. Neque Vaſæum fallit conjectura; ſcripſit enim Plinius fontem illum, conjecta protinus devorantem, Carrinenſi fuiſſe in agro, quo in loco contendit Vaſæus legendum potius Catinenſi; cum enim ager & oppidum, juxta quod fons manat

nat, dicatur Cadima, tam parva litterarum corruptela facile fontis hujus auctorem agnoſcit Plinium. Mihi videtur ſimilius vero antiqui nominis veſtigium durare in pago tenuiori prope ſito, quod etiam nunc incolæ appellant Carromeu. Non longe ab hoc ſunt duo fontes, quos ibidem recenſet Plinius, e quibus alter omnia injecta evomit, ſed non tanta celeritate, vt ſuperior abſorbet; alter lacui, quàm fonti, ſimilior aurei coloris piſces ceruleis & triſtibus aquis coercet.

In oppido Almada (contra Olyſipponem ſurgit) eſt fons, cujus aqua morbo calculari habetur remedium valde præſens, vnde multis ex locis exquiritur, illudque virtutis eſt argumentum, quod lutea quælibet vaſorum fruſtra, ſi forte juxta canales, quibus aqua perfluit, relinquantur, vel ipſi vicina, perfringuntur.

De Fluviis, qui Luſitaniam interfluunt.

Cvm Luſitaniæ ſolum tot ſcateat fontibus, vti diximus, pluribus neceſſario fluminibus irrigabitur, quæ ab hiſce derivantur; quocirca Strabo felicem dixit Luſitaniam, quæ tot fluviis naves patientibus interſecatur,

tur, qui aureis arenis commendantur, vt aurum in iis ſelectum teſtatur hodie. Præter eos Luſitaniæ fluvios, qui ab eodem Regno oriundi, vbique Luſitani, noſtrum in mare ſe exonerant, alii ſunt externi, qui Regni fines ingreſſi alios ex itinere excipiunt, quibus duplo ſæpius maiores in mare influunt.

Ana ſive Guadiana fluvius.

A Guadiana, quem modo diximus, (veteres Geographi Anam dixêre,) incipiemus; is ſiquidem finis vltimus Luſitaniam diſcriminat a Betica. Nomen invertere Mauri, Hiſpaniam qui tenuere, ſuo ex more Guadi præfigentes nomini, (eſt enim Guadi inter illos fluvius,) ac proinde Guadiana Arabico nomine ſignificat Anam fluvium. Cum vero ex Caſtella defluat, & paucas in Luſitania pervadat leucas, Luſitani & Guadianam & Odianam ex dicentis arbitrio appellant. Suum habet caput prope Conſaburam in ea plaga, quam antiqui dicebant Laminitanos agros, hodie vulgo Manchas Aragoniæ. Neque hoc antiquis Geographis adverſatur, dum ſcribunt hos fuiſſe campos in Hiſpania citeriori, ſive Tarraconenſi provincia, quod perinde valet. Poſtquam fluvius iſte multa milliaria ſuo curſu conficit, & Oretum Regiam civita-

ta-

tatem, ſive Calatravam, interluit, aliaque ex itinere pervadit oppida, iterum ſubter ima telluris viſcera ſe abſcondit ſpatio milliarium plus triginta, donec tandem prope oppidum Villa forte erumpit. Omnem illum Regionis tractum, quo fluvius deliteſcens recondito pertranſit a luco, mirum in modum luxurianti herbarum paſtu alendo pecori fœcundat, aqua ſcilicet per occultos terræ meatus ſolum ſuperius humectante. Vnde, quemadmodum Alpheum bibentes in Arcadia illius cum Arethuſa, fonte Siculo, amores commenti ſunt, ita Hiſpani patrium laudantes Regnum venuſta illuſione dicebant pontem in eo eſſe, in quo ovium plura millia paſcerentur.

PLVRIMA ſecum affert commoda Guadiana fluvius iis, quas præterlabitur, regionibus, quod Tranſtagana cum primis arida experitur; cum enim fluvios habeat raros, neque piſtrina aquaria, quibus triticum molatur, niſi curſu perenni incolas hac in penuria juvaret, vitam alerent difficilius. Ripam ſimul paſtui efficit valde commodam, &, quæ ibidem paſcuntur pecora, guſtui perjucundas alunt carnes. Luſitaniam ingreſſus *Anæ utilitates.*

Odiana

Odiana duas circiter leucas a Serpæ oppido, in locum devenit præruptis vndique aſperrimiſque ſaxis invium: hic ſe in duos partitur duro ex lapide canales, inde ſe ſtatim permiſcent aquæ, & torrente eodem valde rapido duos ſubintrant lapides ad invicem fornicatos, qui naturæ artificio in pontem anectuntur, vtramque jungentes ripam, vt iter facientibus ſecuro tranſitu commodius inſerviant. Hunc evadens naturæ pontem in ſcopulos iterum incurrit adeo anguſtos, vt nec paſſus duos occupet latitudinis: inde præcipiti ex loco horribili fragore in imum puteum devolvitur, latum paſſibus centum, vlnas profundum octoginta. Locum, vbi aqua recipitur, Aſſenium ſuo nomine dicunt incolæ, a fragore illo incondito, quem aqua ex præcipiti adeo & prærupto loco inter concava ſaxorum delapſa edit; a ſummo enim ſaxo, vnde cadit, ad ſummam putei ſubjacentis aquam vlnæ ſexdecim altitudinem metiuntur. Putei marginem lapides vndique circumſepiunt, qui alliſum aquæ ſonitum, cavitatibus dum excipiunt, reddunt majorem: illos crebro motu contundens aqua ita variis in locis atterit, vt imagines ſæpius, &

ex-

expreſſas efficiat figuras artificum operam æmulantes. Ex hoc veluti ſtagno, ſeſe iterum effundens, rupes alias offendit torrens, quæ illum iterum anguſtis itineribus aſtringunt maxime, ita vt alibi duodecim, alibi tribus tantum defluat latus paſſibus. Has inter ſaxoſas rupes tres circiter fluit leucas, donec Myrtilem pervadat. Vt vero piſcatores illo in ſtagno & fragoſas inter rupes capiant piſces, ſe longiſſimis demittunt funibus illigatos ſummis e ſaxis, quouſque ſummam pedibus attingunt aquam, vbi appenſis ſimiliter ramorum faſcibus pedes firmant, indeque magnam murænarum extrahunt copiam, mugilum, luporum & aloſarum. Piſces, qui a mari hunc in fluvium aſcendunt, majores quidem ſunt, quam aliis in fluminibus: verum non adeo præſtant ſapore, anguillas ſi auferas fluviatiles.

TAGVS fluvius primam habet ſcaturiginem in Tarraconenſi provincia, vbi a Molinæ rupibus excurrens, prope Concham civitatem in Caſtellæ Regno ſitam, ſive (quod volunt alii) retro adhuc in oppido Albarraſim Aragoniæ, centum octoginta vbi conficit leucas, ad Olyſipponem ſeſe tandem miſcet *Tagi fons.*

cet

Quæ loca Luſitaniæ pervadit.

cet Oceano. Primo in Luſitaniam ingreſſu, ditior jam plurimis in ſe fluminibus exceptis, quæ tam aquis, quam propriis ſibi ſpoliat nominibus, oppida prætercurrit Abrantes, Punhete, Tancos, donec Scalabim illuſtre inter prima Luſitaniæ, non aureis tantum arenis antiquorum memoria decantatis, ſed plurimis ſegetibus, locupletat; illius enim vicinum agrum, vti Nilus Ægyptum, extra ripas effuſus inundat, & luto operiens frugiferum apprime reddit, non tantum proventu multiplici commiſſum referens ſemen, ſed perquam breviſſimo temporis ſpatio ſegetes efficit vt matureſcant. Quinquaginta ſiquidem diebus terræ traditum ſemen falci ſegetem exhibet jam maturam. Demeſſo tritico parvo agricolarum labore, milium pari fœcunditate ac temporis brevitate flaveſcit, vt armenta innumera prætereaam, & boum, & equorum, quæ illis in paſcuis producuntur. Duas ab Scalabi leucas maris fluctus, Tagum vti excipiant hoſpitio, procedunt obviam; quibus paulatim alveus dilatatur. Exinde amœna ex vtraque ripa inviſit oppida vallis vndique pomiferis veſtitus, & vmbroſis, quæ præterfluenti iucundiſſimum præ-

bent

bent iter, quod ſecundo amne navigantibus terreni paradiſi imaginem repræſentat. Olyſippone denique, itineris attingens metam, portum efficit omnium ex orbe vniverſo celeberrimum, tam ob commodiſſimam ſtationem navium, quam ob proſpectum perjucundum, quo alia ex parte ſeſe tollit Olyſippo, alia ex adverſa ripa ſeſe ſpectanda venuſtiſſima præbent oppida.

Tagi nomen ætate noſtra glorioſum.

FLVMEN iſtud longe omnia Europæa laudibus antecellit, ob famam nomenque illius in tam diſſitas orbis regiones evulgatum; ex eo ſiquidem egreſſæ claſſes, & incertis fluctibus, & ventorum commiſſæ flatibus, omnem terrarum orbem mortalibus inacceſſum adiere, quin & Aſiæ potentiam Tago fecere vectigalem; illi ſiquidem annis ſingulis annua mittunt ſtipendia Indus, Ganges, & Hydaſpes, quorum tantum nomina antiquorum memoriam perterrebant, vnde noſtræ ætatis Poeta cecinit non immerito:

Iamque jugi eſt patiens Indus, nec turpe putavit
A domino Ganges poſcere jura Tago.

Tagi aurum.

LAVS alia huius fluminis eſt ſatis nota; reliquos enim inter fluvios auri feraces ſemper Tagus primatum tenuit, auctore Plinio,

nio, qui Lib. III, C. IV, illum Pactolo, Hermo, Gangi, & Pado anteponit. Neque foret difficile id noſtra adhuc ætate experiri, niſi acerbis Regum edictis cautum foret, qui rei frumentariæ conſulentes vetuere, ne Tagi arenæ, auri legendi cauſa, extraherentur, ne ſcilicet agris frugiferis incommodarent. Quod tamen in eo legebatur purum adeo fuit, & ſincerum, vt Rex Luſitaniæ Ioannes III ſceptrum aureum ſibi ex eo juſſerit fieri, cum aliud, etſi nimis laudatum, minus placeret: ſceptro vtuntur Reges Luſitani, & in theſauro publico aſſervatur, vbi ſtudioſis illud videndi fiet copia.

Tagi piſces.

NON minimam eidem præſtat laudem multiplex genus piſcium, quod piſcatoribus maximi ſemper fuit emolumenti, de quo Strabo ſcripſit in hæc verba: „ Amnis quidem „ piſcium feraciſſimus eſt, oſtreorumque re„ dundans; antequam enim ſe maris flucti„ bus immiſceat, plurimos capitones piſcan„ tibus præbet, ſaporis præſtantia nullis aliis „ comparandos. „ Immixtus vero mari aloſas profert innumeras, quibus confines populi victitant, & recentes ſectæque in medium ad exteros aſportantur; infra vero peculia-

rem

rem Olyſipponenſi oræ piſcem edit, ſoleolas dicent Latini, Luſitani aſevias, delicatiſſimum piſcium genus, quod ægrotis præbent Medici in edulium medicinale. Quin immo tanto habetur in pretio, vt quam citiſſimis viatoribus ad Reges Hiſpaniæ hinc mittantur recentes, & adhuc ferme vivæ. Ichthyocollas, coracinos, & mugiles prætereo, & piſces alios. Prope oram Tranſtaganam plura, & ſaporis optimi, leguntur conchylia, nec non lingulacæ iis, quæ præalto captantur mari, ſapidiores.

Mvnda fluvius, quem Strabo Muliadem dicit, nos patrio nomine Mondego, fluvius eſt vndique Luſitanus; ab Erminio ſiquidem monte non longe a Zezeris capite trahit originem, in oppido Figueira evolvitur in Oceanum, & paucas ſuo curſu leucas conficit, quocirca Strabo brevis navigationis fluvium appellavit. Eandem cum Tago aurum devolvendi naturam habet, quod circum degentes incolæ ſeligendo, hoc ſæpius ex opere vitam alunt. Major illius pars lintres, ac cymbas minores ſuſtinet, quibus venalis ædificiis materia ſecundo & adverſo flumine vehitur Conimbricam. A Conimbrica ma- *Munda fluvius.*

jori

jori iam aquarum incremento majores alveo cymbas patitur in mare vſque, cujus æſtus ad Barrancæ oppidum excreſcit. Fluvius eſt valde placidus, & amœnus, ſalicetis ſeptus vndique, adeo leni tractu in mare defluens, vt alicubi ſtagni in morem vix quo tendat internoſcas. Attamen cum ex nivoſo monte devolvat aquam, cum nives cœli imbribus liqueſcunt, & montes, quos interfluit ex itinere, aquas lapſu præcipiti mittant deorſum, horribili aquarum agmine ſibi conſuetam deſerit tranquillitatem, &, in apertos ſpatiatus agros, pecudes, ſtabula, & domos integras ſecum trahit. Aqua eſt potui perjucunda, apprime ſalubris, & adeo delicata, vt veſtes lineæ puro tantum, ac ſimplici lotæ flumine, candidiores reddantur, quam ſi alibi ſapone, & quolibet fullonum artificio abluantur. Piſces huius fluminis ante Conimbricam tructæ; infra, quas bogas dicunt, muleoli, & mugiles eſui inter alios ſuaviores; videlicet ſuaviſſima in aqua, & inter auriferas arenas, educati. E mari in fluvium aſcendunt aloſæ plurimæ, ac murænæ ex omnibus Hiſpaniæ fluminibus longe optimæ.

Ozecarus fluvius.

ZEZERE aliud eſt a Luſitanis fluminibus, civi-

vicinum Mundæ, habet caput in eodem Erminio monte: rapidum eſt, & valde præceps, magnamque devolvit aquarum copiam, & niſi Nabonem fluvium ad antiquum Nabantiæ oppidum offenderet, quo immixtum Tago confunditur, nomen non ignobile inter Geographos obtineret; eo ſiquidem impetu in Tagum influit, vt longo ſpatio obvium dividat torrentem, & ſuam diſcretam adhuc ſervet aquam, quam facile ex glauco colore inter cryſtallinam Tagi deprehendes. Reſendius Ozecarum appellat, quod ita ſcriptum invenerit antiqua D. Irenes in hiſtoria, quam octingentos abhinc annos ſcriptam conſtat.

VOVGAM antiqui Geographi majores inter Hiſpaniæ fluvios meminere. Plinius Vaccam nominat, Strabo Vacuam, Ptolomæus Vaccim. Scaturiginem habet prope montem Alcobam: brevi ſuo curſu ſpatium conficit, & alios curſim parvi nominis excipiens fluvios, Aguedam tandem, ſibi æqualem, tam nomine, quam aquis, ſpoliat, quo ditior, & non contemnendo agmine, ad Aveirum oppidum mare ingreditur. Agueda fluvius, qui Vougæ immixtus amittit nomen, olim Emi- *Vouga.* *Agueda.*

nius audiebat, nomenque civitati, quam interſecabat, indidit. Eminium olim civitas erat Epiſcopali ſede inſignis, cujus Toletanum Concilium meminit, ætate Flavii Recaredi, cui Poſſidonius Eminienſis Epiſcopus interfuit.

Durius. DVRIVS maximos inter Hiſpaniæ fluvios memorabilis aquarum copia Tagum ſuperat: viginti leucas ſupra centum excurrit, antequàm Oceano infundatur: ad Portum denique Luſitaniæ vrbem cum devenit, in mare tandem ſe exonerat: plurima eaque magna ex itinere fluenta ſuſcipit, Piſvergam videlicet, Carrionem, Arlancam, Duratem, Tormem, & conſimilia, ignobilioribus omiſſis plurimis. Ortum trahit a palude horribili, omnino immota, & ſatis ampla, in quam vnde ſcaturiat fons prorſus ignotum. Eſt palus in ſummo montis vertice, Orbium diçunt, novem a Soria leucas, ab antiqua Numantia diſtat ſeptem. Primo ſtatim ex ortu tumidus aquarum pondere devolvitur: plurima loca nobilia præterlabitur, vti Arandam, Vxamam, (quæ nunc Oſma vocatur,) Penhafielem, Turrim Syllanam, ſive Tordeſilhas, Sarabrim, quam aliqui Taurum, alii Camoram

ram nunc eſſe contendunt, quæ duo oppida in Caſtella proluit, vt in Luſitania Mirandam. Alvei latitudine, quandiu per ſpatioſas ac planas defluit Regiones, ſuam ſatis aquæ indicat opulentiam, donec Luſitaniam ingreſſus montium cauſa, quos interlabitur, breviori aſtringitur tramite, & Mirandam præterfluens, ad Sanctum Ioannem a Piſcaria (oppidum eſt in Luſitania) accedens, e prærupta nimium cataracta in præceps cadit horrendo aquæ decidentis fragore, vbi murænæ plurimæ, & diverſi generis piſces alii capiuntur. A fluminis oſtio ad hunc vſque locum viginti quinque leucis majores aſcendunt naves; neque Durius ſuis caret arenis aureis, vti cecinit Claudianus:

Hic certant pactole tibi, Duriuſque, Taguſque.

POST Durium ante Minium minores alii defluunt, ſed Oceanum ſuis quoque ſubintrant oſtiis, Horum alius eſt Leſſa, apud Pomponium Melam Celandus, cujus capita, cum parvo inter ſe abſint intervallo, exiguum navigationi præbent ſpatium; prope Matoſinhos in Oceano terminatur; piſces ferme eoſdem cum reliquis alit fluminibus Luſitaniæ. Avus brevem item facit curſum, *Leſſa.* *Avus.*

 ſi-

ſiquidem iuxta Vimaranum habet fontem, ad Villam Comitis oſtium. *Neiva.* Neiva, quem Geographi Nebim vocant a loco ſcilicet, quem prætervehitur ex Antonini itinerario, antequam Oceanum attingat, nomen deponit Cadavo infuſus, *Cadavus.* confuſo tamen alveo mare ingreditur intra Fam, & Spoſende, duo parum inter ſe diſſita oppida. Abundat diverſo piſcium genere valde ſapido, & aliquo a mari ſpatio eſt flumen iſtud navigabile.

Lima vnde oblivionis flumen eſt dictum.

DIVERSA impoſuere nomina Limæ fluvio antiqui Hiſtoriographi. Strabo Limiam & Belim dixit. Alii communi nomine oblivionis fluvium appellarunt, alii denique græco vocabulo Lethen, quod latine oblivionem ſonat. Neque hoc oblivionis nomen ex fabulis, vt aliqui autumant, ortum traxit, ſed ab hiſtoria ſatis vera. Luſitani Celtici, qui Guadianæ ripam incolebant, inita cum antiquis Turdulis amicitia, (occupabant Turduli, quæ Durium & Guadianam interjacet, terræ plagam,) copias junxere paribus in eamdem expeditionem animis; tranſvecti vero Limam, orta ibi ſeditione, communem amiſere ducem, nec diutius acerbis fuere animis, quin imo & ſimultates obliti, &

ſo-

ſoli amœnitate illecti, ſuas ibidem ſedes poſuere. Imperitum deinceps vulgus credidit, eos aquis illis inſita virtute tantam patriæ potaſſe oblivionem. Ita vero iſta in poſteros opinio emanavit, vt annis poſtea volventibus, cum Iunius Brutus, Romanorum dux, cum exercitu ad Limam veniret, nullo poſſet imperio Romanos milites adigere, vti fluvium tranſmitterent, omnibus ſibi perſuaſis ſtatim patriæ ſuæ æterna oblivia ſubituros; neque aliter eos dux potuit a ſententia dimovere, quam a ſigniferi manibus vexillum avellens, & in ripam alteram tranſmiſſus, ſuos illinc, vt tranſmitterent, exorans. Iulius Florus in Epitome auctor eſt; quocirca Plinius fluvium appellat fabuloſum. Limæ fons ab vliginoſis locis emanat inter Auriam, quæ nunc dicitur Orenſe, & oppidum Montem Regis. Omnis illa regio Lima, & confines populi dicuntur Limici.

MINIVS inter celebriores Hiſpaniæ, nomen a Minio, quod ripa profert, mutuatus eſt, ſi Iuſtino eſt danda fides; Callaicis reclamantibus, qui hanc potius laudem ſuo Sil contendunt adſcribendam, cum Minium ſolus edat: vti etiam iniquis animis patiuntur, *Minius.*

cum

cum Sil illorum fluvius Minium aquarum copia longe ſuperet, Minio permixtum nomen perdere. Minius eſt populis, quos præterfluit, valde commodus, qui vel ex hac cauſa inter reliquos Hiſpaniæ ſunt abundatiſſimi. Vbi ſex & triginta defluxit leucas, intra Tudenſem civitatem, & Caminiæ oppidum nobile in mare influit. Plures hoc in fluvio lupi capiuntur, ſalmones, aloſæ, & piſces alii inter omnes illarum regionum laudatiſſimi. Statim a capite ad Aras Sextianas, quæ civitas nunc Lugo appellatur, magnam trahit aquarum copiam.

PLVRES adhuc ſunt fluvii Luſitaniæ, de Coa. quibus antiqui Geographi non ſcripſere, vel quia eorum notitiam non fuere aſſequuti, vel quia ipſi mare impromiſcui non attingant, vti Zezere, quem ſupra diximus: tranſmontanus item alius, (Coam dicunt vulgo,) qui ſupra oppidum Alfaites enaſcens, prope Villam novam de Faſcoa Durium ingreditur. Illum Romani Cudam, & attiguos populos Cudanos, & Tranſcudanos appellarunt, cuius meminit inſcriptus lapis in Alcantaræ ponte.

MV-

MVNICIP. PROVINC. LVSIT. STIPE COLLATA. QVAE. PONTIS. OPVS PERFEC. COEDITANI. LANCIEN. OPID. TALORI. INTERAMNIENS. COLARNI. LANCIENS. TRANSCVD. ARAVI. MIDEBVRG. ARABRICENS. BANIENS. PRAESVR.

ALIVS eſt Tamaca fluvius, qui antiquum ſervans nomen S. Gondiçali ab Amarantho oppidum frequens, & ob Divi ſepulchrum ſatis nobile, interfluens, ad Duos fluvios (ita locum appellant incolæ) Durio immiſcetur. Populi, quos circumfluit, ſuo e nomine olim audiebant Tamacani, vt Reſendio auctore antiquus lapis prope Aquas flavias fidem facit. Nabanus, vt ſupra tetigimus, mediocre item flumen, quod Ozecarum adauget, quemadmodum Soure (antiquis Ancus) Mundam. Fluentia item Sor Tagum prope Abrantium locupletant; nec non Caia, valde tam Caſtellanis quam Luſitanis notus Regnis, quia illuc vtriuſque Regni in confinio antiquo ex more Caſtellanæ Luſitanis, Luſitanæ Caſtellanis tradebantur, *dum fata, Deuſque ſinebant*. Similiter & Seira, quæ antiquum retinens nomen, & pago vicino communicans,

Tamaca.

Minora alia Luſitania flumina.

an-

ante Conimbricam Mundam ingreditur. Item Seda, Paiva, Montragil, Canca, Coruche, quæ magnam devolvunt aquarum copiam.

Sadus. SADVM omnibus longe majorem nulli antiquorum meminere, vno excepto Ptolomæo, qui Callipodem nuncupavit. Nullum fluvius hic agnoſcit caput, ſed, plurimis in eum variis e rivulis confluentibus, haud contemnendo gurgite intumeſcit. In vnum ſiquidem congeruntur Enxarrama, Odivellas, Garcia minino, & Santa detença; cum jam horum per ſe ſinguli ex vicinis fontibus aquam excepere, in eundem conſpirant Sadum fluvium. Curſu ſuo duodecim conficit milliaria, & ad Salaciæ æſtuarium delapſus, ad Cetobricam mari excipitur. Eſt flumen ad Regis portum vſque, vti vocant, majoribus cymbis navigabile: abundat maximis, & valde ſapidis capitonibus, multis boccis, anguillis, & ob piſcatum plurimum, & venationem ad illius ripas, nec non fluminis amœnitatem, plures Regni proceres illic ver primum ſolent traducere oſcitantes. Si omnes vellem fluvios Luſitaniæ recenſere, foret opus immenſum, & quod ſibi volumen poſceret non exiguum. Strabonis illud fuerit ſatis, beatam ſcilicet

Lu-

Luſitaniam, ob fluvios innumeros, quibus vndique interſecatur.

Auri argentique fodinæ in Luſitania.

INTER omnes orbis nationes fuit olim Hiſpania valde celebris ob immenſam auri, & argenti vim, quod inde facillimo compendio vehebatur, quod nulli antiquorum ſcriptores ſuis in libris præteriere, Græcos ſi relegas, & Latinos. Quocirca auri ſplendore illecti Græci, Phœnices, & omnes denique tam Europæ, quam Aſiæ nationes, in Hiſpaniam commutandi gratia adnavigabant eo ſtudio, quo noſtra ætate Hiſpani homines divitias inquiſitum in remotiſſimas navigant regiones.

Pyrenæorum incendium.

NEQVE metalla iſta e terræ viſceribus extrahebant, ſed deſuper, vti modo lapides, projecta, vel gratis, vel certe viliſſimo pretio commutabant. Huius feracitatis originem non erit extra rem paucis legenti inculcare. Pyrenæi montes (communis inter Gallos terminus & Hiſpanos) longo adeo telluris excurrunt tractu, vt mare vtrumque, Mediterraneum ſcilicet attingant, & Oceanum. Hi qua Galliam ſpectant, prærupti fuere, & exca-

va-

vati ; qua vero Hiſpaniam reſpiciunt , antiquiſſimis arboribus obſiti, nec commeabili ſylvarum denſitate ; ita ſiquidem longiſſimo annorum decurſu ſua ſponte ſylveſcentes nulli erant incolis vſui. Forte accidit , ſive caſu ac temere , ſive paſtorum conſilio paſcuis armentorum conſulentium, vt injectis ignibus inculta illa, & tot annis intacta ſylvecta, conflagrarent , neque incendium tanta , tamque pingui correpta materia vires poſuit longo tempore , quo æſtuantibus intus terræ venis , & vapore calido fatiſcentibus , latens intus argentum, & aurum plenis canalibus in ſubjectos agros manantis in morem aquæ deſudarunt. Incolæ ingenita animi ſimplicitate, metallorum pretium ignorabant , quem vtinam candorem in noſtram adhuc ætatem retinerent : cæterum gentes exteræ auri , & argenti fulgore occæcatæ , certatim accurrebant , & gratis auro naves implebant , ad ſuoſque cum antennis aureis , & anchoris remeabant , ferreas incolis in auri pretium relinquentes, quod Diodorus Siculus, & Ariſtoteles teſtantur. Hoc denique exhauſto metallo , cum illud ſumma jam tellure deficeret , fodinas locis variis aperuere , vnde aurum

rum & argentum extrahebant; tantam vero copiam excavabant, vt Plinius ſcripſerit ex Luſitania, Gallæcia, & Auſturiana provinciis, in annos ſingulos viginti millia librarum Romanis ſolvi eo ex auro, & argento, quod a fodinis incolæ depromebant; efficit vero millionem, & dimidium noſtræ monetæ. Neque Romanorum jugum adeo fuit grave, vti noſtra in ætate Provinciarum colonis. Ex quo apparet facile, quantum Hiſpanis hominibus ſuo ex opere remanebat.

Vectigal Romanis penſum ex auri fodinis.

NEQVE hoc parum cohæret Livio ſcribenti immenſum prope aurum in Romanum ærarium illatum a Cenſorio Catone, cum de Hiſpania triumpharet. Multæ hodie immenſæ profunditatis fodinæ, quæ apud Luſitanos videntur, antiquorum teſtantur induſtriam. Illas noſtri homines modo omittunt, neque alias denuo aggrediuntur. Minus jam tellus producit, nimia ſcilicet aratione fatigata, vel quia prima illa orbis juventute, quando a primis minus aberat incunabulis, quidquid ſuis in viſceribus habebat pretii, liberaliter emittens ſenio tandem elanguit. Quod a planetis etiam potuit provenire, non ita benigne ſubjectam in tellurem influentibus, quam flo-

Luſitani cur hodie aurum non effodiant.

florida illa, & primæva mundi adoleſcentis ætate.

Vnde fluvii aurum trabant.

NON e terræ viſceribus tantum, ſed ex fluviorum arenis Luſitani aurum colligebant, quod Hiſtorici, Geographi, ac Poetæ vulgo tradunt. Supra jam monuimus a Luſitanis Regibus interdictum, ne incolæ e Tagi arenis aurum venarentur, quod ſi efficiant, arenæ cumulos ſpargent neceſſario, & flumen exundans in commune agriculturæ incommodum illam per agros frugiferos ſeminabit. Hoc manifeſtius in Monda videre eſt, ad cujus ripam non pauci legendis auri granulis non ſterilem vitam agunt. Illud tamen rude vulgus arbitratur, quod paſſim ludunt ſuis in carminibus poetæ, fluviorum videlicet arenas eſſe aureas, quod a vero longe abeſt. Sunt tamen regiones, & montes vicini feraces auri, & quando agricolarum opere exarantur, minuta auri grana avelluntur: imbribus poſtea terram alluentibus, inſita gravitate cum aqua ſimul in præceps aurum devolvitur, & in fluminibus, ad quæ aquæ confluunt, inter arenas ſubſidunt, vnde poſtea ſeligitur; et hunc in modum Hermus in Lydia, Pactolus in Aſia, Ganges in India, Padus

ctus in Italia, Hæmus in Thracia devolvunt aurum.

Qvi de Hiſpaniæ metallis ſcripſere, aridiores illius & magis ſteriles Regiones plus ex ſe auri, & argenti emittere affirmant. Quod inter noſtros ſatis conſtat; cum enim Reges Luſitanis faciant facultatem ad excavandum aurum ea lege, vt quintam tribuant ſibi partem, nulli tamen ſit optio illud in Tranſmontana provincia effodiendi; illic enim ſteriliori in tellure ita habetur certum, vt in theſaurum judicent aſſervatum. Poſſent quidem Luſitani, nec magno cum labore, ſuo in Regno aurum invenire, ſed tot habent fodinas auri in Inſula S. Georgii, in Arguini, Çofallæ, Moçambici, ac Monomotapæ ſecturis, vt velint potius navigationis laborem tolerare, & ab exteris in ſuum Regnum advehere, quam ſuos intra fines rumpendæ telluri inſudare.

Aridiores plagæ auri feraciores.

Non aurum tantum, & argentum profert Luſitania, ſed ſtannum etiam plurimum, cujus magna educitur copia ad conventum Lafões, vbi ſtanni fodinæ a Regiis quæſtoribus ſtato locantur pretio. Abundat etiam ferro, quod plurimum extrahitur in op-

Stanni fodinæ.

Ferri fodinæ.

oppido Penella, multum etiam poſſet ad Nabantiam avelli, ob quam rem jam in Nabane præterlabente flumine erant artificum incœptæ machinæ, ſed labori viſum eſt ſuperſedere, cum tam prope ſit Cantabria, vnde in Regiones varias facili aſportatur negotio, & in Luſitaniam, ad maris oram extenſam, faciliori. Plumbo ſimiliter bundat, quod prope Aramenham, dirutam modo civitatem, ad montis Erminii radices ſitam olim, excavatur. Civitas iſta Romanorum tempore Medobriga audiebat, confineſque populos auctore Plinio quarto naturalis hiſtoriæ libro, plumbarios appellabant.

Plumbi fodinæ.

De pretioſis lapidibus Luſitanis.

Carbunculi in Luſitania.

PRÆTER multi generis metalla, pretioſos item lapides hoc in Regno Scriptores priſtini meminere; primæ æſtimationis pyropos in Luſitania ſcribit Plinius, quos lib. III. cap. VII. naturalis hiſtoriæ appellat Carbunculos; et libro eodem tradit in ea Hiſpaniæ regione, quam Oceanus extremam circumit, pulcherrimos inveniri pretioſos lapides. Conſtat vero id temporis non ab exteris Regnis in Luſitaniam aſportatos, ſed in eodem incolarum ſtudio & induſtria repertos. Cum

vero,

vero, poſt apertum Oceanum, ex India tantus eorum numerus afferatur, potius ducunt Luſitani e remotiſſimis adducere, quam ſuo in Regno defoſſa tellure inveſtigare.

Obſidianus lapis.

IDEM Plinius lapidis cujuſdam Obſidiani auctor eſt, magno olim in pretio habiti, qui eodem in loco reperiri conſueverat. Lapis fuit pellucidus, & qui vitri ſpecimen referebat, ex quo patinæ, & reliqua menſæ fiebant vtenſilia. Hoc ex lapide vidimus ollam egregie expolitam, vti ex vitro fieri mos eſt, ad ſervanda bellaria decocta ſaccaro: & parvulos veluti matelliones, quibus olim amici, & conſanguinei, quas in demortuorum funere fundebant lachrymas, ſui teſtes doloris & amoris, pariter aſſervabant.

LAPIDES, qui modo in Luſitania reperiuntur, ſunt quos vulgus Pricecos dicit Erminio in monte & alibi: quin imo inventum eſt jam fruſtum grande locuſta intus obdurata, & alii paleis exædificati, quæ gelu concretæ obriguerant. Vnde manifeſtiſſime apparet de Plinii ſententia, cryſtallum ex aqua fieri; cum in gelu, & glacie firmius obdureſcit: neque enim alibi, niſi aquoſis, & nimio gelu concretis locis reperitur. Attamen

ex-

Ex Cryſtallo plures aliæ fiunt gemmæ.

experientia nos docuit, etiam pretioſos lapides alios e terræ viſceribus excavari, vt in ſmaragdis apparet, qui infima tellure procreati a cryſtallino candore in alium paulatim Solis calore ac radiis vergunt, donec ſibi familiarem, & ſpecioſam viredinem præ ſe ferant. Quod Plinius teſtatur manifeſtius de illo, quem aliqui apud Cyprum invenere viridem dimidio, & perfecta jam viredine ſplendentem, dimidio referentem aſpidis colorem & naturam, quippe qui ex alia in aliam penitus naturam non migrarat. Idem referunt, qui ex India redeunt, viſos ſæpius ſmaragdos dimidia ex parte albos adhuc & cryſtallinos, virides ex alia & ſmaragdinos. Pyropos ſimiliter inventos tradunt ſemipuniceos, cryſtallinum adhuc alia ſui parte ſervantes albedinem, vtpote nondum a Sole perfecte punicatos.

Cryſtallum in Luſitania.

ALIBI eodem in Regno Luſitaniæ cryſtalli fruſta vti ſaxa reperiuntur evulſa. In oppido Crato (Sancti Ioannis Equitum eſt oppidum inter Luſitanos ſuæ Religionis caput) e puteis cryſtalli fruſta grandia extrahuntur, quorum vidimus aliquot humani capitis magnitudine. Duabus ab Olyſippone

leu-

leucis in Oppido Bellas Hyacinthi inveniuntur, alii lapidibus aliis adhærentes, ſoluti alii, & ſupra defoſſam ab Agricolis tellurem, qui duritie certant cum Indicis, ſed obſcuriores aliquantulum, neque pellucidi adeo, ac tranſmicantes. *Hyacinthi*

VILLAE Viciofæ (quæ præcipua eſt Ducis Brigantini ſedes) in via, quæ in vicinum Borbæ oppidum ducit, ad montis radicem defoſſa tellure ſubvirides leguntur lapides, ab aliis & ab eadem tellure avulſi, Græci Cyancos appellant, nos Turcicos dicimus, quorum aliqui ſunt adeo pretioſi, vt nihil concedant iis, qui ex Perſide aſportantur. *Turcici Lapides.*

NON immerito pretioſos inter lapides Luſitaniæ laudatiſſimum marmor numerabimus, quod ita pulchrum eſt, & niveo candore albicans, vt cum alabaſtro quolibet candidiſſimo poſſit contendere. Omnium pretioſiſſimum evellitur in oppido Eſtremotio, quod ad Tranſtaganam ſpectat Regionem, quo in oppido eſt maxime memorabile, nullam, vel infimæ plebis, domunculam reperiri, quæ marmoreis non ſit exædificata parietibus; Plateæ ſternuntur marmore, mœnia quadrato ſurgunt: quod ſi fuiſſet omnibus in ædi- *In Luſitania marmor laudatiſſimum.*

bus expolitum, jucundiſſimum oculis proſpe-ctum exhiberet, quemadmodum Regis Dionyſii iuſſu erecta turris, marmore vndique lævigato, vel longe proſpectantibus oculis cum primis apparet gratioſa. Illud maxime iſtius oppidi commendat marmora, quod non albedine tantum ſint inſignia, ſed naturæ videantur illuſa artificio; aliud ſiquidem ita quibuſdam venulis eſt adamuſſim reticulatum, & lineis ſe venuſte interſecantibus variegatum, vt in eo diſtinguendo viſa fuerit natura artis penicillum æmulata. Aliud eſt maculis eleganter vndulatum, & veluti vmbris deſuper appoſitis picturatum, quæ nativæ albedini majorem ex oppoſito conciliant elegantiam. Hinc in templa, & Attalicas ædes impenſis plurimis aſportatur; hoc ex marmore pulchræ admodum ſunt columnæ in Eborenſi Societatis IESV Collegio, nec non eiuſdem in fontibus expolitiſſimi lapides, & aliis domus illorum, & ſcholarum regalibus ædificiis. Bethlemico item in cœnobio ſancti Hieronymi ad Olyſipponenſem Portum: in templo ſanctæ Mariæ a prælio, (vulgo Batallia, quod Monaſterium ſatis eſt ædificiis nobile) & ſancti Laurentii ab Eſcu-

ria-

rialio, quod Philippus Rex Hiſpaniarum ſecundus, noſtra ætate in Orbis miraculum excitavit, in cujus ædificationem Rex aliqua ab Eſtremotio efferri marmora imperavit.

Diverſi coloris marmora.

In oppido Viana prope Eboram, aliud eſt marmoris genus apprime candidum, ex quo omnia loci ædificia pariter ac viæ ſunt confecta, cum alium terra lapidem non edat. Ob candorem vero marmoris, in viis prætereuntium pedibus attriti, eſt viſu oppidum ſatis jucundum. Villæ Vicioſæ alii ſcinduntur lapides ſubvirides, nec parum ſpectabiles, e quibus aliquos Rex Philippus in Eſcurialii ædificium curavit aſportari. Tingadæ, in Olyſipponenſi confinio, aliud eſt rubicundum marmor venulis albis interſectum. Aliud item in oppido Bellas ſimiliter puniceum, ſubnigrius tantillo hyacinthis orientalibus, ſed quod non parum habeat pulchritudinis. Eſt denique genus aliud apud Caſcalium, infra Olyſipponem ad maris oram, quod ruborem magis ſanguineum præ ſe fert: majori nunc in pretio habetur, & in pulchriora ædificia exquiritur: omnes iſti lapides artificum manibus levigati cryſtallini inſtar ſpeculi intuentium imagines repræſentant. Nigrum

marmor Ebeno conſimile profert Sintræ mons, nec non album aliud, tamque perlucidum, vti cum videas nitidiſſimum exiſtimes alabaſtrum; ex quo, mirabili plane cælatura, Sanctæ Mariæ a Rupe ſummo in monte tabulam exculpſit, ad aram maximam, Phidiaco opere ſuæ ætatis longe princeps Magiſter Nicolaus natione Gallus, quod qui vident, ſpiranti in marmore vnum tantum deſiderant vocis ſonum.

OPPIDO Anſano (eſt illud prope Conimbricam) lapis eſt, candidus ille quidem, & ſatis pulcher, verum gypſo magis, quam marmori affinis, ſiquidem ſerra lignorum ſinditur in morem, & ſcalpro ferreo fabrili abſcinditur artificio; quo fit, vt ex eo delicatiora, quam in ligno, veluti in cera molliſſima effigientur; nec idcirco minus ſolida ex eo ædificia conſtruuntur, immixta calce in longam annorum ſeriem obrigente.

Iaſpis Cetobricenſis.

CETOBRICAE quoddam abſcinditur genus lapidum, quod vulgus rude ob ſimilitudinem Iaſpidem falſo nuncupat; eſt lapis colore triciplici inſignis, albis nimirum, rubeis, ac roſeis maculis quaſi perlitus; imo quibuſdam vetulis lapilluſis incisus, quod artem

tem potius referat, quam naturam, ita lapis ad vnguem exæquatus aſſutis vndique quaſi centonibus apparet vermiculatus. Cum alium illis in finibus terra non gignat lapidem, ex vno illo, oculis adeo ſpecioſo, tam publica, quam privata fiunt ædificia; quin imo & oppidum vniverſum mœnibus eodem extructis ſeptum eſt. Quod ſi materiæ ars non deeſſet, nulla viſerentur in orbe mœnia pulchriora. Solidiores huiuſcemodi lapides, (nam aliqui minus compacti ſunt, & decurſu temporis imminuuntur,) cum antiquis porphyreticis pulchritudine certarent. Non abſimile eſt marmor in oppido Lagos, Cetobricenſi præſtantius tam duritie, quam ſpecie, vnde in templum ſanctæ Mariæ a Luce (ex Olyſipponenſium pulcherrimis illud eſt vnum) aliqui ex his fuere avecti lapides.

Ad Luſitaniæ communes iterum reverſi lapidicinas, Gagates (vti Græci appellant, & Latini) ab iis extrahitur plurimus, e quo pulcherrima elaborantur fictilia prope oppidum Batalliam, quæ mulieres ad ornatus elegantiam magnifaciunt, & ex eo loco in regnum omne diſſeminatur. Aliud eſt alibi genus lapidis, quo infuſa magis frigeſcit aqua, *Gagates.*

quam

quam ob gratiam efficiendis potoriis eſt exquiſitum. Ita denique ſunt in Luſitania diverſi lapides, & ex colore multiplici grato diſcrimine diſſidentes, vt non immerito aquis immerſos Plinius naturæ dixerit ioculatoria.

Molares lapides.

DVM Natura tot expoliendis lapidibus ſe hominum luxui, & elegantiæ præſtitit officioſam, non ideo victum illorum eſt oblita, ſed pari ſtudio in Luſitania Molares genuit lapides, quibus frumentum teritur: ea vero ſunt duritie, & albedine, illique perutiles muneri, vt in diverſa Caſtellæ regna, nec non in Occiduas, & Orientales Indias exportentur. Reliquos inter farinam efficiunt candidiorem ii, qui in Condexæ oppido, (quæ antiqua fuit Conimbrica,) Cezimbra, & Alvito abſcinduntur.

Argillæ diverſa genera.

FVSIVS alicui videbimur, quam par fuerat, in numerandis lapidum generibus immorari; non paucos tamen omittimus, vt de Argillæ præſtantia dicamus paucioribus. Eſt ſiquidem in Luſitania tanta, tamque varia pro locorum diverſitate, vt non immerito, quæ ex ea fiunt potoria, argenteis, & aureis ſuo in munere præferantur. Fiunt autem vaſa aquaria tenuibus ita ramuſculis eadem ex

Ar-

Argilla appenſis vndique inumbrata, & delicatiſſimis effigiata imagunculis, vt plus in cera molliſſima delicatiores manus non effingant, in omnia ſcilicet cretæ ſe accommodante natura. Alios inter, qui in Luſitania fiunt, vrceolos primatum tenent Olyſipponenſes ob ſuaviſſimum odorem, quem potantibus emittunt.

Ab iis ſecundi monte majore Tranſtagano in oppido efficiuntur, neque nativo cedunt odore Olyſipponenſibus; illum ſiquidem recentem non amittunt, quod artificum potius operæ tribuendum. Solent illi cretam dilutam lapidulis quibuſdam commiſcere, qui argillæ craſſitudine operti intus latitant aliqui, alii ſparſi vndique foris promicant; cum vero ex conſuetudine, & vſu frequenti ſordeſcunt, vrcei lapidibus perfricantur, & recentem denuo colorem indicant, nec non novi ſe produnt lapiduli, qui recenti cum decore novum identidem præſtant odorem.

In oppido Sardoal aliud eſt, idque craſſius cretæ genus, quod grandioribus etiam lapidulis involutum in vaſa ſimiliter efformatur, neque ea aquæ excipiendæ parum commoda, ob majuſculos enim immixtos lapides

vas redditur in morem ſpongiæ ſalebroſum, & in cavernulas aqua demiſſa pumicoſas facilius frigeſcit. His perquam ſimilia fiunt in oppido Oliventia. Averii argilla ob naturæ inſitum purpuriſſum, & figulorum artificium, eſt valde celebris. In oppido Columbario eiuſdem artificii efficiuntur ſimiliter quamplurima.

CONSVLTO & excompoſito argillam, toto pene orbe commendatiſſimam, loco vltimo reſervavi. Eſt illa ad oppidum Eſtremotium colore, tenuitate, & odore ſuaviſſimo paucis (ſi aliquibus) conferenda; quin imo recentes inde vrcei, non odore tantum, ſed ſapore etiam commendantur. Neque alibi figulorum ars magis deſudat in elaborandis etiam præſtanti materia vtenſilibus, quæ non minus vſui, quam luxui, delitiis, inſerviant, & elegantiæ; illic enim eodem videbis in potorio (apprime adeo expolito, vt vitrum terſius non appareat) ſpiris implicitos dracones, ſubnatantes piſciculos, ranulas apertis rictibus ſpirantes, & varia artis ludibria aquatilibus illuſa animalculis, albis ſcrupulis ſunt alia veluti arenulis interpuncta, & albo incruſtata lapide, quo illiſa aqua & reſiliens ef-

Pulcherrima argillæ vaja.

ſer-

ferveſcit, vt fontem manu, & vrceum te exiſtimes ſuſtinere. Quocirca ſe poſſunt merito jactare Luſitani, ſe aquam delicatam maxime & ſalubrem potoriis ebibere jucundiſſimis, quæ a remotiſſimis totius orbis Regionibus venalia perquiruntur, vt ſingulis annis ex India, & aliis, vbi noſcuntur, provinciis videmus appeti. Neque mirari quiſquam debet Luſitanos argillam, & vaſa teſtea tanti facere, cum reliquas inter orbis nationes appellet Strabo Luſitaniam aquæ bibacem, idcirco enim ex terra fictilia diligunt vaſa, vt bibentes nativo videantur ex fonte aquam bibere.

De Salinis Luſitaniæ.

Sal plurimum in Luſitania.

COMMVNE iſtud condimentum, humano victui tantopere neceſſarium, edit abundantiſſime ora maritima Luſitaniæ, neque noſtro tantum Regno, verum externis maxime Regionibus affatim elargitur. Cetobrica, vnum Luſitaniæ oppidum, Septentrionalibus provinciis communis eſt Salina, ex qua innumeræ quotidie naves illuc ſolvunt onuſtæ ſale, qui nullibi viſitur melior, aut candidior. Eſt aliud oppidum (nunc dicunt Alcaçer a

ſale,

ſale , Salaciam veteres jam Romani appellabant) quod in Mediterranea Caſtellæ , & Aragoniæ loca emittit plurimum , vbi facile poſſet ab incolis perquiri , locis nimirum mari conterminis , aut ex puteis erui ; ſuum tamen omittunt , quod Luſitanus ſit præſtantior , & nulli albedine comparandus. Sunt præterea loca alia, quæ marina pertingit aqua, ſale abundantiſſima , vt ripæ Tagi , & Algarbiorum ora , nec non oppidum Averium , e quibus præter eum , qui condiendis piſcibus, & olivis inſumitur , poſſet educi quantum Regnis pluribus foret ſatis.

De oleo quo abundant Luſitani.

Loca olei feraciora.

OLEVM ſacris Divorum ædibus quærunt mortales in præſens animorum medicamentum ; medicinalibus apothecis in ſalubrem corporibus medicinam ; & vbique tandem in plurimos quos mortalium fragilitas docet vſus. Quanta vero illius in Luſitania ſit copia , non poterunt regiones exteræ refragari, in primis Flandria , Germania , & loca plurima antiqui Caſtellæ Regni , Legionis, Gallæciæ , Orientalis Indiæ , Braſiliæ , & reliquæ Luſitanis ſubditæ trans Oceanum Regiones ,

nes, quibus communis habetur merx oleum, quod abunde profert Luſitania; albus item ſapo oleo confectus; id teſtabitur manifeſte, quem quotidie hoc ex Regno evehunt mercatores.

Maritima etiam Luſitaniæ oleo abundant.

LOCA vero olei feraciora ſunt Scalabis, Moura, Nabantia, Abrantium, Eſtremotium, Portelium, Olyſippo, Helvii, Pax Iulia, Conimbrica, Amæa. Vulgo præferuntur olei præſtantia, & ſapore cum primis Ebora, Alvitum, Turres novæ, Mons major, vnde in Regum culinas ad dapes condiendas petebatur. Cæterum trans Durium eſt oleum adeo ſubtile, aureum, & apprime ſapidum, vt cum Venafrano, & Hiſtriaco poſſit conferri. Eſt enim veluti aqua ſtillicidio liquata, quam poſſit bibere, quin oleo inſita craſſities ſenſum lædat. Denique omnibus ferme Luſitaniæ locis oleum gignitur, etſi reclamet Theophraſtus, dum aſſerit quadraginta e mari milliaribus oleas minime procreari, quod a vero quantum ſit alienum palam teſtantur Ebora, Pax Iulia, & Helvii, Luſitaniæ civitates, & plurima loca alia, quæ a mari plus octoginta abſunt milliaribus. Eſt illud quidem verum prope mare felicius oleas proveni-

nire, cum ibidem pro vicinia ſit cœlum magis tepidum, ac modice temperatum; et ex Fabiani cujuſdam ſententia, quem Plinius refert Lib. XV, cap. I, oleæ nec frigidiſſimis, nec ex oppoſito calidiſſimis gignuntur locis, vt in Germania videre eſt nimium ſubjecta Septentrioni, & oppoſita de cauſa in Æthiopia nimis proxima æquatori. Quinimo & in Italia, Hiſpania, Africa, in quibus hodie tot, ac tanta ſunt oliveta, Romanorum Regum ætate non erat olei copia, (eodem Plinio referente) & ab vrbe condita annis pluribus grandi valde, & immenſo pretio conſtabat. Troiani belli tempore ſcribit Homerus, Olyſſi Græcorum Duci lectum fuiſſe ex oliva, auro ſimul, & argento exornatum, quem e bello regreſſus, totque pelagi jactatus tempeſtatibus, vt pretioſiſſimam ſupellectilem in domo quæſivit, quaſi nihil in ea reliquerit pretioſius. Eſt vero apud nos tanta olivarum materia, vt ex ea, communiori ſcilicet, ignem incendant in quotidianos cibos Luſitani.

Plin. lib. 15. c. 1.

Olei ad divina vſus.

EXPRIMENDI oleum artificium tanti fuit olim apud antiquos, vt Athenis Minervæ cuidam olei (vt credebatur) inventrici divi-

næ

næ fuerint honores attributi. Alii Athenienſem ſimiliter Ariſtæum ob tantum beneficium, vti Deum immortalem coluere. Conſtat tamen multo ante Athenas conditas repertum oleum: ſiquidem Moyſi, cap. xxv Exodi, divino ex oraculo præſcriptum fuit, vt ante tabernaculum oleo incenſæ lampades elucerent. Multiſque adhuc antea ætatibus Iſaac Patriarcha Iacob filio benedicens, illi fauſta imprecatus, orat, vti abundet ſemper oleo, vt ſacri annales indicant Geneſ. cap. xxvii. Illud igitur poſſumus non incongrue conjectare, res eas, quæ humano victui erant cum primis neceſſariæ, & annis poſtea volventibus ſacris erant ritibus ex cæleſti doctrina adhibendæ, ipſo ſtatim orbis initio a Primo Conditore primo parenti Adamo fuiſſe indicatas, & doctrina hæreditaria ſuis relictas poſteris, nec humano inventas artificio.

De vino Luſitaniæ.

Non ideo ab Strabone Luſitani aquæ bibaces dicuntur, quod illis vinum deſit ſatis nobile. Eſt ſiquidem Regnum iſtud vino ita abundans, vt plura alia poſſit explere liberaliter. Neque parum in Flandriam extrahitur *Generoſa Luſitaniæ vina.*

an-

annis ſingulis, & in Germaniam, vt id omittam, quod navibus vehitur in Indiam, Braſiliam, Angolam, & alias Regno ſubditas Regiones; nec item parum inſumitur claſſibus, quæ indies e portu ſolvunt Olyſipponenſi. Ita vero ſunt colore, & ſapore pariter diſſimilia, vt plagæ, quibus gignitur, ſitu ſunt diſſimiles, & natura. Ex his aliqua non facile queiſvis antiquorum ex Gæcia vel Campania concedent ſuavitate, ne tamen legenti pariant tædium, (quod forſitan bibenti parerent difficilius,) pauca generoſiora numerabimus.

Et ab vltima Regni ora dum incipio, ſunt magno in pretio, quæ in Regno Algarbiorum, Lacobrigæ, Villæ novæ Portimanenſis, & Alvore colliguntur. In Tranſtagana Regione Eborenſe vinum laudatur maxime, quod ſtomachum conſociabili calore ita reficiat, vt inſignis Medicus de illo dicere ſolitus fuerit, plus Eborenſi vino, præcipue ex Peramanca, (quod eſt ſuburbium,) ſtomachum juvari, quam alibi pane, & carnibus eſculentis. Eandem obtinent laudem plurima apud Tranſtaganos vina, vt Pacis Iuliæ alba, ſubflava: Vianæ, & Alviti, Villæ de Frades, & ex Alcaçovis, nec non Alcocheti celeberrima,

ma, & Caparicæ, notiſſima Flandriæ & Germaniæ Principibus, qui inde ſibi puriſſima curabant aſportari; quibus certant contermina vicinis e locis Barrerio, Lauradio, Seirale, & Alliis veteribus.

IN Eſtremadura plurima item ſunt, & inter ſe diverſa maxime Olyſipponis præcipue in confinio, Loures, Charneca, Oliras, Vnhos, & Camarate. Inter priora habentur etiam ex Olyſippone Turribus novis, & Ourenio. Prope Conimbricam præfertur Cantanhedium, Louſana, oppidum Ficetum, cui a vinis cognomen. In expiditiones maritimas valde laudantur vina ex Scalabi, Serabrica, Turribus Veteribus, quibus ſi addas Lamecenſe, & ex oppido Monſano juxta Gallæcos, poſſent Regna plurima vel ex his tantum abunde ſatiari.

De Melle.

MEL in Luſitania eſt ſuaviſſimum, nec ſuis tantum, ſed vicinis etiam Regnis ſufficiens; eſt illud album ferme, & vaſis exceptum adeo obdureſcit, vt non poſſet aliter dividi, quam vaſe prius effracto, ex quo reſtat vaſis forma tam ſolide compacta, vt ex ſacca- *Mel ſuaviſſimum.*

ca-

caro. Olyſipponenſe, & illius e confinibus, ob roſeta plurima, & mali medicæ flores, e quibus illud colligunt apes, eſt inter alia odoriferum, & ſuave. Haud diſſimile eſt in Eborenſi agro, Turrium veterum finibus, Abrantii, & in Mindo Monte. Aliud eſt liquidum, & candidiſſimum in Oriçhienſi campo, filo adeo tenui, vt ſaccarum igne dilutum, & ſtudioſe liquatum arbitreris. Illius, quod a ſylvis appellant, (non illud quidem tam delicatum, ac pretioſum,) eſt infinita propemodum copia, vbicunque ſunt in Luſitania montes inculti, & ſylvis obſiti, in quibus longos videbis paſſim diſpoſitos ordines alvearium. Quod ſi mons libanotidem proferat, & rorem marinum, eſt mel inde collectum apprime ſapidum.

Saccarum induxit mellis incuriam.

CVIVSVIS conditionis poſſent habere Luſitani, quantum vellent; nullo ſiquidem negotio apes illud ſuis legunt dominis, quin illi amplius laborent, quam in locandis inter ſylvas alvearibus. Cum tamen aperto Oceano Luſitani ſaccari delitias inveniſſent, quod ex Braſilia, Sancti Thomæ, Capitis viridis, & maxime Materiæ inſulis aſportatur, illud poſtea minoris duxerunt: nec penitus omittunt,

quia

quia aliquibus epulis neceſſarium ducitur condimentum. Siquidem mala cotonea diluta, & incocta melle, quæ olim fuere in deliciis aſſervata, luxu jam & dapibus voluptariis affluentibus, ſunt adeo vili in pretio, vt vel infima plebecula non melle, ſed ſaccaro diluat nobiliori; quin imo ſordebunt, niſi moſcho, & ambaro, vt ſimul odori ſerviant, immiſceantur.

Armenta, & pecudes Luſitaniæ.

Cvm Luſitania ſit tot irrigua fontibus, & fluminibus, nihil videbitur mirum, ſi herbida alendo pecori præbeat paſcua, ac tantis abundet pecudibus, & armentis. Eſt vero Regnum adeo paſtui accommodatum, & herbis ita luxuriat, vt Orichienſes, & montis Erminii incolæ, quod ſuis paſcendis ſupererat, pretio alienis gregibus locarent. Vnde qui viciniori ſunt in confinio Caſtellæ populi, ſuos in Luſitaniam greges traducebant, quod poſtea Regum legibus eſt interdictum, cum externi videlicet paſtores ſuo non contenti, aliud in Luſitania, contra Regni decreta, emerent pecus. Nec facile tanto in numero fallacia poterat apparere, cum enim ſe ita proxime

Paſcua vberrima Luſitaniæ.

attingant Luſitanum, & Caſtellæ Regna, cum malo mederi velles, in tutum ſe receperant impoſtores; neque tamen idcirco (etſi adhuc furto plurima traducantur) deſunt in Luſitania maximi cujuſvis pecoris greges. Vna ſiquidem Interamnenſi provincia, quam ſæpius diximus duodecim non amplius latam, & octodecim longam leucis, quadraginta boum millia, ovium, caprarum, & porcorum ad decem centena millia numerantur. Neque minus eſt evidens multarum ovium argumentum lana plurima, quæ ex hoc Regno in Caſtellam, Flandriam, & in Angliam, cum pacifico vtimur commercio, exportatur: cum tamen pars illius non exigua texendis in Luſitania pannis inſumatur, qui pluribus Regni in locis fiunt filo ſatis tenui, & qui cum laudatis externorum poſſint conferri, vti in Amæenſi civitate palam videtur, & locis plurimis montis Erminii ad radices: in oppido videlicet Covillanio, & illius celeberrimis tercentis ſexaginta pagis, quos ſua amplectitur ditione.

Porcorum greges.

MAGNI aluntur in Luſitania porcorum greges: eorum caro eſt guſtui inter cæteras jucundiſſima, vel ob caſtaneam, cujus Beira

eſt

eſt feraciſſima, ſimulque Interamnenſis regio, vel ob querceta, ſubera, & ilices Tranſtaganas, quæ glandibus juvant plurimum. Adde in Regno valde aquoſo tot volutabra vnicum porcorum delicium.

Equorum armenta.

IN regione Tranſtagana magna olim equorum nutriebantur armenta, quorum maximæ invigilabant curæ Luſitani Reges, & ſuis impenſis præficiebant, qui eorum invigilarent ſoboli. Horum fuit vnus maximus, qui reliquos (minus proprie dixeris equiſones) in pagos circummittebat. Illorum vero cura fuit equas altrices inviſere, & equos emiſſarios, cujus forent indolis, prævidere. Solebant etiam Luſitani, quamdiu in bello equorum opera non vtebantur, pacis tempore Rege præeunte curſibus obequitando belli ciere ſimulachra: curſus ludendo inire varios, & recurſus: tauris ferocibus publico coram theatro equis ſeſe opponere, & eorum cornua deflexu quam citiſſimo evitare: denique equis inſidentes ferarum animantium exercere venationem. Illud de Luſitanis equis paſſim antiqui referunt Scriptores, non longe ab Olyſippone ad efflantem Zephyrum equas ſolitas fuiſſe nares patentes exhibere, quibus ſimul

& ore aperto ſpiritum ebibentes, nullo alio coitu pullos ederent, qui curſus pernicitate parentis Zephiri naturam indicarent.

VNVS ex antiquis hiſtoricis Iuſtinus, Trogi Pompeii collector compendiarius, antiquis omnibus refragatur, qui ſe teſtes locupletes, quin imo & oculatos referebant. Verum non immerito Iuſtinus commentum id exiſtimavit fabuloſum, cum tamen res ipſa fabulæ præbuerit fundamentum. Sunt enim in Luſitania curſu adeo pernices equi, vt ventorum inſtar credas potius volitare, quam pedibus ita celeriter curſitare. Quod modo videmus in iis, qui ad Mondæ ripam juxta Conimbricam nutriuntur. Sunt illi corpore quidem parvi, & qui Gallaicos aliquando magnitudine non excedant: verum ita agili & acri, vt vento geniti videantur. Inſident agri incolæ eorum dorſo tantillo ſtragulo lana ſuffrato, nullo tamen adſtricto loro, (vocant illi ſuo nomine Epiphiones,) nullo item injecto fræno, ſed funiculo tantum mentum inferius illigantes ea emittunt in ſtadia velocitate, vt prætervolantes cælo alites antecellant.

Equæ vento concipientes.

EQVVS formæ omnino admirandæ Iulio Cæſari ortus traditur in Luſitania vngulas re-

Equus Iul. Caſ. ortus in Luſit.

ferens quinque veluti humanis digitis diffiſſas. Illum Imperator magni ſemper æſtimavit, neque enim ſeſſorem patiebatur alium præter Cæſarem, quod de Alexandri Bucephalo ejus annalium memorant ſcriptores. Eo pluris ſuum faciebat Cæſar, quod ab Aſtrologo inſigni fuerat monitus, qui equum illum habuiſſet, orbis futurum Imperatorem. Ideoque Iulius equo emortuo, illius in templo Veneris ad vivum effigiem appendi juſſit, quod Suetonius in vita Cæſaris, & Plinius Lib. VIII Cap. XXXXII atteſtantur.

Diverſa piſcium genera in ora maritima Luſitaniæ.

CVM Luſitania, qua reſpicit occaſum ſolis, mari Oceano ambiatur, & tot ex ea fluvii in idem mare magnis oſtiis ſe exonerent, tam maritimo, quam fluviali piſce, eſt regnum omne abunde locuples; neque alia erit provincia in Europa, quæ tot, tamque ſuavibus alatur piſcibus. Ab Algarbiorum igitur ora Oceanus excurrens, & circumiens Luſitaniam in portubus Sines, Ciſimbræ, Caſcalii, Penichii, Pederneiræ, Buarci, Averii, S. Ioannis, & reliquis, foret enim longiſſima ſe-

ſeries, eos ſi vellem hoc in loco numerare, mirum eſt, quam diverſa piſcium genera ex ſe edat. Qui vero piſces magis ob ſaporis præſtantiam noti ſunt, ferme ad Cetobricæ portum capiuntur, ſive ob maris, quo gignitur, cibive quo paſcitur, aut denique cæli temperiem; quos inter tenent primatum ſalmonici, rubelliones, aci, rhombi ingentes, aphiæ, lingulacæ, aſelli, trichiæ, vulgo ſardæ, & id generis alii guſtui non ingrati. Hoc item in mari diverſa omnino, & incognitæ piſcium formæ apparent quotidie, neque alibi forſitan diverſiores apparebunt; Cetobricenſi etiam, & Cezimbrico mari ſardiniæ plures numero, & ſapidiores quam alibi in Oceano capiuntur, quæ non regnum Luſitaniæ tantum, maxima ex parte alunt, verum ſale immixtæ pene totum Caſtellæ Regnum. E ſupra dictis portubus, maxime vero & ex Algarbiorum Regno thynni portantur in orientale fretum Mediterraneum, in Italiam præcipue, vnde naves hanc excepturæ mercem navigant in Luſitaniam. Ex Caſcalio, Penichio, Pederneira, Aveiro, Buarcio ad Minium vſque fluvium, evehuntur diverſa piſcium genera vento exſiccata, aſelli videlicet, ichtio-

col-

collæ, ſcarinæ, raiæ, coracini, polypi, & hujuſmodi piſces quamplurimi, quos in Caſtellam venales mittit Luſitania: pluribus exceptis capitonibus, piſcibusque aliis vento ſimiliter exſiccatis, quos Luſitani homines in ora Arguini eunt piſcatum, & Bacalhaos in ea, quam vocant, terra nova, vnde magna illorum copia imponitur navibus. Mitto vnicum noſtræ patriæ delicium oſtrea, locuſtas, & infiniti prope generis conchylia, quæ Oceanus vbertim oris in ſingulis nulla piſcatorum exponit induſtria. Illa diverſis condiunt pigmentariis aromatibus Luſitani, & ligneis aſſervata doliolis ſimul cum lingulacis, eadem conditis ratione, regionibus exteris mittunt in munuſcula pretioſa.

Ob multiplex adeo, tamque ſuave genus piſcium, quos Luſitanum edit mare, ſcripſit Polybius Hiſtoriarum Lib. xxxviii, ab Athenæo relatus iiii dypnoſophis, noſtrum hoc mare Græco etiam patriæ ſuæ longe eſſe vtilius, illudque multis nominibus antecellere; cujus teſtimonio magna profecto videtur danda fides, cum teſtis oculatus, quod in Hiſpania vidit, poſtea litteris mandaverit.

Polybii teſtimonium.

Quan-

Quando & quomodo Luſitani Chriſti fidem excepere.

QVONIAM Luſitanorum expeditiones bellicæ, & virtus oppugnandis hominum ac naturæ viribus ſatis nota, materiam non ſuis tantum, ſed exteris etiam ſcriptoribus ad libros maximos componendos præbuere, non minor virtus alia longam mihi ſcribendi ſegetem offert, quæ noſtros homines non minus claros, quin imo longe efficit clariores. Si enim hoſtibus expugnandis claruere, non minus certe, dum ſe dociles adeo Chriſtianæ fidei expugnandos præbuere. Quocirca pauca hoc loco repetam altius, vt illorum oſtendam in excipienda alacritatem, in retinenda pietatem, in evulganda animorum ſublimitatem.

Oſtenditur manifeſte Iacobum Apoſtolum in Hiſpaniam veniſſe.

VTI vero a primis Chriſtianæ fidei apud noſtros incipiam incunabulis, illud ſe primum offert notatu quam digniſſimum, & quod vel vnum liberalem magis in noſtram patriam divini numinis clementiam manifeſtat. Cum enim Luſitania, in vltimo ſita Orbis angulo, a Paleſtina ita ſemota ſit, vt ab ea viſa fuerit aufugiſſe, donec vltimo Oceano intercepta vltra non potuit penetrare, di-

-iv

vinus tamen juſtitiæ Sol, qui in remotiſſima montium culmina ſuæ lucis radios jaculatur, nobis ſuo in exortu ſtatim lumine affulſit ſalutari, & æternæ ſalutis nuntium Iacobum Apoſtolum ad nos miſit, quem Hiſpania elegerat tutelarem. Eſt illud verum non ſatis conſtare, quo tempore in Hiſpaniam Apoſtolus tranſmiſerit: & hoc Baronio Cardinali anſam præbuit, vocandi in controverſiam verene Hiſpaniam inviſerit? Bona tamen tanti auctoris venia, non ſine magna Chriſtianæ pietatis jactura, ejus hac in re ſententia ſanis ab auctoribus recipietur. Qui enim fidelium memoriæ, quam parentes filiis relinquunt hæreditariam, refragabitur, plura, quæ foret impium deſerere, falſa omnino poterit judicare; cum, præter conſtantem multis ab annis vulgi opinionem, auctorem non habeant. Id multis poſſemus aliunde aſcitis exemplis confirmare, ſed brevitas conſueta extra viam me non patitur evagari.

Constat igitur tam fide a parentibus tradita, quam plurimis antiquorum monumentis, per vniverſam Hiſpaniam Iacobum Apoſtolum fuiſſe concionatum, quod plurimæ teſtantur Eccleſiæ, in quibus Apoſtoli diſcipu-

pulis in iiſdem apud fideles vicariis ſuo relictis pro magiſtro ſacra fiunt, & antiquiſſima pſalmodia eorum laudes, & facta ſanctiſſima celebrantur. Illuſtriſſimum eſt inter omnia argumentum ſacerrima Deiparæ domus Cæſar-Auguſtæ, quam vocant a Columna, (vulgo del Pilar,) de cujus templi exædificatione ſeptemdecim auctores ſcripſere, (exceptis iis, quos Doctor Petrus Zenedius adducit.) Pontifex item Calixtus III, dato diplomate I. Octob. anni noſtræ ſalutis MCCCCLVI, vt ſacelli pietatem foveret, diſertis affirmat verbis ſacram Dei Genetricem Cæſar-Auguſtæ, cum adhuc viveret, Apoſtolo Iacobo in pila viſam fuiſſe, & ibidem Virginis monitu Apoſtolum ſacram illam domum erexiſſe. Calixto conſonant immunitates plurimæ ab antiquis Aragoniæ Regibus eidem conceſſæ templo. Alios igitur vt auctores omittam, hujus Eccleſiæ canonici doctores duo Bartholomæus Lorenſe, & Petrus Zenedius, ſupra ſeptuaginta numerant, qui mille abhinc annis hanc ſcribentes hiſtoriam, in vnam eamdemque ſententiam conſpirarunt; conſtanterque affirmant Iacobum Apoſtolum ſacram Chriſti fidem Hiſpaniæ populos docuiſſe. Ex citatis auctoribus

bus quatuor S. Romanæ Sedis ſunt Pontifices, Cardinales tredecim, Epiſcopi, & Archiepiſcopi inter Cælites relati octo: reliqui nobiles hiſtorici, & ſuæ ætatis doctiſſimi, quibus ſanæ mentis nemo fidem denegat.

ALIVD ante omnia extat teſtimonium, ab eiuſdem Apoſtoli ætate adverſus temporis injurias aſſervatum. Granatæ Turpiana in turre, & montis S. cavernis annis quingentis, ac triginta ſupra mille, antiquum monumentum cuſtodiebatur, quod tandem anno MDLXXXVIII apertum eſt, in eoque ſacris inventis reliquiis pariter & laminis, quæ omnia appoſiti juxta libri antiquiſſimis Arabum notis ſcripti referebant. Hos vero libros ab eodem Apoſtolo fuiſſe ſcriptos ibidem tradebatur, & Hiſpaniarum Regnis, quibus ille fuerat concionatus, ab eodem relictos eo in loco. Laminarum ſcriptiones publica Reverendiſſimi Epiſcopi Granatenſis, Petri Vacca de Caſtro, ſententia probatæ fuerunt & comprobatæ, & plebi tandem evulgatæ, Clementis VIII litteris ad id muneris expeditis coram cœtu ampliſſimo Prælatorum, nec non virorum illuſtrium tam litteris, quam genere, & ſanctitate, juxta præſcriptum ſacro-ſanctæ Synodi Tridentinæ.

CVM

Quo tempore Iacobus Apoſt. in Hiſpania concionatus eſt.

CVM tam manifeſtis teſtimoniis res maneat extra dubium, de tempore variant auctores; aliqui ſcilicet ſcripſere proximo poſt Servatorem cælo reditum triennio in Hiſpaniam veniſſe, & ab eo jam tempore in Luſitania Epiſcopos ab eodem Apoſtolo fuiſſe initiatos, & tunc Chriſti fidem primas noſtro in agro radices emiſiſſe. Ita (*a*) Leo III, & Calixtus II, aliique Pontifices Romani ſcriptum reliquere, & Horariæ preces (*b*) Toletanæ, ac Bracharenſis Eccleſiæ teſtantur; & Dexter ejuſdem cum D. Hieronymo ætatis, cui S. Doctor librum, quem de Sacris Scriptoribus inſcripſerat, dedicavit (*c*). Beda Venerabilis, & Anaſtaſius Antiochenus Patriarcha (*d*), auctor antiquiſſimus, idem opinatur.

(a) *In epiſtola quam refert Calixtus II. lib.* 3.
(b) *In manuſcriptis fragmentis.*
(c) *In Collectan. de diviſione Apoſtolorum.*
(d) *Lib. de paſſionib. Martyr.*

Opinio aliorum.

ALITER ſentiunt auctores alii: Iacobum ſcilicet Apoſtolum poſt diviſas inter duodecim orbis provincias in Hiſpaniam tranſmiſiſſe; eam vero partitionem exiſtimant factam ſecundo anno ab aſcenſu in cælum Servatoris. Certe Beda Venerabilis credidit diviſas inter Apoſtolos fuiſſe provincias, vbi primum, Petro cælitus admonito de Evangelio Gentibus enunciando, ita Apoſtoli decreverunt faciendum. Cum hoc ſenſerat Iuſtinus Martyr; ex quibus

Act. 10.

Orat. ad Anton.

quibus colligitur non fuiſſe provincias diſpertitas poſt Stephani Protomartyris coronam, anno ſcilicet XXXXIIII, vt aliqui ſunt opinati; neque enim per id temporis Apoſtoli poterant convenire, vti res maturi conſilii poſtulabat. Quod aliunde oſtenditur manifeſtius; quinquennio ſiquidem ante hoc tempus, triennio autem poſt converſum Paulum, idem ſcribit Apoſtolus ſe, cum veniſſet Hieroſolymam, Apoſtolorum neminem inveniſſe vno Petro excepto, & minore Iacobo Hieroſolymorum Epiſcopo, qui Epiſcopus eodem anno XXXIIII creatus fuerat VI Ianuarii Calendas, vt D. Chryſoſtomus, & Euſebius ſcribit ſuo in Chronico. Hæc vero Iacobi Minoris Epiſcopalis electio cum provinciarum diviſione procul dubio facta fuit; ſiquidem Hieroſolymæ creatus Præſul, Iudææ Concionator exponebatur, quemadmodum reliqui iis, in quas deſignabantur, Regionibus.

Galat. 1.

Hom. 57 in Ioannem. Lib. 2. c. 1.

NEC minori cum certitudine ex dictis manet conſectarium, ſatis relictum temporis Hiſpaniarum Apoſtolo, vt poſſet per ſpatium noſtram luſtrare provinciam, & iterum Iudæam viſere, vbi cælum illi victoriæ coronam reſervabat; ſicuti eumdem Apoſtolum in noſtræ pa-

Tempus fuit Iacobo, vt Hiſpaniam luſtraret.

patriæ decus , glorioſum poſt triumphum , in Hiſpania pie decreverat aſſervandum ; vt quemadmodum illam doctrinæ lumine vivus illuſtrarat , ita poſt obitum novum ſemper eidem redderet ſplendorem. Quamvis enim provinciæ fuerint diſtributæ converſo ad Chriſtum Cornelio , quando Petrus a cælo monitus cum Apoſtolis reliquis ſtatuit Gentibus fore etiam prædicandum, (hoc ſiquidem tempore melius ſubductis rationibus potuere provinciæ ſerius deſignari ,) tres adhuc reſtabant anni , quibus Iacobus Apoſtolus poſſet Hiſpaniam totam circumire , & in ea Evangelii cæmenta ponere. Tertio ſiquidem anno Caii Imperatoris , eodem Caio & L. Apronio Conſulibus, ex Baronii ſententia , fuit Cornelius a Petro ſalutari ablutus lavacro. Iacobus vero Apoſtolus mortem pro Chriſto obiit ſecundum jam annum Claudio imperante , eodem Claudio ſecundum Conſule , & Caio Licinio Largo Collega ; ex quo annorum numero integri adhuc reſtant tres , vt poſſet in iis Apoſtolus ad nos venire. Quin imo a Protomartyris obitu duodecim ferme anni ſupererant , Genebrardo Epiſcopo numerante. Nam Chriſtus Dominus paſſus eſt anno decimo octavo,

Baron. tom. 1 anno 41 & ſequentibus.

aut

aut decimo nono Imperatoris Tyberii, a quo ad Petri Apoſtoli necem ſupra triginta interfluxerunt, quorum priores quinque in Iudæa inſumpſit, eodemque ſpatio in Lydiam trajecit, vbi Æneam paralyticum in priſtinam reſtituit ſanitatem; & inde in Iopem ad Tabitham ex mortuis ſuſcitandam, poſtea abiit Cæſaream a Cornelio accitus; a Cæſarea denique Hieroſolymam eſt reverſus, vt ex Apoſtolorum Actibus liquet. Septem annis inſequentibus Antiochiæ moratus eſt, vbi Pontificiam erexit Cathedram; per id vero temporis concionaturus luſtravit Pontum, Galaciam, & Bythiniam, cæteraſque, quas idem Apoſtolus ſua in Epiſtola numerat, Regiones. Qui ſuperſunt, viginti quinque Romæ abſolvit annos, ad vltimum vſque Neronis Imperatoris impii, qui duo Eccleſiæ clariſſima lumina, Petrum & Paulum, glorioſo mortis genere occæcavit.

Genebr. in Chronogr. anno Chriſti. 45.

Act. 9.

Act. 10 11.

I. Pet. 1.

Ivxta hanc vero ſupputandi rationem videtur aſſerendum eodem tempore, & anno, quo Iacobus Apoſtolus mortem ſubiit, captum, & in vinculis detentum fuiſſe Petrum, & e cuſtodia divinitus liberatum, ſe Romam protinus contuliſſe. Faciunt fidem Actorum ca-

Quæ vera temporis ratio.

capitis XII verba. *Eodem autem tempore miſit Herodes Rex manus, vt affligeret quoſdam de Eccleſia. Occidit autem Iacobum fratrem Ioannis gladio. Videns autem, quia placeret Iudæis, appoſuit vt apprehenderet & Petrum. Quem cum apprehendiſſet, miſit in carcerem &c.* Eodem itaque tempore alium Hieroſolymis occidit, alium Antiochiæ apprehendit. Quare a Chriſti Domini paſſione ad martyrium Iacobi Apoſtoli vndecim, vel duodecim, interjecti ſunt anni, quibus Petrus Hieroſolymis fuit, & Antiochiæ. Vnde non parum temporis relictum eſt Hiſpaniarum Apoſtolo, quo poſſet noſtris in Regnis concionari, & Eccleſias inſtituere, quod in Luſitania palam fatetur ab eodem inſtituta Bracharenſis. Neque Apoſtoli in Orbem ſcilicet vniverſum amandati, tantas vno in loco ſerebant moras, vt ex Pauli Epiſtolis notum eſt. Ita ſiquidem eos Divini Spiritus ardor inſitus impellebat, & curſu celeri in varias ferebat provincias: aliquando volentes ire longius cohibebat, prout magis Eccleſiæ inſerviret, vt legimus Actorum XVI. *Cum veniſſent autem in Myſiam, tentabant ire in Bythiniam, & non permiſit eos Spiritus* IESV.

MVL-

MVLTOS in Hiſpania Apoſtolus habuit diſcipulos, & inter alias Regionis provincias, cum Bracharenſis eidem videretur excipiendo cæleſtis doctrinæ ſemini opportuniſſima, in ea primam poſuit Eccleſiam, eidemque Petrum ex diſcipulis vnum præfecit, quod Bracharæ Archiepiſcopi nunquam ſatis laudarunt; ſuam nimirum, inter cæteras Hiſpaniæ Eccleſias primam, ab Apoſtolo Sanctiſſimo primum Archiepiſcopum accepiſſe, quod plures alii generalibus in hiſtoriis teſtantur palam. Idque manifeſte ſcripſit æque eruditus, & antiquus Dexter, anno ſcilicet quadrageſimo ſecundo humanæ ſalutis (coincidit cum nono a Servatoris Aſcenſione) Iacobum Zebedæi filium, civitatibus Hiſpaniæ perluſtratis, & aliquibus erectis templis, necnon initiatis Epiſcopis, primum Eccleſiæ Bracharenſi Petrum diſcipulum Præſulem aſſignaſſe; & alios ab hoc idem auctor eiuſdem Eccleſiæ Epiſcopos numerat ſeriatim. *Iacobi in Hiſpania diſcipuli.*

SVAM ſtatim ſanctiſſimus Epiſcopus ſuſcepit provinciam, & ex Apoſtoli præſcripto, feliciſſimo proventu Evangelii culturam iniit, quæ ſerentis ex animo procedens indies fructus vberes pollicebatur. Nec multum pro-

ceſſit temporis , quin totius provinciæ Regina Epiſcopi doctrinæ aures & animum vltro aperiens , ſalutaribus ab eo præceptis inſtituta ſacrum baptiſmatis fontem ingreſſa fuerit. Simul matrem filia eſt inſecuta , quam Epiſcopus lepra mundaverat. Eo animi ardore devota Princeps ſe Deo obtulit , vt nuptias & voluptates renuens maritales , ſe libentiſſimo caſtitatis voto ſponſo immortali mancipaverit. Ab his caſtitatis floribus Bracharenſis ager primas cœpit primitias ſuo reddere conditori ; ſtatimque novæ aliæ Principes tam caſtimoniæ laudibus , quam Regio ſanguine germanæ, & martyrii tandem gloria inſignes Luſitanam Chriſti Eccleſiam honeſtarunt. Itaque felix ager iſte ſanctiſſimi tandem paſtoris ſui Petri cruore irrigatus , vberrimos cœpit ex ſe emittere fructus illos , quos Tertullianus ſcripſit e martyrum ſanguine pullulare.

Tertul. in Apolog. c. 50.

Martyrium Petri primi Archiepiſcoporum Bracharenſium.

CAVSA vero necis Petro illatæ fuit ejuſmodi. Bracharenſis Rex vxorem & filiam ex Epiſcopi doctrina Chriſto devotas cum videret, ægre quidem id animo patiebatur , verum illud ægriori , quod vna dotalis filia, quæ domum jure hæreditario foret adeptura, doctoris ſui monitis nuptias conſtanter adeo

re-

reſpueret, nec parentis imperio obediret. Animo igitur incenſo, ſimulque barbaris flammas itidem excitantibus, ita in Epiſcopum amens excanduit, vt juſſerit ſtatim virum ſanctiſſimum detruncari, ferens iniquius caſtam filiam, quam lepra fœtidam, intueri. Duodecim ferme a Brachara milliaribus fuit Petrus interemptus; ibidem ſepultus manſit, ab anno quadrageſimo quarto noſtræ ſalutis, ad milleſimum vſque quingenteſimum ac quinquageſimum, quo ſacras Divi reliquias ab Eccleſia Ratenſi, eidem Epiſcopo dicata, in qua tam diu fuerant aſſervatæ, in Bracharæ templum maximum Balthaſar Limpus Bracharenſis Archiepiſcopus tranſtulit.

Dynaſtæ aliquot antiquorum antiquitus Reges dicti.

NEQVE aliquis, hæc cum legerit, me fumos vendere arbitretur, cum Bracharenſem dicam Regem; conſtat vero tota in Hiſpania, ætate illa cum Romano Imperio ſubjacebat, nullos fuiſſe Reges, niſi eiſdem Romanis ſubditos, proindeque nec quemquam in Luſitania fuiſſe. Eſt quidem luce clarius, nullum Regem alium appellari in Europa præter illos, quibus nomen foret Regium a Romano Senatu conceſſum. Regem tamen iſtum Bracharenſem antiquiſſima nuncupant monu-

menta ; quinimo preces Horariæ , quæ Bracharenſi in Eccleſia Petro Epiſcopo ſuo recitantur , non ſemel Tyrannum illum antiquo ex more Regem nuncupant ,vti etiam Sanctiſſimæ Martyris Engratiæ Luſitanæ Principis parentes apud antiquos annales Regio ſunt inſignes nomine. Potuit forſitan fieri ex popularium in ſuos Dynaſtas amore , vt Romanis conniventibus Reges ex more patrio appellarent. Fidem iſtam , glorioſumque illius triumphum , illuſtribus martyriis nobilitarunt præſtantes Epiſcopi Bracharenſes , qui Petri veſtigia ſunt inſecuti , Baſilius , & Ovidius ; hi enim , eodem auctore Dextro , Petro proxime ſuffecti fuere.

Manſius Eborenſis Martyr.

QVAMVIS Bracharenſi Eccleſiæ Luſitanæ & Hiſpanæ omnes primatum deferre debeant , non tamen ea ſola primo Evangelii ſemine felices Martyrum coronas protulit. Certe illius fœcunditatem æmulata Regio ſtatim Tranſtagana ſuos etiam obtulit narciſſos martyrii gloria vernantes. Ebora ſiquidem, illius provinciæ caput ſatis nobile , ſuum vidit ſtatim concionatorem ,& cælitus miſſum Apoſtolum Manſium fuſo ſancientem ſanguine , quod verbis docuerat, Evangelium. Hic Roma-

manus genere, eodem, qui Apoſtolos impulerat, ſpiritu ſuadente in Luſitaniam delatus, in ea præcipue regione, quæ Tagum interjacet & Anam, commoratus Eboram tenuit; (Eboram dixere olim Iuliam liberalitatem, ſive antiqui Latii municipium.) Nec ibidem ſe continuit, quin ſimul in conterminas egreſſus Regiones, Chriſtum populis enuntiaret, donec (vt ex antiqui Martyris Torpetis conſtat hiſtoria) illuſtrem pro Chriſti nomine mortem oppetiit.

Torpes antiquiſ. item Martyr.

Torpes vero inſignis Chriſti Martyr (vt ex itenere ejus brevem notitiam relinquamus) Neroni Imperatori fuit valde charus, a quo tandem maximum beneficium eſt adeptus, quando Piſæ pro Chriſti fide fuit crudeliſſime interfectus. Nec in demortui corpus furorem tenuit Imperator; quinimo veteri impoſitum & exeſæ cymbæ iuſſit, vt nullo adhibito rectore maris arbitrio committeretur. Cælitibus tamen naucleris felicem cymba curſum fecit, & ingreſſa fretum Gaditanum, a Mediterraneoque in Oceanum mare delata, Sinenſem tenuit Portum Eborenſi ſubditum Diœceſi. Nec in portu defuit hoſpitium navi, cui ſævientis pepercerant maris vndæ; nocte ſiqui-

quidem admonita cælo matrona nobilis, & Chriſti famula, corpus ipſo in portu religioſe conditum ſepelivit; quo poſtea in loco erectum eſt templum Illuſtriſſimo Martyri conſecratum. Vnde ſatis apparet, non infrugiferam fuiſſe Luſitaniam, quæ recens commiſſum ſemen proventu triplici compenſabat. Commovit ſtatim morum ſanctitas, & incorrupta piorum Religio Tyrannorum rabiem, qui ſuum exhaurientes ingenium, & tormentorum artes innumeras, nunquam a rabidis pectoribus inſanam iracundiam penitus exhauriebant; quare locus ipſe me admonet aliquorum facinora, quibus tam ſe, quam fidem, patriamque ſuam condecorarunt, paucis dare.

De Martyribus, qui in Luſitania, & Regnis eidem ſubditis, egregiam pro Chriſto mortem ſubiere.

Etsi omnes Chriſti Martyres mutuum a Chriſti fidelibus amorem repetant ſuo jure, nec paucis nominibus; quandoquidem egregii noſtræ fidei propugnatores, de barbara tyrannorum potentia triumphantes, cæleſtis Curiæ Senatores, & ſanguinis proceres patricii,

re-

regiam ſibi purpuram ſuo intingentes ſanguine, perilluſtrem ſupremi Imperatoris excelſis in ſedilibus complent Senatum; illi tamen nobis magis curandi ſunt, qui (vt ait divinus Ambroſius) in noſtris domiciliis proprium ſanguinem profuderunt. Nam licet vniverſi Sancti vbique ſint & omnibus proſint, ſpecialiter illi tamen pro nobis interveniunt, qui & ſupplicia pertulere pro nobis. Martyr enim cum patitur, non ſibi tantum patitur, ſed & civibus. Sibi enim patitur ad præmium, civibus ad exemplum. Sibi patitur ad requiem, civibus ad ſalutem. Cuncti igitur Martyres devotiſſime percolendi ſunt, ſed ſpecialiter ii venerandi ſunt a nobis, quorum reliquias poſſidemus. Illi enim nos orationibus adjuvant, iſti etiam adjuvant paſſione. Cum his autem nobis familiaritas eſt. Semper enim nobiſcum ſunt, nobiſcum morantur; hoc eſt, & in corpore nos viventes cuſtodiunt, & de corpore recedentes excipiunt. Sic D. Ambroſius.

Noſtræ patriæ Martyres a nobis majori jure coli debent. D. Ambroſ. ſerm. 77.

Ex hac igitur Ambroſii doctrina, peculiari ardore animi & amore, noſtrorum Martyrum illuſtres victorias recenſebimus, tam quæ temporis injuria pæne conſopitæ jacent,

quam

quam illas, quæ recenti adhuc calent ſanguine, & tam Regno noſtro, quam eidem junctis commercio, aut jure belli, interituræ nunquam decus ſpirant immortale. Quod ſi antiquiores aliquot omittamus, id majorum oblivioni detur vitio, qui ſuos poſteros tanto patrimonio defraudarunt. Si vero recentiores omnes non referamus, famæ culpetur tarditas, quæ cæteroqui velox, pigra de illorum triumphis ad noſtras adhuc aures non devenit.

Petrus Bracharenſis Præſul.

ILLVSTREM Luſitanorum Martyrum triumphum ducit Petrus, primus Bracharenſis Eccleſiæ Archipræſul, qui exercitus honeſtiſſimi anteſignanus pulcherrimam pro Chriſto mortem obiit, ſui paſtoratus initio, vti ſuperius ſcripſimus; obiit vero noſtræ ſalutis anno XXXXIIII, cum Pontificatum iniiſſet duos tantum ante annos. Neque poſtmodum egregii duo alii, Baſilius, & Ovidius, Præſules pariter Bracharenſes, viam a tanto apertam duce reliquerunt, glorioſam etiam martyrii palmam adepti. Illorum, quæ abundant, virtutis exempla ſciens omitto annalium Bracharenſis Eccleſiæ ſcriptoribus.

Baſilius, & Ovidius item Archiepiſcopi.

CONSIMILEM gloriam emeritis ducibus eſt

eſt aſſequutus tyro adhuc adoleſcens, niſi velis ex hoc capite triumphum dicere pulchriorem. Inſignis ille fuit, cathecumenus adhuc, Victor puer Bracharenſis, (vulgo Sanctum Vitourum appellant,) qui victoriam, quam ſibi inditum nomen felici omine ſpondebat, animo concipiens, tyrannum contempſit imperantem, florida vti munuſcula Idolo offerret adoraturus, & in tantæ virtutis præmium ſui ſanguinis lavacrum meruit. Fratrem ſoror Suzana, & Cucufas comitati (ex antiquorum ſcilicet memoria incorrupta) eodemque animo interfecti eamdem gloriam ſunt aſſequuti. Eorum corpora viſuntur hodie prope Compoſtellam apud Gallæcios in templo Divorum nomini dicato, in quod illa tranſtulit e Brachara Archiepiſcopus Compoſtellanus Iacobus anno noſtræ ſalutis MCII, Sub idem tempus paſſus eſt pro Chriſto Archiepiſcopus Sylveſter, & Bracharenſes alii, quorum nomina antiqua oblivione interiere.

Victor, Suzana, & Cucufas, germani, Martyres Bracharenſes.

Sylveſter Epiſcopus Bracharenſis.

INTER primos illos Chriſti ductores, qui fidem ſuo ſanxere martyrio, numerandus Tranſtaganorum Apoſtolus Manſius, qui ſub Validio præſide fortiter pro Chriſto præliatus oc-

Manſius Martyr Eborenſis.

occubuit. Martyris corpus quodam in prædio ſepultum fuit, neque aliud poſtea nomen accepit locus ille, ſicuti theſaurum alium non excepit, ex quo nomen ditius lucraretur, hodieque Sancti Manſii prædium nuncupatur. Felici hoc in agro diu fuit ſacer is theſaurus abſconditus, ibidemque in Martyris laudem Iulianus Comes templum excitavit, circa illud turrim condidit, in qua longa annorum ſerie ſervatum eſt corpus, donec, Abderrameno Maurorum Rege Eboram cum exercitu oppugnante, Chriſtiani arrepto Divi corpore ceſſerunt loco; noſtra vero ætate Camporum tellus ſacrum potitur theſaurum in D. Benedicti conditum Monaſterio. Eborenſe prope forum eſt pila quædam parva incluſa cellula, poſitis circum cratibus ferreis, & lampade appenſa, quam mortales religioſe, ac pie venerantur, quod pilæ aſtrictus fuerit Chriſti Martyr, cum flagellis cæderetur. Theotonius Brigantinus, Eborenſis Archiepiſcopus, Philipppo Rege Hiſpaniarnm II ſuam interponente auctoritatem, Divi brachium accepit, & in templo maximo Eborenſi ſolemni pompa, & civitatis communi tripudio collocavit.

EADEM

S. Vincentius & ſorores.

EADEM in civitate Eborenſi Daciani gladius viam cælo aperuit ſancto Vincentio:(Sororum appellant Vincentium, ob Sabinam & Chriſtetam ſorores duas, quæ eamdem fratris cauſam tutantes in Tyranni rabiem incidere.) Non illæ quidem ſua in patria Chriſto vitam obtulere, ſed Abulæ, quo perſequentis timor eas compulerat, vt quas patria viderat parum fortes, tellus aliena fortiſſimas intueretur.

Engratia mortem proxime obiit Cæſar-auguſtæ.

EADEM Daciani perſecutio ſponſam Chriſto peperit amantiſſimam Luſitaniæ Principem Engratiam. Hæc Regio ſanguine inſignis in Galliam Narbonenſi Principi ſponſa ierat, vt marito traderetur; at in itinere illuſtrius iniit matrimonium, ſiquidem Cæſar-auguſtæ Tyrannum offendit, qui illam cum Regio ſimul comitatu pro Chriſti nomine interfecit, ac tandem homini deſponſa, fuit divino caſtitatis thalamo ſociata. Neque cælum eſt ingreſſa nuptura Chriſto ſine regio comitatu; eadem ſiquidem in Civitate octodecim equites, flores Luſitani ſanguinis, qui Virginem comitati ibant in Galliam, vitam pro Chriſti fide amiſere. Horum aliqui e clara Virginis progenie ortum trahebant, ejus nimirum patruelis Lupertius, quem inſecuti Optatus,

Engratiæ ſocii Luſitani.

Suc-

Succeſſus, Martialis, Cæcilianus, Iulius, Vrbanus, Quintilianus, Publius, Frontonius, Felix, Emantus, Primitivus, Apodemius, & quatuor Saturnini, quos communi hoc nomine Prudentius poeta numerat, leges Saphici carminis oſtendens, vt prima ſyllaba Saturnini, quamvis metri præceptis repugnaret, licenter tamen brevioris vicem ſortiretur, quo alluſit, vbi cecinit, renuente metro; vnde mentem poetæ non attigit gravis hiſtoricus, qui exiſtimavit Prudentium innuiſſe Martyrum nomina poeticis legibus repugnare, ea ſiquidem (ex Divo Eugenio) ſunt Matutinus, & Fauſtus, quæ duo nomina carmen Saphicum omnino non excludit.

CHORVM Engratiæ Principes aliæ heroinæ adimplerunt, quamvis ætate, & martyrii gloria anteierint; Principes illæ quidem multis nominibus, tam genere, cum parentem agnoverint Lucium Catilum Severum Conſulem a Brachara oriundum, a Romaniſque Luſitaniæ & Gallæciæ provinciis præfectum; matrem vero Calſiam ejuſdem Lucii vxorem. Quod ſi natalium claritudine Principes, jure majore laudem principem meruere, quod inter Hiſpanicas mulieres prius ſuam

…am immortali ſponſo devotam corporis integritatem martyrio ſanxerunt ; vna tantum præcedente Reguli filia , quam ſupra retulimus a Petro Bracharenſi Præſule dicatam Deo. Proinde ſexus feminei primitias horto ex Hiſpanico dicemus ſorores iſtas, quas cælum fructuum poſtea legendorum gratiſſima delegit pignora. Neque vero ſuam tantum patriam illis voluit honeſtare , ſed in vniverſum pæne orbem illarum exempla evulgavit , vti majorem ſibi laudem , & ſponſo gloriam pareret immortalem , dum fidei conſtantiam effuſo viriliter ſanguine ſeminabant , vnde fœcunda virginitatis ſeges pullularet. Illarum ſiquidem mortem pro Chriſto ſex ſubiere in Europa , in Africa alia , in Aſia tandem alia, vt inferius palam fiet. Virginum æternitati mandanda nomina hæc fere ſunt : Genevera , ſive Genaura ; Eumelia , ſive Euſemia ; Victoria ; Germana ; Gema ſive Marina ; Quiteria ; Baſiliſſa ; Wigifortis ſive Liberata.

Octo ejuſdem partus germanæ Chriſti Martyres.

OMNES hæ Virgines eodem partu mirabili ſunt editæ, quod non vulgaris illarum gratiæ manifeſtum extitit documentum. Puduit matrem partus inſoliti , & ne majorem evul-

Inſolitus partus matris juſſu necandus traditur.

evulgatus pudorem gigneret, ab obſtetrice poſtulavit, vti puellas omnes recens editas enecaret. Obſtetricabat parienti Calſiæ Chriſtiana mulier Sila, quæ tam religione, quam mira puellarum venuſtate capta omnes domum attulit, & luſtrali baptiſmatis aqua expiavit, ac diverſis in locis ſecreto tradidit educandas. Res ad Ovidium ſanctiſſimum Bracharæ Pontificem delata eſt, cujus monitis ſalutaribus, & religioſa diſciplina, annorum ac virtutis pariter ſubiere incrementum, donec Romanorum acerba perſecutio in Chriſtianos devenit Bracharam, vbi ſacræ Virgines ſuum agnoſcentes genus, & quod a Deo acceperant beneficium, vt gratum animum exhiberent, eodem omnes conſilio ſtatuerunt, efferis Tyrannorum viribus indicare, quid virtus maſcula poſſet vel femineo pectore incluſa cælitus. Omnia vndique vel intima ſcrutabantur latibula Tyrannorum miniſtri, vt Chriſti famulos, ſiqui forte laterent, in apertum darent, communique ſpoliarent vſura lucis. Hoc dum graſſantur ſtudio, in clauſam domum devenere, vbi conditum theſaurum invenere ſeptem Virginum, quæ eodem virginitatis, & ætatis inſignes flore, ejuſdem conſortes fidei,

idem

idem incolebant domicilium. Attoniti rei miraculo qui Virgines primum videre, Catilum admonent Præfectum, qui in Tudenſi Civitate id temporis morabatur. Non vſitato percitus ſpectaculo Catilus a Virginibus quæſivit, quibuſnam ortæ parentibus, aut cui forent deditæ religioni? Omnium ore Genevera (cujus ſub vmbra degebant reliquæ) paucis reddiit. Genus ſi quæris & parentes, filias agnoſce tuas, quæ Chriſto ejuſque addictæ præceptis vel morte ipſa nomen vltro teſtabimur Chriſtianum. Geneveram ille idem Calend. Novembris martyrii gloria decoravit, quem ſacræ Virgini feſtum Eccleſia dicavit diem. Eumelia, ſive Eufemia mortem etiam pro Chriſto obiit Calend. Decembris Abobrigæ; fuit hæc antiqua Gallæciæ civitas. Gema, ſive Marina XIIII Calend. Auguſti obiit Amphilochiæ; Græca olim fuit civitas in Aurienſi Diœceſi, non vero Antiochiæ, quod ſunt aliqui falſo opinati. Virgo Wilgefortis, ſive Liberata, anno Domini CXXXVIII Caſtralencæ, in Luſitania; Victoria Cordubæ; Baſiliſſa in Syria Calend. Novembris; Germana Carthagine in Africa.

Genevera ſuam fatetur religionem.

Genevera martyr.

Eufemia.

Marina.

Wilgefortis.

Victoria.

Baſiliſſa & Germana.

QVITE-

Quiteriam germanus ad parentem defert, a quo pro Chriſti fide interficitur.

QVITERIA ex aliquorum ſententia obiit Margaliſæ Toletanæ Diœceſis XII Maii, anni Domini CXXX, vel (quod in Luſitana Monarchia ſcribitur Lib. V, cap. XVIIII) in Luſitania, vbi parentis Catuli juſſu eſt interfecta, germano ejus nuptias appetente, qui virginem cum videret in montem ſe triginta cum virginibus recipientem, vbi vitam pariter religioſe ducebant, ejus nomen vel ex hoc crimine detulit ad Tyrannum. Cæterum eo ex monte Virgo Quiteria, non ſuæ tantum, ſed aliorum proſpiciens ſaluti, Chriſto numerum non exiguum lucrata eſt, qui temporum concuſſi motibus parum firmam præſtiterant Chriſto fidem; hos inter Regulus traditur Luſitanus (Lucianum dixere) ac Martialis, & Valentinianus Epiſcopi duo, qui a Chriſto, ſecuti Regulum, defecerant, ſuiſque tandem ante Deum precibus adepta fuit, vt eamdem cum illa martyrii gloriam compararent. Eodem tandem in monte triginta illæ virgines pro æterno, cui ſe devoverant, ſponſo vitam effudere: necnon alii plures, quorum nomina temporum decurſu periere.

Columba Quiteriæ comes.

VNAM tantum vetuſtas meminit Columbam, Quiteriæ aſſeclam, quam Principem ali-

aliqui ſcripſere ob genus clarum, a quo illuſtrem originem deducebat. Ex viris, ſuis traduntur nominibus Simplicius, Remigius, Columbanus, cum prædictis Luciano, Regulo, & Epiſcopis, qui omnes gladio ſunt interfecti. Neque tanti ſceleris longe abfuit vindex cælum, ita enim repente cælo vndique fulgurante, fœdiſſima orta eſt tempeſtas, ut nullus piaculi particeps fuerit, qui pœnas debitas non ſentiret: alii enim ſubito interiere; alii inſana rabie ſeipſos morſibus acriter abſumebant; alii ad inſaniam adacti, quandiu vita ſuperfuit, eamdem phreneſim paſſi ſunt; alii attoniti ac paventibus ſimiles, quin tanti unquam pavoris originem aliam perſentiſcerent, meritas inſontibus dedere pœnas. Divorum corpora eodem martyrii loco ſepulta ſunt, cælitus monito Euſtachio æque nobili, ac pio homine. Illud de virgine Quiteria proditur memoriæ, quod de Areopagita Dionyſio veteres tradidere ſcriptores; caput ſcilicet abſciſſum manibus geſtaſſe ad locum vſque vbi ſepulchro fuerat aſſervandum; illic tandem Angelorum voces auditæ ſuaviter modulantes dulcem Eccleſiæ cantilenam: *Veni ſponſa Chrſti accippe coronam, quam tibi*

Pœnas luunt nefandi ſceleris Quiteriæ & ſociorum interfectores.

Quiteria interfecta caput abſciſum portat manibus

præparavit in æternum. Eccleſiæ Conchæ, & Segontiæ, Quiteriæ & Columbæ feſtum agunt XXII Maii die; omnes vero hos Martyres ſatis conſtat e Luſitania oriundos, & in Luſitania educatos.

Sila obſtetrix Martyr.

NEQVE vero Virgines ſanctiſſimæ obſtetricem Silam oblitæ ſunt, a qua tantum fuerant adeptæ beneficium, ab ſponſo ſuo eamdem illi martyrii gloriam conſecutæ. Neque auctores deſunt, qui Nabantio in oppido Luſitaniæ eius corpus ſcribant religioſe aſſervatum. Eſt in Monaſterio S. Franciſci a Sancta Sita nuncupato corpus Divæ ejuſdem Sitæ, temporis autem viciſſitudine, hujus Divæ memoria eſt abolita. Quod cum audirent religioſi viri, qui eodem in Monaſterio degebant, ab alio eiuſdem familiæ Franciſcanæ ex Italia illuc appulſo petivere, vt in patriam reverſus, ſi quam Sitæ memoriam inveniret, inde ſedulo ad ſe mitteret. Quod Religioſus præſtitit, exindeque eamdem Sitæ hiſtoriam ſacris in precibus recitant, cum illa longe aliter ſe habeat, quod apud auctores inveni probatæ fidei, qui ex antiquis monumentis fide publica, quod ſuis in libris tradunt, tranſtulere.

DE

DE his ſacris Martyribus ſcripſere Ambroſius Morales lib. 1, cap. 18 ; Villegas, qui eaſdem nulla ex cauſa Galliæ adſcribit ; nec non Frater Bernardus Brittus parte II Luſitanæ Monarchiæ lib. 1, cap. 18 ; duabus tamen in rebus longe fallitur, ætate ſcilicet, cum annos centum, & quadraginta, recentiores faciat, quam revera fuerunt, & patria, quando Bracharenſes negat fuiſſe, cum omnia ſuperius tradita aperte conſtent cura ſtudioſiſſime adhibita in conferendis ſacris precibus Eccleſiarum Bracharenſis, Toletanæ, Conchæ, & Segontiæ cum ſcripturis probatæ fidei, quæ Toletano in archivo aſſervantur, ſimulque ad id collatis: quod Dexter graviſſimus ſane auctor teſtatum reliquit commentario manuſcripto, quod in bibliotheca Sancti Laurentii ab Eſcuriali videre eſt. Idem etiam ſcripſit Iulianus Archipresbyter Toletanus, auctor fidei non vulgaris, cujus opera Gothicis ſcripta caracteribus in eadem bibliotheca cuſtodiuntur. Longiora ad faciendam fidem argumenta rerum Eccleſiæ Bracharenſis ſcriptoribus conſulto mittenda cenſeo.

Auctores qui de his Martyribus ſcripſere.

LVSITANO item ex Regno oriunda fuit

Euſemia virgo ac Martyr Luſitana.

Euſemia virgo ſanctiſſima, cuius corpus apud Gallæcios in præſentia religioſe aſſervatur Auriensi in Eccleſia. Diu tamen Interamnenſi in provincia conditum fuit, in valle, quam Caldi fluminis appellant. Inde vero, cælo indicante, in Aurienſem Eccleſiam eſt traductum. Traductionis origo fuit huiuſmodi. Quædam cum parente cuſtos pecudum iis forte in vallibus agebat gregem, cum cælitus demiſſa vox paventium auribus intonuit: Quod iſta in valle corpus conditur, Virgo, & Martyr Euſemia inter mortales ſpolium dereliquit; quocirca omni cura adhibita & obſequio, illud in Sanctæ Marinæ templum religioſe traductum pie ſervate. Ibidem annorum longo decurſu fuit ſitum, cumque Gallæci illud furto auferre ſæpius conarentur, ſemper inſolito miraculo in ſepulchro, quod prius ſibi delegerat, ſanctæ Marinæ templo reperiebatur. Tandem apud Luſitanos imperante Alphonſo I, Epiſcopus Petrus Seguinus, qui ſingulari ſtudio Euſemiam virginem proſequebatur, Deum ſuis precibus exoravit, & a Virgine obtinuit, vellet tandem ſua in Eccleſia permanere, vbi denique anno ſalutis humanæ MCLIII conditum corpus re-

Euſemiæ corpus furto ablatum ſemper in primo ſepulchro repertum fuit.

remanſit vltro. Fuit translatum Virginis corpus vii Auguſti, ſupradicto Chriſti anno, vt Epiſcopus Petrus, &, qui proxime illum eſt inſequutus, Alfonſus item Epiſcopus teſtatum reliquere in precibus huic Virgini ſanctiſſimæ recitandis. Ita ferme narrat Luſitana Monarchia part. II, cap. 23; & Ambroſius Morales lib. 10, cap. 27.

Olyſipponenſes martyres.

Qvemadmodvm Olyſippo inter Luſitaniæ civitates primatum tenet, ita principem Martyrum coronam Deo obtulit, nulli ſuorum gloria concedens; illa ſiquidem pæne innumeram ſuorum civium multitudinem cælo intulit, qui diverſorum ſub tyrannide inſigne ſuæ virtutis ſpecimen præbuere. Omnes inter valde præcelluit Veriſſimus duabus cum germanis, Maxima, & Iulia; Olyſipponenſes illi, qui acerbiſſimis expoſiti tormenti generibus ex tyrannorum libidine, ac per civitatis plateas tracti indecore ſuaves Deo iterabant cantus, donec tandem lapidibus verberati, capita ferro pariter demittenda, ac cælo coronanda tradidere. Divorum corpora lapidibus illigata gravibus, quo facilius imum attingerent, in mare dejecta ſunt, quod ipſum, theſauri adeo pretioſi non avarum, in li-

Veriſſimus & germanæ Maxima & Iulia.

tus

tus depoſuit miraculo non vulgari. Ibi Divorum nomini templum poſtea dicatum fuit, quod nomen adhuc ſuis a tutelaribus ſervat, appellaturque hodie, Sancti veteres, (Santos o velho) vt diſcrimen ſit a templo Regio, (Sanctos hodie novos dicimus,) in quod Ioannes II Portugalliæ Rex a ſe conditum Divorum oſſa munifice pariter, ac religioſe, traduxit.

Sancti Veteres.

PIE etiam & religioſe pro Martyribus coluntur Olyſippone (ut re ipſa haberi debent ex Angelici Thomæ doctrina) illuſtres illi equites Germani, Galli, Angli, ac Luſitani, quorum reliquiæ in Deiparæ templo aſſervantur, quod dicimus ex Divorum memoria Sancta Maria a Martyribus. Vitam præſtantes viri iſti amiſere in Oliſypponenſi expugnatione, quando non tam Imperii acquirendi cauſa, quam ſtudio vrbis liberandæ a duro Mahometis ſervitio, & Chriſto iterum lucrandæ, arma in Mauros ſumpſere, vrbemque ſuo emptam ſanguine Chriſtianæ pietati reddidere. Non cenſet Doctor Angelicus in dubium vocandas Martyrum coronas, quæ militari opera comparantur, quando milites non mortali pro ſtipendio ac præmio præliantes cadunt, ſed Chriſto tantum reique Chri-

Germani, Galli, Angli & Luſitani Martyres Olyſippone.

Ex doctr. D. Thom. martyres illi qui pro tutanda fide pugnantes cadunt.

Chriſtianæ proſpicientes, ejus in gloriam militant, & amorem. Horum numero aſcribendi ſunt (inquit D. Thomas) ii, qui infidis hominibus aditum occupantes, ne in Chriſti ſegetem noxia effundant doctrinæ ſemina, mortem oppetunt; & illi denique omnes, qui pro tutanda vel inſtauranda Chriſti fide arma capiunt, quod egregii milites decore admodum in Olyſipponenſi oppugnatione præſtitere.

D. Tho. 2. 2. q. 124. a. 3. ad 5.

Qvantvm vero illorum mors honeſtiſſima Deo placuerit, manifeſto cælitus documento fuit eques inſignis Henricus Germanus, natus Bonavillæ. Quatuor a Colonia Agrippina abeſt leucis oppidum adverſo Rheno. Conditum fuit demortui corpus in templo S. Vincentii, Luſitanis immixtum, non ſuis, qui in templo S. Mariæ a Martyribus ſepeliebantur, ſive id vivus adhuc Henricus poſtularit, vt ex animo cum Luſitanis initam teſtaretur amicitiam, ſive id poſtea curantibus Luſitanis viri ſanctitate illectis. Neque diu cælum hominis eximiam ſanctitatem cælavit, miris ejuſdem in ſepulcro editis operibus, ut demortui virtus miraculis patefieret. Prius vero miraculum illud fuit, quod in duobus ado-

Henricus Martyr Germanus.

Primum Henrici precibus miraculum.

adoleſcentibus ejuſdem Henrici claſſiariis viſum eſt. Horum alter ſurdus, mutus alter: a natalibus uterque. Ad Martyris ſepulchrum ambo procumbentes, opem ſubmiſſe precabantur: ecce ibi gravi ſomno opprimuntur, & in ſomnis Henricum hilari, ac facili oris habitu vident eoſdem blande intuitum, & ſic paucis hortantem: Gaudete, & lætamini; loquimini & audite; meritis ſiquidem horum Martyrum, qui hoc ſub tumulo acquieſcimus, hoc vobis beneficium confert cælum. Hæc cum diceret, homines deſeruit; atque ſubito exciti ſomno, ſurdus qui fuerat mutum antea loquentem audit, non maiori ad invicem gaudio, quam eorum, qui noverant, ex re inſolita ſtupore. Nec longo poſtea elapſo tempore, Henricus idem ſeniori cuidam Eccleſiæ miniſtro ter apparuit, cui juſſit ſuum prope ſepulchrum collocaret fidelem ſervum, cujus opera uſus fuerat inter vivos, vt qui eodem pro Chriſti amore occubuerant, eodem ſimul loco demortui accubarent.

Palma mirabilis in ſepulchro Henrici.

ILLVD vero manifeſtius ſanctiſſimi equitis gloriam indicavit, quod ejus e ſepulchro palma pulcherrima exorta fuit, miro frondium

dium virore comata, quæ illarum ſpeciem referebat, quas ætate illa manu ſolebant geſtare, qui Ieroſolymæ ſepulchrum precabundi inviſum ibant. Hujus e foliis remedium quærebant præſentiſſimum ægritudine aliqua laborantes, vel tantillum collo appendentes, vel comminutum in pulverem epotantes, vt vires affecti corporis de integro reſarcirent. Ob tanta tamque inſignia rerum miracula Alphonſus, Luſitaniæ Rex I, mirum equitis Henrici ſociorumque amorem pie colebat, vt ſi aliqua corporis tentaretur ægritudine, eorum ſtatim procumberet ad ſepulchrum, ubi præſentem ſibi opem irritis nunquam precibus ſentiebat.

Diuturnitas fidei Luſitanæ.

MEORVM ergo in ſolatium libet paucis contemplari prima noſtri Regni incunabula, ita divorum reſperſa ſanguine. Quod ſi minus ſtabile Chriſtus Eccleſiæ ſuæ poneret fundamentum, niſi tot Martyrum cadaveribus, & ſeipſo Martyrum capite, ac vivo lapide innixum foret: quis de Luſitanæ fidei cæmentis dubitet, tot cum videat infra depoſitos quadratos lapides? Tribus, quas Luſitanum Regnum Metropolitanas numerat, Eccleſiis, Bracharenſi, Olyſipponenſi, & Eborenſi, tot Chri-

Chriſti Martyres qui videbit, talem procul dubio inibit rationem, ita cum noſtris actum a Supremo fuiſſe Conditore, quia jam tunc vellet futuræ poſtea ſegetis decimas antecapere, & palam facere e tribus veluti Luſitaniæ arcibus annis labentibus egreſſuros, qui ſuo ſanguine in remotiſſimas orbis provincias ſuis ducibus victricia inferrent vexilla, ac ſe fortes e fortibus creatos exhiberent.

Irena virgo.

NABANTIVM Luſitaniæ antiquum oppididum ſuo ſanguine reddidit perilluſtre, ſicuti ſuo ſepulcro Scalabim, virgo Irene, a qua dicitur Sanctarem, quaſi Sancta Irene. Cujus de corona ſingulari, & cælituum manibus tumulo fabrefacto inter Benedictæ familiæ inſignes proceres ex merito aliquid perſtringemus.

Columba virgo & Martyr.

MVLTIS poſtea elapſis annis Irenem animi conſtantia pudoreque virgineo expreſſit Conimbricæ virgo Columba. Patriam habuit oppidum, quod vulgo dicimus Lamas d' Orelham, ſpectat vero ad judicialem conventum Vimarani, vnde ımpetu Mahometanorum, qui tunc Luſitaniam occuparant, ſeſe proripuit. Virginis cædes non longe a Conimbrica edita fuit, vbi noſtra adhuc ætate parvum viſitur ſacellum, quod Virginis retinet integram me-

mo-

moriam, ejuſque in primis ob propugnatam caſtimoniam martyrium teſtatur honeſtiſſimum.

Elias monachus Martyr.

DECORVM item fuit inter prima Eliæ Monachi martyrium, ſive Eleum velis nuncupare cum Vſuardo. Luſitanus Elias genere ac patria, duobus ſui conſilii adoleſcentibus comitatus, ſuam honeſtavit patriam martyrii gloria, quod Cordubæ inſigni virtutis conſtantia Mahometanorum gladio eſt aſſecutus.

Siſenandus Martyr.

PAX Iulia non parum ſibi gloriæ meritiſſimo vſurpabit ſuo cive ex Siſenando, Chriſti Martyre egregio, qui patriæ ſuæ modo inter cælites tutelam ſuſcipit. Cordubam petiit Siſenandus litteras humanas pariter ac divinas vt addiſceret; vbi ſacro Diaconatus ordine inſignitus ſibi perſuaſum habuit a ſanctiſſimis Chriſti Martyribus, Petro & Walaburo, manifeſte ad ſimilem coronam invitari; quo incitatus ſtudio eodem inflammavit ardore Paulum Diaconum, de quo effuſe Divus Eulogius ſcripſit. In carcerem delatus Paulus invenit eodem incluſum Tiberinum Luſitanum, qui viginti ab annis illic ſervabatur falſum ob crimen impoſitum. Carcere tandem Pauli induſtria liberatus ſuam in patriam Pacem

D. Eulog. lib. 2. memor. Sanct. c. 5.

Tiberinus.

Iu-

Iuliam remeavit , vbi floruit ſanctitate. Siſenandus vero vltro judicem adiit , coramque libere Chriſtum profeſſus infamem deteſtatur Mahometem ; quocirca propere abreptus in carcerem , ibidemque admonitus , quo die martyrii coronam foret accepturus. Nec multis poſt diebus , exceptis prius libenti animo vulneribus multis , gladio caput obtulit ſexto Iulii , anno ſalutis noſtræ octingenteſimo quinquageſimo primo. Ejus ſanctiſſimæ reliquiæ a piis feminis religioſe fuerunt aſſervatæ in ſancti Auſeli templo , vbi Siſenandus litteras addiſcebat. Theſaurum adeo pretioſum Cordubenſis Eccleſia cum Pace Iulia , Siſenandi patria , partitata eſt. Anno ſiquidem MDCII brachium Martyris ſanctiſſimi ad illam miſit. Fuit tantum munus a civitate exceptum ſolemni admodum pompa communique tripudio , ab eaque potiſſimum die ſuum agnoſcit tutelarem , plurimis ob Divi memoriam popularibus a ſummo Paſtore indulgentiis elargitis.

Martinus Martyr. NON debet involvi ſilentio tantis digniſſimus præconiis Martynus vir ſantiſſimus Souri oppidi quatuor a Conimbrica leucis diſſiti Archipresbyter. Qui Taraſiæ Portugallenſis

Re-

Reginæ primi Alphonſi matris ætate, obſcuro detentus carcere Cordubenſi; qui Chriſtum vel invitis Mahometanis fatebatur, eodem ex ergaſtulo in æternam cæli Regiam evolavit.

VIANÆ ad Minii os ſalutis humanæ anno CCLX mortem pro Chriſto obiere Theophylus, Saturninus, & Revocata, ut Dexter ſcriptum reliquit, Minervio adjudicante ſub auſpiciis Valeriani. Horum vero Martyrum auctores plurimi & annales meminere.

Theophylus, Saturninus, Revocata fratres.

Martyres alii, qui noſtra proximaque ætate Luſitanum nomen honeſtarunt.

NON antiquis tantum ætatibus & heroicis Mahometana rabies cælum noſtris hominibus honeſtavit, ſed iſtis etiam temporibus hoſtilis gladius magno cum decore Luſitano cæleſtem ditavit Curiam. Proximo Emanuelis Luſitaniæ Regis imperio, ejuſque filii Ioannis III, germani duo fuere, Gonçalus & Ioannes Vaſæi, Mahometanis parentibus in Africa nati ignobili pago prope montem Benargafate, qui ab Arzilla ſex tantum leucis recedit. Fuit Gonçalus ſuopte ingenio bene moratus: oris colore ac lineamentis Luſitanum potius, quam Mauritanum præferebat: pro-

Gonçali, dum Maurus eſſet, ingenium.

procero, ac lacertoſo corpore, & firmo ſatis. Cæleſti afflatus Numine inſignis eques Gonçalus animum Chriſto adjunxit, & illius militibus nomen dare percupide exoptabat; cum vero jam familiari conſuetudine noſtris hominibus eſſet notus, ſæpius Arzillam caute ventitabat, ac ducem noſtrum, Borbenſem Comitem, de ſuorum conſiliis admonebat, quid virium, quantaſve copias in Luſitanos appararent. Qua ex cauſa noſtro a duce perquam familiariter excipiebatur, illius ingreſſum nullo alio ſubodorante, vno excepto, qui occulta excipiens porta ignotum, ad Comitem deducebat; portæ vero claves habuit idem Gonçalus, & Luſitanus alius eodem nomine Arabici peritus idiomatis. His ad noſtros ingreſſibus, & egreſſibus, eam cum illis conſuetudinem eſt adeptus, vt non multo poſt Arzillam ſecum attulerit & vxorem. Quæ ſe intra Chriſtianorum mœnia vbi vidit, de marito graviter queſta fuit, quod immeritam vltro in captivitatis ergaſtulum intromiſerit, aliud in Alcaçer oppidum commentus iter. Borbenſis Comitiſſa, cujus tam genus ſanguine, quam ingenium virtutibus apprime clarum fuit, mulieris mœrorem cernens

nens blande ſolabatur afflictam, illiuſque curam injunxit maioritanæ feminæ honeſtiſſimæ ſibi a cubiculo monens, mœrentem levaret, & quo poſſet conſilio ac blanditiis noſtræ aſſuefaceret religioni.

Ejus ad fidem converſio.

GONÇALVS Vaſæus Chriſto ſtatim nomen dedit, Mahometem deteſtatus. Baptiſmatis ablutum fonte ſalutari Comes Borbenſis, ac reliqui proceres Luſitani, magnis honoribus ſunt proſecuti, nec exiguis muneribus locupletarunt; ob vſum vero familiarem, & quam cum Gonçalo contraxerat amicitiam, dum arcis portam ingrediebatur, ejus in baptiſmate elegit nomen. Vxor virum vbi vidit Chriſtianorum ſacris imbutum, ejuſdem inſtitit veſtigiis, & ſuſcepto Mariæ nomine Chriſtianam pariter ſuſcepit legem, ab ipſiuſque ducis ædibus veri jam conjuges prodiere munifice præbente Comitiſſa ſupellectilem. Fuit poſtea Maria matronis Arzillenſibus inſignis femina, & magni habita a feminis popularibus. Ob aſſiduas in Maurorum fines excurſiones Gonçalus, magnas agens prædas, ſibi non contemnendas opes comparavit, quibus ædes ampliſſimas exædificavit. Cum vero ſemel iret prædatum vitricum,

fra-

fratemque cepit quatuordecim agentem annos ; illum vero dimittens , quod ſe parentis cura nutriviſſet , iſtum Chriſto mancipavit , in veram aſſerens libertatem , nomenque indidit Ioannis , qui fraternam Gonçali indolem moreſque germanis moribus adumbravit. Evenit forte vt Gonçalus ſuo muneri navans operam crus infringeret , & ex amicorum conſilio Lingim peteret , vt præſtantis chirurgi auxilio vteretur. Ibidem quatuor fere menſibus moratus eſt benigne admodum ac liberaliter a duce & primoribus vrbis acceptus.

Capitur a Mauris.

IN priſtinam igitur redactus ſanitatem ſuorum deſiderio ad Arzillam voluit pelago remeare , dehortantibus Tingitanis civibus , duce potiſſimum , qui navigio diffidens minus firmo quinquaginta equites itineris ſocios præſtabat. Lembum tandem aſcendens a Mauris inter navigandum capitur , cum iis qui ſimul vehebantur ; cæteri pecunia redempti ſunt , vno excepto Gonçalo , quem Mauri captum ſummopere exoptabant, tam damnorum, quæ illis quotidie inferebat , quam abjurati Mahometis cauſa , vt crudeles de Prophetæ ſui deſertore pœnas ſumerent. Qui navim ceperant

rant, captivos omnes adduxere Tituanum, vbi nulla unquam præda maiori cum gaudio excepta eſt, vel ob unum Gonçalum, quem ut viderent, omnes vndique confines populi confluebant: nec minori videndi, quam illudendi aviditate, vt Prophetæ ſui gratiam promererent.

Maurorum carnificina in Gonçalum.

VOCANT Mauri ſuo nomine Gazibam ludum, quem in legis ſuæ transfugas exercent, quam potius diram appellaveris carnificinam. Accurrunt vndique, & miſerum afflictantes nihil putant gratius Mahometi, quam illius transfugam ictibus macerando publicum eidem omnes ſupplicium infligere, & qui ſanguinem expreſſerit, animi ſalutem certam ſe exiſtimat comparaſſe. Mandarimus (is Maurorum omnium crudeliſſimus id temporis oppido imperabat) vinctum exutumque medio in foro juſſit alligari crate ad id muneris parata. Multa ad ſpectaculum confluxerant hominum millia, quos Gonçalus inſtar victimæ circumſpectabat. Advolat illico mater, germanique, fletibus enixe deprecantes, vt in antiquam & primo cum lacte exceptam Mahometis legem rediret. Nullæ tamen vel blanditiarum, vel tormentorum vires Chriſti

militem inflectere potuerunt ; quinimo lingua (quod vnum habebat expeditum membrum) promerita in Mahometem , illiuſque oratores,convitia expromens totum ſe Chriſto deditum ſtrenue fatebatur : & ob illius amorem , plura identidem ſibi tormenta ingeminarent, hortabatur, quo ſimillimum duci ſuo militem efficerent : neque ſibi maiorem poſſe dari pœnam dicebat , acerbius infligi ſupplicium , quam ſi tormentis immanibus modum aliquem adhiberent. Comoçadar , circumſtantium vnus , qui Laniſtæ obibat munus , prior Gazibam orſus eſt : omnes illico pro cuiuſque ſtudio jacentis corpus fœde incipiunt lacerare; non tamen vulnera ita Gonçali corpus affligebant,vt Martyris lingua carnifices cruciabat, dum pie admodum & religioſe IESV ac MARIÆ nomina ſacroſancta compellabat , & infamem Mahometem convitiis onerabat, nullis deterritus tormentorum ictibus, quæ in loquentem acerbius ſæviebant. Nec id amplius paſſi carnifices linguam conati ſunt evellere , forcipibuſque & ferreis aliis inſtrumentis loquentis labia extorſerunt,& eiectis dentibus diſruptum os fœdiſſime deturpaunt. Quamvis tamen vocis ſonum præpedi-

dirent, non vtique cordis clamorem, quem vel tacente lingua fortius ingeminabat, & ſupremi Numinis pulſabat aures ſui militis conſtantiam proſpectantis; neque inconditæ adſtantium circa voces tantam illi poſſent facere audientiam, quam mutæ Gonçali voces ex intimo cordis ſacrario evibratæ. Vngues carnifex ſtatim a pedum manuumque digitis extrahit, & digitos abſcidit minutatim; tantum in oculos non eſt ſævitum Mandarino ita jubente, vt poſſet viſis tormentorum generibus acerbius afflictari. Hæc inter ſupplicia Chriſti miles ſtrenue biduo perduravit, quin diu noctuque vlla fuerit intermiſſio cruciandi, donec exhauſto jam ſanguine, evaneſcentique virtute corporis, integra animi conſtantia, triumphalem accepturus coronam in æternum capitolium evolavit, noſtræ ſalutis anno ſexto decimo ſupra milleſimum quingenteſimum

HVIVSCE pugnæ decorique triumphi teſtes fuere oculati plures Chriſtiani, qui apud Mauros ſervitio tenebantur, & mercatores, qui per id temporis in oppido agebant mercaturam, quorum teſtimonia publice ſuſcepta ad Regem Emmanuelem miſſa ſunt; cu- *Gonçali martyrii teſtes.*

rantibus arcium ducibus Luſitanis, Meneſio Septæ, Ioanne Cotinnio Arzillæ, Eduardo Meneſio Tingis, Roderico Diaſio Soſia Alcaceris. Contendit ſedulo Rex Emmanuel vti Pontifex Maximus Leo Decimus ex Martyrum numero Gonçalum declararet, & Horarias preces Eccleſiaſtico ex more proponeret recitandas; illius tamen optatis mors obſtitit immatura.

Ioannes Martyr Africanus. IOANNES, Gonçali frater, cujus virtutem ac pietatem conſectabatur, eam ob interfectum germanum animi contraxit ægritudinem, vt Maurorum ſanguine nunquam poſtea iracundiam ſatiarit; in quos ita acerbe ſæviebat, vt captos nullo pretio divenderet, ſed pedes ac manus amputaret; neque prius deſtitit hoc conſilio, quam eumdem vita deſtitueret. Illius vero obitus fuit hujuſmodi. Feſſenſi Rege Arzillam obſidente ab hoſtibus Ioannes capitur, & ad Regem propere ducitur, qui vitam largius decoram promiſſis capto offert, ſi Chriſtum, cui adhærebat, deſerens, ad Mahometem, quem deſeruerat, verteretur. Vt vero pectus invictum juvenis teneritudine demolliret, matrem & conſanguineos adducit coram, ſi qua poſſit Chriſti

mi-

militem expugnare. Qui præſentem animum tormentiſque majorem præſefereus , ob illud tantum ſibi fore ægritudinem fatebatur , ſi aliquam in ſe miſericordiam exercerent , neque omnes expromerent in ſeipſum tortorum vires , vti reipſa indicaret , quem corde intimo ſervabat , Chriſtum ; ſibi ad tolerandum majus ineſſe robur , quam carnificibus ſævitiem , aut iracundiam : & ad vltimum vitæ periodum faſſurum Chriſti , quam ſuſceperat, religionem. Hanc dicendi libertatem acerbis primum verberibus tortores immaniſſimi caſtigarunt , & ſæviſſimis tormentorum additis generibus , demum aridis illigatum ſtupis , pice & naphtha deſuper illitum palo valide aſtrinxere , lentum ſubdentes ignem , vt acerbius conflagraret. Hoc crudeliſſimæ mortis genere inſignis Chriſti miles Imperatoti ſuo vltimam magna cum laude navavit operam , omnia abunde explens tam Chriſtiani , quam magnanimi equitis munera , ſui maximum relinquens deſiderium commilitonibus , a quibus ſummopere amabatur : florida obiit in ætate , adhuc enim quintum a vigeſimo annum non exceſſerat. Quanta vero accreſcit laus cultori Summo , quando a Maurorum

ſpi-

ſpinetis dulces adeo flores colligit, ab infidiſſimis hominum tantam ſincera in religione conſtantiam!

Triſtanus Attaidius Martyr in Africa.

TINGI præerat Triſtanus Attaidius Ludovico Laurerio demortuo ſuffectus, cum civitatis portam vltro pulſavit Maurus eques inſignis inter ſuos, ducemque adiens Luſitanum, rogavit ſibi concederet Chriſti militibus aggregari; eo ſiquidem animo illuc veniſſet, vt, Mahomete abjurato, Chriſti religionem ſequeretur. Luſitanus non cito credendum ratus Mahometano homini, paululum ejus moratur votum, vt animum probaret experimento. Interim ſuadet, ſe exinde Chriſtianum dicat, & Chriſtianorum dogmata paulatim ebibat, ſuo jam notus nomine, proinde Triſtanus vocetur Attaidius. Noſtri ducis mentem agnovit Maurus, & vt ſuum reipſa ſtudium magis teſtaretur, nihil tantopere curabat, vt in Maurorum fines infeſtus ire, & illis, qua poſſet, incommodare. Eo devenit audaciæ, vt ante Xarifium Regem, ſuorumque in oculis, dum extra Marrochium ſui Paſchæ aderant ſacrificio, Mauros quoſdam captos traheret ad Luſitanum. Xarifius iracundia exæſtuabat, cum tantam ſui nominis igno-

ignomiam intueretur ; omnes igitur movet artes, maxima indicit præmia ſuorum fortiſſimo, qui audacem ac protervum ad ſe ſe hominem vivum traheret. Forte accidit, quod ſæpe alias egerat Attaidius, vt ab hoſtium finibus victor ad noſtros remearet, cum ab intentis in ſe vnum hinitu equi agnoſcitur, & belli caſu comprehenditur, ac tuto ad Xariſium ducitur, a quo avidiſſime expectabatur. Rogatus vero, quæ tanta foret dementia, vt ſui oblitus generis adeo barbare ſuam in patriam deſæviret, intrepide reſpondit, ſe Maurorum habere nihil præter nomen vetus & patriam : cæterum ſe animo, ac religione Chriſtianum, acriter Chriſti hoſtes ad vltimum vſque interitum inſectari : illico juberet Rex ejus pro Chriſto conſtantiam experiri, nunquam enim Chriſti nomen ſibi ſanctiſſimum vllo tormenti genere extortum iri. Rex ira percitus jubet caput illi ſtatim demetant, quod parvis ictibus ad doloris ſævitiem abſcindebant, dum interim ſuaviſſime IESV & MARIÆ nomina inclamaret, infamem deteſtatus Mahometem, ſuumque ipſius ſanguinem contractis excipiens manibus, in caputque effundens precabatur,

vt pro aqueo ſibi denegato ſanguineum illud Chriſtus baptiſma vellet ſuſcipere. Demortui cadaver Mauri ex inſito odio lapidarunt, & canibus objecere, qui per dies quadraginta circa tranſeuntes, & ſacrum venerati pignus, morſu penitus abſtinuere: donec Chriſtiani hominis induſtria, qui Maurum pretio ſolicitavit, corpus terræ mandatum eſt, occultoque in loco cuſtoditum, dum Angeli manifeſto in cœlis plauſu victricem animam excipiebant.

Septem adoleſcentum in Africa martyrium.

NON minorem Chriſti fides triumphum egit in Mauritania noſtra ætate, anno ſcilicet octogeſimo quinto ſupra milleſimum & quingenteſimum, quem Luſitanus Orator Franciſcus a Coſta apud Xarifium Marrochii Regem ſatis locuples ſcripſit teſtis; & Pater Antonius a Conceptione ex Sanctiſſimæ Trinitatis familia ad Albertum Cardinalem Archiducem Auſtriæ, Flandriæ modo Comitem. Res vero ex eorum ſcriptis ita habet. Inter Muleivacæ captivos fuere adoleſcentes ſeptem, quorum maximus duodevigeſimum annum non exceſſerat. Erant illi magnis a Rege habiti in deliciis, a Deo tamen longe majoribus. Horum cura fuit præcipua

ex

ex Hebræorum antiquo documento apud Regiam Nabucodonoſor, jejuniis, precibus, & eleemoſynis ſe exercere. Nullo externo magiſtro, vno æterni Numinis intimo magiſterio, intermicantem fidei ſequebantur ſplendorem, eodemque conſilio decreverunt, quacumque oblata occaſione ſe vitam Chriſto ſtrenue oblaturos. Ex his vnus Hiſpano ortus patre a Malaca oriundo, infami Chriſtianæ fidei deſertore, Mauram referebat matrem: natus ſiquidem Marrochii quintum decimum vix attigerat ætatis annum. Hunc cura præcipua Mahometanis dogmatis imbuendum Xarifius ſuis tradiderat Doctoribus, quod optimum ingenii & indolis ſpecimen præbuiſſet. In Regia educabatur puer, divinis adeo oculis gratioſus, vt ſupremo afflatus Numine mirum in modum Chriſtianæ religionis ſtudio exardeſceret, eoque animi ardore brevi totam a pueris Luſitanis, qui in aula captivi verſabantur, ſanctam didicit catecheſim, omnique pietatis exercitatione mirum in modum profecit Franciſcus ab Spe, quod illi nomen inditum fuerat. Omnium primus virilem animum præferens ante annos coram Rege Xariſio libere Chriſtum profeſ-

Franciſcus

ſeſſus, eumdem Dynaſtaſque aulicos inſolito rei miraculo in ſtuporem penitus convertit & iracundiam; qua percitus Xarifius illico juſſit invictum Chriſti tyronem ſtrangulari. Antequam vero illigatus funiculus guttur frangeret, bis in fruſta raptus eſt, vt acerbius mortis genus mercedem pareret ditiorem.

Simon. FRANCISCVM ſecutus eſt puer alius Luſitanus Simon a Freitas Cetobricenſis, qui reliquos inter communem agebat Doctorem, aliosque & monitis incitabat & exemplo. Nomina patriæque horum juvenum fuere *Antonius.* Antonius Stephanius, ſive Sylvius, vt vocant *Maurus.* alii, Cetobricenſis; Maurus ab oppido Collares, de quo mira pietatis & conſtantiæ tra- *Dominicus.* duntur documenta; Dominicus ab oppido *Ioannes Gallus.* Gouvea; Ioannes a Pariſiis in Gallia, qui infelicem Sebaſtiani Regis expeditionem ſecutus Maurorum devenit in ſervitutem. Nu- *Ferdinandus.* merum explevit adoleſcens Ferdinandus Geneſius: Luſitanum dicunt aliqui ab oppido Monſonio: Callaicum alii, & veroſimilius ex Baiona. Omnes hi decoram appetivere mortem, Chriſtum inter barbaros teſtati, & laqueo intra Regiam ſtrangulati Marrochienſi in civitate, Regni capite.

NON

NON multo inde tempore interjecto clarum eadem in vrbe pro Chriſto egit triumphum Dominicus a Turribus, Luſitanus, Mazagani popularis. Magnam hic cum quodam Chriſti transfuga ex vſu contraxerat amicitiam, quam vt melius exerceret, litteris perditum hominis ingenium pertentabat orans ac monens, ad antiqua iterum Supremi Imperatoris caſtra remearet, pollicitus dignos divinæ clementiæ amplexus, ſi reſipiſcens illam voluerit experiri. Ob iſtud crimen Xarifius vivum juſſit ſolo obrui, quod mira animi voluptate Chriſti miles paſſus eſt, cruribus prius ſecuri detruncatis, ne in extrahendis compedibus tortor immaniſſimus moram faceret. Horum Martyrum reliquias Orator Luſitanus apud Xarifium procuravit, & in Luſitaniam adductæ magno fuere habitæ in honore. Illarum partem majorem Philippus Rex in D. Laurentii ſacrarium in Eſcuriale deferens pro ſtudio ac religione, qua Divos iſtos proſequebatur, loculis eleganter decoravit. Divorum præſentem operam ægrotorum plurimi experti ſunt, deſperatam alias eorum precibus adepti ſanitatem.

Dominici martyrium.

NON æquum cenſeo Marrochio excedere,

Petri martyrium. re, ſilentio obvolvens egregios Chriſti teſtes, qui ſuo ſanxere ſanguine, quam pectore conceperant pietatem. Per idem ergo tempus Maurorum inſignis dux divino adductus Numine Chriſtum amplexus, infamem deſeruit Mahometem; quam vero laudem meruerat, poſtea inconſtantiæ nota deturpavit, indecore promiſſam denegans Chriſto fidem. Vt tamen hanc ignominiam majori gloria compenſaret, vltro ſeſe obtulit Tyranno conuitiis lacerans Mahometem, ſeque ipſum non minoribus, qui Servatorem Chriſtum nuſquam talia de ſe meritum deſeruerit. Marrochiani ſtatim mœnibus affixerunt ſuaviſſime Chriſti nomen inclamantem, & fœdiſſimum prophetam agentem probris, donec Mauri linguæ impunitatem ægrius tolerantes, illam concionanti avulſere, caput cuſpide tranſverberantes. Petrum Navarrum poſt Chriſti agnitum appellabant.

Hieronymus Martyr. EADEM pariter in civitate pro Chriſto obiit Hieronymus de Avila, Hiſpanus, a Guelua oppido. Millies virum immani fuſte infra ſtomachum Mauri verberarunt, quo tormenti genere efflavit animam, quin aliquod inconſtantis fractive animi ſignum indicaret;

ret; ſed quo vires aſſiduo verbere languebant magis, eo validius & cordis & oris virtus Chriſti nomen ac Religionem fatebatur.

Qui in India, aliiſque Luſitanorum provinciis, pro Chriſti fide ſuum ſanguinem effudere.

Multitudo eorum Martyrum.

Hactenvs de Martyribus egimus Luſitanis, & iis, qui in Hiſpania vicinaque Mauritania vltro Servatori Chriſto vitam offerentes, integram illi fidem vel & ſuo ſanguine præſtiterunt. Reſtat, vt ex integro lectorum deſerviam pietati, inculcare decora illorum facinora, qui apud Indos & provinciales reliquos Luſitaniæ noſtris hominibus nomen grandius, & Chriſto Domino non minorem gloriam illuſtri obitu pepererunt. Tenellos veteranis & emeritis intermiſcebimus, vt maior inde gloria æterni Imperatoris eluceat, cum videbitur non Luſitanos tantum, & antiquæ fidei homines, ſed vel in fide novitios, & vix luſtrali ablutos Baptiſmatis Sacramento invictam morte conſtantiam præbuiſſe. Vtrique ergo quo longius noſtris a Regnis triumpharunt, eo triumphum noſtros ante oculos referent clariorem. Neque enim Indicis margaritis parum con-

ci-

ciliat venuſtatis, qua magis oculos intuentium aucupantur, longinquis e Regionibus importari.

Rodericus Martyr Luſitanus.

E Luſitanis Martyribus locum obtinet eximium Rodericus Botus. Armuziæ in Regno Rodericus Eduardo Meneſio Prætore Indico Barenſis apothecæ ſcribam agebat regium ſub annum ſalutis hnmanæ MDXXI. Inſolitum Mauri Perſarum tumultum in noſtros homines concitarunt, vbi ſeditioſe capitur Rodericus, & validis oppugnatur tentamentis; modo promiſſis onerant, modo tormentis quatiunt, niſi Chriſtum deſerens turpiſſimo ſerviat Mahometi. Omnia vero Luſitanus invicta animi virtute habuit deridiculo, nec pectus illud adamante firmius vlla potuit vi aut arte expugnari, quin ſupra hominis vires barbarorum expertus rabiem tam ſe præbuerit robore Luſitanum, quam ad vltimum vitæ ſpiritum cœleſti virtute Chriſtianum.

Ioannes Germanus Chriſti Martyr.

DISTAT oppidum Catiſa, inſulam Barem reſpiciens e regione, ab Armuzia decem ferme leucas ſupra centum; ibidem anno MDL martyrii gloriam eſt adeptus quidam Germanus (Ioannem appellabant ab Agrippina Co-

lo-

lonia oriundum) qui variis caſibus devenerat ad infelix ſuæ ſalutis infortunium , ſed Deus maximis e ſceleribus aliquando maxima ſolet hominibus commoda meditari , quo ſuam in nos magis clementiam manifeſtet. A Chriſto defecerat Ioannes Mahometi adhærens , illiuſque ſectæ hominibus perutilem navabat operam , pulverem præparans tormentarium , & tormenta librator inſignis diſplodens in Chriſtianos. Illius forſitan ad aures venit per vniverſam Arabiam diſperſa Gaſparis Berzæi Belgæ fama. Vnus iſte fuit e ſociis Xaverii , & prioribus noſtræ Societatis hominibus , qui miro virtutis & operum inſignium ſplendore clarus plurimas in Chriſti Domini horreum fruges recipiens , non tantum ſalutis ignaros monebat primum , ſed plures etiam Chriſti deſertores ſanioribus conſiliis in frugem revocabat meliorem. Horum Germanus factus certior , tacite Supremo tactus Numine , in quam devenerat ſalutis aleam aſpexit , & ſuæ illum ſortis tædere cœpit , intimoque cordis ſacrario gemebundus divinam iterum ſtatuit clementiam experiri , & in rectam , a qua fœdiſſime deflexerat , regredi ſalutis viam. E pulvere tormenta-

P. Gaſpar Berzæus Belga.

tario conficiens atramentum Gaſpari ſcripſit Latino, Gallo, & Belgico idiomate, orans enixe vellet perdito mederi & afflicto, & rectum pœnitentiæ aditum aperire: ſibi nihil potius & optatius quam eumdem convenire, & ſuſcepto pro flagitiis ſupplicio, Chriſto iterum deſervire. Proinde daret operam cum Luſitanis, vt reſipiſcenti homini apud ſe liberum eſſe effugium paterentur: velle ſiquidem ire Armuziam, & Chriſti transfugam Chriſti militibus aggregari. Magnam nuntius Gaſpari lætitiam attulit, & reſcribens illico Luſitanorum gratiam illi certo promiſit, ſupremi vero Regis certiorem.

CVM vero longe aliud foret Dei conſilium, vt prius Ioannem ſibi voluit nullo internuntio conciliare, ita Gaſparis direxit epiſtolam, vt prius in Turcæ Catiſæ ducis manum deveniret, qui lecta in ſævam excanduit iracundiam; Ioannem propere acciri jubet, rogat cui obtemperet religioni. Non hæſitanter, inquit Ioannes, vultu hilari & intrepido: Meam ſi rogas mentem, paucis habeto. Nunquam a me Chriſtum deſertum iri, cui ſemper integrum cor dicavi, licet Mahometem fœdiſſimum ore mentitus falſo fuerim ha-

bi

bitu inſecutus, quod a me turpiter admiſſum piaculum ſpero fore, vt clementiſſimus condonet Paſtor, deviam ſuum in ovile admittens ovem, extra quod via nulla ſalutis. Vix loquentem audierant barbari Turcæ, cum efferatis animis diſtringunt gladios, & ſæviſſima in Chriſti hoſtiam ingeminantes vulnera diram ſævitiem ſatiabant; neque tamen Ioannis explebant deſiderium plura ſubinde appetentis, vt a quibus tantam inconſtantiæ acceperat notam, ſublimiori conſtantia amiſſum decus largius reſarciretur. Vulneribus cadaver ſaucium abſciſſo capite detruncarunt, & cuſpide affigentes ſupra murorum pinnas erexere. Ne tamen vindictam tanti ſceleris cœlum differret, illuc Luſitanam direxit claſſem, qua Antonius Noronia Arabicam luſtrabat oram, vt latrociniis perpurgaret. Eo igitur delatus Catifam oppidum expugnat, Turcarum præſidium ferro conficit, & arcem militibus diripiendam præſtat, vbi Turcæ ducis in ſcrinio Gaſparis epiſtolam reperit, quam accipiens cum Martyris capite Armuſiam detulit, Patrique donavit. Caput Gaſpar religioſe veneratus publica per civitatem deduxit pompa, & in templo maximo

collocavit, inſigne Ioannis, & divinæ gloriæ monumentum.

Ioannes Martyr, & ſex alii

NON decorum minus egit triumphum Ioannes Perezius Luſitanus, annis maturus, fide maturior Chriſtiana: nec non ſex alii ejuſdem laudis participes, cuius nomina æternis digna præconiis temporis injuria periere. Omnes hi in Dienſi arce a Turcarum præfecto Solimano obſeſſi acriter pro tuenda arce ab infeſtiſſimis Chriſti hoſtibus decertarunt, illius cuſtodiam obtinente Antonio Sylveria, vno e primoribus Luſitaniæ. Cum vero belli caſu quoddam a Turcis propugnaculum caperetur, illi ſummo in muro Mahometanum vexillum erexere, Crucis, quod ibidem fuerat, fœde abjecto. Hanc Ioannes noſtræ ſalutis ſigno injuriam illatam ferens ægre, divinoque incenſus ardore, ſuos affatus commilitones: Iſtudne patientur homines Luſitani? Ergone a Chriſto dicimur Chriſtiani, & inuſtum tantum noſtro Imperatori dedecus inultum æquis animis tolerabimus? Quo Luſitanum genus, quo fides, quo virtus, quo nomen excidit Chriſtianum? Quo majori vendendam pretio vitam ſervabo? Vel quando mors illuſtrior vitam

tam honeſtabit? Hæc inter ardentis animi ſigna præcipiti conſilio vexillum dejiciens Mahometis, Crucis iterum erexit intrepide. Propere accurrunt Turcæ, noſtriſque terribilia minitati, Crucis ſignum detrahentes indecore infamis iterum attollunt prophetæ ſignum. Vix illud appoſuerant, cum ſenex, ſtrenue ſuis comitibus ſtipatus dejecto, iterum victricem tertio Crucem extulit: quarto denique, ac ſæpius inſtitere morti devoti potius, quam paſſuri de Crucis trophæo turpe Mahometis vexillum triumphare. Neque, dum Chriſti milites vitam duxere, Turcæ victoriam ſunt aſſecuti, donec falcatos nudantes gladios in conſtantem ſenem ejuſque ſocios irruere, & ad vnum omnes barbara ſævitia laniantes, demortuorum cadavera in mare proximum demiſere. Cum tamen Deus ſuos poſt mortem vellet manifeſto miraculo honeſtare, quando illi divinam tuentes gloriam ita glorioſe fuerant præliati, adverſo maris æſtu, fluctuque reciproco abſiſtente, Divorum cadavera noſtram circa arcem Cœlitibus ducentibus directo remigio adnatarunt, & æſtuarium ingreſſa ad Luſitanæ arcis portam ſunt expoſita. Tantæ rei miraculo exciti Luſitani præſto ac-

cedunt, ſacroſancta ſuorum ſpolia exceptu-ri, ſibi victoriam cœleſti promiſſam ſigno ad-invicem gratulantes, quam poſtea per Sum-mam Ottomani nominis ignominiam, nec minorem claſſis ſtragem ingenti virtute ſunt adepti.

Ioannes Rebellus Martyr.

RECENTEM adhuc ſpirat gloriam cele-berrimus ille triumphus Ioannis Rebelli Lu-ſitani, qui Ciaulum in India, in qua vxo-rem duxerat, incolebat. Anno octogeſimo quinto ſupra milleſimum quingenteſimum a Turcis captus Ioannes, Luſitanique alii: il-lam enim oram prætervecti Turcæ prædones Ciaulenſes mercatores incautos oppreſſere, & nihil ſimile cogitantes, quando hoſtes ſu-bito ingreſſi portum nullo ſuorum periculo naves duas ſublatis anchoris magna cum præ-da, & captivos ſupra ducentos avehentes, eo-rum in numero Ioannem capiunt. Navium præda ad centum & quinquaginta aureorum millia fuerat æſtimata. Ioannes Rebellus in gravem incidit ægritudinem, quocirca illum Turcarum dux Mombaçam a triremis ſcal-mo miſit, non vt ægroti tantum valetudinem, quantum ſuum vti commodum procuraret; magno enim ſperabat pretio redimendum.

In-

Ingenti ardore febrium ægrotus æſtuabat, quem vt aliquo mitigaret ſubſidio, petiit, ſibi daretur ſaccari fruſtulum madidum, quo ſugendo ſitim levaret; id præſto ſe facturos promittunt Mauri, & omnia, quibus indigeat ægritudo, liberaliter largituros, ſuæ ſi conſulat valetudini conſilia ſecutus ſaniora, & Chriſti doctrinam reſpuens, atque ſancta Mahometis dogmata amplexans; addunt multis id nominibus in deſperata valetudine fore commodum; & quamvis alia non forent, illud vnum prudentem debere virum impellere, quod novos & opportunos eo facto ſibi amicos jungat, qui ſuo jam, & egregie de ſe merito, in vltimo vitæ diſcrimine opitulabuntur. Nunquam ego (miro animi robore ægrotus reddidit) tanti vnquam exiſtimavi ducendam vitam, vt tanto foret pretio redimenda. Tanti ſcilicet conſtat veſtrum ſaccarum. Id juſtum aquæ pretium æſtimatis? Iſtam ſi canitiem, & quos illa teſtatur annos, penſitaretis, non incaſſum daretis operam, vt meum ſenium deturparetur. Quid meus in me Chriſtus admiſit ſceleris? Quid non præſtitit beneficii? Quid non ſpondet largius præſtiturum? Illum ego pro turpiſſimo de-

deſeram Mahomete? Eo me dementiæ miſerum vitæ impellat deſiderium, vt æternam, cujus mihi obſes & ſponſor fidiſſimus extat Chriſtus, pro fallaci commutem, & incerta, quam vates ſpondeat mendaciſſimus? Turpem & infamem prophetam turpiſſimi hominum colite, illius ſimilem vitæ exitum habituri: mihi mortem jucundiſſimam cum meo mihi ſinite Crucifixo. Mauros cerneres truculentis oculis, rabidis corporis motibus debacchantes. Cumque lingua concionantis eos acerbius afflictaret, pro ſaccaro dulcique aqua, quam poſtularat, ſalſam afferunt, & dicentis os arena obturant, guttur reſte obvolventes, & equorum illigantes caudis per civitatis vias raptant Chriſti Martyrem, qui acerba in tortura Deo gratiſſimam efflavit animam. Ne vero diutius barbari homines tanto tamque nefando facinore lætarentur, paulo poſt ſuæ perfidiæ dedere pœnas, funditus evertentibus Luſitanis Mombaçam vrbem. Eo ſiquidem Martinus Alfonſus a Mello claſſem appulit, ex qua milites in litus exponens civitatem æquavit ſolo, Regemque tyrannum Stambur, nullo ſuorum ſuperſtite, jugulavit.

NON

Ioannes inſignis puer Chriſti Mart. Caſtellanus.

Non emeritos tantum, & annis graves, ſed tenellos adhuc pueros floſculorum inſtar ager Indicus ſuo obtulit cultori. Hos inter nomen meruit perilluſtre Ioannes Caſtellanus a Methimna Campi, ex domeſtico Laurentii Almeidæ Luſitani proceris miniſterio. E Goa Ciaulum vectus lembo, in quo heri ſervabat ſarcinas, a Malabaribus inter navigandum capitur. Puerum Malabares forma vbi viderunt apprime venuſtum, & liberalem (erat ſiquidem inter Goenſes pueros oris & morum elegantia valde clarus, nec tertium decimum expleverat ætatis annum) ſpecie ducti pro munere non contemnendo Dynaſtæ Mauro obtulerunt. Capitur ille etiam forma pueri, & ingenio, quod notæ adeo liberales non diſſimile promittebant; captivum fovet, blandeque ſolatus monet de ſe optima ſperare; ducturum vxorem ſuam ipſius filiam, quam illico advocavit mundo muliebri eleganter percultam; vnam tantum ab eo dotem exigi tanto pro conjugio, Chriſtum ſcilicet vti deſerat, & famuletur Mahometi; hanc patere viam a ſervitio ad imperium. Videres ſubito liberalem illam, & ingenuam oris elegantiam obducta quaſi nube hebeſcere,

re , & torva ſeveraque oculorum nictatione terribilem pueri faciem , mitem alioqui , & innata gratia commendabilem. Mauri promiſſa deteſtatur ; ante omnia Mahometem , cujus ille turpiſſimum Chriſtiano obtulerat famulatum. Non deſtitit incœpto Maurus , ſed omnem denuo movet lapidem , nunc tela blanditiis illita , nunc promiſſis gravia , nunc denique minis horrida in tenerum pectus jaculatur , quæ turris inſtar adamantinæ rejecta crepidine inani impetu cecidere.

Maurorum crudelitas in puerum.

Ad rabiem igitur converſi hoſtes omnia ſævitiæ ante oculos expediunt inſtrumenta , vt puerilem conſtantiam vel terriculamentis expugnarent. Inducias puer intrepidus poſtulavit , quas illi perquam libenter conceſſere , rati videlicet , quo majus cogitandi ſpatium præbuiſſent , eo validius a duro mortis metu pectus concutiendum puerile. Longe tamen aliud pueri conſilium feliciorem exitum promittebat ; omne ſiquidem illud inſumpſit temporis in exorando flexis genibus , & erectis in cœlum manibus , ſupremo Numine , à quo ſuæ diffiſus virtuti vires & robur grandius exoptabat.

Ad Luſitanos dehinc verſus concaptivos :

Ne

Ne vos aliqua mei percellat (inquit) miſeratio, Illuſtri viri; nihil enim, vt ſcitis, optatius Chriſtiano, quam inter fœdiſſimos Chriſti hoſtes robur nomenque teſtari Chriſtianum. Illud vos certiſſimo vellem ſcire, mihi nunquam maius fuiſſe oblectamentum, jucundius vitæ delicium, vel gaudium immortalius iis, quæ modo meum pertentant pectus. Anguſtam pectoris cuſtodiam cor emicans jam pulſat crebrius, vt tardam videatur tormentorum rabiem irritare. Nonne vos ex Luſitanica diſciplina ſemel ac centies experti eſtis, quantum prædulce decus valeat in certamine? Quid honeſta morte jucundius? Quid majore dignum laude, quam per denſiſſima telorum nomen quærere glorioſum? Si fucata, & fallax gloria apud mortalium pectora tantum valet; quid immortale decus apud Chriſtianum hominem non valebit? Iſtud nobis oppoſita tormenta pollicentur. Quid agimus Chriſti milites, dum maturum nobis triumphum immoramur? Tortores ergo intuitus erecto animo: Agite; (inquit) veſtras in me vires expromite, quid ceſſatis? Corpus vltro præbeo lacerandum. Me tantum pœnitet, quod mihi non inſit

Pueri concio ad Luſitanos.

tan-

tantum corporis ad laborem , quantum erga Deum meo ineſt cordi ad amorem. Non vna tantum vita foret ſatis multas pro Chriſto effundere exoptanti , quando brevis adeo , & inſtabilis certiſſimam lucratur aliam immoto decurſu temporis duraturam. Quæ vos tenuit ignavia ? Qui torpor detinet ? In corpus ſævite , compedes hujuſce animi , & compages carceris effringentes liberum præbete effugium ſupernam in patriam volaturo. Feroces barbari clamantem puerum comprimentes , ſummis a manuum pedumque digitis incipiunt decidere minutatim , & parva ſecantes in fruſta eo acerbius amputant, quo ſuavius audiunt Sanctiſſima IESV & MARIÆ nomina inclamantem , & lætiſſimis teſtantem vocibus nunquam ſibi majus ſolatium obtigiſſe , nec tormenta ſibi videri , ſed jucunda potius oblectamenta. Ita cœleſtis illa victima Maurorum manibus æterno Chriſti convivio oblata inter delicatiores epulas fuit habita.

Sexcenti eodem die Martyres.

VT his antiquo e Chriſtianorum ſanguine Martyribus poma veluti recentia adjungamus , aliquos e novitio Chriſti grege apud Indos æquum erit recenſere. Martino Alfonſo a Soſia Indiæ præturam agente ſupra ſexcen-

centos hoſtili gladio periere in Inſula Manar, quod ſe Chriſto aggregaſſent ſuſcepto Baptiſmatis Sacramento. Vbi Iafanapatani Rex, crudeliſſimus Chriſti hoſtis, inſulanos agnovit vulgo noſtræ religioni nomen dare, acerbo ſupplicio decrevit illuſtre edere documentum, vt poſteris eſſet terrori, ne deinceps impune alii dogmata ſequerentur, quæ ſibi tantopere diſplicerent. Armatorum ingentem manum expedivit, qui inſulanos promiſcue trucidarent & indiſcrete, quotquot Chriſtum ſuſcepiſſent. Actutum parentes dicto, in mitiſſimas Chriſti oves irruerunt feroces lupi, & quos audierant Chriſtianos nullo ſexus ætatiſve diſcrimine jugularunt. Atrox iſtud facinus Chriſti Martyribus fortunatum per totam Indiam Patinum oppidum illuſtre reddidit, quod a feliciſſimis oppidanis antiquum nomen magno cum fœnore immutavit, vocant enim modo oppidum a Martyribus.

Ceilani in Inſula tres Principes Chriſti Martyres.

CEILANI in Inſula (dixere veteres Taprobanam) cum primis nobilis fuit triumphus Regis filii natu maximi, qui tacite cum Luſitano agens, vti ſibi baptiſmatis piaculare concederet lavacrum, a patre nobilius meruit honeſtari; non enim aqueo, ſed ſanguineo ablu-

ablutus eſt, a patre trucidatus. Tanti principis corpus pro ingenti theſauro excepit Luſitanus, & honeſto condidit in ſepulchro. Cœlum ſtatim Martyris gloriam indicavit ingenti in aere Crucis ſigno, quod ex æquo alteri ſupra tumuli ſaxum effigiato reſpondebat; iſtud barbari ſæpius obliterarunt, ſed toties expreſſum denuo apparebat. Inſolitum adeo & manifeſtum rei miraculum multos incolarum commovit, vt ſacroſanctum Baptiſmatis adirent fontem, quos inter Principis quidam fuit germanus, & frater alius patruelis ex Regis ſorore ortus, ad quem ex patrio Regionis jure Regnum proxime ſpectabat. Itaque tres eadem orti progenie in terris Principes, eamdem in cœlo coronam ſunt adepti.

In ora Piſcaria plures a Mauris trucidantur

MILLESIMO quingenteſimo ſexageſimo ſexto decurrente anno in ora Piſcaria, cum aliquot exirent Chriſtiani de more gentis piſcatum vniones, a Mauris intercepti, minis a perfidis hominibus oppugnari cœpti ſunt, ni Chriſtum exuentes Mahometem amplectantur. Eos tamen experti nullis vel precibus tractabiles, vel terroribus, ſperantes longiori ſupplicio poſſe domari, catenis onu-

ſtos

ſtos miſerum detrudunt in ergaſtulum. Hoc ſibi jucundiſſimum Chriſti milites teſtabantur ; hilari vultu fœdam carceris intrantes domum , impellentibus Mahometanis , pugnis , colaphis , ac vulneribus nihil avidius exoptantes. Donec Mauri irritam ægre paſſi operam mollibus pertentant artibus , id ſolum poſtulantes a captivis , vti precarios globulos , ſuæ religionis collo appenſa inſignia , exuerent , & quam vellent deinceps tenerent religionem. Nihil tamen omnibus hiſce machinis apud firmiſſima pectora profecere ; palam teſtantibus Chriſtianis , nullo mortis genere , vel intra pectus conditam , vel ſignis exterius manifeſtam , depoſituros eſſe Chriſti fidem. Eo efferati reſponſo Mahometani , diſtrictis adoriuntur enſibus defixis in cælum oculis & ſublatis manibus quinque Chriſti teſtes , ſe ſe vltro acceptiſſimam in hoſtiam offerentes : & quo invaſerunt impetu , quinque abſtulerunt capita coronis immortalibus novello ex agro fidei jam matura. Illorum nomina quo magis mortalium ex annalibus interiere , eo vividiora æternis ſervantur monumentis.

APVD Molucas Inſulas vno ante milleſimum

Mulier apud Molucas Inſulas a Mauris Chriſto immolatur.

mum ſexcenteſimum anno, Chriſtiana mulier a Mauris conſanguineis agitabatur, vt abjurato Chriſti nomine vanum coleret Mahometis. Maſculæ tamen virtutis femina in nomen prophetamque fœdiſſimum expuens ad inſanam impulit iracundiam conſanguineum falſa ſuadentem. Is verbis ſubito corripiens, ac verberibus, pugione tandem intrepidam tranſadigit, & confoſſum cadaver in mare dejicit. Illa tamen fide ac ſtabili cœli ſtatione conquieſcit.

Sacerdos Luſitanus Martyr.

MORI in Inſulis (ſexaginta leucis abſunt a Molucis) pro Chriſto glorioſum obiit mortis genus Simon Vaſæus, Sacerdos Luſitanus. Morum petierat Simon, Ioannem Mori Regem Chriſto recens aggregatum comitatus, qui Tornati Baptiſmatis luſtrale adierat ſacramentum. Cum Mori incolæ fœde promiſſam Chriſto negarent fidem, quam non erant hominibus exhibituri ingratæ mentis ſignificationem? In ſacros irruunt Chriſti miniſtros, qui alienæ ſalutis cauſa, ſuæ extorres patriæ vltro tranſmiſerant ad alienam: & beatiſſimum Simonem conficientes parum abfuit, quin ſocium male mulctatum & fœdiſſime ſaucium interfecerint.

QVAM-

Plures apud Molucas Martyres.

QVAMDIV bellum Molucenſes inter deſæviit & Luſitanos, (triginta annorum id fuit ſpatium) innumeros e popularibus Mahometana rabies mactavit Chriſto, qui juſtius vitam acerbiſſimis tormentis dare, quam pactam Chriſto fidem frangere ducebant. Quot quamque acerba exhauſerint ſupplicia nunquam ſatis recenſebimus : ea quivis ex hoſtium ingeniis conjectabit. Alios enim niſi ſanctum fateantur Mahometem in fruſta minutiſſima diſſecabant, & vivos ignibus ingerebant, vt carnificum in oculis nullo miſericordiæ veſtigio deflagrarent. Alios vivos integroſque figebant verubus, alios infando mortis genere exenterabant; gravidarum ſcindebant alvos, & fœtum vivæ matris viſceribus avellebant, matrem ſimul cum fœtu, quem nondum enixa fuerat, illuſtri martyrio coronantes. Editos in lucem pueros ad lapides matrum in oculis allidentes informi ſpectaculo lacerabant. His ac ſimilibus ſævitiæ generibus Mahometani hoſtes in tenerum Chriſti ovile debacchati horribilem ſtragem edidere : conſtat ſiquidem epiſtolis noſtræ Societatis Chriſtianorum abſumpta ſupra ſexaginta millia.

IN

Octodecim in Banda Inſula martyres.

In Banda Inſula anno ſeptimo ſupra octogeſimum milleſimum & quingenteſimum, octodecim pro Chriſto obiere Chriſtiani, quos inter ſacerdos quidam fuit. Patrem Bonum appellabant. Nominis tanti aliquando oblitus ille (eam ſiquidem in Inſulam ob peccata aliquot fuerat relegatus) Boni tamen nominis omen fortunam adimplevit, non ſibi tantum in morte Bonus, ſed iis etiam, qui illius apud Deum patrocinium imploraverint.

Apud Mogorem veneno infans extinguitur.

Magni Mogoris in regia noſtrorum Patrum, qui ibidem degebant in vicinia, duo habitabant Mahometani conjuges mirum in modum ſuæ dediti ſuperſtitioni; fœmina cumprimis, quæ marito nuſquam voluit ſociari, antequam ex Gentilium ritibus decedens Mahometi nomen daret. Puerum mulier, dum vir externæ militiæ daret operam, enixa eſt, & juvenis pagani adhuc, ſed noſtris deditì, ſuaſione puellum duos natum dies ad Patrem Emmanuelem Pinarium duxit, vt Baptiſmatis illum ablueret ſacramento; quod Pater ingenti ſui ac Chriſtianorum lætitia præſtans, matri reddidit educandum. Rem conſanguinei, & familiares vbi primum agnovere, ma-

trem

trem appetunt conviciis, nec vlla verborum abſtinent contumelia, quod grande adeo in ſe ac filium piaculum admiſiſſet. Frangitur mulieris animus, cui maſculæ veræ pietatis vires deerant, eoque res tamdem venit, vt pueri avia Mahometicæ doctrinæ religioſa nimium obſervatix puero venenum præpararet, & feliciſſimi in os cibum tabificum immiſerit, niſi medicinam dicas potius ſalutarem, quæ vitam animo peperit immortalem. Vbi mater ex infantis crebris ſingultibus epotum venenum deprehendit, amore tacta materno, ad templum propere ducit, ſi quod tanto foret malo deprecans medicamen. Oblatum Pater excipit, & ex anhelitu anxio haud dubiam puello mortem ſentiens impendere, ad ſacrum defert altare, vbi puer ſemiſopitos aperuit ter ocellos Chriſti effigiem intuens ſacroſanctam, quaſi eumdem oculis quæreret, quem paulo poſt ſoluto foret animo quæſiturus; ſtatimque Sacerdotis in manibus ſacra veluti hoſtia Deo oblata expiravit, eodem die, quo humanæ ſalutis aſſertor de morte triumphum referens, victor ad cœleſtem Curiam remeavit. Infantis corpuſculum adeo remanſit pulchrum, & jucunda colorum ſuavi-

tate gratioſum, vt vel infidelium oculos inſueto rei miraculo in ſe conuerteret. Illud Pater apto in loco decenter pro tempore collocavit, magni, vt par erat, faciens theſaurum innocentiæ, nec non pulcherrimum florem martyrii: vel matre teſtante palam ob Chriſtianum nomen obiiſſe; aliis confirmantibus manifeſte, ob odium novercale adverſus Chriſtum, Emmanuelem puerum interfectum.

Tres & viginti mortem pro Chriſto obeunt.

ANNO item octogeſimo ſupra milleſimum quingenteſimum a Mauris capti viginti Luſitani egregiam ſolverunt Chriſto fidem acerbis prius oppugnati tentamentis, vt Mahometis dogmata, Chriſti poſthabita doctrina, ſectarentur. Fœdiſſimi tamen Impoſtoris nomen meritis lacerantes injuriis, tormentis afflicti primum, pedibus ac manibus colligantur, & æſtuantes incenſo oleo dejecti in lebetes ad amœnum Chriſti viridarium abiere.

Duo Martyres in Sunda.

EODEM pro Chriſti nomine, non decore minus, adoleſcentes duo pugnantes cecidere; prioris triumphi origo ita habuit. In Sunda Inſula infamis quidam Chriſti transfuga, qui ab incolis mixtam ſanguinis trahebat originem, totum ſe adeo ſtudioſe tradidit Mahometi, vt ſuam magis ex animo teſtatus impieta-

etatem quos poterat acutioris ingenii adoleſcentes in vnum cogeret, ac dogmatis ſuæ perfidiæ erudiret, vti eodem veluti e magiſterio diſperſi in varias regiones ſeminarent, quam a ſuo magiſtro ebiberant diſciplinam. Horum quidam Alcorani præceptis inſtructus ſatis populum concionaturus frequentem convocat, & Mahometicam religionem, qua valebat facundia, ſummis vſque ad cœlum laudibus extollebat. Concionatori ignotus Chriſti miles aures dabat; cum vero animo latentem ignem non poſſet diutius ſimulare, quo vera illum religio impellebat, prorupit tamdem, & omnium in oculis intrepide ſurgens apprime fortis adoleſcens, quæ pro Mahometis ineptiis alius attulerat, facile diluit argumenta, & in Chriſti effuſus laudem manifeſte comprobat, ejus tantum ſub ſigno qui mererent, æternum poſſe ſtipendium obtinere, neque alii niſi Chriſtiano vnquam patuiſſe in cœlum viam. Suas vbi vidit amentias Mahometanus orator argui manifeſte, neque adverſus ſolem, quod aiunt, loqui poſſe, ex antiqua ſuorum conſuetudine ad arma verſus nihil reluctantem gladio conficit Chriſti militem.

Iaponius ibidem Martyr.

SEXTO tantum a Baptiſmate menſe adoleſcens alius Iaponius eadem in Inſula fortiter admodum pro Chriſto obiit. Cuidam ſerviebat Luſitano, cujus iracundiam veritus, quam commoverat caſu aliquo, ad Mahometanos ſe contulit eorum profeſſurus inſtituta: parvo deinde tempore elapſo ſuperno attactus lumine, ſuæque melius ſaluti conſulens, ad Chriſtum rediit, animum ſpondens firmiorim. Chriſtianos igitur repetens ſuam arguebat inconſtantiam, poſtulans vti meliora de ſe in poſterum ſperarent. Ægerrime tulit Rex transfugium, & nihil exoptans aliud, quam Iaponium ſibi darent, de quo debitas pœnas ſumeret, omnes ſtatim, qui in portu erant, apprehendit Luſitanos, eorumque res jubet illico detineri, minitans omnia, niſi adoleſcentem reſtituant, amiſſuros. Eos Iaponius vbi videt tot ſua tantum cauſa diſcrimina ſubeuntes, ratus ſibi divinitus oblatum tempus, quo ſuæ poſſet notam diluere inconſtantiæ, ſeſe vltro offert in quodcumque ſors tuliſſet, præſentem animo, ac firmum ſatis. Hominem Luſitani viribus adhuc teneris diffidentes tentant retinere, omnia tamen ſuæ, ac ſuorum poſtponens ſaluti,

ti , Regem adiit ſpontaneus : ſe ſuamque incuſat levitatem , qui Chriſtum optime de ſe meritum pro turpi deſeruerit Mahomete ; proinde hortatur , vt firmius jam in nova prælia pectus quatiat , viſurus palam , quid maſcula juvenili poſſit in pectore Chriſti virtus. Iubet actutum Rex , qua fuerat ira percitus , nudum hominem flagellis cædi , & probris onuſtum vnco ſuſpendi , gutture immaniſſime transfoſſum. Ita collo ſuſpenſus Chriſti Martyr IESVM ſæpius inclamabat , & illius fidei ſymbolum repetens bis ac tertio victricem addidit cælo animam. Feliciſſimum Divi cadaver multo redimebant pretio Luſitani , nulla tamen vel arte , vel pecunia , ab hoſtibus tantum excipere theſaurum valuere.

TERTIVS iis e Regnis oriundus Mahometanis adhæſit iterum , quorum jam dogmata cum Chriſti fide commutaverat. Meliorem tamen in mentem , & conſilia ſe recipiens ſaniora , ad veramque reverſus pietatem, libere Chriſti nomen profeſſus, ſe aperte Chriſtianum prædicabat : paratus quidquid eidem tyranni rabies imponeret præſenti conſtantia ſuſtinere : quod re ipſa indicavit , cum Rex Chriſti tantum cauſa ſuſpendi laqueo *Alius Martyr ibidem.*

im-

imperavit. Dum vero per publicam ad ſupplicium viam duceretur, Chriſtianus quidam verbis illum accommodis ſolabatur, quem lætis intuitus oculis: Illud, inquit, mihi ſolatii eſt abunde, quod in patibulum properantem præconium antecedit. Quis enim ſuavior concentus mortis acerbæ caſum dulcius poterat delinire, quam vox illa, quæ ſervatam Chriſto fidem felicis indicat mortis cauſam.

Duo in ora Piſcaria martyrium adepti.

AD oram Piſcariam anno milleſimo quingenteſimo octogeſimo a Mahometanis duo intercepti juvenes, Luſitanus alius, ibidem ortus alter, variis tentati machinamentis, vt a Chriſto transfugerent ad Mahometem, nuſquam a ſententia dejecti ſalutari, mortem conſtanter ſubiere. Luſitanus verberibus primum aliiſque afflictus ſævitiæ inſtrumentis, tamdem caput obtulit ferro hoſtili decidendum. Chriſtianus alter a ſuis tentatus popularibus, vt ad avitam ſe converteret religionem, cum renuiſſet conſtanter, ſtipiti alligatus, & Sebaſtiani exemplo ſagittis confixus, aligerum cœlo emiſit animum.

EAMDEM prope Maris oram iidem Mahometani hoſtes Chriſtianorum naviculam armis

mis

mis ceperunt, & captis inſtantes acriter ſuadebant, ſuæ vellent ſaluti deſperatæ jam conſulere, Chriſtum exuentes animo, dum Mahometis ſubeant famulatum. Digna tamen veræ virtutis reſponſa dantes diſtrictis invadunt gladiis, & tria eodem impetu matura coronis immortalibus abſcindunt capita. Quidam e ſociis Chriſtianus, qui fragile prima oppugnatione robur oſtenderat, ab hoſtibus vita donatus, in ſuumque reverſus oppidum, ſubito nervorum torpore captus eſt, nec poſtea ad antiquam rediit corporis ſanitatem, ſed lecto decumbens ſenſit diuturno experimento, quam incertam noluiſſet amittere vitæ ſortem pro certiſſima, quam brevi ſalutem fuerat excepturus.

Quatuor item ibidem pro Chriſto mortem oppetunt.

Per idem temporis miles Chriſtianus in magno Bengalæ portu in Maurorum deveniens poteſtatem, vno tantum nomine vitam ſibi poſſe lucrari ab hoſtibus monebatur, ſi Chriſto abjecto infamem vellet prophetam conſectari. Meliori tamen proſpiciens vitæ Chriſti miles vltro ſe morti obtulit, quam conſtanti robore paſſus eſt. Haud multo deinde interjecto tempore cum Luſitanorum navigium ab Acenis poſt multam editam vtrin-

que

que ſtragem tamdem belli fortuna expugnaretur, illico, qui capti fuerant, acriter oppugnantur, vt falſa Mahometis dogmata pro Chriſti tutiſſimis amplectantur. Reliquos inter Navarchum & Nauclerum ſecum deferunt, largis ſolicitant promiſſis, vt in ſuam pelliciant ſententiam fortes viros. Qui ante omnia promiſſa conviciis appetunt Mahometem, & IESVM, ejuſque legem ſanctiſſime commendantes, hoſtilem in ſe armant ſævitiem. Illi, vt eo acerbiori ſupplicio, quo foret lentius, Chriſti milites macerarent, intra pedum manuumque vngues acutiſſima arundinis haſtilia aflixere; cum vero nihil tantus dolor Divorum conſtantiam imminueret, ſed, quo magis invaleſcebant cruciatus, eo firmius Chriſtum exangui in pectore aſſervarent; tormentis indies geminatis, hoſtes crudeli mortis genere invictos paulatim extinxere, vitam donantes aliam vel inviti nullis tyranni viribus extinguendam.

Luſitani duo Martyres.

NONAGESIMO ſeptimo noſtræ ſalutis anno poſt milleſimum quingenteſimum ad Malabaricam oram Chriſtiana a Mahometanis capta navi, vir ac mulier ſimul capiuntur, vetitam per licentiam ſuæ ſalutis immemores agen-

Duo conjuges martyrium paſſi ad oram Malabaricam.

agentes vitam. Etſi tamen mores colerent minus pudicos, puriſſimam coluere Chriſti fidem, dum vitam libentiſſime obtulerunt ſuæ fidei nobile documentum, ne Mahometanis vitam ſub Mahometis ſervitio donantibus obtemperarent. Chriſtus enim (quæ in nos benigna ſemper fuit ejus clementia) ex immundo vitiorum cœno pretioſas ſelegit margaritas.

Sacerdos e Franciſcana familia, & plures aliquot.

Eamdem circa oram Luſitanis aliquot eodem ferme caſu interceptis, inter eos militem Luſitanum, & e Franciſcana familia Sacerdotem in agrum duxere Chriſti hoſtes, & nullis arbitris fortiter quatiunt pectora adamantina, nullis parcendo minis, aut artibus, ſi qua poſſent a Chriſto transfugium ſuadere. Attamen magna animorum conſtantia teſtantur, ſe alacrius vitam millies amiſſuros, quam ſemel Chriſtum. Mauri eo efferati reſponſo in militem primo ruunt infenſis gladiis, & ſæviſſima infligentes vulnera minutatim lacerabant Chriſti nomen ſuaviſſime compellantem. Interim Sacerdos, in idem paratiſſimus, afflictum ſocium hortatur, donec corpore diſſecto vndique beatiſſimam efflavit animam. Ad mortem ſubeundam pro Chriſto fortiter

non

non deerat animus Sacerdoti nihil avidius exoptanti, ejus tamen optatis obfuit hoſtium avaritia, qui pro captivo ingens pretium expectantes, pecunia redimendum conſervarunt.

Puer Hiſpanus egregiam pro Chriſto mortem obiit.

MALABARICIS item in Regnis Hiſpanum puerum fortunæ alea Mauro tradidit in ſervitutem. Filium Maurus habebat eoſdem ferme natum annos; ex conſuetudine, vt ſit facile inter æquales, captivum puer puerum tenerius adamabat. Vt parens captivo filium libentius crederet, tentavit blandis primum pectus hortamentis, vellet nato reddi ſimilior pariter ſerviens Mahometi: ita apud ſe liberam fore ſervitutem: nec ſervi ſed liberi potius habendum loco. Non voce Chriſtianus, ſed ſputo in dicentis barbam turpiſſimæ ſuaſioni reſponſum dedit. Injuriam dominus ſimulavit, vt vel patientia ferocem pueri animum emoliret. Eiſdem ergo, victorem ſemel, ſecundo aggreditur tentamentis; eodem tamen reſponſi genere a conſtanti puero rejicitur, qui ſæpius in domini faciem, & in fœdum Mahometis nomen expuebat, teſtatus ſe nullis vnquam artibus a ſanctiſſima Chriſti Religione dimovendum. Vi tamen Mau-

Maurus luctantem apprehendit, atque in Mahometis fanum introducens. & Mauricum imponens capiti tegumentum, monet ſuæ jam inſaniæ ponat modum: neque enim poſſe illius leges contemnere, cujus capite geſtaverit inſigne. Direptum tamen capite pannoſum illud involucrum invictus puer in domini os conjecit, omnemque ademit ſpem in ſua aliquando vota concedendi. Puerum ergo in agrum deferens ſæviſſimis tundit fuſtibus, & crura ferro incidens crudeliſſima puero infligit vulnera, hæc virili conſtantia ante annos ſubeunti, donec inter acerba tormenta victricem reddidit cœlo animam.

Alius puer a Cunhaio pro Chriſto interſicitur.

Qvo tempore ſæviſſimus pirata Cunhalius per mare Indicum Chriſtiano infenſus nomini graſſabatur, nulli parcens immanitati, vt ſe quo magis crudelem Chriſto, eo pium magis, ac religioſum præſtaret Mahometi, Chriſtianum cepit puerum matre Indica, & parente ortum Luſitano. Duodecimum annum attigerat puer, quem pirata blanditiis, ac ſplendidis promiſſis voluit impellere, vt ſuo ſe prophetæ dederet; ita ſiquidem ſuis melius rebus proſpecturum. Senili tamen maturitate animi ingenuus puer

ejus

ejus promiſſa, & infamem riſit prophetam; & Mauro tantum excitavit ſtomachum, vt ibidem ſuis ipſe manibus Chriſto hoſtiam abſciſſo capite immolarit.

Quatuor pro fide vitam effundunt.

TVNC etiam a Malabaribus Luſitana navis fuit intercepta, & cum prædam victores partirentur, forte obtigere captivi quinque Mauro cuidam ingenii peracerbi, qui miro ſtudio ſuum proſequebatur Mahometem. Omnes igitur (pluris faciens pietatem in ſuum prophetam, quam pecuniam, quæ ſibi a captivorum pretio deveniret) ad maris oram deducit, vbi duos primum adortus Luſitanos hortatur blande, velint potius clementem dominum, quam ſævitiem experiri, proinde ſecum reputent, quid ſit vtilius, Mahometem colere; an, ſi renuant, ſuum illico pati (quem diſtrictum habebat) falcatum enſem? Illius tamen gravia dicta nihili facientes Luſitani IESV nomen Sanctiſſimum elatis vocibus celebrantes, eodem ſtatim in loco repetitis vulneribus jugulantur.

Duorum ex ſuperioribus martyrium.

DVO reſtabant: alter Indus, alter ex genere Cafrum, ſicuti vocant; hunc primo invadit Maurus vitam pollicitus, ſi vellet ſuæ ſectæ adhærere. Amore proſequebatur Cafer pe-

peculiari Divum Antonium, decus vnicum & columen Luſitaniæ; rogat proinde mira ſimplicitate, numquid Mahometani ſuos inter Divos Antonium haberent Luſitanum? Reſpondent, nuſquam ſibi Antonium Sanctum comparere: ne prudens, ac vigilans, ridicula inſomnia curaret. Si veſtra, inquit, religio meum non colit Antonium, neque ego veſtrum vnquam ſuſcipiam Mahometem; ſequar enim conſtanter ad extremum vſque vitæ exitum legem illam, quam Divus Antonius obſervavit. In dicentem irruit ferox hoſtis, & felicem crudeliter obtruncat ſervum falcato enſe reſecans in minuta. Hoc fortunato mortis genere ſervus in veram eſt aſſertus libertatem, verus nunc Divi Antonii ſodalis, cujus precibus, vt par eſt credere, adeptus eſt, quam vivus aliquando tam ardenter optarat, vitæ ſortem.

QVARTVM jam ad ſupplicium immanis laniſta properabat, in Chriſtianum incurrens Indum, cui quartum ſors dederat pugnæ locum. Socium ille imitatus rogat pariter, num Mahometani ſuos inter Divos Mariam Virginem Sanctiſſimam Dei colerent Genitricem? Cui Maurus ſimile reſponſum dedit: Ego ve- *Vltimus illorum.*

ro

ro, Indus retulit, quam MARIA Virgo tenuit, fidem tenebo, nec diſſimilem ſuſcipiam religionem, paratus vtique pro eadem Deoque filio, quidquid tormentorum fuerit, ſubire alacris. Quod ſtatim re ipſa eſt exequutus: felix nimium, qui ſuæ fidei fidem Virginis Sanctiſſimæ ſuſceperat exemplum.

QVINTVS deerat tantum hoſtili gladio immolandus, cui tamen inſanientis domini pepercit ira: Mauro, qui illac tranſierat, ſuadente, ne furenti animo habenas omnino ſolveret; quinque igitur e ſociis vnus ſuperſtes manſit Luſitanus, cujus votis gladius, non animus defuit.

Martyres Iaponienſes.

Gaſpar, & Iacobus Martyres.

VT ſupremus Eccleſiæ vinitor Iaponiam redderet pinguiorem, ſuorum ſanguine vbertim irrigavit, quo fructum redderet lætiorem. Inter primores Chriſti Martyres, qui ſuum vltro ſanguinem effudere, nobilis fuit in Xique Regnis Gaſpar, quem regionis Dynaſta inſtanter vrgens, vt ad priſtinam parentum rediret, quam pro Chriſto miſerat, religionem, nihil ſuis profecit tentamentis. Quinimo Gaſpar, quo poſſet liberius Chriſto ſervire,

re, Nangazaqui exilium ſibi delegit ſpontaneum, ibique ſuis cum liberis & vxore ingenti lætitia exulabat. Sed vel in exilio Chriſti *h*oſtes nunquam fortunatum exulem deſerebant; & quo erant incenſi odio in Chriſtianos, Gaſparis adoriuntur domum, eumdemque, & Iacobum filium interficientes, totam incendio domum cum tenui ſupellectile evertunt.

In Firandi Regno annum prope ſeptuageſimum primum poſt milleſimum quingenteſimum, martyrii palmam præripuere Iaponii duo, qui vitam potius obtulere morti, quam ſemel divinæ legis præcepto contradicere. Ex his alium juſſit interfici ex paganis matrona quædam, eo tantum nomine, quod ejus dicto parere noluiſſet, Chriſtianam conjugem, quam ſancte duxerat, reſpuendo, vt alteri contra fœdus conjugale adhæreret. Cum vero lethale vulnus foret excepturus, flexis genibus oculos affixit cœlo, quo animam erat ſtatim emiſſurus, vbi meritam martyrii lauream obtineret. Alium Barbari jugularunt, quod ſervile opus feſta Domini die, vt pagani reliqui, nollet exequi, quo virtutis exemplo mirum in modum tenel-

Iaponii duo in Regno Firandi necantur.

los

los adhuc tyrones Chriſti firmavit.

In oppido Xaqui viginti occumbunt.

In oppido Xaqui quædam adverſus Chriſtianos tempeſtas exorta eſt, qua idola cogebantur venerari, vbi ſuam magis conſtantiam comprobarunt, parvi facientes patriam, ac rem familiarem, vt Chriſti divitem pauperiem conſervarent. Hoc conſpirantes animo ſtatuerunt Nangazaquim civitatem petere exulatum, nec diutius viginti immorantur, quin patriam mutent exilio. Id tyrannus ſuam reputans injuriam tulit ægerrime. Armatos igitur mittit, qui incautos dolo adorti interficiant ad vnum omnes. Nec res caruit eventu, ſiquidem omnes ferme pro Chriſti nomine perierunt. Illorum corpora noſtræ Societatis Sacerdos Melchior a Figueredo ſepulcro condidit aliorum adjutus opera, qui in exilio perquam libenter degebant.

Ibidem duo ſervi Chriſtiani interſecti.

Millesimo quingenteſimo ſexageſimo ineunte anno paganus quidam Iſafai (ita populares appellabant) duos e clientibus juſſit interfici Chriſtianos, quod falſis nollent Pagodibus (ita falſa vocant Numina) obtemperare. Noſtræ Societatis homines, qui inter Iaponios id temporis prædicandæ fidei dabant operam, Martyrum corpora adepti ſunt,

&

qúanta potuit fieri maxima curarunt pompa, vt novos inter Chriſti milites martyrii magis triumphum honeſtarent.

Tres item in Vomura occiſi.

VOMVRENSI in Regno ſub annum ſeptimum ac ſeptuageſimum ſupra milleſimum quingenteſimum, cum perverſi hoſtes Chriſti vellent duo evertere Crucis trophæa, quæ diſſitis in locis erecta bellum inferis legionibus indicebant; non defuere duo ſtrenui milites Chriſti, qui ſuum ante vexillum decoram vellent tanto pro ſigno mortem ſubire, quam ſuo quiſque in loco, noſtræ ſalutis ſignum propugnantes, ſubiere.

Ancilla Martyr.

IN vrbe item Funai puella homini Chriſtianis infeſtiſſimo ancillabatur, qui ſæpius Chriſti famulæ interminabatur, ne Crucem inviſeret, cujus mulier miro afficiebatur deſiderio, & ſæpius religionis ergo inviſebat. Illam herus obſervabat ſedulo, nec minus illa ſuo ſtudio ſerviebat, donec cum rediret aliquando domum religioſe Crucem venerata terribilem in ſe deſtricto gladio herum offendit, cujus ictibus vltro devota glorioſum martyrii decus comparavit.

NOSTRAE ſalutis anno vndenonageſimo milleſimo quingenteſimo Bungenſis Rex im-

In Bungo Iordanes cum uxore & duobus filiis conſtanter obit.

providus adoleſcens, & totius Iaponiæ Imperatoris minis, & patrui monitis, necnon aliorum a conſiliis victus, averſam a Chriſto accepit mentem, illiuſque gregem adhuc tenerum ſuorum tradidit rapinæ, liberam faciens poteſtatem Chriſtianos affligendi. Primum in Funai civitate aggreſſi ſunt ſatellites Ioannem, ſive Iordanem, ſexagenarium notæ jam virtutis & fidei emeritæ Chriſtianum. Sacerdotum ac magiſtrorum Ioannes vices obibat, quorum pro re ſua munus graviter exequebatur: Chriſtianorum filios ſalutari Baptiſmate abluendo, ægrotos blande conſolando, demortuos ſepulcris condendo, paganos ſermonibus inſtimulando, & Chriſtianos ad virtutis conſtantiam muniendo. Certior factus Iordanes ſententiæ in ſuum jam prolatæ caput, facili poſſet negotio, concedens tempori, tutiori receptu ſuæ ſaluti proſpicere, & inimicorum paratam rabiem devitare. Id tamen ſuæ indignum exiſtimans fidei, & illius, quam de ſe præbuerat, opinionis, aliud longe conſilium inivit. Suos videlicet emittit domo, & in noctem, quam noverat ab hoſtibus definitam, ædes commitatu vacuas, ſe ipſum pugnæ offert ſtatariæ nullis hoſtium vi-

viribus loco pellendum. Timentes illi, ne Iordanes armatam ſuorum manum domi haberet ad injuriam depellendam, centum armatos pariter ducunt ſecum. Cum tamen domum accederent, nullum ſentientes ſtrepitum putavere de ſuis actum conſiliis, quando Iordanes eludens omnia fuga ſibi proſpicere maturaverit; ſuam inertiam invicem incuſabant. Eos Iordanes e domo vbi ſenſit colloquentes: Ne vos, inquit, turbatio percellat, a fuga prorſus alienum mihi eſt conſilium; ſi quem nomine iſto dolorem contraxiſtis, deponite, adſum enim ad vos excipiendum paratior, quam vos in me tenditis expediti. En libens veſtrum propero in occurſum. Alacrīs igitur e loco ſurgens, vbi flexis genibus ſteterat, precabundus, ſacram cum globulis e collo demittit bullam, & album induens amiculum, veſtem ſacris miniſtris familiarem, qua ſepeliendis præerat Chriſtianis, Beatiſſimæ deinde Virginis effigiem, & crucem manu præferens, oſtium libens aperit hoſtili turmæ, & quod ſtatim futurum viderat, conſtanti animo opperitur. Poplitibus affixus ſolo corpus telis objicit inimicis, ſuaviſſime IESVM, & MARIAM

elatis clamoribus implorans, donec vulneribus certatim ingeminatis, quinto Calend. Auguſti victor occubuit pro Chriſti nomine. Martyris cadaver juſſit ſtatim Rex a cruce appendi, collo demiſſam Sacroſantam MARIAE Virginis ſervans effigiem, quam mortis inter acerba vulnera geſtarat manu. Nec multo poſt Regis conſiliarii Iordanis vxori, duobuſque filiis, qui ſupererant, & aliis duobus alacrioribus Chriſtianis, intulere mortem, quam illi conſtanti virtute pro Chriſto læti ſubiere.

Paulo poſt duo alii occiduntur.

Ioachimus in Noſe urbe Chriſto mactatur.

EODEM prorſus eventu fortunato pro Chriſti fide in Noſe civitate obiit Ioachimus ſimillimus Iordani, & ita carus omnibus, vt communis parens vulgo haberetur, cui nulla fuit cura antiquior, quam parvum pro re ſua fovere Chriſti gregem. Domi ſuæ habuit ſacellum divinis precibus dicatum, ſuoque ſtudio valde accommodum, vbi fideles excipiebat de rebus animi conſulturos, inter quos ille magiſtrum agebat; illos, qui convenerant, ſedulo monens, qua pollebat facundia. Neque ſolum Chriſtianis proderat, ſed multis etiam aliis, qui ipſius ſuaſionibus rectam ſemitam agnoſcebant. Hoc cum duce-

re-

retur ſtudio, ab hoſtibus dolo capitur, & in campum inſidioſe delatum, quo exarſerant Chriſti odio, crudeliter trucidarunt anno vndeſexcenteſimo ſupra milleſimum.

Sex & viginti Nangazaquii trucidantur.

Illvd vero illuſtrius Iaponia cœlo præbuit ſpectaculum ſub annum milleſimum ſexcenteſimum, cum Nangazaquii ſex & viginti Martyres pro Chriſto glorioſe admodum triumpharunt Taicoſama imperante, in quem Iaponiæ Regnorum ſex & ſexaginta omni liberum conſortio imperium delatum eſt. Sex inter omnes viſebantur Seraphici Ordinis, noſtræque Societatis tres, qui vno & eodem conſilio apud Iaponios verſabantur. Illos barbarus Imperator, quod Chriſtum prædicarent Crucifixum: alios quod magiſtrorum monitis obtemperantes, antiquas maiorum cæremonias defererent, affixit cruci. Videre fuit inter extremos barbaros Chriſti memoriam tot recentibns monumentis innovari, ſublatis longo tractu tot crucibus, vnde cœlum tot opimis ſpoliis tantum exciperet incrementum.

In Fingo ſex martyrii laurea donantur.

Apvd eoſdem Iaponios anno Domini tertio ſexcenteſimo ſnpra milleſimum Fingi in Regno, cum ſæva in Chriſti milites ſeditio ori-

oriretur, Regis Conjugedoni in noſtros odio, laudatiſſimo mortis genere triumpharunt nobiles duo milites, qui Chriſtianæ etiam militiæ nomen dederant: Simon alter, Ioannes alter audiebat: ambo præſtantes animis, & conſtantia præſtantiores; vbi tyranno fortiter oppugnante, vt Chriſto terga verterent, nec, quam promiſerant, ſervarent fidem, robur invictum præſtitere. Ioanni caput abſciſſum eſt Sumomati, Simone in vrbe Iateuxiro ſuas intra ædes oppreſſo. Sequenti die eadem in civitate patibulis fuere ſuffixæ, Ioanna Simonis Martyris parens, & Agnes illius vxor, itemque Magdalena Martyris Ioannis vxor; ac Ludovicus filius ſeptennis: huic interfuere ſpectaculo, etſi noctu fuerit exhibitum, ad triginta hominum millia. Fuit Martyrum triumphus perilluſtris ob inſignia exempla virtutum, quæ toti Iaponiæ clariſſimum præbuere documentum. Horum plurima miſit Iaponenſis Epiſcopus, Ludovicus Cerqueira, Philippo Regi Hiſpaniarum tertio multorum teſtimonio comprobata.

Plurimi martyres recentiſſimi in Iaponia.

AB illa tempeſtate perſecutio vehementiſſima concitata fuit in variis Iaponiæ Regnis, vbi quamplurimi vel in exilio vitam poſue-

re,

re, vel aperte ſanguinis effuſione illibatam fidem ſunt conteſtati. Quorum cædem & illuſtria facinora primitivæ Eccleſiæ ardori ſimillima, ſi non æqualia, duxi ſatius non attingere, quam ſtilo contractiori deterere. Interea noſci poterunt ex libro, quem Hiſpano idiomate compoſuit P. Ludovicus Pinarius noſtræ Societatis, Luſitanus, complectentem acta ab anno milleſimo ſexcenteſimo duodecimo, ad milleſimum ſexcenteſimum decimum quintum. A quo tempore multi alii glorioſe obierunt, vt ex epiſtolis Iaponicis nuperrimis accepimus. Numerus illorum, quos liber ille recenſet, ad centum & viginti Martyres aſſurgit, diverſarum ætatum, ac ſexuum, pleroſque ſanguine, omnes fide integerrima, nobilitatos.

Chriſtophori a Gama illuſtre Martyrium.

HVIC Martyrum claſſi æquum erit claram imponat coronidem clariſſimus Chriſti Martyr, in quem vnum claris honeſtandum inſignibus omnia laudis argumenta confluxere. Inſignis ille fuit dux Luſitanus Chriſtophorus a Gama e primoribus Luſitaniæ dynaſtis, vel a parentis Vaſci laude ſatis inclytus,

In Aethiopiam mittitur.

tus,

tus, quando illius virtuti & felicibus auſis patefactum Orientis cómercium orbis vniverſus acceptum refert. Indiæ præturam obtinente Stephano a Gama cum eodem Luſitani, junctis in vnum viribus, ad Rubri maris ſinum vltimum penetrarunt Turcas quæſitum, quorum claſſis ingentis famæ per Indicum mare diſperſa fuerat. Ex militibus claſſiariis quadringentos in id delectos in Æthiopicum expoſuit litus Luſitanus prætor, quibus præfecit Chriſtophorum fratrem germanum, vti foret auxilio Æthiopico Imperatori Chriſtiano quidem, cæterum a Romanis aliena dogmata obſervanti. Æthiopicus premebatur hoſtilibus potiſſimum armis Gradameti Zeilæ Regis, & Adelis Mauri, Mahometicæ perfidiæ valde dediti. Conſilia, ac vires Maurus junxerat cum Chriſtiano, (Radaganam dicebant) qui ab Imperatore defecerat, a quo Tygris provinciam moderandam acceperat. Ex cenſione facta, Luſitani ſua explicantes vexilla ex militari diſciplina, inſtructo agmine per Abaſſiam iter faciunt. Antequam vero ſuas cum Imperatore jungant copias, illius ſuo in agmine excipiunt matrem, quæ in valido Tygris provinciæ oppido ſervabatur; dum

Chriſtophori, & Luſitanorum victoria.

dum vero ita inſtructi, & in quemcumque fortunæ caſum expediti incederent, Claudii Imperatoris quærentes caſtra, a Rege Mauro compelluntur aperta acie decertare. Suas igitur explicantes copias Luſitani (tenues illæ quidem, cæterum victoriis aſſuetæ) quibus ingens Maurorum exercitus neutiquam pavorem intulit, ſed laudis potius præbuit argumentum; ſiquidem a noſtris fuſus, & magna fuit ſuorum ſtrage profligatus. Suos a fuga recipiens Maurus, ac maioribus firmans auxiliis, belli aleam ſecundo experitur, & eodem eventu maiorique noſtrum gloria e campo ſaucius propulſatur. Hiſce victoriis cœlum ducis Chriſtophori invictum nomen illuſtrabat, Maurorum vires infringentis, & bellicam virtutem minuentis, qua feroces & effrænati Chriſtianis hominibus inſultabant.

Capitur ab adverſariis.

SATIS jam inter mortales clarus tot triumphis Chriſtophorus, cæleſtibus maturior viſus eſt, ad quos viam ſtraverant victoriæ, quas ab infidis hoſtibus reportarat: Deo ſiquidem ad martyrii gloriam vocante bellum tertio longe diſpari apparatu ingreſſus eſt. Rex ſuas valido bellatorum præſidio auctas in aciem eduxit copias; venerant ſiquidem bar-

ba-

baro mille auxiliares Turcæ ſagittarii & ſclopetarii, aliudque præſidium ex Babylonia cum tormentis curulibus bello maxime opportunis. Nihil iſta Chriſtophori ingenitam virtutem minuere, ſed, quo robore conſueverat, parvam ſuorum manum barbarorum cohortibus opponit; neque alias noſtrorum robur invictum, & feroces animi illuſtrius patuecre, quam in hoc certamine, vbi ſæpius hoſtium impetum ſuſtinentes, ſæpius illorum aciem impellentes, vires mortalibus maiores oſtenderunt, donec ferrearum glandium, pilorum, ac ſagittarum imbre obruti, & ab hoſtibus fuere diſſipati. Attamen noſtrorum jam acie fuſa Luſitanus dux antiqua ſui generis gloria, & quam ſæpius teſtatus fuerat, virtute animi, nunquam fuit ſui muneris, aut ſanguinis immemor. Quin ſtrenue præliatus juſtam in Chriſti hoſtes iracundiam ſatiabat: neque vnquam vel lethaliter ſaucius ſe e mediis inimicorum armis recepiſſet, niſi illum ſui compellerent, curantes ne dux clariſſimus in hoſtium deveniens poteſtatem barbaris hominibus cederet in ludibrium. Interdiu latuit in ſylva denſis vndique arboribus conſita, ex qua egreſſus eſt ſiti compulſus, quam

quam exhauſto ſanguine arentes venæ accendebant : dum igitur prope fontem vulneribus curandis & levandæ ſiti laſſus incumberet, aniculæ proditur indicio armatis equitibus ejus vndique veſtigia obſidentibus.

Captvs illico dux illuſtriſſimus, ad barbarum trahitur Gradametum. Vel adverſa & infima fortuna ſuam Luſitanus conſtantiam & generis ſublimitatem indicabat, quæ ſi in barbaro homine humanum aliquid inveniret, longe honeſtius exciperetur, ſuum ſemper virtute locum obtinente. Illum tamen intuitus Gradametus, humanæ ſortis oblitus, probris & verbis onerat indecoris, ac ducem apprime nobilem & ſtrenuum veſtibus nudat, palamque & ſuorum in oculis fœdiſſime jubet flagellis cædi, nec non deformi ſpectaculo nudum circa exercitum circumduci. Animo ita integer ibat Chriſtophorus, vt vel inermis hoſtium cohortibus metum inferret, recentem adhuc illorum animis ſtragem innovans, quam armatus ediderat inter profligatos. Omnia vero Luſitanus præ oculis geſtans, Chriſti documentum eo majori ſubibat gaudio, quo majoribus affectus probris ſuo ſibi duci ſimilior videbatur : neque minus *Chriſtophori tolerantia.*

nus ſe clarum putabat vim nunc ferentem, quam nuper inferentem. Auctores, qui noſtrorum Æthiopicam expeditionem ſcripſere, nihil addidere amplius, quam ab ipſo barbaro Rege duci clariſſimo abſciſſum caput, & Turcarum Imperatori, vt munus gratiſſimum, oblatum; ſed longe gratius, par eſt credere, ſupremo cœlitum Imperatori illud prius cæleſtes aulicos obtuliſſe.

Teſtimonia de Chriſtophori martyrio.

VNVM tamen inſtar omnium auctorem habeo, cui iure ſuo integra debetur fides, Melchiorem à Sylva, pui Primatis Goenſis in Æthiopico imperio vices egit, & Illuſtriſſimo Antiſtiti Alexio Meneſio illuſtrem huiuſce rei narrationem miſit, vt refert Reverendiſſimus Theologiæ Magiſter Frater Antonius a Gorevea, Eremitarum Sancti Auguſtini Goenſi in cœnobio tunc Præfectus, nunc Perſidis Epiſcopus, eo in libro, quem ſcripſit de ſacra Goenſis Archiepiſcopi in Malabaricam regionem expeditione. Conſtat igitur his incorruptæ fidei monumentis, apertam fuiſſe Chriſtophori a Gama mortis cauſam, quæ triumphum martyrii reddidit clariorem.

CAPTVS ſiquidem (vti diximus) & an-

te barbarum conſtitutus, ſpecioſo primum nomine oppugnatur: priſtinum ſi velit decus majoribus cumulare titulis, id facturum Mahometi dum ſerviat, tunc enim totius exercitus imperium penes ipſum futurum, quo poſſet pro ſui roboris magnitudine nomen illuſtrius comparare. Si mea, inquit Chriſtophorus, tibi tam parvi ſit animi virtus, vt armis infractam ab inani gloria duxeris infringendam; te ſaltem monere debuit & Luſitanum nomen &, quod non minoris æſtimo, gentilitium, ne verba mandares vento, quæ meas ad aures vix audeant pervenire. Quod ſi genus forem oblitus Luſitanum, quod vnum in me virtus nobile ſatis calcar habet, nunquam ſane, quod a parentibus mihi nomen eſt hæreditarium, amiſiſſem. Nomen vero decorum adeo & liberale Chriſtophorum argueret aliquando vitam degere indecoram? Non id parentum gloria, non id Gamæ cognomen, non quam geſſi perſona ſuadebit. Chriſtum ſcilicet Chriſtophorus vti deſerat? Aliud potius tanti nominis omen inaugurat, me ſemper Chriſtum animo relaturum. Deerunt tibi, hoſtis acerbe, vires ac robur: deerunt tormenta, dum mihi patiendi animus,

Mahometanorum promiſſa, & Chriſtophori reſponſio.

mus , & infracta conſtantia abundabit. Mahometem mihi ſanctum? Aut turpiſſimo cum ſervitio vel totius orbis imperium Gamæ aliquando honeſtum fore? Quod ſi foret exoptandum tanto exercitui imperare, in quem forent acies dirigendæ ? In quem libranda tormenta ? In quem minaces gladii rotandi? In quem contorquendæ haſtæ , curvandi arcus , dimittendæ ſagittæ , infligenda vulnera ? In Chriſti ſcilicet phalangem ? In Chriſti milites? Vt quot fuerint meis e caſtris ſagittæ in oppoſitos expeditæ , tot Chriſtophorus dicatur Chriſti pupillam , vel intimum cordis ſacrarium petiiſſe ? Sævitiam in me potius barbaram expedite , diſtrictam mucronum aciem , & ſi quid habetis virium. Veſtra in me tormenta quid valebunt , probate impigre ; ineſt Chriſtophori in pectore robur grandius , ineſt virtus , honeſtam quæ ſciat morte emere vitæ ſortem. Mihi hoſtes ignavi quandiu parcitis , tandiu partum animo triumphum denegatis. Alii fœdiſſimum Rex commemora Mahometem : tibi ſimillimo ſanctum dicito , vt turpes famuli prophetæ turpiſſimo pareatis. Hoc barbarus reſponſo efferatus , regia dignitate depoſita , laniſtam

egit ,

egit, caput ſuis manibus amputans invicto duci, in collum demittens valide falcatum enſem. Neque Martyris præſtantia alium cædis ſuæ miniſtrum niſi regium poſtulabat, vt hoc etiam nomine mors illuſtriſſima tanto Proceri honeſtius obveniret.

Ab Aethiopibus colitur vt verus Martyr.

Ita in cœlum martyrii laurea inſignis abiit, neque vlli fas eſt de martyrio illius dubitare, vt Chriſtianorum in Æthiopia religio adhuc teſtatur; in Tygri ſiquidem provincia & confinibus ſolemnis habetur annis ſingulis dies, qua pro Chriſti nomine vitam obtulit. Quod ſi manifeſte adeo illius mortis cauſa aperto teſtimonio non conſtaret, ex Angelica doctrina Divi Thomæ, quam ſuperius inculcavimus, Martyribus foret adnumerandus Chriſtophorus, qui in Chriſti hoſtes arma inferens occubuit, illorum potentiæ obſiſtens, ne Mahometicum ſub jugum vniverſa cederet Æthiopia, in quam ferox tyrannus ſæviſſime graſſabatur, non majori cupidine imperandi, quam prophetæ ſuo ſerviendi, cujus erat religioſus admodum obſervator, & inter ſuos Regem agebat pariter, ac ſacerdotem.

Non abs re eſſet aliquid ſubjicere de Prin-

Infans Ferdinandus.

Principe Ferdinando, Ioannis primi filio; quem diuturna inter Mauritanos laborum tolerantia Martyrem reddidit, ſed recurri poteſt ad peculiarem ipſius anacephalæoſim.

De Religioſis hominibus, qui tam in Luſitania, quam illius in Provinciis pro Chriſto martyrium ſubiere.

Ex Benedictini D. Irene, & Eleus.

Ex ſacra Sancti Benedicti familia accepit Luſitania illuſtrem virginem Irenam, cujus inſignis obitus, & Angelicum ſub Tagi fluctibus ſepulcrum non parum noſtræ patriæ important laudis; nec non ex eodem inſtituto Martyrem ſanctiſſimum Eleum ſupra retulimus, qui inter Cordubenſes pro Chriſti nomine interfectus nomen decoravit Luſitanum.

Ex Canonicis Divi Auguſtini, Martinus, & Nicolaus.

Divi Auguſtini illuſtris Canonicorum ordo duos etiam Chriſti Martyres inſignes protulit, (antiquo atteſtante Canonicorum obitus libro, qui Conimbricæ in S. Crucis cœnobio aſſervatur) vocabant alium Martinum: Nicolaum alterum. Apud Marrochium ambo pariter ſunt interfecti.

In eadem vrbe præſtantes illi quinque magna Chriſti gloria decertarunt (vulgo di-

ci-

cimus Martyres Marrochii) ex Seraphico Sancti Franciſci Ordine ab Hetruria in Luſitaniam profecti , vt inde in Africam tendentes prius vitæ exemplis ſuum cœtum , maxime cœnobium Ierabricæ , honeſtarent , & poſt obitum ſuorum corporum theſauro Conimbricam. Quare noſtro videbimur jure noſtros tot ex nominibus appellare.

Ex Franciſcanis quinque martyres Marrochienſes.

Horvm quinque ſunt veſtigia inſequuti ejuſdem familiæ quinque alii , quod antiqui illius , & juniores memorant annales , nec non Divus Antonius Archiepiſcopus Florentinus. Marrochium petiverant Chriſti milites eodem animi ardore Chriſtum barbaris hominibus nuntiaturi , quod dum præſtarent ſedulo , & in ſacro MARIÆ Virginis ſacello facerent rem divinam, a Mauris inſanabili in Chriſtianos accenſis odio, cum his, qui intererant , ſæviſſime jugulantur. Eoque inſaniæ devenere, vt per civitatem paſſim curſitantes nulli mortalium generi parcerent , obvios quoslibet Chriſtianæ pietatis cultores ad vnum conficientes. Martyrum illuſtrem gloriam (etſi nomina interierint) cœli manifeſta præconia declararunt : quando eodem in ſacello , vbi demortuorum jacebant corpora , ſuaviſſi-

Quinque alii Martyres Franciſcani.

mus Angelorum concentus eſt exauditus, qui barbaris Chriſti hoſtibus clarum exhibuit teſtimonium.

Septem alii.

ANNO vigeſimo ſeptimo poſt milleſimum ducenteſimum, vno vix elapſo a Seraphici Patris obitu, ſeptem ejuſdem filii Septæ Maurorum gladio cecidere Chriſtum profeſſi; antequam Septa victricibus Ioannis I. expugnata armis ſub imperium veniret Luſitanum. Divorum nomina ita habent. Fr. Daniel, Fr. Angelus, Fr. Samuel, Fr. Romulus, Fr. Leo, Fr. Nicolaus, Fr. Vgolinus; omnes in beatorum civium relati numerum a Leone X. Pontifice Eccleſiæ cathedram obtinente.

Martyrium Fr. Andreæ ab Spoleto Franciſcani.

LONGO deinde annorum ſpatio interjecto, ejuſdem Seraphici Ordinis Fr. Andreas ab Spoleto apud Mauros martyrii lauream adeptus eſt, Ioanne III. Luſitaniæ imperante. Septæ noſtris cum hominibus verſatus eſt aliquandiu, magnum religioſi animi præſtans documentum, donec divini amoris incendio excitatus Lybiam eſt ingreſſus, Chriſtum efferis gentibus nuntiaturus, & fœda Mahometis mendacia veriſſimo ſinceræ fidei teſtimonio convicturus; quod re ipſa il-

luſtrius adimplevit Chriſtum glorioſo mortis genere ita profeſſus, vt Rex Ioannes toti familiæ Franciſcanæ litteris tantum Martyrem fuerit gratulatus.

Vndecim alii. FRANCISCVS Gonzaga, illuſtriſſimus Præſul Mantuanus, & Cardinalis, e ſacra iſta familia numerat plures alios martyrii claros inſignibus, in quibus non vltimi cenſendi erunt Frater Paulus Azevedius haſtis confoſſus apud Indos; ſagittis Frater Melchior Olyſipponenſis Iafanapatani, cuſtos cœnobii; Frater Antonius haud initiatus, ſimiliter in India interfectus; duoque alii ad Malabares. Recens adhuc in Iaponia ſanguis ſpirat clariſſimorum ſex Martyrum e Franciſcanis, quos acerbiſſimus Chriſti hoſtis Taicozama in vrbe Nangazaqui affixit crucibus, cum duobus pariter e noſtra familia ſociis, vti ſuperius inculcavimus.

Ioannes Sobrinus Carmelita. E Sacro Ordine montis Carmeli Tritemius Fr. Ioannem Sobrinum refert Luſitanum, ſuæ ætatis concionatorem apprime clarum. Apud Anglos ſuam miro ſtudio facundiam impendit, falſæ aliquorum doctrinæ obſiſtens: vbi inſignem, qua præſtitit, eloquentiam, & ſacram ſcientiam indicavit. Inde

ni patriam reverſus ſuis non vulgare commodum apportavit. Tamdem ab hoſtibus fidei Chriſtianæ veneno eſt abſumptus; neque enim æquis animis patiebantur ſuas ineptias adeo manifeſte diſſipari.

Martyres ex Prædicatoribus.

CLARISSIMA Prædicatorum familia, quemadmedum apud alias regiones, Chriſti nomen maxime honeſtaverat, ſuis potiſſimum, qui doctrinam a ſe verbo traditam firmius ſuo ſanguine conſignarunt; ita noſtris etiam in Regnis ſingulare documentum præbuere. Magna Chriſtiani nominis gloria Fr. Hieronymus a Cruce Dominicanæ familiæ Sionis in Regno cæleſtis verbi ſemina ſpargebat: Mahometani vero, vti in Chriſtianos homines ſunt animati, ſanctiſſimum Chriſti nuntium, a quo ſibi tantam indies videbant jacturam fieri, odio pluſquam Vatiniano inſectabantur. Quo igitur poſſent ab infeſtiſſimo ſibi pœnas ſumere, tumultuariam cum Luſitanis miſcent rixam, vbi cum Hieronymus tumultum excipiens furentium animos ſedare aggrederetur, quem Mauri in Luſitanos animum ſimulabant, in vnum Hieronymum convertere, & crudeli impetu confixerunt. Ingentem attulit triſtitiam ſanctiſſimi hominis mors immatura,

Fr. Hieronymus a Cruce.

ra, non Chriſtianis tantum, quorum ille parens communis, & magiſter putabatur, ſed barbaris etiam, & infidelibus, quos mira ſuavitate ingenii, ac doctrinæ conciliabat. Quin & Rex ipſe tam inique Hieronymi necem tulit, vt Mauros omnes tanti ſceleris artifices ſuppliciis affecerit peracerbis. Beatiſſimi Martyris corpus religioſe ſuſceptum ad Malacam fuit adductum, vbi ingenti pompa, prout tanti viri poſtulabant merita, per vrbis plateas effuſus populus ſacrum proſequebatur theſaurum. Comitatum illuſtriorem reddebant Malacenſis Epiſcopus, & vrbis Præfectus, cum reliquis Proceribus Luſitanis. Detecta vero capſa, vbi ſacra vehebantur oſſa, ſuaviſſimum, quotquot aderant, odorem ſunt experti. Omnia Malacenſis Epiſcopus, Georgius a Sancta Lucia, ejuſdem Ordinis Prædicatorum, in Luſitaniam miſit fide ac publico teſtimonio comprobata.

F. Hieronymus a Peſtana.

In eodem Sionis Regno, parvo interjecto tempore, interfectus Frater Antonius a Peſtana, Luſitanus, qui ibidem pios ſanctiſſimi Martyris Hieronymi a Cruce labores proſequebatur, Chriſto adjungens barbaros illos, a quibus tantum beneficium accepit

pro

pro labore indefeſſo, quo illorum tantum vitæ ſtudebat.

Ex Eremitis D. Auguſtini. Fr. Auguſtinus a Roſario.

ILLVSTRISSIMA Eremitarum Divi Auguſtini Religio nobilitata fuit anno MDXCVIII inſigni martyrio Fratris Auguſtini a Roſario, nati Goltiis in Luſitania, qui in India a Mauris captus, & delatus ad Cunhalium, famoſum ea tempeſtate prædonem, & acerrimum Chriſtiani nominis hoſtem, cum ferre non poſſet feſtivas barbarorum acclamationes, & laudes, quibus incondite pſeudoprophetam Mahometem proſequebantur ob navis Luſitaniæ prædam, neque blaſphemias impuro ore in Chriſti fidem intortas, in illos vehementiſſime eſt invectus ex imo navigii gurguſtiolo, in quo vinculis detinebatur, & intenſa voce, Dei & Chriſti Domini præconia, maxima verò opprobria Mahometis, & illius ſectatorum, renuentibus Mauris ingerebat. Illi ergo furore perciti in inſontem advolarunt, & calcibus inſultantes, poſt fuſtes, ac alapas, in ſuperius navigii tabulatum funibus extraxerunt. Ibi haſta transfixum, & multis gladii ictibus transverberatum, abſciſſo capite, digniſſimum ſua familia, & Chriſti profeſſione, Martyrem reddiderunt.

APVD

Apvd Moſcovitas anno milleſimo ſexcenteſimo decimo quinto vivus in ardentem piram injectus fuit ejuſdem Ordinis Fr. Nicolaus a Melo, Luſitanus, igneæ cujuſdam fidei, ac pietatis, qua incenſus ex patria in Mexicum ad fidem prædicandam, ex Mexico in Inſulas Philippinas, inde Malacam, & Goam profectus, tamdem in Perſidem, & Moſcoviam pervaſit. Ex qua glorioſo certamine cœlum obtinuit ætatis anno ſexageſimo ſexto, initæ religionis quadrageſimo, captivitatis in Moſcovia quinto decimo, vbi ſæpius in vincula compactus, & diverſis fuit ærumnis conflictatus.

F. Nicolaus a Melo.

Iaponivm puerum in Inſulis Philippinis idem Fr. Nicolaus Chriſto; dein ſuæ religioni, tamdem lateri adjunxit, & ſuo nomine inſignivit, quem duos ante ſuam cædem annos propriis intuitus eſt oculis martyrii laurea redimitum, abſciſſo prius capite vſtulatum. Illius cadaver Dux Moſchorum juſſit canibus prædam dari, quod illi, etſi impaſti, & humano ſanguini & carnibus aſſuefacti, nec primis læſere morſibus, ſed a carnificibus inſtigati, veluti venerantes odorabantur, & cum omnium admiratione recedebant.

Fr. Nicolaus Iaponius.

Mar-

Martyres Societatis Ieſu.

IAM Chriſtus Dominus ſuam Societatem in totam Europam, Africam, & Aſiam, inter hæreticos, Mauros, Paganoſque disjecerat, quin aliquis ex illius aſſeclis martyrii palma exornaretur; octavo tamen anno ab illius in Indiam ingreſſu, primi ſanguinis libamina excipere dignatus eſt in illius honorem, quem ipſe octavo die infantulus effudit, vt magnificum redderet Sanctiſſimi IESV nomen, quod ipſe tunc ſibi adaptavit, & poſtea eodem voluit noſtram Societatem, vltra quam dici poteſt, nobilitare.

P. Antonius Criminalis baſtarum petitionibus confoſſus.

PRIMVS, quem oblati ſanguinis antiſtitem cæteris præire Deus voluit, fuit Pater Antonius Criminalis, Italus, in oppido Siſi juxta Parmam in lucem editus. In Societatem aſcriptus fuit anno Domini MDXXXXII in Martyrum cohortem anno MDXXXXVIIII. Morti cauſam ſuppeditavit, & inſigne odium infidelium, & inſignita caritas, qua vir ille ſanctiſſimus in ora Piſcaria, & oppido Punicali Chriſtianos omnibus pietatis officiis demerebatur. Cum enim, impendente barbarorum tu-

tumultu, ſe in Luſitanorum Myoparonem recepiſſet, inde intuitus ingentem exercitum Badaganum a Rege Narſingæ, & Brachmanis ſubmiſſum, ad vlciſcendas injurias, quibus Chriſtiani illorum ſimulacrum, nomine Fricandur, deturpaverant, igneus illius zelus, & ardens caritas pati non potuit, vt pauperes, nec admodum in fide vegeti, Chriſtiani tam ſævis hoſtibus in prædam exponerentur. In terram exſcendit, contemptis Luſitanorum obſtaculis, & precibus: recta pergit in templum, vbi antea horis matutinis divinum ſacrificium peregerat; dignum eſt enim, vt Sacerdos (quod dixit aliquando Divus Ambroſius) ibi tumuletur, vbi ſacrificium offerre conſuevit. Ex eodem loco poſtquam ſe, ac totum Chriſtianorum gregem Deo conſecravit, illos cœpit ad navigium compellere, præmiſſis mulieribus, & pueris. Mauris tamen, atque Ethnicis denſius ingruentibus, proceſſit obvius Domini Sacerdos, vt fortiſſimo ſui pectoris muro tumultuantium petitiones retunderet. Illos propius accedere conſpicatus Deum precatur, aut teneras illas fidei plantas a barbarorum æſtu tueatur, aut ſe pro illis, vel cum illis obire patiatur.

D. Ambroſ. epiſt. 85.

Cor-

Corporis ſtatu in genua declivi primum haſtæ inflictum, & mox ſecundum, ac ſubinde tertium excepit. Ac ſubito amputatum illius caput maximis tripudiis illatum fuit in idoliphanum, & eminenti loco ſuſpenſum, non tam vt perfidiæ donarium, quam vt Chriſtianæ religionis trophæum. Nec dubitari poteſt, quin inter Martyrum Centurias referendus ille ſit, qui ſe devovit non ſolum pro temporali Neophytorum vita, ſed maxime pro ſpirituali, quam hoſtes potiſſimum nitebantur vel ſuperſtitionibus inficere, vel armis labefactare. Qui finis ſpectatiſſimum martyrium excudit juxta ſententiam Angelici Doctoris a nobis ſuperius adducti.

Nonius Riberius veneno extinctus.

EODEM anno fœcunda fuit Societas nobili partu Patris Nonii Riberii, qui in Molucis Inſulis apud Amboinum ob converſionem Ethnicorum, & Neophytorum conſervationem, inauditos labores, naufragia, pericula, & Maurorum infeſtationes exanthlavit. Quibus cum ingratus eſſet vberrimus ille fructus, aliquando ignem tugurio, in quo hoſpitabatur, ſubjecerunt. Cumque ignis non fureret ex illorum voto, venalem quemdam hominem pecunia corruperunt, vt in-

opi-

opinantem aut ferro tolleret, aut veneno: quo per fraudem hauſto interiit omnium judicio XXII. Auguſti die anni MDXXXXVIIII.

Ludovicus Mendezius capite cæſo.

SVB idem tempus Ludovicus Mendezius, qui miro animi ardore Chriſtianos in ora Piſcaria excolebat, (in quam à Beato Franciſco Xaverio deſtinatus fuerat, cum ad Sinas profectionem adornavit) poſt duos ictus lethales ab infidelibus incuſſos, ab illis tamdem in templo noctu ante aram vigilans, detracto capite amplior eſt reditus, & martyrii corona exornatus.

In Braſilia Petrus Correa, & Ioannes a Souſa.

ANNO milleſimo quingenteſimo quinquageſimo quarto, cum ante quinque Societas in Braſiliam pedem intuliſſet, ibidem Deo obtulit duorum filiorum ſanguinem, quem barbari ſagittis expreſſerunt. Vterque inter primos in ea Provincia Societatem eſt amplexus; alter Petrus Correa dicebatur, claris ortus natalibus, qui ſicut cum prius Regi militaret, maximis incommodis Ethnicos attriverat, ita poſtquam Dei militiæ nomen dedit, ſe totum divino obſequio, & incolarum auxilio dedidit, varias excurſiones in mediterranea faciens, vt ad meliorem ritum illos traduceret, & Evangelii ſplendore illumi-

mi-

minaret ; alter Ioannes à Souſa , antiquæ innocentiæ , & ſimplicitatis alumnus , quem Dominus inter medios cleros , vel vt alii transferunt ex Hebræo , inter lebetes dormientem , ex culinæ ſemiuſtulatis lignis , ollis , ac fuligine , ad deargentatas columbæ pennas, & auri fulgore palleſcentes, ob martyrii lauream traduxit. Incentor huius cædis fuit homo Caſtellanus inter Indos efferatus, & odio in omne Societatis nomen mire ſæviens , quod vnus ex noſtris , cui & vitam & libertatem acceptam referre debebat, concubinam avulſerat , & juſto matrimonio collocaverat , cum Braſilii de eodem aque illa interſiciendis , & ferino convivio abſumendis , cogitarent. Hanc ob cauſam homo teterrimus totam illam colluviem in duos Dei ſervos incitavit , eos & perjuros & omnis boni diſturbatores prædicans , & nihil aliud moliri , quam Braſilii populi ſervitutem & vaſtitatem.

Pſam. 67. v. 17.

P. Emmanuel Fernandius arenæ ſaculis in ipſa Luſitania contuſus.

QVID extra mare in novum Orbem ad barbaros tranſcurrimus ? Intra Luſitaniæ fines portentum repertum fuit, quod Patri Emmanueli Fernandio Tingitano, ardentiſſimo prædicatori , & lectiſſimo animarum ad-

adminiſtro, mortem indigniſſimam importavit. Heluiis (quæ nobilis eſt civitas in Provincia Tranſtagana) noſtris functus miniſteriis, plurimos a vitæ impuritate ad ſanctitatis deſideria, vitam que integriorem tranſtulit. Inter cæteros feminam, & genere & ſceleribus nobilem, a publico & infami contubernio dimovit. Quid non mortalia pectora cogit infamis amor? Nefarius ille contubernalis vltionem animo induit: in furorem agitur: Dei ſervum vita dejicere conatur lethi genere inſolenti, & eo ſeveriori, quo lentiori. Regrediebatur optimus concionator in Collegium Eborenſe plenus laudatiſſimæ ſegetis manipulis; ſed Deus illi fructum centeſimum vel ex arena ſterili præparabat. Ex obliquo in eum incurrunt aliquot ſicarii velato vultu: irruunt, & ſacrilegas manus Dei Sacerdoti admoliuntur: in terram dejiciunt: pedibus proculcant, & extractis arenæ ſacculis in eum finem antea conſutis, pietate omni abjurata, tundunt, ac molunt. Ex diro hoc Phalaridis, an Buſiridis, invento ita contuſus remanſit, vt brevi animam egerit, cum tamen interea neque levem querimoniam emiſerit, neque verbum extulerit, vnde in minimam ſuſpicionem

nem auctoris quisquam deveniret. Conſtanti tamen fama vbique pervulgatum fuit, hanc cædem illi irrogatam, quod animas peccatorum nexibus exolveret. Peculiaria virtutum exempla, & admirabilis illius caritatis, qua poſtquam ita verberatus, & commolitus fuit, ſicarios blande increpuit, eosque ad peccatorum dolorem, & exomologeſim pertraxit, qua vnum ex illis ſtatim expiavit, in Societatis annalibus deſcribentur.

Alius cujus nomen incuria intercidit.

QVEMDAM ex noſtris nondum ſacris initiatum, in promontorio Comorino Chriſtianos ſanis præceptis imbuentem, Indi in odium fidei pro alio Societatis religioſo ibidem gnaviter laborante peremerunt; grato quidem ipſi, & opportuno errore; neque enim credibile eſt fraudandum præmio, quod alter obtineret. Nomen illius apud homines eſt in oblivione, apud Deum æterna memoria commendabitur.

Martyrium Patris Alfonſi de Caſtro.

P. Alfonſus a Caſtro in Molucis Inſulis.

PATER Alfonſus a Caſtro Olyſipponenſis, poſt novem annos in Molucenſi agro ſtrenue collocatos, vbi totum illud tempus ſuperiorem & indefeſſum prædicatorem egit, matu-

ſutino tempore Luſitanos, veſpertino incolas inſtruens, & pueros ſingulis diebus erudiens catecheſi, cum aliquando Myoparone ex oppido Tollo in Inſulam veheretur, ſecum deferens ſacrarum veſtium apparatum, ignoranſque indigenarum defectionem adverſus Eduardum de Saa Præfectum arcis, qui illorum Regem in vincula compegerat, obvios habuit duos adverſariorum lembos profectos ex Inſula, quæ Ternati adjacet. Hi in noſtros tantæ novitatis imprudentes impetum fecerunt, & Patrem ſervituti addictum cum duobus pueris Ternatem importarunt. Illius Regulus Mahometana ſuperſtitione recoctus, tantum Chriſtianæ Religionis odium imbiberat, vt Patrem Ioannem a Beira induſtrium illius evulgandæ militem occidi curauerit, & oppidum in quod divertere ſolebat ferro, & flammis devaſtari; & quia ipſius ſatellites cunctanter. ſe operi accinxerunt, vltra octoginta crudeliter trucidavit. Inſulani conſpecto Patre in rabiem acti, & multo dirius, poſtquam falſo rumore jactatum fuit, ipſorum Regem ab eodem in ergaſtulum conjectum; ipſum comprehenderunt, & funibus veluti quadrupedem, atque omnibus exutum veſtibus, al- *Comprehenditur Alphonſus.*

li-

ligarunt. Sed quia non procul aberat maior Regis filius, maximo ſtrepitu Patrem illo deferendum cenſuerunt. Ille tamen, cum ita fœde mulctatum, & denudatum conſpiceret, commiſeratione ductus, vt illum tegeret, ſuis ſe indumentis ſpoliavit; & enixe exoptans eumdem barbarorum furori eripere, in ſuam fidem ſe accepturum ſpopondit: non tamen potuit furentis populi ſeditionem compeſcere. Veriti namque barbari ne Principis benignitas ſuam ſibi prædam extorqueret, illum in Inſulam revexerunt, & collo ponderoſum fuſtem adjecerunt, qua ratione apud noſtrates taurorum ferocium colla ſimilibus additamentis prægravantur.

Variis tormentis oppugnatur.

SIC manibus & pedibus devinctum veſtibus a Regis filio datis exuerunt, nudumque ſolis ardoribus, & Iovi frigido expoſuerunt. Menſem continentem hac tortura exercito nihil aliud in os inditum fuit, præter aliquot baccas caryophilli, quas furtive aliqui ſubminiſtrabant. Sæpius etiam, qua promiſſionibus, qua blanditiis, qua minis tentatus fuit, vt Chriſtianæ Religioni priorem faceret Mahometanam, quod cum conſtantiſſime detrectaret, acerrimis verberibus fuit exceptus,

Mau-

Maurus ſacrificulus affirmavit , invictum Martyrem totos octo dies , quibus ad eum pervertendum a jacentis latere non diſceſſerat , nihil omnino cibi percepiſſe , & ſemper labia commoviſſe, ac ſi perennes preces recitaret ; addebatque in mediis tormentis a ſe invitatum ad ſectam Mahometanam , vt a ſuo Rege mágnum aliquod beneficium impetraret , nihil ardentius expetente quam vt Pater in illius partes concederet : & quia notiſſimus erat , & ſociorum maximus : & quia Regem Bachanum ſuis exhortationibus informatum ita in fide roboravit , vt numquam ad arma contra Luſitanos capeſcenda adduci potuerit. Pater tamen nullis inflexus hoſtium machinamentis Mahometem irridens , & conſpuens , delatus fuit ad litus , vbi ter ad Deum deprecandum ſe abjiciens rogavit , num illa futura eſſet ſui ſanguinis ara ? Idque tanto animi vigore,vt poſtea Rex Gillolli teſtis oculatus fatebatur,vt paulo ante cædem Maurum quemdam oraverit , vt ſibi oſtenderet acinacem, quo ſtatim erat immolandus: eumque ocioſe contemplatus petiit , vt retuſam aciem cotis attritu aſperaret , non vt dolores effugeret , ſed vt mortem præcurreret , & vno ictu martyrii

palmam , ne quo caſu effugeret , tutius arriperet. Vlterius Mauros oravit , vt manus vinculis liberarent , quo poſſet in cœlum porrigere ; illis vero renuentibus , iterum dixit : Exſolvite quæſo , exſolvite , vt levare poſſim puras in cœlum manus , & meam vobis obſtringo fidem , me fuga vitæ minime conſulturum , mors enim mihi optabilior eſt, & pretioſior. Sic barbaros evicit. Mox in genua provolutus oculos in cœlum contorquet , & nudo corpore, atque corde divini amoris flammis incaleſcente , ſublatis in altum manibus ita breviter præfatur. Æternæ tibi reddantur grates Domine , ac Redemptor , qui ad eam me perduxiſti horam , qua poſſim inutilem hanc tibi vitam ſiſtere ; vtinam mille mihi ſuppeterent, quas tibi ex integro devoverem. Corpus hoſtili ferro, animam tuis manibus committo. Sub hæc caput in cippum ligneum devolvit , & carnificibus dixit : Veſtro munere fungimini. Illico , qui inter eos diriſſimus erat , Patris terga cæſim , & gladio reſiliente ſuam frontem ſævo vulnere fauciavit : poſtea aliud faucibus impactum principium fecit immortalitatis. Sacrum corpus in mare projectum fuit , ſed paucos poſt dies in eumdem

dem martyrii locum divina providentia reductum, vulneribus ita recentibus, ac ſi tunc primum excepiſſet: & ex illis ſplendor adeo inſolitus, & venuſtas peregrina dimanabat, vt ſtatim pateſceret illius fontem eſſe illud corpus, cujus anima immortali fruebatur felicitate.

CORPVS, ac ſi vivum foret, alto ſcopulo inſedit, qui pleno æſtu aquis in fornicis ſpeciem ſinuatis ambiebatur, & ſic in multos dies perſtitit, quin diſſolveretur. Exactis octo menſibus in eodem ſancti cadaveris ſitu reperta ſunt oſſa albentia, ac plane nivalia, quæ in poteſtatem Patris Franciſci Vieiræ conceſſerunt; iſque multis indiciis eadem eſſe comperit; maxime, quod cranio carebant, quod Indi in altiſſimas rupes abdiderunt, nec vſquam comparuit, quamvis Rex Ternatenſis, & Inſulæ Gubernator diligentiſſime conquiſierint. Intra exiguum temporis ſpatium variis ſuppliciis a cœlo dimiſſis extincti fuerunt omnes impiæ cædis patratores, nec Regis filius evaſit, qui manus polluerat calicis rapina, & venditione: nam in morbum graviſſimum decidit, & corpore intumeſcente, gliſcentibuſque doloribus, coactus eſt veniam

Cadaveris miraculum & vindicta de interfectoribus.

a Deo protentis manibus expoſcere ; & tam ille , quam reliqui ſancti Martyris Alphonſi auxilium magnis vocibus implorabant , vt conteſtati ſunt duo Reguli , Ternatenſis , & Gillollenſis , qui nullis verbis ſatis exprimebant invictum Martyris animum , erectamque conſtantiam ; edocentes præterea longe ab illo diſtare enerves , & pervicaces Maurorum antiſtites. Dies glorioſi illius triumphi incidit in annum Domini MDLVII.

Martyrium Gondiçali a Sylveria & aliorum.

Illius nobilitas , & cædes.

HIC nos vaſtiſſimum imperium Manomotapæ , & illuſtriſſimum Gondiçali a Sylveria filii Ludovici a Silveria Comitis Sortelienſis martyrium vocabat , quem continua corporis & affectuum compreſſio in vita Martyrem , & Maurorum impietas in morte concinnavit. Ad quam gloriam ducebatur intaminatæ vitæ zelo , & innumerabilibus laboribus , quos in Luſitania , in India , & intima illa Æthiopia devoraverat ob animarum vtilitatem , & converſionem , quas inſtituit , & luſtrali aqua expiavit. Sed tamen , ſi in harum rerum deſcriptione immorer , injurius videbor Doctori Nicolao Guodinio noſtræ Societatis , qui locu-

cupleti volumine tanti Martyris virtutes & obitum eſt complexus. Illud tantum breviter ſubjiciam ; ab Imperatore, quem Chriſti myſteriis initiaverat, Maurorum fraudibus alienato occiſus fuit : Mahometanis fauces linteo comprimentibus, & cadavere in flumen projecto ; quod cum antea crocodilis eſſet frequentiſſimum, deinceps illa peſte liberatum fuit, & inſolita luce perfuſum. Illius martyrium peractum fuit XV. Martii anni MDLXI.

Trium aliorum martyrium.

Anno MDLXVIII Luſitanorum navigium mare Indicum ad eam partem, quam Ptolomæus dicit Canticolpum, excurrens incidit in phalangam Maurorum Perſarum, atque Arabum, quibus cum noſtri ſtrenue reſiſterent, malleolis pice & ſulphure ardentibus in navigium conjectis, compulſi ſunt nando ad hoſtes accedere. Eodem remedio vſi ſunt quatuor Societatis religioſi, qui cum cæteris eo lembo vehebantur. Vnus ex iis Preſbyter Antonius Dionyſius poſt longam cum fluctibus colluctationem ad litus evadit ; vbi ſtatim vinctus & in tenebricoſum ergaſtulum detruſus catena ad collum præligata diu jacuit, donec pecunia libertatem recuperavit. Tres alii ad Maurorum navim, quæ pro-

P. Antonius.

pius

pius erat, contenderunt; ii ſolita feritate duos ſtatim e medio ſuſtulerent in ipſa aqua lanceis confoſſos.

P. Franciſcus. ALIVM cum viderent capite in coronæ ſpeciem abraſo, Sacerdotem conjectantes, in navem maximis lætitiæ ſignificationibns admiſerunt. Introductum læta fronte, multis honoribus, & benevolo hoſpitio excipiunt. Inſolens fuit Franciſco Lopeſio (ſic enim dicebatur) illa hoſtium benignitas, illa miſericordia, cum ſe videret ita comiter habitum ab illis, qui in ipſius fratres adeo ſævierant. Statim tamen intellexit, quo tenderet notha illa, & fucata pietas. Nec longa fuit mora, cum Maurorum pollicitationibus, & blandimentis oppugnatur, vt illorum ſuperſtitioni ſuffragetur, quibus tanta conſtantia ſanctiſſimus Martyr refragatus eſt, vt æſtro perciti machæras vagina eductas in illius corpus certatim miſerint, & vita ſpoliaverint. Illuſtria dederat ſanctus hic Martyr virtutis ſuæ documenta Goæ, Cocini, aliisque Indiæ in civitatibus, quas & concionibus, & catecheſis exhortationibus, auditisque confeſſionibus, excoluerat.

Mar-

Martyrium P. Ignatii Azevedii , & quadraginta ſociorum.

AB Oriente tantillum regrediamur in Occidentem , & mare Athlanticum , quod noſtri anno MDLXX decima quinta die Iulii ſuo ſanguine colorarunt , duce Patre Ignatio Azevedio Luſitano , quem accita nobilitas , ſed multo magis quæſitæ virtutes illuſtrabant. Ex Luſitania in Braſiliam multos comites deducebat duabus navibus , quibus præereat Ludovicus Vaſconcellius , Gubernator illius Provinciæ deſignatus. Non procul ab Inſulis Fortunatis fauſta fortuna claſſi affulſit prope Inſulam , cui nomen a Palma , quæ non vnam , ſed quadraginta palmas Chriſti Martyribus offerebat. Ibi enim ſe dedit obvium Iacobus Soria, archipyrata Rupelenſis , Calvinianæ nequitiæ addictus , qui Ignatii navim reliquarum conſortio denudatam in ſuam redigens poteſtatem , juſſit noſtros ferro ſubmitti , & in mare præcipitari , ſæpius feraliter inclamans : Perde, perde: occide, occide perfidos Ieſuitas , qui Braſiliam petunt , vt falſam doctrinam in ea diſſeminent (ita Catholicæ religionis veritatem perju-

Pater Ignatius Azevedius & ſocii.

jurus homo nominabat) nuſquam alias hæretici clarius oſtenderunt, quanto odio in ſanam doctrinam efferantur; nam poſt triduum, cum jam rabies non tantum ponere, ſed omnino extingui deberet, abrogatis belli & humanitatis legibus, in noſtros animadverterunt, neque ſenioribus, neque tyronibus pepercerunt, ſed alios multis ictibus confectos, alios ſpirantes adhuc in fluctus demiſere; qui aliquando fluctibus hauriebantur, aliquando enatantes ſublatis in cœlum manibus, gratias Deo reddentes, ſeque invicem vocibus incitantes, & ſumma perfuſi lætitia viſebantur. Ad quadraginta victorum numerus excrevit, ſi illi apponamus nobilem adoleſcentem, Ioannem nomine, qui cum alium ſibi cognominem deficere a ſociis videret, noſtrorum veſtes ſibi induit, & hæreticis impoſuit; illum enim Societatis religioſum arbitrati, neque cæde, neque cædis cauſa diſcriminarunt. Ipſa, qua cæſi ſunt die, B. Taraſia a IESV, Carmelitarum Excalceatorum parens quadraginta illos vidit cœlum ingredi laureatos, & vnum inter eos, qui ad ipſam ſanguinis conjunctione attinebat.

NON diſpar fuit aliorum exitus, qui præto-

toria navi velificabant, & conſcii coronæ fratrum ſancta quadam invidia abſumebantur. Dilatum a Deo, non tamen ablatum votum fuit. Anno enim inſequenti juxta eaſdem Inſulas Fortunatas cæſi fuerunt a Ioanne Cadaxilio, hæretico Gallo, ſuppetias afferente navigio Anglicano. Licet enim Ludovicus Vaſconcellius fortiter hoſtium impetum repreſſerit, vitamque caro ſatis pretio vendiderit, tandem multitudine oppreſſus ſuccubuit. Hæretici nautis, vectoribus, & militibus vitam liberaliter indulſerunt, omnem tamen benignitatem a Societatis hominibus abſtinuerunt, precipue a duobus Sacerdotibus, Petro Diazio, Luſitano, omnium anteſignato, & Franciſco Caſtrio, Caſtellano, quos in ipſo bellici furoris ardore conſpicati hæretici confeſſionibus aures commodantes multis petitionibus gladiorum & miſſilium tranſverberarunt, & cum iis Nauclerum ſua peccata ad Caſtrii pedes expiantem. Nec tanta diritate exſaturari poterat hereticorum rabies noſtros ſeductores appellantium, & magnis clamoribus conquerentium, eorum opera, veluti objectis molibus fieri, ne hæreticorum fluctibus tota Anglia & Gallia reſtagnaret; futurumque

P. Petri Diazii & ſociorum martyrium.

que vt ſublatis Ieſuitis fieret non vnus paſtor & ovile , ſed vna hara , & ſuile. Duodecim hi fuere Martyres , quos, ſi adjicias legitimo Imperatori Ignatio Azevedio , duos invenies ſupra quinquaginta , pleroſque Luſitanos , ſed non paucos Aragonios , & Caſtellanos.

Quinque Martyres Salſetani.

Cauſa hujus martyrii.

DECIMA quinta Iulii dies gemmis & vnionibus debet in Societatis faſtis conſignari : nam præter illuſtre Ignatii Azevedii , & ſociorum martyrium , vidit poſt duodecim annos quinque alios in Oriente triumphantes. In peninſula Salſetana, ab Idalcane ex pacto dedita Luſitanis , ſunt oppida ſex & ſexaginta , in quibus vltra octoginta millia hominum plurimi ſunt Brachmanes obſtinatiſſimi ſuperſtitionis Indicæ propugnatores. In ſilvam hanc Societatis prædicatores ſecurim miſere anno MDLXXX , nec exiguas perpeſſi ſunt difficultates ex Brachmanum odio & fabricis, quæ in cauſa fuerunt , vt Prorex Antonius a Noronia vaſtari juſſerit , & flammis abſumi vltra ducenta idolorum templa. Hinc barbari vehemens odium in Chriſtianam religionem , & Societatis viros conceperunt , quod crederent

rent, iis impulſoribus, Proregem illam mentem induiſſe. Auxit ſtomachum barbarorum induſtria & ſedulitas, qua poſtea Pater Petrus Berna, cum miſſi eſſent milites ad vltionem expetendam ab iis, qui in divinam & regiam majeſtatem deliquerant, curavit, vt nullum non idolorum phanum everteretur. Super omnia vſſit Ethnicos vaccæ cujusdam cædes, quam ipſi ſumma religione venerabantur, & illius ſanguine atque viſceribus aquas infectabant, quibus ex antiquo ritu ſacrificaturi ſe abluebant.

P. Rudolphi Aquavivæ nobilitas, virtus & labores.

CVM primum huic expeditioni quinque illi Patres aſcripti fuerunt, omnia jam tranquillata videbantur; eorum tamen præſentia rumor ſtatim in omnia oppida pervaſit, timorque injectus fuit barbaris, fore vt vno ictu tota ſimulacrorum ſuperſtitio evelleretur. Ergo tumultuantes magnis ſe vocibus ad illos trucidandos provocabant. Primos excepit ictus Pater Rodolphus Aquaviva, Atrienſis in Regno Neapolitano Ducis filius, Iulii & Octavii Patrum purpuratorum frater, quem Pater Claudius Aquaviva Societatis Præpoſitus Generalis, oblito ſanguinis nexu (erat enim Atrienſis Ducis frater) ad clariorem proprio ſan-

ſanguine lauream adipiſcendam in Indiam dimiſit. Antea ſe contulerat ad regiam Mogoris Equebar, qui inter magni Tamerlani nepotes gradu ſeptimo cenſebatur. Ab illo licet honorifice cultus fuerit, perſpiciens nullum ſe fructum metere, Goam rediit, & ſuperioribus annuentibus Salſetem commigravit. Prima plaga orantis tibias ſubnervavit, cum ipſe interea vtroque flexus poplite oculos in cœlum dirigeret, & collum ad gladium expediret, quod carnifex tribus ictibus contudit, & quarto totum humerum detruncavit; tandem pectore ſagitta confixo, mortem obiit, vt & ætate Chriſtum Dominum referret (agebat enim annum tertium & trigeſimum) & quinque vulneribus (quando totidem in Cruce cælatum fuit corpus ipſius humanæ ſalutis Aſſertoris.)

Caditur P. Rudelphus.

Franciſci Araneæ martyrium.

STATIM ferocientes barbari lancea latus transfixerunt Franciſci Araneæ ſororio nepoti Gaſparis Archiepiſcopi, & Metropolitani Goenſis, & velut mortuum in terram dejecerunt; inde ingruunt in Patrem Petrum Bernam Italum, quem odio magis inteſtino perquirebant, quia ſuorum damnorum caput arbitrabantur; nam neque a mortuo crudelitatem extremam aver-

avertebant. Quarto loco confoſſum fuit pectus Patris Alphonſi Pacieci, Caſtellani, ex illuſtriſſima Minayorum familia, qui manibus in crucis formam cancellatis ſe extremo ictui intrepide objecit. Loco vltimo, non merito, victoria obtigit P. Antonio Franciſco, Conimbricenſi, cujus corpus diverſis vulneribus inciſum a Domino obtinuit, quod ipſa anima ſingulis diebus in ſacra Lithurgia avide expoſcebat, ne ſibi liceret vita decedere, niſi multis laboribus & incommodis defuncto.

NONDVM animam efflaverat Franciſcus Aranea, cum omnes barbari turmatim ſemianimem arripiunt, & ſemel, atque iterum circum idolum raptant: poſtea ex arbore ſuſpendunt, altero pede confixo, altero ſoluto; quo tormenti genere illos Indi afficiunt, quos vocant in graviſſimorum criminum quæſtionem. Ita afflictatum vrgent, vt ante idolum procumbat. Sed Martyr robuſtiſſimus ſanguine, non animi valore exhauſto vocem intendit, non ſolum ad Chriſtianam fidem profitendam, ſed ſuperſtitiones convincendas; dixit enim inter alia, non ſe doloribus redditum ita mentis impotem, vt cultum vero ac ſoli Deo debitum in ſtipites, &

ſaxa

Aranea ſagittis configitur. ſaxa furto intolerabili converteret. Hic barbari arcu, & ſagittis armati, eum, velut alterum Sebaſtianum, ſcopum fecere ſui furoris; nec ſagittas tantum, ſed & miſſilia, & phalaricas intorſerunt. Illud crebro illudentes, & inſultantes: Nunc periculum faciemus, an cruces, & templa ſis evecturus nobis repugnantibus: ita dii immortales in ſui contemptores animadvertunt: en tibi non datur illorum iracundiam effugere. Tandem triumphantum ſanguinem vanis ſimulacris libantes, illa ex antiquo ritu eodem inungunt, & ſacra cadavera per ludibrium trahentes in foveam pigra aqua torpentem conjiciunt, ne vnquam poſſent extrahi a Chriſtianis.

Duo Brachmanes Martyres. SACRORVM Martyrum numerum duo explevere adoleſcentes ex Brachmanum genere, noſtrorum contubernales. Alteri Dominico: alteri Alphonſo nomen erat. Priori infenſi erant Ethnici, quod index fuit idolorum, quæ Luſitani perdiderunt; ſecundo, cume xtorquere non poſſent concreditum Patris Alphonſi Pacieci breviarium, manus præciderunt, ne illi vexillario cederet, qui in Tauri prælio (vt jam ſuo loco ſcripſimus) maluit manus amputari, quam regium vexillum ab hoſtibus vendicari.

Trium

Trium aliorum martyrium.

ANNO milleſimo quingenteſimo octuageſimo primo, cum ex Goa Malucas inſulas duo ex noſtris peterent, & in Iava inſula Luſitanos confeſſionibus purgarent, a Mauris confixi fuere venabulis. Alter ex illis erat Pater Georgius Fernandius, Theologus Olyſipponenſis, qui poſt humaniorum litterarum, & Rhetoricæ laudabilem in Conimbricenſi, & Eborenſi Academiis profeſſionem, Indiam quæſivit, vt ornatius ibi, quam antea in gymnaſiis, & aulis publicis peroraret. Alter Georgius Amarallius Viſenſis, ita transfretandi deſiderio incenſus, vt ad profectionem Indicam obtinendam peregrinationem ſuſceperit ad templum Beatiſſimæ Virginis intra Caſtellæ fines, quod dicitur a Rupe Franciæ, illiusque patrocinio, quod antea non potuerat, exoravit, vt Aprili proximo ſequentis anni MDLXIIII in Orientem navigaret.

P. Georgii Fernandii Martyrium.

P. Georgius Amarallius.

PATER Andreas Gualdamius Caſtellanus, ſanctiſſimi Patriarchæ Æthiopici Andreæ Ovieti indiſcretus comes, antiquæ ſimplicitatis & ſpectatæ virtutis heros (vt videre eſt in ſolemnibus authographis, quæ juſſu

P. Andreas Gualdamius Caſtellanus.

illu-

illuſtriſſimi Archipræſulis Alexii Meneſii, tunc Goenſis Metropolitani, & poſtea Bracharenſis, ac proinde Hiſpaniarum Primatis exarata fuerunt) cum ſuperioris juſſu Maſſuam in Rubri maris freto ſitam tenuiſſet, a Turcis captus eſt, & in fidei deteſtationem haſtarum ictibus cum Luſitano alio trajectus.

Tres in Iaponia caſi.

ANNO MDLXXXXVII, Nangazaquii in Iaponia patibulo ſuffixi fuerunt tres ex noſtra Societate Paulus, Iacobus, Ioannesque Iaponii, quorum jam ſuperius mentio facta fuit.

Martyrium Patris Franciſci Georgii Maronitæ, & duorum aliorum.

INSVLA Maſſua, quæ Andreæ Gualdamii ſanguine irrigata fuit, vidit etiam nobile martyrium Patris Franciſci Georgii Maronitæ, nati in Syria Bereæ (quæ nunc dicitur Alepus) ex eorum Chriſtianorum numero, qui Libanam incolunt, & vero Pontifici obſequuntur. Ex vrbe in Luſitaniam miſſus, & inde in Orientem expeditus, aliquandiu demoratus eſt in Montano tractu, quem dicunt Chriſtianorum Divi Thomæ, quod linguæ Chaldaicæ, qua ipſi vtuntur, peri-

Illius genus.

tiſ-

tiſſimus eſſet. Cum vero illi nondum eſſent in Catholicas caulas admiſſi, quod poſtea Illuſtriſſimi Alexii Meneſii induſtria partum eſt, ſed Babylonicum Patriarcham ſectarentur, non minimam meritorum ſegetem ſancto Maronitæ obtulerunt. Ibi aliquando fame ac ſiti enectus, & ſolius arboris vmbraculo exceptus, quin atri panis bolum ori inderet, ſic ad ſocium exclamavit: Proh! quæ divitiæ! quæ deliciæ in ſancta paupertate deliteſcunt! Inde accerſitus fuit ad Æthiopicam Miſſionem, in qua præter indigenas Abaſſinos diuturno ſchiſmate ab Eccleſia peregrinantes, non pauci detinebantur Luſitani ex eorum reliquiis, quos ſecum avexit ſanctiſſimus Martyr, & fortiſſimus imperator Criſtophorus a Gama, temporalium egentes, & tanta ſpiritualium inopia laborantes, vt vnus tantum illis reliquus eſſet Sacerdos Catholicus ex noſtra Societate annis, & laboribus confectus.

Æthiopicæ miſſioni deſtinatur.

EXPEDITIONI re ipſa arduæ viam præcludebat, quod paulo ante Pater Antonius a Monte Serrato cum ſocio in eam profectus, poſitis veſtibus communibus, & Turcicis aſſumptis, duce Mauro, cujus fidei ſe tradiderat, captus tamen fuit, & vix poſt ſeptennem

Miſſionis difficultas.

ſervitutem libertati reſtitutus. Duos tamen illos ſocios Maronita excedebat, quo callens eſſet Arabici, & Turcici idiomatis tota illa ora pervulgati; ad hæc oris lineamenta Aſiatico, quam Europeo ſimiliora erant. Vt ergo illius profectio eſſet occultior, integrum annum cum Sacerdote alio deſignato itineris comite delituit, qui licet Arabicæ linguæ toto illo tempore ſtuduerit, quia tamen oris ſpecies Europeum prodebat, commodius viſum fuit ſuperſedere, cum omnino fallere non poſſet ſagaciſſimos Turcarum exploratores, quibus maritima obſidentur. Cum igitur opportuna navigandi tempeſtas acceſſiſſet, aſſumpto ſocio juvene Abaſſiano navim Mauricam conſcendit ex earum numero, quæ cum pacis teſſera in India negotiantur, & in Erythreum fretum excurrunt. Antequam ſolveret, vltimum vale dicere placuit Illuſtriſſimo Mathiæ Albuquercio, Indiæ Proregi, qui totus erat in ea miſſione promovenda. Temperare ſibi a lacrimis ille non potuit, cum Patrem videret Turcæ habitu amictum ad caput, cætera Armenium; laudatoque Societatis inſtituto, & honeſtis ad augendam Religionem machinamentis, illum aliquot mune-

Mutato habitu navim conſcendit.

ne-

neribus, nec exiguis honoribus cumulavit.

Profectio in oram maris rubri. NON minor fuit noſtrorum admiratio, & plurimorum invidia, ac proſequendi deſideria, quibus aliqui ſuam ſocordiam incuſabant, omnes vero vberrime lacrimas profundebant ante pueri IESV cunabula provoluti, incidit enim illa profectio in ferias Natalitias. Nocturno tempore collegium navi mutavit ſub minime punica Mauri fide, qui velut honeſtum mercatorem honorifice ſemper habuit, & ad condictam Inſulam deduxit; ſed licet trium tantum dierum itinere a præſtituta Æthiopia diſtabat, numquam potuit bonus Pater tutam reperire ſemitam, qua Chriſtianos admoneret, vel falleret cuſtodes; etſi, vt tutius graſſeretur, totos quatuor menſes in mercatura per ſimulationem conſumpſerit: ſed cum virtus diu latere non poſſit, ſeque ipſa ſuo ſplendore in publicum emittat, inſimulatus Religionis fuit ante Turcam Inſulæ Præfectum, & mox ad graviorem alium, a quo num Chriſtianus eſſet interrogatus, viriliter affirmavit. Tibi, inquit Turca, impoſita eſt neceſſitas amplexandi Mahometem, niſi mavis graviſſimam facere vitæ in tortura acerbiſſima ja-

ſturam. Ille conſtantiſſime reſpondit, ſe Chriſtianum eſſe, neque vnquam fore hac opinione dejiciendum: nihili ſe, quas ſimulabat venales merces, nihili Maurorum pollicita, & multo minoris vitam facere, cum totum lucrum ſit in vitæ ob Chriſtum detrimento; & inſolito quodam dicendi fervore abreptus, inconcuſſis rationum verborumque momentis, Chriſtianam veritatem conſtabiliens Mahometanam inſaniam proterebat, quam ſe tanti pendere dicebat, quanti calceum pedibus ſubjectum. Turcæ, vt olim in Stephanum Iudæi, dentibus ſtridentes, non jam occidere, ſed devorare feſtinabant. Illorum tamen Præpoſitus, ſive vt altius exploraret, quid ſimulatus mercator moliretur, ſive pecuniæ amore ineſcatus, eumdem juſſit compingi in turrim munitiſſimam, vbi ſæpius ſolicitatus eamdem in dies ſingulos conſtantior edebat reſponſionem. Quare in publicum productum, toto populo inſpectante, ipſe Præpoſitus ſua machæra capite mulctavit, non ſine maximo divinæ potentiæ oſtento. Nam ad primum ictum machæra in duo fruſta diſſiluit, & alia in prioris locum abſumpta, ſimili eventu eſt comminu-

Cæditur martyr beatiſſimus.

ta.

ta, donec tertia rem confecit, Deo oſtendente, ſe poſſe, cum velit liberare; & cum placeat coronare.

Hic exitus fuit ſanctiſſimi Maronitæ, in quem maximarum virtutum exemplis, & oratione continua prælufit; nam & Conimbricæ, & in India, per multos dies, cunctis admirantibus, a noſtrorum etiam convictu ſe intra cubiculum ſecludebat, vt ſolo Deo frueretur, & ſemel tantum diebus ſingulis exiguum aliquid cibi deguſtabat. Sepulchri locum illuſtrare cœleſti lumine Deus voluit, quo per totos quadraginta dies nocturnæ tenebræ videbantur, Mauris ſtupentibus, & ſiniſtre interpretantibus, externum illum Sacerdotem non ſolum flammis in tartaro, ſed etiam in tumulo comburi. Per eoſdem dies frequentatus fuit tumulus duabus candidis & inuſitatæ magnitudinis volucribus, quæ & impollutæ illius animæ nitorem, & agilitatem teſtabantur, quæ duo illa maxima Chriſtianæ perfectionis præcepta, dilectionis ſcilicet Dei, & proximi, volatu indefeſſo eſt aſſequutus. Id inficiari neque perfidi Mahometani potuerunt, cum conſpicerent & Turcam Præpoſitum, & omnes quot-

Prodigia poſt illius mortem.

quot

quot tanti ſceleris adminiſtri fuerant, intra eos quadraginta dies vitæ ſtatione Dei manu deturbatos.

P. Vincentius Alvarus.

EODEM fere ritu triumphalem palmam adeptus fuit P. Vincentius Alvarus, Luſitanus, ex Ferreria in Eborenſi Diœceſi. Qui cum navigans ad Maurorum regionem, & Dabul vrbem appuliſſet: iique animadverterent ab illo non coli feſtam diem Mahometis, rapto imperant, vt ſecum ſentiat, ſin minus caput illico amputandum. Integer tamen fide & animo adoleſcens caput neci devovet, quod Maurorum Princeps gladio deſectum verius Chriſto dicavit, quam Mahometi, cujus ante aram mactavit anno ſalutis humanæ MDCVI.

LOCO vltima, non merito, corona obtigit P. Ioanni Baptiſtæ, nato Angræ in Tertia Inſula. Is truncatus fuit Omuræ in Iaponia XXII die Maii anni MDCXVII cum Iaponio adoleſcente ipſius diſcipulo. Socii fuere tam egregii triumphi tres Monachi Hiſpani; Dominicanus, Franciſcanus, Auguſtinianus. Multi præterea Iaponii in in exilio æternam patriam compararunt.

Quan-

Quantum Luſitani Reges Catholicam Fidem armis propagaverint.

Luſitani ad pellendos Mauros a Deo electi.

QVAM infelicia illa ſunt arma, quæ adverſus Chriſtianos ſuſcipiuntur, quorum damnis heu! quantum poſſet terræ, cœlique parari; ita fauſtiſſima ſunt illa, quæ in Chriſtiani nominis hoſtes induuntur. Si enim vincas, magnam facies ditionis & gloriæ: ſi moriaris, immortalis felicitatis acceſſionem. Hac in re tanta fuit Luſitani Regni fauſtitas; vt peculiare ipſius ſtemma, & ſcopus videatur Mauros atque Ethnicos debellare, vel a primis cunabulis, in quibus reptans adhuc non duos, vt Herculem ferunt, ſed quinque ſerpentes ac Regulos Maurorum in Oriquienſi prælio diſcerpſit, cum primum Alphonſus Henriquius auſpicato regiis inſignibus fuit inauguratus. Rex deinde auctorem Deum ſequutus ita Mauros attrivit, vt brevi temporis mora tota ditione Mahometanam perfidiam compreſſerit, cæſis alis, aliis fugatis, reliquis in Africam freto tranſito compulſis. Deinceps in Luſitania germana floruit pietas, Maurorum delubris in religioſa templa, Alcorano in Evangelium, impia

ſuper-

ſuperſtitione in verum Chriſti Servatoris cultum converſa.

In eo munere Hiſpanis auxiliares fuere Luſitani.

EXONERATA jam graviſſimo Mahometanæ inſaniæ Athlante, vel Atho Luſitania, cum intra ſuos fines, quos vinceret, non haberet, coacta fuit in aliis Hiſpaniæ Regnis hanc venationem confectari. Talem ſe paravit primus Sanctius, qui in Bæticam ad muros Hiſpalis excurrit: talem Alphonſus ferox, qui ſocero copias auxiliares adjungens, non vulgarem gloriam quæſivit in memorabili prælio ad Carteiam, quod dicitur a Salato, cum ducenta Maurorum millia ceciderunt. Illos vero tota jam Hiſpania exactos in ipſis Africæ luſtris & ſpelæis noſtri Reges ſolicitarunt; & vt gravius inſultarent, maritima præſidia occuparunt, ex quibus milites frequenter in interiora inſiliunt, nec ſemel Marrochii valvas haſtis adactis concuſſerunt immortali Chriſtiani & Luſitani nominis laude; tunc potiſſimum, cum noſtris ſub vexillis, regnante Emmanuele, plurima Maurorum millia ſtipendium merebantur.

ILLIS clauſtris contineri non potuit inſignis Luſitanorum magnitudo, ſed mari

Athlan-

Athlantico emenſo, relicta ad ſiniſtram Mauritania, totam Africæ oram perluſtrarunt, qua variis ſinubus introrſum arcuatur, & qua promontoriis immenſum expatiatur: in Guinea, & Peielumnis ſub Æquatore: & Gezimba, quæ olim meta Orbi fuit a Geographis deſcripta, poſtea non minori animo & felicitate Bonæ ſpei promontorium ſuperarunt, quod prominens in Oceanum, vltra Æquatorem, & Cancri tropicum enormi vaſtitate protenditur. Inde ad Aquilonem converſi, neglectis extimæ Æthiopiæ barbaris, Mozambicum ex adverſo Inſulæ S. Laurentii, & tandem in Orientem, Prazio promontorio, & Guardaphuenſi (quod Ptolomæus Aromata dixit) emenſis, appulerunt. Mox mare Rubrum, & ſinum Perſicum, quibus Arabia felix in formam peninſulæ cingitur, perſcrutati, Indiam tenuerunt, quæ celeberrimis Indo, & Gange fluminibus continetur. Inde Comorinum promontorium præternavigantes ad oram Peguenſem, & opulentiſſima alia regna acceſſerunt, quæ non ignobiles ſcriptores contendunt eſſe terram Ophir, & Tharſis, ex qua Salomonis naves immenſam auri vim in Paleſtinam invehebant. Ita ſibi au-

Superſtitionem Mahometanam ipſa in Africa opprimunt Luſitani.

Idem præſtant in India.

ream Cherſoneſſum, & in ea ditiſſimum Orientis emporium Malacam ſubdiderunt; ita Ceilanum & Samatram, quibus magna eſt contentio, vtra ſit antiquæ Taprobanes appellatione illuſtranda, Geographis iſti, ſed diligentioribus illi ſuffragantibus. Hinc ingreſſi ſunt in vaſtum Orientis archipelagum mediterraneo ignotius, ſed pluribus inſulis conſitum, iiſque opulentioribus, Iava maiori & minori, Timore, Borneo, Banda, Molucis, Celebes, Macaçares, Sunda, Lequeis, Iaponiis; ne interim continentem Panchaiæ, Siambæ, Cochinchinæ, & vaſtiſſimi Sinarum Imperii oram nominemus.

Luſitanorum ditio in India. HAS terras, & maria, quorum capedo vltra octo leucarum millia extenditur, Luſitani ſuis navibus explorarunt, nec paucis in locis columnas Luſitanicis inſignibus & nominibus inſculptas erexerunt, & in India plurima Caſtella, & Regna vi cœpta munitionibus cinxerunt ad duo leucarum millia, vbi, licet non omnes Regis Luſitani imperio ſubjaceant, omnibus tamen ſummo honori eſt Prorex Indicus, quem multi Reges vectigales ſuſpiciunt: qualis Armuzienſis in Perſide; Ternatenſis in Molucis; in Africa Momba-

bacenſis, & Quiloenſis, aliique plures, in quos habet vitæ necisque imperium. Præcipuum hoſtem ſibi deſtinat in Oriente Luſitana militia Mahometanum; ſive in ipſa (quam proprie dicimus Indiam) Nizamalucum, & Idalcanem; ſive in Malabari Naiteas, & alios advenas, ſive in Panchaia, & Cherſoneſſo plurimos, qui totam regionem ſua peſte infecerunt.

Turcarum damna a Luſitanis.

NON ſolum Ethnici, & Mahometani Indici Luſitanos extrudere conabantur, ſed validiſſimæ Turcarum, quas Rumes dicunt, claſſes, quas noſtri in mare Rubrum inducti ferro, & igni ſubjecerunt, totamque oram expilantes e regione Montis Sina in terram proſiluerunt, fanaticum terrorem Mauris injicientes, arbitrantibus conclamatum eſſe de ſepulcro Mahometis apud Mecham. Sic proſtratis Maurorum viribus, & terra infidelibus, maris fluctuum inſidiis tanquillatis, ignotas, & intentatas ab ævo vias perruperunt, & ita facilem reddiderunt ab Occidente in Orientem commeatum, quem nonnulli inſanam, & temerariam navigationem dixere, vt pueris jocus ſit in Indiam perreptare.

Quan-

Quantum Luſitani Chriſtianam ſidem prædicatione provexerint.

Fidei propagatio potiſſimus eſt quæſtus Luſitanorum.

TANTA hæc in pandendis & ſubmittendis externis regionibus felicitas conceſſa fuit nationi Luſitanæ, vt armis via Evangelicæ prædicationi in Oriente muniretur; quam licet auſpicatus fuerit Divus Thomas Apoſtolus, tamen illius ſemen non in omni ſolo radices egit, vel ad meſſem pervenit; ſed maxima ex parte ſuperſtitionis dumetis compreſſum in fructus exiguos erupit. Quare licet noſtris ex navigationibus nullum aliud honoris & divitiarum lucrum legeretur, abunde ſuos labores compenſari credunt Luſitani, dum penſitant, ſe a Deo electos in tam egregii muneris adjutores. Quid potuit Luſitaniæ gratius & glorioſius obtingere, quam ex eadem in Africam, in Aſiam, & partem novi Orbis Catholicam fidem, velut olim ex Hieroſolymis, & Sionis monte, prodiiſſe? Ex eadem primum ſalutis nuntium exiit in caput viride, vbi jacent inſulæ Heſperidum hortis, & pervigili dracone adeo celebratæ. Hinc Chriſtianæ Religionis aſſeclæ in Inſulas, quibus nomen a Materia, & Accipi-

tribus, & in Fortunatas exundarunt: & anno M.D. in Braſiliam novo in Orbe collocatam. Hinc fides diſſeminata in totam Africam ſumma barbarie deformatam, præcipue in regna Ialophi, Congi, Irei, Angolæ, & Cafrum, fructus vberrimos parturivit. Primam hujus gloriæ partem ſibi Guinea ſuo jure vendicat, quæ Afrorum prima ſceptrum & coronam, converſo Rege, Chriſto ſubmiſit anno MCCCCLXXXI. Illum tamen præcurrerat Bemojus, Bizanzi Ialophorum Regis germanus, inter Canagam & Gambeam luculenta flumina, ſuſceptoribus Ioanne III. Luſitaniæ Rege, & conjuge Eleonora.

De Æthiopia ſupra Ægyptum fide.

Ex portu Olyſipponenſi in remotiſſimam Lybiam, & Æthiopiam ſupra Ægyptum fides Catholica ſolvit ad ſchiſmaticam pertinaciam comprimendam, ducibus duobus ſanctiſſimis Patriarchis, aliiſque Præſulibus, & Evangelii buccinatoribus, qui innumeris laboribus preſſi, non tamen fatigati, hodieque perſeverant. Nec parum Luſitani nominis dignitatem commendat, quod quatuor in Africa Epiſcopi a Rege præficiantur: Septenſis in freto Gaditano; In Guinea, Congenſis, cujus ditio Angolam complectitur; & duo

duo alii in Heſperidum, & Inſula Divi Thomæ.

Fides in Aſia.

Ex eadem vrbe Evangelica prædicatio vela fecit in Aſiam tanta animarum acceſſione, vt Goenſi Metropolitano & Primati plurimi Epiſcopi ſubjiciantur. In iis Cranganorenſis, cui parent montani Divi Thomæ Chriſtiani, quos antea diximus ab Illuſtriſſimo Alexio Meneſio a Babylonici Patriarchæ obſequio ad Apoſtolicum traductos. Is nunc eſt Franciſcus Ros, Aragonius, qui nuper fuit Archiepiſcopali auctoritate amplificatus. Cenſentur præterea Epiſcopi Cocinenſis, Malacenſis, Sinenſis, & Iaponius. In omnibus hiſce Regnis fœcundiſſimus eſt Chriſtianorum proventus, maxime in Iaponia, vbi non ſolum populares, ſed Optimates, atque Reges fidem amplexi, neque exilia, neque cædem pro illius defenſione detrectarunt.

Indorum Reges Chriſtiani

ILLIVS etiam albo ſuum nomen commendarunt alii Indorum Reges, Maldivenſis, Tricanamalenſis, Taprobanenſis, Solorienſis, Bachanenſis, Timorenſis, Ternatenſis, Sianenſis, Supenſis in Inſula Macaſſarum, Tondenſis, quem vulgo dicimus Regem Inhambane, quem Martyr Illuſtriſſimus

mus Gonçalus a Sylveria Chriſto lucratus fuit, antequam in ſuam ſententiam pertraheret Monomotapæ Imperatorem cum, matre, a quo poſtea martyrii decus reportavit.

Evangelii ad Sinas irruptio.

SED tum maxime propagata fuit Religio Chriſtiana, cum Societatis homines totam Indiam poſt terga relinquentes, in Sinarum regionem tot ſeris, & repagulis obfirmatam, Deo præeunte, anno MDLXXXV, bona Tutonum, & Mandarinorum varia irruperunt; & in ipſa regia Panquinenſi ſtatum fixere domicilium, & vltra duo ethnicorum millia, in quibus non paucos generis claritudine, & præfecturis nobiles, obſequentiſſimos nacti ſunt Evangelii auditores. Maximaque nos tenet expectatione, fore vt aliquando vera lux totam illam colluſtret Regionem; etſi enim adhuc præſtructi eſſent aditus externis hominibus, noſtri tamen Chriſti Domini & Deiparæ effigies in ipſam Regis aulam invexerunt, in quam non raro commeant ad componendam machinam horariam, quam Regi gratiſſimum, & inuſitatum munus obtulerunt. Hæc tamen prætereo, quia omnium manibus teritur volumen, quod paulo ante nos Pater Nicolaus Trigaucius Belga in lucem emiſit.

Fides apud Mogores. In ampliſſimam Mogorum Regis ditionem Catholicam fidem promulgandi liberam noſtri habent poteſtatem, & inter immenſos illos Maurorum & Ethnicorum greges aliquot templa exædificarunt, & non modicam multitudinem noſtris placitis adjunxerunt. Ipſa in Perſide, & magni Sophi Curia aliquot immorantur ex nobiliſſima Eremitarum Divi Auguſtini familia, qui & multiplicium virtutum exemplis & incorruptis monitis infidelitatis caliginem abſtergunt.

Proventus fidei in Capite viridi. NON multum eſt cum Pater Balthaſar Barrerius ex noſtra Societate octogenarius ſe contulit in Heſperidum Inſulas, & inde in Mediterranea contendit, vbi duos Reges, ampliſſimamque ipſorum ſobolem, & clientelam Chriſto appoſuit; illorum alter montibus imperitat, qui nunc a Leæna, & olim Deorum currus dicebantur, non procul ab Hippodromo, qui terminus fuit Geographiæ Ptolomæo verſus Occidentem; eaque regio ditiſſima eſt, & opportuna valetudini: alter Rex eſt Oræ, qui totum ſæculum vivendo ſuperavit, viribus ita infractis, vt vix quinquagenarius judiceretur: judicio ita integro, vt non vana ſpes ſit, plurimos illius exemplo

plo adducendos, & Chriſti ſervituti mancipandos.

Quanta pietate & quibus operibus ſanam fidem ſemper promoverint Luſitani.

Luſitanorum ad pietatem proclivitas.

QVEMADMODVM Luſitani in tyrannorum inſectationibus veram fidem ſanguinis effuſione ſubſignarunt, ita pacis tempore, ſingulari pietate & laudabilibus operibus, ne labaſceret, confirmarunt. Vbi enim viget morum licentia, vitiorum impunitas, & conſcientiæ libertas, diu perſiſtere fides non poteſt, quin miſerabili naufragio hauriatur. Ob inſignem igitur in divina proclivitatem credibile eſt, divinam pietatem ita ſe propitiam Luſitanis præſtitiſſe, vt cum Orbis vniverſus in diverſas factiones partitus a Capite, & Romani Pontificis obedientia diſceſſerit, Luſitania numquam publica hæreſi, vel ſectione a Capite polluta fuerit, cum Olyſipponem frequentent omnes nationes, ac potiſſimum Boreales, quæ noſtris, & parentum, temporibus foetæ ſunt improbarum ſectarum veneno. In cujus deteſtationem velut antidodum Deus ingenuit eam pietatem, zelumque Luſitanæ nobilitati, ipſique vulgo, vt

ſæpius videantur fræno, quam calcaribus indigere. Nec ad eum finem a divina tantum gratia, quæ radix eſt bonorum omnium, ducuntur, ſed ab ipſa etiam natura inſtimulantur; nam vel cum in denſiſſima quondam ignorationis nocte verſaremur, & ante Chriſti adventum ſimulacra veneraremur, dicebamur ab antiquis Auctoribus maximi cultores divinitatis. Quem affectum immitem ac ſilveſtrem in mitiorem inſitum ad cœleſtia traduximus. Vnde profectum eſt, vt in quolibet vitæ ordine illuſtrium virtutum exempla in Luſitania floruerint.

Zelus fidei in Chriſtianos.

Strabo L. 3.

In ſummi Pontificatus ſolium evectus eſt Divus Damaſus, lucidiſſimum Eccleſiæ candelabrum, virtutis murus, ac fidei adamas, vt a ſexto Concilio Conſtantinopolitano appelatur ob inſignem conſtantiam, qua hæreticos retudit, & præcipue Apollinarem impii dogmatis aſſertorem condemnavit. Illius opus fuit Petri Alexandrini Epiſcopi, poſtea Martyris, ſuam in Eccleſiam reſtitutio, a qua depulſus fuerat mendacibus Arrianorum machinationibus. Ille Romam templis, Martyrum mauſoleis, & comptiſſimis carminibus, totam vero Eccleſiam virtutibus, ac pieta-

D. Damaſus Luſitanus.

ſe condecoravit. Fuiſſe autem Damaſum Luſitanum conſtat ex archivo Bracarenſi, & Breviario Eborenſi: nec Ileſcas Pontificalis hiſtoriæ concinnator, etſi Caſtellanus, hanc communem eſſe opinionem diffitetur, etſi alii ex eodem genere, neſcio quæ ſomnia ſecuti, illum ſibi aſſerere elaborant, quos confutat tota Romana Bibliotheca, in qua, vt teſtatur graviſſimus ſcriptor Onufrius Panvinus, hæc reperta fuit inſcriptio: DAMASVS ANTONII FILIVS EGITANENSIS. Cur vero dicatur Egitanenſis non ita eſt in proclivi. Alii enim ipſius patriam dicunt Ægitam, ſive Igælitam illam, quam poſtea habuit celeberrimus armis & pietate clariſſimus Rex Wamba. Aliis ita dictum placet, quod editus Citaniæ, quæ olim nobilis vrbs fuit prope Araducam, (quæ nunc dicitur Guimarães) ſed tamen tantæ molis rudera tantum, & veſtigia ædificorum viſuntur. Addunt indigenæ famam eſſe per manus a majoribus traductam, inde quamdam Romani Pontificis matrem in Vrbem conceſſiſſe, vt filii gloriæ particeps redederetur: quod magnopere confirmat id, quod in Damaſo prodit Platina, ipſius ſcilicet matrem, & ſorores Romæ cum eodem contumulatas. *Patria illus.*

Ioannes XX. Pontifex Max. Luſitanus.

IN eamdem dignitatem effudit Luſitania Ioannem vigeſimum (ſi vera eſt Onuphrii ſupputatio) Olyſipponenſem ; quem licet ſapientiæ excellentia , morum integritas , & communis lucis ardor , ad ſummum illud culmen provexerit ; tamen imperandi deſuetudo , vitæ brevitas , ac mortis infelicitas egregie deſtinata abruperunt.

Iacobus Cardinalis.

INTER plurimos , qui conſcripti ſunt Patres purpurati ex Luſitanis , ſanctitate prælu-xit Iacobus Archiepiſcopus Olyſiponenſis a titulo S. Euſtachii , filius Petri Infantis ac Ducis Conimbricenſis , quem vitæ innocentia , & caſtitas amplius , quam avita nobilitas commendavit.

Henricus Cardinalis, & Rex

QVIBVS te præconiis exornem extra omnem virtutis lineam poſite , Henrice Cardinalis , ſub nomenclatione quatuor Coronatorum : qui non ſolum rara quadam ſanctitatis perfectione, ſed etiam Regali Majeſtate, quod ad tuam ætatem viſum non fuerat , ſacrum illud Collegium illuſtraſti ; & coronam galero , ſceptro baculum , & vtramque purpuram copulaſti ?

San-

Sancti alii in Luſitania Prælati.

Si ab vniverſali ad peculiares Eccleſias deflexerimus, quem non rapiet inſignis ille chorus tot Præſulum, quot Luſitaniam vel in ea nati, vel aliunde aſciti illuminarunt? Ex plurimis, quos nacta eſt ſedes Bracarenſis, tres primi: Petrus, Baſileus, & Ovidius fidem ſuo ſanguine, vt teſtatur Dexter, corroborarunt. Eoſdem poſtea conſequuti ſunt diverſo temporum, ſed exiguo virtutum intervallo, tres præſtantiſſimi Confeſſores: Martinus, Fructuoſus, & Giraldus, quibus toto jure apponi debet ſanctiſſimus Archipræſul Frater Bartholomeus a Martyribus, Olyſipponenſis, ex doctiſſimo & ſanctiſſimo Ordine Prædicatorum, qui primævum illum ferventemque naſcentis Eccleſiæ ſpiritum tepidis iſtis, frigeſcentibuſque temporibus revocavit. *Sancti Pontifices Eccleſiæ Bracarenſis.*

Inter antiquos Præſules non vulgari ſanctitatis opinione ſunt Guodinus, & Potamius; e quibus poſteriorem cum libido velut alterum Davidem in terram eliſiſſet, ipſe illico pœnitentia ſauciatus ad Deum toto corde verſus eſt, & Eccleſiæ adminiſtratione ſe ipſum privata cenſura prius abdicavit, & in *Sancti Guodinus & Potamius.*

te-

tenebricoſum carcerem incluſus ſuum crimen retulit ad decimum Concilium Toletanum Præſide Eugenio, & coram ipſo, aliiſque decem & ſeptem Epiſcopis poſtea comparuit, & flagitium agnoſcens, veniamque depoſcens, libentiſſime admiſit, ſe exauctoratum dignitate deturbari, multo ſane poſt ruinam gloriofior, quam ſi immobilis perſtitiſſet.

D. Marcus Confeſſor.

In fano Bracarenſi, cui nomen a Divo Marco, ſitus eſt ejuſdem nominis Confeſſor, qui ibidem claruit, cumque alibi obiiſſet, in eum locum eſt translatus, vbi & ſanctitatis fama, & miraculis eniteſcit.

Avitus Bracarenſis.

BRACARENSIS etiam fuit Avitus, magnæ auctoritatis & eruditionis auctor, in Græca, & Latina lingua apprime verſatus, vt videre eſt in epiſtola ab eodem ad Archiepiſcopum, & populum Bracarenſem data Hieroſolymis, quam vrbem inviſit eo tempore, quo Paulus Oroſius Hiſpanus, Eccleſiaſticus auctor quarti ſæculi, in eam ſe contulit Africanorum Epiſcoporum monitu, cum in villa Gamalielis quondam præceptoris Divi Pauli, ipſius & filii oſſa, ſimul cum Protomartyris Stephani, ac Nicodemi cadavere, revelatione a Deo facta Luciano Presbytero,

re-

reperta fuerunt. Quo ex theſauro aliquot reliquias Avitus obtinuit, easque tradidit Oroſio, vt reverſus in Hiſpaniam illis dotaret Balconium, & Eccleſiam Bracarenſem. Simul attulit Oroſius Aviti, & Luciani epiſtolas hujus veritatis etiam nunc indices, in quibus tantæ auctoritatis Avitum fuiſſe oſtenditur, vt Oroſius ab eodem filius, a Luciano Avitus idem pater, ſanctiſſimusque Dei ſervus dicatur, addente ejus imperio animum ſe ad illud teſtimonium ſcribendum appuliſſe.

Ioannes Scalabitanus.

EIDEM præfuit Eccleſiæ, vt patet ex Conciliis Toletanis, quibus ſubſcripſit, inſignis Pontifex Ioannes Scalabitanus, qui antea Abbas fuerat Valclarenſis in Catalaunia, & Epiſcopus Gerundenſis virtute & litteris ornatiſſimus, maximumque Eccleſiæ, & Catholicæ religionis in Hiſpania propugnaculum, ob quam in exilium relegatus fuit a Rege Leovigildo Arriano, & decem annos iis in laboribus tranſegit, vt monet Divus Iſidorus de Viris illuſtribus Cap. 31.

Ioannes Viſenſis.

ECCLESIÆ Viſenſis, & Lamecenſis, inter præſtantiſſimos alios Pontifices, Ioannem habuerunt, virum ſanctiſſimum, qui ab Vrbe ad nos invexit religioſiſſimam S. Ioannis

Evan-

Evangeliſtæ ſub cæruleis indumentis, juxta regulam Divi Georgii in Alga apud Venetos, Congregationem.

D. Manſius.

ECCLESIA Eborenſis Manſio ſuorum Epiſcoporum primo gloriatur, vt qui fuerit ex ſeptuaginta duum Chriſti diſcipulorum numero, & Tranſtaganæ Provinciæ Apoſtolus.

D. Roſendius.

QVID de Sancto dicam Roſendio antiquæ nobilitatis, & ſanctitatis viro? Qui natus in oppido Sala Diœceſis Portuenſis primum fuit in Dumienſem Præſulem, deinde in Mindonienſem, tandem in Aurienſem conſecratus, reſignatis tandem ſacerdotiis in cœnobium ſe abdidit, vbi ſibi Deoque vixit, factis & miraculis admirabilis.

Sanctorum diverſorum Ordinum in Luſitania exempla.

D. Antonius a Padua.

IN aliis vitæ generibus diverſa virtutum exempla non defecere Luſitanos. Ad concionatores commendandos ſufficiat Divus Antonius Olyſipponenſis, divini honoris zelo flagrans, & maximum Italiæ & patriæ ſuæ ornamentum.

REGVLARIORVM Ordinum Prælatis egre-

egregia reliquit Sanctitatismo numenta Divus Theotonius Prior ſanctæ Crucis, illuſtriſſimi cœnobii ad Conimbricam, & Divus Ægydius a Bouſela in Viſenſi Diœceſi, aulicus primum, & vanus adoleſcens, poſtea clariſſimum ſidus in Prædicatorum Ordine, & Provincialis totius Hiſpaniæ moderator, cujus oſſa Scalabi religioſe aſſervantur in ſuæ familiæ cœnobio, quod diu exemplis & monitis inſtruxerat Item ſub eodem nomine Deo militans Divus Pelagius Conimbricenſi monaſterio Præfectus. *D. Theotonius.*

ABBATIBVS cereo præluxit Divus Gonçalus ab Amarante, quem deſiderium exoſculandi ea loca, quæ Chriſtus vivens pedibus luſtraverat, vocavit in Paleſtinam, & ex ea in patriam reverſus vitam poſuit in maximarum virtutum glorioſiſſima paleſtra. Eadem inſtitit veſtigia Divus Fructuoſus, Abbas Eccleſiæ Conſtantini prope Villam Regalem, qui & Hieroſolymam inviſit, & poſtea ſuam ſpartam laudabiliter excolens in pace conquievit. Illius caput argento incluſum multis voti & religionis ergo confluentibus colendum exhibetur. In horum tabulas referri poteſt Ioannes Nuneſius, Æthiopiæ ſupra Ægy- *D. Gonſalus.* *D. Fructuoſus.* *Ioannes Nuneſius Patriarcha.*

Ægyptum Patriarcha, qui, cum Abbas eſſet Eccleſiæ Freiriſienſis in Bracarenſi territorio, ſex horas ſingulis diebus orationi impendebat, curam interim non abjiciens ovium paſcendarum, a quibus vt rarum ſanctitatis oſtentum colebatur. Omnibus tamen rebus nuntium remittens perfugium ſibi quæſivit in noſtra Societate, in qua brevi ita profecit, vt digniſſimus judicatus fuerit illa præfectura, ad quam, & a Pontifice, & a Rege Ioanne III, vir quærebatur omnibus numeris abſolutus.

F. Vaſcus ex familia D. Hieronymi.

ÆQVVM minime videtur, vt ſilentii velo prætereamus Fratrem Vaſcum Luſitanum, qui puer in Italiam profugit, vbi ſub magiſtro perfectiſſimo Thoma Senenſi Eremiticæ vitæ tirocinia ponens in Hiſpaniam reverſus eſt, ductus amore eorum beneficiorum, quæ a ſuo præceptore audierat, in eam a Deo plenis manibus invergenda. In Caſtella ſubſtitit aliquantulum, ſed rebus ex voto non fluentibus migravit in Luſitaniam, vbi propitio vſus Dei Numine, & Ioannis I. Regis liberalitate, ac Bonifacii VIIII. Summi Pontificis gratia, Hieronymiano Ordini prima cæmenta locavit in duobus cœnobiis, quæ

no-

nominantur a Pyrolonga, & a Mato. Aliquot deinde tranſactis annis in Caſtellam reverſus, a Cordubenſi Antiſtite impetravit cœnobii ædificationem, cui nomen a Valle Paradiſi, in quo cœlo digniſſimam vitam agens, poſt centum annos egregie collocatos in ſtabilem paradiſi ſedem evolavit.

Tres Sancti Eremitæ.

VITAM a quovis hominum conſortio avulſam illuſtrarunt in hoc Regno tres admodum abſtruſi Eremitæ, Sancti Benedictus, Onudonius, & Ganſenius.

D. Leonardus, Paſtor.

PASTORITIAM tibiam egregie inflavit Divus Leonardus, qui pecudes ducens & armenta, cœlum virtutum ſuarum concentu mirifice oblectavit.

Princeps Petrus.

HOMINIBVS militari & equeſtri gloriæ addictis non deeſt quid imitentur in ſancto & bellatore Principe Petro, Alphonſi Henricii Regum primi fratre, qui non vulgaria relinquens ſuæ fortitudinis in Luſitania & Gallia docum enta, ſæculo voluit tergo notior eſſe quam fronte & Ciſtercienſi Ordine militarem ſui victor commutavit, & ad vitæ exitum conſervavit.

Nonius Alvarus Pereira.

FVIT itidem clariſſimum equeſtis Ordinis ſpeculum Brigantinæ domus Princeps, & Re-

Regni ſtabilimentum, Nonius Alvarus Pereira, qui clarior fuit ſuſpenſis ad Carmelitanæ Virginis templum armis, quam prius ſumptis adverſus finitimos. Nam illi ſe familiæ devovit, quin admiſerit vllis ſe ſacris authorari; vt etiam Princeps Petrus, de quo proxime.

Simon Gomeſius ſutor.

ILLORVM, qui manu victum laborioſe quæritant, exemplum ſit, qui nobis in pueritia ſæpe calceos accommodavit, ſutor Simon Gomeſius, Eborenſis, virtute & divinarum rerum notitia ita conſpicuus, vt acutiſſimis ſtupori, Regibus & Principibus honori, omnibus ſummæ fuerit admirationi, tam propter numquam intermiſſam cum Deo conjunctionem, quam ob minime fluxa vaticinia, quorum eventum nunc adeo experimur.

Ioannes a Deo.

HVNC ſibi locum depoſcit Ioannes a Deo, Luſitanus, ex Monte Majori novo in confinitibus agri Eborenſis, qui ruſticanam & mercenariam vitam prius, deinde militarem agens, ſana quadam inſania ſimulatain ſigni ludibrio popularem faſtum peſſundans, ſe totum, atque vitæ ſuæ rationes in pauperum, & meretricularum vtilitatem ordinavit: illos cibo nutriens, & ægrotantes reficiens: iſtas

a

a turpi quæſtu ad honeſtatis munia convertens. Granatæ obiit anno MDL tanta virtutis exiſtimatione, vt illius funus non ſolum ab egenis, quorum miſerias ſublevaverat, ſed etiam a tota nobilitate, & religioſis Ordinibus fuerit frequentatum. Cum poſt viginti annos ipſius ſepulcrum pateſactum eſt, cadaver integrum, nullumque infeſtum odorem ſpirans comparuit; quo teſtimonio compertum eſt, vivente in cœlo ipſius anima corpus adhuc foveri. Fratres reliquit ſuæ charitatis hæredes, & optimos pauperum patronos.

B. Amadei nobilitas.

EGREGIAM hanc cohortem claudat Beatus Amadeus, ſecundo genitus loco a Roderico Gomeſio Sylvio, Præfecto arcium Campi majoris & Ouguellæ; & Iſabella Meneſia, quæ patrem habuit Petrum Meneſium, Comitem Viannæ, & primum Septæ Ducem, Villaregelenſis domus auctorem, fratremque Didaci Sylvii, primi Comitis Portalegrenſis, ſub quo pædagogo bullam ſuſpendit Rex Emmanuel. Ioannes ille a matris cognomine Meneſius dicebatur, & furtivos aliquos amores alebat, quorum cauſa in Italiam ſeceſſit ea tempeſtate, qua Eleonora, Eduardi Luſita-

tani filia, Federici III. Imperatoris jugali thalamo vxor data, cum eodem Romæ coronata fuit.

Ordinem D. Franciſci ingreditur.

HIC Ioanni divina lux affulſit, eumque in agnitionem fucatæ & labentis gloriæ induxit. Ergo rebus nuntium remittens, ſed veteres amores non omnino delens ex animo, ſe dici voluit Amatorem: Franciſcani tamen, quorum probavit inſtitutum, vocabuli corruptione, vel ex veritatis expreſſione Amadeum nominarunt: ſic enim ſe totum in Dei amorem tranſtulit ex aſſiduo orationis vſu, vt in ſummam perfectionem conſcenderit, & ſuperioribus annuentibus vitam ſolitariam coluerit, impetrato a Summo Pontifice ſacello prope Vaticanum, quod nomen habet a Divo Petro Montorio, vbi fama conſtans eſt, caput Apoſtolorum Principi avulſum. Hic cœleſtem & ſumma aſperitate conſtrictam per multos annos vitam exegit, ob quam & Summo Pontifici charus, & Purpureorum Patrum ſenatui venerabilis habebatur. Poſt aliquot inde annos illius ob reverentiam Iſabella, Hiſpaniæ Regina, Ferdinandi Catholici vxor, eodem in loco celebre cœnobium Franciſcanis Patribus erexit. Multis a Deo revelati-

Eremiticam vitam ſectatur.

Iſabella.

oni-

onibus fuit illuſtratus, quæ in volumen non exiguum Latino ſermone concinnatum compulſæ fuerunt; ſed is impiorum hominum artificio adulteratus primam illam auctoritatem amiſit. Obiit tandem miræ ſanctitatis exiſtimatione Mediolani, vbi ſitus multis poſt mortem miraculis claruit, & velut vnus ex cælitum numero ſuſpicitur, & ad impetranda Dei beneficia evocatur. *Opinio de illius ſanctitate.*

Aliquot Luſitanæ feminæ ſanctitate nobiles.

ANNO milleſimo ducenteſimo ſexageſimo ſexto, Ourenii in conventu Scalabitano diem obiit infima conditione femina Taraſia, meritis ac virtutibus ſublimis, quam licet paupertas ad herilem famulatum dejecerat, tamen ſanctitas ad excelſum ſolium evexit. Ejus fama cum minus pervulgata ſit, operæ prætium eſt, tria nobiliora exempla ſubtexere. *Taraſiæ ſanctitas.*

CVM aliquando pauper ſtipem emendicans Antiſtitis Eccleſiæ Ourenienſis, cui ipſa ancillabatur, fores pulſaret, nudum intuita, pallium, quo jam propter decuſſum florem minus herus vtebatur, illi ſuppeditavit. Conſcius largitatis Sacerdos, & indignati- *Miraculum ab illa editum.*

tione commotus illam adigit ad muneris repetitionem. Rogat illa, vt ratum habeat, quando veſtes aliæ blattarum ac tinearum epulæ in arca putreſcerent. Sed avaritia conſiliis minime acquieſcit. Illam herus ita dure increpitat, vt compulſa fuerit a Deo, vtpote liberaliori, auxilium repoſcere. Affuit ſubito Angelus indiſcretum omnino pallium aliud deferens, quod illa hero commiſit; ſed cum poſtridie ad templum ſacra facturus acceſſiſſet, videt pauperem eodem quo antea pallio graphice exornatum, & rem qualis erat intelligens, cœpit ancillam, vt promerebatur, revereri.

Aliud. ITERVM accidit, quod B. Eliſabethæ, Dionyſii Regis vxori, in ipſius anacephalæoſi diximus obtigiſſe. Caniſtrum panibus fartum manibus deferebat, vt pauperibus erogaret, in herumque incurrens, & ab eo, quid ferret, interrogata, roſis illud plenum eſſe reſpondit. Ille linteum removens, roſas reperit, illis vernantiores, & odore ſuaviores, quæ in hortis conſeruntur.

Aliud. OMNIVM etiam ſermone circumfertur, ipſam aliquando in templo ita fuiſſe in Deum ab externis ſenſibus abalienatam, vt nihil præ-

præſentiente ſacrorum, & clavium cuſtode ibidem pernoctaverit, & expanſis ad auroram valvis, a dulci illo ſomno evigilans, dolere cœpit, quod farinam excernere, & pinſere, vt erat opus, non potuerit. Feſtinato in domum reverſa reperit maſſam non tantum ſubactam, ſed & panes Angelorum miniſterio in clibano concoctos, & in panario recentem adhuc calorem exhalantes.

OB hæc & alia prodigia Antiſtes, & populus ipſi exſtinctæ quotannis die tertio Septembris, in quem incidit illius obitus, non ſtatas pro defunctis preces, ſed ſacrum, quod in celebritate Sanctorum omnium decantatur, ſtatuit recitari. Et in templo Miſericordiæ, in quod confuſa ſunt antiqua quatuor oppidi ſacerdotia, ſacellum habet, cui pro ara eſt ſanctiſſimæ feminæ ſepulcrum, quod a multis, illius caput argento repoſitum oſculantibus, inviſitur, ob aurium medicinam quibus potiſſimum opitulatur. *Opinio de illius ſanctitate.*

FEMINIS conjugio addictis exemplo ſit Regina Vrraca, Alphonſi I. Regis vxor, cujus æternam felicitatem quidam ex Canonicorum Regularium ordine, Deo patefaciente, cognovit; & Regina Eliſabetha, de qua actum ſuo *Vrraca Alphonſi I. vxor.*

Beatrix. loco. Illis ſe comitem adjunxit Beatrix, Nonii Alvari Pereriæ Comitis ſtabilis filia, & Alphonſi a Ioanne I. editi vxor, cujus oſſa in cœnobio Divi-Franciſci ad Vimaranium condita plurimos habent cultores ob febrium depulſionem. *Maria Parmenſis.* Eaſdem vt genere, ita ſanctitate æmulata fuit Maria Parmæ, ac Placentiæ Princeps, Regis Emmanuelis ex Infantibus Eduardo & Iſabella neptis; quæ nuptui data Alexandro Farneſio Duci excellentiſſimo, perfectæ pietatis, patientiæ, charitatis, aliarumque virtutum impreſſa veſtigia ad omnem reliquit immortalitatem, vt dignoſces ex ipſius vita Italo & Hiſpano idiomate conſcripta.

Margarita a Clavibus ILLVXIT etiam noſtra memoria in conjugali ſtatu ex Inſula Divi Michaelis femina, cui nomen Margaritæ a Clavibus, quæ poſt viri obitum ita ſe transtulit ad precationem, vitæ aſperitatem, & Sacramentorum frequentiam, vt brevi ad ſummum ſanctitatis apicem pervenerit. Illam Deus claram reddidit miraculis, de quibus poſtea diligenter inquiſivit Petrus a Caſtilho, tunc Angrenſis Epiſcopus, poſtea Colliponenſis & maximus fidei Quæſitor, ac Regii ſacelli præfectus; ali-

aliique poſtea Conimbricæ, & Averii ſede vacante Capituli auctoritate. Quibus inquiſitionibus inſpectis Emmanuel Gouveanus, Angrenſis Epiſcopus, conſultis doctiſſimis ex omnium Religioſorum hominum familiis, ipſius corpus loco edito prope ſummam aram collocavit, ſuccollantibus in translatione Comite Villæ Francæ, & Optimatibus, quod nunc viſitur in capſula honoraria holoſerico operta.

Taraſia Sanctii I. filia.

IN Lorvanienſi parthenone jucundiſſima eſt memoria Taraſiæ, quæ patrem habuit Sancium I. Luſitaniæ, conjugem vero Legionis Regem. Illud virginum domicilium ſub Divi Bernardi diſciplina ad arctiorem revocavit, & multis reditibus amplificans vitæ ſuæ exemplis, & ſepulcro ditavit. Anno MDCXVII, vt prodidimus in tertia anacephalæoſi, effoſſum fuit illius cadaver ita integrum, ac ſi tum primum fuiſſet terræ commendatum.

Maphalda ſoror Taraſiæ.

EODEM etiam anno, vt ibidem monuimus, in Aroucæ virginum cœnobio reſeratum fuit Maphaldæ ſepulcrum, quæ ſororem Taraſiam vitæ genere imitata, poſt viri mortem (is autem fuit Henricus I. Rex

Caſtellæ) illam domum ſuis ſumptibus refecit, ibidemque ſibi & ſanctæ Spinelæ, cum qua conjunctiſſime vivebat, ſepulturam elegit, & poſt miraculorum famam, illibatum etiam a corruptione cadaver, immo ſuaviſſime redolens, conſervatum eſt; quod illo loco latius fuit explicatum.

Sanctia vtriusque ſoror.

DVABVS ſororibus religione non ceſſit Sanctia, quæ poſt fundatum a ſe Divæ Mariæ a Cellis Conimbricæ cœnobium, Palatia ſua ad Ierabricam convertit in hoſpitium Franciſcanorum, quod primum fuit in Luſitania; & inde ad Cellas regrediens ibidem vitam poſuit, & extinctæ cadaver elatum fuit a ſorore Taraſia Lorvanium; vbi crebra miracula fidem aſtruunt illius ſanctitatis.

Helena a D. Antonio.

HARVM Reginarum pietatem, & religionem ad vivum exprimere certavit Helena a Sancto Antonio, quam Franciſcus Gonzaga Cardinalis legitimam Alphonſi III. Luſitani filiam nuncupat, & quamvis Regni annales illius non meminerint, tamen vulgaris fama illam Regi conjunctiſſimam confirmat. Quocumque parente genita fuerit, cœleſtem propinquitatem ita affectavit, vt in Scalabitani parthenonis culina, & valetudinario to-

tam

tam vitam degens, omnibus ſanctitate præluxerit. Cum ſanctimonialis ægrota aliquando guſtandorum ceraſorum cupiditate æſtuaret, charitatis ardore ipſa conflagrans ad arborem acceſſit, illamque ſigno crucis fœcundans juſſit, vt immaturos fructus in opportunos & rubicundos ſubito excoqueret. Dictum, factum. Iis deguſtatis, illa convaluit. Tradit etiam idem auctor in ipſius oſſium ex primo tumulo ad elegantiorem translatione, pompa valetudinarium prætergrediente, omnes, quæ lecto detinebantur, ſubito ad illam proſequendam omiſſis languoribus ſurrexiſſe.

Catharina Regina.

QVOV piaculo præterirem illam, quam novimus, auguſtiſſimam, ſanctiſſimam Catharinam, Caroli V. Imperatoris ſororem, & Ioannis III. Luſitaniæ Regis vxorem, quibus de Regibus etſi oculati teſtes non eſſemus, tamen mendaces nos minime eſſe evinceret ampliſſimum illud Doctoris Martini ab Aſpilevata Navarri teſtimonium, quo ſe nullum par conjugum ſanctius vidiſſe affirmat in ſua Summa numquam ſatis laudanda. Doctorem Michaelem Torrianum e noſtra Societate (qui diu Reginæ fuit a Confeſſionibus)

bus) dicentem audivi , illius animam ſibi videri vnam ex iis, quæ inter omnes puriſſimæ erant , & Deo acceptiſſimæ ; qua de re in viri anacephalæoſi aliquid attigimus.

Sacræ aliquot Virgines Luſitanæ.

Irene, Iuſta, Caſta.

INNVMERABILIS fuit multitudo ſacrarum virginum Deo in diverſis hujus Regni parthenonibus militantium , qua ſcatent omnes religioſorum annales. Illis vexillum præfert ſanctiſſima virgo & Martyr Irene , eamque ſequutæ Iuſta & Caſta materteræ , quarum oſſibus Tomarienſe Divæ Claræ parthenium commendatur. Irenem Angeli in ipſis Nabanis , & Tagi confluentibus tumularunt , & ſingulis annis , recurrente obitus die , Tagi aquæ in fornicis modum curvatæ, liberum iter accedentibus præbebant.

D. Senorina, & Guodina.

PRÆCELLENS etiam virtute fuit virgo ſanctiſſima Senorina , quæ ab annis teneris in æde Divi Ioannis a Concha Benedictini Ordinis ſub materteræ, ac magiſtræ Guodinæ, cui in Abbatiſſæ munere ſucceſſit , nutricatu in miram ſanctitatem adolevit. Inde ad aliud virginum alveare, quod Baſti exſtruxit, commigrans multa edidit miracula , vt aquæ ſæpius

piius in vinum metamorphoſim ad opifices, qui incumbebant ſubſtructioni. Iterum oratione, & crucis ſigno convulſum & labaſcens tempeſtate ſolarium retinuit, & alia patravit, de quibus Frater Bernardus a Brito agit Tom. II. Monarchiæ Luſitanæ ſub finem. In cœlum abiit XXII die Aprilis anni DCCCCLXXXII. Illius corpus jacet in Baſli templo, & prope illud cadavera Guodinæ & S. Gervaſii, quem alii Senorinæ fratrem, alii ſanguine conjunctiſſimum arbitrantur.

D. Gervaſius.

Hic locus jure debebatur Ioannæ Alphonſi V. filiæ, & Ioannis II. ſorori, niſi privata quædam anacephalæoſis illi eſſet in ſuperiori opere attributa.

Ieanna Princeps.

Hvc ſpectat Beatrix a Sylva, ſoror Beati Amadei, & Iacobi a Sylva primi Comitis Portalegrenſis, quæ, vt Gonzaga Franciſcanæ familiæ miniſter Generalis, & poſtea Cardinalis ſcribit, Iſabellam Ioanni II. Caſtellæ Regi nupturam inter chariores pediſſequas conſequuta, in amorem adeo inſanum Caſtellanos ob raram formæ elegantiam incendit, vt non ſemel cædibus, & inſignibus duellis de illa fuerit decertatum. Quod ita Regina doluit, vt Beatricem juſſerit in capſu-

Beatrix a Sylva.

capſulam annulo munitam detrudi , & cibo potuque multari. In locum adeo anguſtum ſe compulſam conſpicata Beatrix, cordis oculos in cœlum ſuſtulit, & velut alter Ionas ex ceti viſceribus , ex illa caligine preces funditans , periculum agnovit , ſuamque caſtitatem Deo devovit ſub Beatiſſimæ Virginis ſignis , quæ nocte proxima illi ſe videndam exhibuit candido & cæruleo ornatu circumamictam. Oppignoratam fidem triduo evoluto ſolvit , & regium Divi Dominici in vrbe Toletana parthenonem quærens , ibidem XXXX conſumpſit annos , quin aliquis mortalium apertum ipſius vultum conſpexerit , præter Reginam , & ipſius filiam , quæ ſemel inſignem hanc gratiam a virgine impetrarunt. In ſacram illam ædem contendenti occurerunt duo Patres Franciſcani , qui Luſitano ſermone eamdem in propoſito roborarunt , futuramque multarum virginum matrem prædixerunt , non fatali præſagio ; electa enim a Deo fuit in parentem Ordinis Conceptionis Beatæ Virginis, in cujus cunabula regias Toleti domos Regina conceſſit. Ineas Beatrix pedem intulit anno MCCCCLXXXIV; duodecim pii propoſiti comitibus aſſumptis. Regina

Ordinem Conceptionis immaculatæ inſtituit.

gina ſibi curam indixit diplomatis confirmatorii ſub Ciſtercienſi norma, & Epiſcopi obſequio obtinendi: cumque diploma Innocentii VIII. aquis eſſet in mari tempeſtate ſæviente demerſum, illud Dei ancilla poſt orationem intra ſcrinium chartis aliis admixtum reperit; quod perpendens Epiſcopus Accitanus ſolemni pompa ex arbitrio Archipræſulis Toletani illud in novam Beatricis domum convexit. Illa autem ejus diei pervigilio, quo ſolemni ritu cum cæteris novum vitæ inſtitutum profeſſura erat, Beata Virgine præmonente, in æternam felicitatem evolavit. Examinis fronti ſtella aurea inſoliti fulgoris inſedit, ipſiusque cadaver a Præſule Toletano, non Dominicanis Patribus, quorum monitis prius paruerat, ſed Francicanis, fortiſſimis Conceptionis intemeratæ propugnatoribus, fuit poſt longam litem adjudicatum, vt eodem coleretur loco, quem ad colendam Beatam Virginem ipſa delegerat. *Felix ipſius obitus.*

MVLTORVM aliorum, & Martyrum, & Confeſſorum, & Sanctarum Virginum facta neque de limine in his ſcriptis ſalutamus, quod exactam illorum cognitionem perveſtigan- *Multa omittuntur.*

gandi otium non fuit, vt integram illam provinciam illis relinquamus, quos ſcimus eamdem obſtinatius adoriri, & felicius adoptatum colophonem adducturos.

Regum pietas.

De Regum Luſitanorum, ac Procerum pietate ſi dicere vellem, oportebat, vt novum volumen extra quæſitæ a me brevitatis metas recederem, ſed aliqua ſummatim in vniuſcujusque Regis anacephalæoſi perſtringuntur. Quæ ad Proceres attinent a communibus Regni annalibus, ab Africanis, & Indicis hiſtoriis, vbi pertractantur latiſſime, petantur.

Inſigniora aliquot Beatæ Virginis delubra in Luſitania.

Lvsitanam fidem, & pietatem Deus fovet, & promovet peculiaribus beneficiis, quæ teſtantur plurima in laudem ac memoriam Beatiſſimæ Virginis templa magnifice ædificata ob aliquod miraculum, quo ipſius numen ibi præſentiſſimum comprobatur.

Templum a Nazareth.

A primis Luſitaniæ cunabulis nobile eſt delubrum Virginis, cui nomen a Nazareth, juxta oppidum, quod a ſilicibus Pederneira nuncupatur. Ædes aſſurgit prope ſilicem, quam

quam mare infra tundit, pyramidali ſpecie cuſpidatam, & in Oceanum procurrentem tam vaſto proſpectu, vt oculos dejicientium aſpectus vacillet. In illius ſilicis anguſtum mucronem & mari imminentem venatio induxit inſignem equitem Fuaſium Roupinium, cum effuſis habenis cervum conſectaretur, & præ nebula & caligine periculi magnitudinem non agnoſceret, niſi cum ſe illo compulſum vidit, vnde primo gradu eſſet in Pontum præcipitandus. Ergo cum nec poſſet fræna premere, neque equum retro convertere, Beatiſſimam Virginem petitis ex imo corde precibus inclamans illius imaginem a tergo videt, cujus præſentia, & alicujus Angeli, vt fas eſt credere, opera, equus in eodem veſtigio ſubſtitit, ſoliſque nixus pedibus, ſe a ſilicis cuſpide in interiorem partem ſaltu inflexit, ferrei calceamenti ſigna ſaxo imprimens, quæ hodie religioſe tanguntur a reptantibus, & vix audentibus inde oculos in fluctus inferne oblatrantes demittere. In eodem ſiliceto crux ſuſpicitur nullo humano artificio perfecte elaborata nobili præſagio ſuperioris prodigii, quod dicato exaltatæ Crucis die evenit.

Miraculum, quod cauſam dedit ædificationi.

TEM-

Nominis origo, & imaginis antiquitas.

TEMPLVM illud cognominatur a Nazareth, quia ab illius nominis vrbe in Galilæa, exardeſcente in Chriſtianos & ſacras imagines perſecutione, quæ totum Orientem quondam turbavit, in Hiſpaniam tranſtulit illam, quæ nunc eo templo colitur, Græcus Monachus Cyprianus, & prius juxta Emeritam Auguſtam in cœnobio, quod dicitur Cauliniana Gothis regnantibus collocavit, vbi plurima patravit ſupra naturæ ordinem miracula vſque ad annum ſeptingenteſimum decimum quartum, cum Hiſpaniam Mauri ſubita irruptione in poteſtatem redegerunt. Rex Rotericus regno ſe exutum videns poſt luctuoſam illam tragœdiam mutatis veſtibus cœnobium adiit, & inde Iconem Beatæ Virginis aſſumpto comite Monacho Romano nuſquam ſtetit, donec ad montem hunc in Luſitania mari imminentem perveniret, vbi illam ſub fovea cum aliquot ſanctorum oſſibus Bartholomæi, Blaſii, & totius rei hiſtoria occultavit. His ſub tenebris latuit depoſitum ad primi Regis Luſitani tempora, cui inter primarios Fuaſius Roupinius apparebat. Is tunc exiguum ſacellum imagini erexit, quod jam tunc innumeris ho-

hominibus, & inter eos Alphonſo Rege & Sanctio filio frequentatum fuit. Sed Rex Luſitaniæ Ferdinandus anno MCCCLXXVII templum aliud auguſtius fabricari juſſit, in quod divinum illud ſignum tranſpoſuit. Poſtea Regina Eleonora, Ioannis II. vxor, validis circum munimentis, & Rex Emmanuel ampliſſimis porticibus ampliavit. Noſtra ætate maximum adytum eleganti fabrica exſtructum fuit, aliudque ſub terra excavatum, vt illa eadem ſpelunca adiri poſſet, ſub qua theſaurus ille repoſitus fuerat. Harum rerum certiſſima quæſtio habita fuit, ex qua conſtat imaginem illam antiquiſſimam fuiſſe, & jam inde ab Apoſtolorum tempore miraculis illuſtrem, quæ in librum contulit Doctor Bernardus a Brito Ciſtercienſis digniſſimum aſſidua pervolutatione.

Templum B. Virginis a Caquere.

ANTIQVISSIMVM etiam templum eſt Beatæ Virginis a Carquere, in quod Egas Moniſius Coelius, Alphonſi I. Regis pædagogus, ipſum infantulum, vt nexis pedibus deformem intulit, & recuperandæ ſanitatis precibus auctor fuit. Quod miraculum in diſſolvendis Regis pedibus præmonebat, illius & nepotum induſtria Mahometanum jugum

a

a Luſitania, & aliis Hiſpaniæ partibus deponendum. In eo latius non excurro, quia in prima & ſecunda anacephalæoſi examuſſim pertractatur.

B. Virgo a Luce.

CELEBRATVR non procul a ſuburbio Olyſipponenſi templum Sanctiſſimæ Virginis a Luce, ita dictum ex variis luminibus, quæ Alphonſo V. regnante nocturnis in tenebris illo loco diſcurrebant, cunctis admiratione detentis, & diverſa ominantibus; donec Virgo eadem Petro Martinio ſe videndam præbuit ergaſtulo in Mauritania detento. Illum enim docuit ſtatim fore vinculis liberandum; proinde monet, vt ad locum luminibus celebrem prope Olyſipponem tendat, & ſacellum exſtruat ſub nomine SANCTÆ MARIÆ A LVCE. Vbi ſe Virgo captivi oculis ſubtraxit, ſe ille ſtupet non in Africa, ſed in Lſitania vinculis ſolutum, quæ tamen poſſet in miraculi fidem poſtea ſuſpendere; & comites adſciſcens, Lupum Simonium, & ipſius vxorem Agnetem Aneſiam, adſpexit fonti imminentem ſtellam lucidiſſimam, quam veluti clariſſimum cereum præcedentem ſequutus, & in ſilvam progreſſus, ſecundo rivulo curſum illa tenuit, & ſplendorem intendit

dit eo loco, vbi theſaurus abſcondebatur. A tribus virgulta cæduntur, ſilva perpurgatur, & in media area ſub lapidibus palmare Virginis ſignum candido ſerico veſtitum reperitur, quod hodie perſtat ita illæſum, ac ſi nunc primum ex veſtiaria officina detraheretur. Qua ex materia eſſet effigies, quæ bombycina veſte tegebatur, nemo adhuc potuit explorare, tentantibus, aut cæcitate, aut febre percuſſis. Illi Petrus Martinius eodem loco vmbraculum ex ramis texuit, & divendita facultatum parte ſacellum inchoavit: adſtante, cum cæmenta jacerentur, Alphonſo V. Rege, & Olyſipponenſi Præſule Alphonſo Nogueira, qui fanum abſolutum primo ſolemni ſacro coram eodem Rege dedicavit. In illud olim, & nunc plenis ſemper viis commeatur, ob beneficiorum multitudinem, quæ ab omnibus illa æde obtinentur. Eam Maria, Emmanuelis Regis filia, novo adyto ex fabrefactis admirabili opere, & nobilitate marmoribus in ſepulturæ locum elegit, ibique religioſiſſimi Patres Ordinis a Chriſto, quorum caput eſt ad Tomarium, virtutum ſuarum lucem Beatæ Virginis hominibus adjungunt.

In Tagi oſtio verſus Cetobricam domus

eſt

Arrabidæ domus & religio. eſt ejuſdem Virginis admodum frequens, non ſolum ob miraculum, quod ædificationi cauſam dedit, ſed quod initium fuerit Provinciæ Franciſcanorum, qui ab Arrabida dicuntur, ſumpto nomine ex vulgari montis illius vocabulo. Severiſſima eſt illius Provinciæ diſciplina, cujus primus auctor fuit Frater Martinus a Sancta Maria, Caſtellanus ex Provincia Carthaginienſi, & ex clariſſimo genere Comitum S. Sthephani, quem Ioannes Dux Averienſis anno MDXL hoſpitio recepit, domumque a turbis adeo ſepoſitam aſſignavit, vt expleret illud, quo tenebatur, vitæ ſolitariæ inſatiabile deſiderium, quam ibidem amplexus ſuaviſſimam nominis ſui fragrantiam latiſſime diffudit.

Religionis illius cauſa. MIRACVLVM, quod hujus domus ædificandæ ſtimulus fuit, ita proditur a Cardinali Gonzaga in fundatione Provinciæ Arrabidenſis. In Luſitaniam Anglus mercatór navigabat; & incumbente atrociſſima tempeſtate in ſcopulos in ipſo Tagi oſtio infames, multorumque oſſibus albos agebatur, & nocte feſtinante omni recuperandæ ſalutis ſpe dejectus ad ſacram ancoram, hoc eſt, Beatiſſimam Virginem, cujus effigiem navi deſere-

ferebat, ſe convertens, eamque diligentiſſime exquirens, minime offendit. Quo caſu graviſſime ſauciatus in altum oculos attollens, ſubito in prærupti montis cacumine lucem intuetur, quam vt certiſſimam Pharum ſequens, ex ipſis pæne Syrtibus in ſinum placidiſſimum evaſit. Poſt auroram in terram mercator & nautæ exeuntes ad montem conſcendunt, quænam lux illa fuerit indagaturi, cum ſuam illam effigiem ſtupore attoniti conſpicantur, eamque ſupplicabundi & gratulabundi venerantur. Mercator brevi merces omnes auctioni addicens, collectam ex illis pecuniam in ſacræ domunculæ extructione inſumpſit, in qua, quod reliquum fuit vitæ, cultu eremitico ſanctiſſime tranſegit.

IN eadem Olyſipponenſi Diœceſi ſunt aliæ celebres Virginis ædes, qualis a Rupe; (Pennam dicunt) ab Specula, ſive Atalaia, a Merciana, a Promontorio, quod antiqui barbarium nominabant, in quo ſingulæ ſodalitates Olyſipponenſes ſingulis diebus Dominicis diſcrete itare ſolent, voti & religionis ergo. *Aliæ Virginis ædes.*

TOTA Luſitania notiſſima eſt domus

B. Virgo a Virtutibus. Virginis a Virtutibus prope Azambugiam in eadem Diœceſi ex antiqui miraculi traditione. Refertur enim exerrantem ab armentis taurum, nec diu inventum a paſtore, tandem viſum fuiſſe procumbentem ante Virginis effigiem ex arboris ramo dependentem. Cui ille cum ex frondibus ædiculam in ſacelli ſpeciem concinnaſſet, paſtores alios accivit, a quibus locus religioſe cultus miraculis honorem brevi quæſivit, & in templum ditiſſimum excrevit, quod nunc annexum eſt vicino Franciſcanorum cœnobio ſub titulo Virginis a Virtutibus ob plurimas, quas ibidem liberaliter operatur.

B. Virgo a Spineto. Post recuperatam a Mauris nobili ſtratagemate Gyraldi absque pavore Eboram, paſtor Virgini deditiſſimus oves prope militarem ſpeculam paſcebat, & cum aliquando in ſuum ſe tugurium recepiſſet, eadem forma Virginem conſpexit, qua olim Moyſes Angelum in ſolitudine cinctum vndique flammis rubum intuetur, quin damno aliquo ab illis tangeretur, & inter eas multo fulgentior Beatæ Virginis ſpecies emicabat; nec compertum nobis eſt, an vocem aliquam emiſerit. Illud certum, paſtorem ita fuiſſe illo viſo com-

commotum, vt venditis, reliƈtisque pecudibus Virginis ſignum in illa ſpecula defixerit, quo in orationis domum Chriſtianis arx illa verteretur, quæ tamdiu Mauris explorandis inſervierat. Nonnulli referunt, hanc fuiſſe matricem Eccleſiarum ereƈtarum Virgini in territorio Eborenſi, quam ipſa miraculis illuſtrare cœpit, iisque plurimos ad ſe quærendam maxime ob ægritudines, aliasque corporis difficultates, expellendas invitavit, paſtore ibidem in magnæ Matris laudem perpetuam excubante. Expendens deinde Vaſcus Perdigonius, Antiſtes Eborenſis, anguſtam eſſe capiendæ confluentium multitudini ſpeculam, auƈtor fuit conſtruendi Monaſterium, in quo ab anno MCCCCVIII Monachi Hieronymiani omnibus ſunt virtutum exemplis conſpicabiles. In hanc domum tanta religione propenſus erat Alphonſus V, Rex Luſitaniæ, vt in Arzillæ oppugnatione in Africa voverit, ſe, ſi viƈtoriæ compos eſſet, argenteum equum, & equitem cataphraƈtum, qualis tunc ipſe incedebat, oblaturum in eo templo, quod a Rubo, ſive Spineto vulgo dicitur. Reverſusque voti reus ſe eodem liberavit, argenteaque illa pegmata in templo propoſuit,

quæ inconſulte poſt Regis obitum cœnobii Præfectus in pecuniam ſignari juſſit ad ſumptus pergulæ a ſe ſubvectæ, dolente maxime, cum reſcivit, Regina Eliſabetha, quæ multo plus argenti, vt dicebat, contuliſſet, ne illud regiæ pietatis monumentum aboleretur.

B. Virgo a Conceptione.

VILLÆ Viçoſæ (quæ ſedes eſt aulæ Brigantinæ) templum viſitur impollutæ Virginis a Conceptione, quod extulit Comes ſtabilis Nonius Alvarus Pereira in præcipuum oppidi delubrum, quod poſtea cœleſtibus portentis amplius clareſcens a Duce Theodoſio, avitæ pietatis hærede & amplificatore, novis ſubſtructionibus & feſtivis ludis majorem religionem comparavit.

Alia ædes.

BERINGELII in eadem Diœceſi Eborenſi ſub eodem Conceptionis titulo aliud eſt Virginis ſacrarium convenarum multitudini ad excipiendum illius beneficia opportunum, vt jam pluribus miraculis experientia confirmavit.

B. Virgo a Flore Roſæ.

IN Cratenſi ſacerdotio prope Cratum Virginis ædi nomenclatio eſt, a Flore Roſæ; alii non procul inde ſitæ a Gladiolis, quos dicunt Abroteas; & Marvani tertiæ ab Stella, quod

pa-

paſtor in montis dorſo, ad cujus radices oves ducebat, ſidus fulgurans viderit: quod diligentius perſcrutato, ſub rupe Virginis Iconem offendit, cui ſtatim populus templum dicavit, & poſtea ædificium excipiendis Franciſcanis Patribus accommodum. Tria hæc Virginis domicilia, vt reliqua, de quibus adhuc dicendum, multis miraculis commendantur.

DVODECIM ſupra Conimbricam milliaribus continuis excurſibus petitur ædes Virginis, cui nomen a Pietate: illiusque parietes multis donariis patrocinium indicantibus exornantur. *B. Virgo a Pietate.*

PROPE Vaccam (vulgo Vouga) ſimile templum eſt ejusdem Virginis, a Beco nuncupatæ, quod cum antea tenue eſſet, magnifice poſtea adornatum fuit, Dei Matre puerum monente, vt accolas negligentiæ incuſatos ad elegantiorem templi ſtructuram hortaretur, quam ipſa multis poſtea præſtitis beneficiis ſolvit egregie. *B. Virgo a Beco.*

IN Diœceſi Lameceuſi in primis nobilitatum eſt Virginis ab Specu (vulgo da Lapa) delubrum, cujus miracula ſolidum volumen exigebant. Pervulgata eſt opinio, Virginem ibi- *B. Virgo a Spelunca.*

ibidem primo viſam ſub horrido ſpecu, quod ſaxa quatuor mirabili artificio arcuata reddiderunt; in quo illud ſtupori eſt inſpicientibus, ſaxum ſuperius, quod cæteris in galeri formam incumbit, ita prioribus annis fuiſſe depreſſum, vt Sacerdotis celebrantis capite tangeretur, ſed paulatim adeo receſſit, vt nunc libere poſſit Euchariſtia ſupra verticem attolli. Auget miraculum, quod vaſtum illud ſaxi pondus a reliquis diſſociatum exigua radice nititur, & ſuapte gravitate in imum traheretur, niſi divina manus ſuſtineret. Infinitis propemodum cereis, qui ex dono ſingulos in dies offeruntur, caſu ignis applicitus antiquum Virginis ſignum abripuit, illa tamen vt ſuum Numen loco affixum non ſigno teſtaretur, illi, quod ſubſtitutum eſt propiori, eamdem virtutem indidit, & totius Beiræ concurſu non ſegnius, quam antea, celebratur.

B. Virgo a Sacaperte, & Pyro.

In eadem Diœceſi ſupra Cudam (vulgo Ribahoa) duo Virginis templa eminent præ cæteris ab ipſa Maurorum expulſione nobilia; alterum e regione Sabugalis ad Orientem, cui nomen a Sacaparte; alterum infra Caſtellum Roderici (vulgo Caſtel Rodrigo) quod dicitur a Pyro (de Pereiro) ſive ſanctæ Re-

Reliquiæ ; quod in eo loco cum Virginis effigie repertæ ſint plurimæ Sanctorum reliquiæ , ſub terram a Chriſtianis defoſſæ , cum Mauri licenter tota Hiſpania volitabant.

Templum Sanctæ Mariæ de Ceiça.

Cvm antiquoribus Deiparæ delubris illud numeratur , quod Ceicæ non longe a faucibus , per quas Monda fluvius in Diœceſi Conimbricenſi in Oceanum aquas exonerat , ſitum eſt. Vbi noſtra tempeſtate cœnobium Ciſtercienſe perennat , quod Alfonſus Henriquis Deiparæ beneficiis adſtrictus inchoavit, abſolvit tamen ejus filius Sancius , arrepta occaſione a duplici miraculo, quod cœli Regina præſente Alfonſo edidit. Ad Mondæ ripas ſpatiante Alfonſo , vt graves animi ægritudines , & curas mordaces , quæ illius cor edebant , amœno fluminis proſpectu deponeret , ſupervenit nuntius ; non longe a flumine ſitam eſſe Deiparæ ædiculam , de qua mira quæque non immerito commemorarentur. Decrevit Rex ſacram ædem inviſere, ad quam cum ſe reciperet a ſuis comitatus , hæc ferme ceciderunt. In leporem ante oculos excitatum tanto impetu eques equum immiſit ,

Templum hoc ab Alfonſo I. erectum.

vt

vt ad fruticis radices impactus, ab equo ſupinus deflueret; quem equus in ruinam præceps ita propulſavit, vt exanimato ſimilis corruerit. Ad delubrum tamen delatus, vt terræ mandaretur. Tam acerbam calamitatem Alfonſus adeo moleſte tulit, vt priſtinus ille mœror animum jam melius habentem denuo vellicaret. Vbi tamen ad ædem horrentes inter ſilvas exædificatam ventum eſt, in genua provoluto ante aram Deiparæ mæror animi ita abſterſus eſt, vt in poſterum nec mœſtitiæ quidem veſtigium animum attentaret. Ille vero, qui vita defunctus habebatur, mox atque ædis pavimentum attigit, ad priſtinum vigorem revocatus immortales Virgini habuit grates, & voto nuncupato ſe Deiparæ obſequio devovit.

Origo hujus templi. HVIVS ædiculæ originem invenies Lorvanis in archivis, quæ ita habet. Per id tempus, quo Maurorum Reges res Hiſpaniarum adminiſtrabant, & in aliquibus Hiſpaniæ vrbibus Gottorum reliquiæ perennabant, complures fuere rei Chriſtianæ profeſſores, qui Legionenſem Regem agnoſcerent, ad quem jure Gentium res Hiſpana pertineret. Hi tamen ſoluta pecunia tributi nomine rem Chriſtia-

ſtianam ægre ſuſtentabant. Inter alia, in quibus Chriſtiani ritus fierent, Lorvanienſe erat cœnobium, jam ibi a Divi Benedicti ætate fundatum, ad quod ſe complures conferebant, vt nomine ſacræ illi familiæ dato mira rerum humanarum deſpicientia ætatem agerent. Quos inter quidam fuit Ioannes nomine, Alfonſi Legionenſis Regis patruelis, & Ramiri Regis avunculus, qui priusquam ſe Benedictinæ adſcriberet familiæ, honeſtas victorias cum maxima laude domum retulerat. Hunc Lorvanienſem Abbatem donavit Alphonſus Montis majoris, cognomento veteris, principatu, qua tunc propugnaculum erat bene munitum, paucis tamen militibus peropportunum: vt ex redditibus, & proventu inde collectis cibaria in Monachos & ſtipendia in milites, qui præſidio erant, ſolverentur.

Lorvanienſe Cœnobium.

ACCIDIT per id tempus, vt quidam ſacro fonte luſtratus, & ſub Ioannis diſciplina enutritus, a Chriſti paſcuis ad Mahometis ſabuleta ſe reciperet: & ab Abderameno Cordubenſe Rege copias ſumme contenderet, queis rem Chriſtianam funditus deleret. Qui poſt varia in Chriſtianos homines exempla Mon-

tem

tem Majorem obſidione obvallavit eo animo, vt vel arcem iniquis conditionibus caperet, vel omnes ad unum ferro demeteret. Qui cum arcem crebris aſſultibus, & dolis attentarent, tanta animi contentione ſunt repulſi, vt Mauris rebus diffiſi, de demittenda obſidione cogitarent; acriter tamen pro intercipiendis commeatibus, ne in arcem inferrentur, laboratum eſt. His coactus Ioannes extra muros egreſſus cibaria ſæpiſſime non citra ſanguinem comparabat. Enimvero ad illos egeſtatis terminos adducti ſunt, vt aut deditionem facerent, aut fame ſitique enecti interirent: quorum vtrumque moleſte ferebat Abbas, cum certo ſciret Mauros propugnaculum ingreſſos fœminas, puerosque cum maximo & pietatis & corporum diſcrimine in captivitatem adducturos. Itaque viros bellaces vocat ad conſilium, qui cum longiores moras in conſultatione traherent, invariatis omnium ſententiis convenerunt, vt vulgus imbelle, fœminas nimirum, infantes, & ſeniores jugularent, lautamque ſupellectilem, & quidquid auri argentive eſſet, immiſſis flammis ad cinerem reſolverent & favillam: poſtea copiis in acum eductis cum hoſtibus arma

con-

conferrent, vt victoriæ ſpe prorſus amiſſa, ſeque ſuosque vlciſcerentur. His ita decretis furentibus ſimiles, manantibus vbertim lacrymis, cogitata perficiunt. Queis vt Abbas Ioannes exemplo præiret, ſororem cum nepotibus jugulavit. Tandem cum deſperati jam in hoſtes involarent, tam fortiter ſe geſſere, vt hoſtium imperatore, Chriſtianæ fidei deſertore impudentiſſimo, Abbatis gladio interempto, alii in fugam penetrarent, quorum tergo hærentes noſtri per aliquot leucas animoſe inſtabant. Poſtquam receptui datum eſt ſignum, noſtrates ad colligenda ſpolia remearunt. Videres lautam ſupellectilem, veſtes pretioſas, vaſa aurea, arma, equos, fræna, cadavera per agros paſſim jacentia. Totam eam noctem, dum per lacrymas licuit victoriæ palmam celebrarunt. Quis enim oblectamentum caperet iis interemptis, quos in vita chariſſimos habuerat? Die craſtina ad primam auroram duos vident equis inſidentes, glomerato inceſſu ad ſe feſtinos venire, quorum feſtivi clamores, & voces incomptæ cœlum feriebant. Qui vt Abbatem convenere, fide majora retulerunt: Illos nimirum, quos per ſummam carnificinam jugula-

Imprudens Chriſtianorum conſilium

Iugulati ad vitam revocantur.

gula-

gulaverant, ſingulari Numidis beneficio ab inferis fuiſſe excitatos. Dici non poteſt quam immortaliter fuerint tam feſtino nuntio gaviſi, cui fidem non habuerunt, priusquam rem oculis vſurparent. Hi omnes, qua ictus eſt inflictus, purpurea linea ſignati apparebant.

Locus ille in cœnobium mutatus.

IOANNES alta quadam mente præditus, ſpolia in omnes æque diſtrahit, quibus ornati, & locupletes ad patrios lares receſſerunt. Et vaſtam illam ſolitudinem, vbi tam lætum nuntium audierat, elegit, vt reliquum vitæ tempus ageret, auguſtiſſimæ cœli Reginæ, cui ſe ſuaque omnia multis nominibus debebat, emancipatus, cui & hoſtes exſtinctos, & ſuos ab inferis reduces factos referebat: quamobrem ædiculam illam excitavit, vbi tempus continuis ad Deum precibus abſumeret: effigiemque Deiparæ puerum IESVM molli amplexu præferentem in memoriam accepti beneficii e materia duci curavit, queis eamdem lineam imprimi juſſit, quam ſuſcitati in collo præferebant, vt tanti muneris memoria immortalitati tranſmitteretur. Sunt qui aſſerant, effigiem illam e cœlo lapſam vltro ſe Ioanni obtuliſſe eadem in collo cicatri-

cc,

ce, quam noſtra adhuc ætate videre eſt.

TVGVRIOLVM non longe ab æde incolebat Abbas pientiſſimus, vbi Deum votis precibuſque aſſidue fatigabat. Cum tamen in lecto morti proximus decumberet, Lorvanienſes Monachi morbo implicitum inviſebant, aſſidebant dolenti, ægritudinem allevabant. In quorum conſortio animus e corporis vinculis abſolutus ad Superos evolavit. Vita defunctum Lorvanium ad ſepulturam traducere Monachi curarunt, at nec vi, nec ratione ab ædicula movere potuerunt. Quo tam inſolito prodigio cognoverunt, Superos ita jubere, vt vbi vitam egerat, ibi poſt mortem ſepeliretur. Grandia ejus oſſa noſtra tempeſtate ad aram Deiparæ terræ infoſſa argumento ſunt, virum fuiſſe ſtaturæ Giganteæ. Plura lege, ſi placet, apud Bernardum de Britto II. P. Monarch. & Chron. Ciſterc. Lib. 6, C. 27, & 28. *Ioannis Abbatis exceſſus.*

De aliis Deiparæ Virginis ſimulacris.

PORTVENSIBVS majori in templo eſt Deiparæ ſimulacrum miraculis illuſtre, quo Mafalda, Alfonſi Regis vxor, multis devicta beneficiis templum illud donavit. Huic Regina *B. Virgo a Silvis.*

gina plurimum ob oris majeſtatem, & pulchritudinem obſequii exhibebat: vel maxime quod illam deſertis in ſilva locis invenerit, a quibus Dominæ a Silvis nomen eſt. Putatur jam inde a Gothorum ætate illac fuiſſe abſconſam. In cujus gratiam Mafalda lauta ſupellectile, & vrbis jure templum exornavit, & in ſingulos annos pecuniam aſſignavit non modicam. Hujus vrbis templum maximum poſitum eſt, vbi olim propugnaculum conſtructum eſſe conſtat, quam ob cauſam Portuenſes pro ſtemmate vſurparunt turres duas, & cæli Reginam vtramque mediam. Ex quo fonte promanavit, vt vrbs illa apud nobiles Auctores Sanctæ Mariæ civitas nuncupetur. Eſt præterea in theſauro omni auro pretioſius brachium Vincentii Martyris, quod Olyſippone Bracaram cum aſportaretur, accidit non ſine Numine, vt mulus ad majorem Sedis aram recta pergeret, nec vlla inde vi avelli potuerit. Hæc Ioannes Barrius Lib. De rebus interamnenſibus Cap. XII.

Brachium D. Vincentii.

B. Virgo a Serra.

TRANSMONTANA in Provincia, non longe a Brigantio, Deipara eſt, cui a Serra nomen inditum: invocatio tamen ab Aſſumptione

nun-

nuncupatur, quo die numeroſa vtriuſque ſortis multitudo confluit miraculorum fama permota, quæ per totam anni ſeriem ſubinde ſuccedit

Distat ab eadem vrbe leucas duas Deipara a Ribeira, quæ etiam multorum frequentia quotannis ob crebra miracula inviſitur. Intra Avinhanii terminos in Algazillæ confiniis nobile fanum eſt, quod Deiparam a Remediis dixere. Hanc molem tam inſignem excitavit peregrinorum larga manus. Tenet fama, cum in illis locis muta fœmina vagaretur, Deiparam fuiſſe conſpicatam, & admonitam de templo in illo loco excitando, in cujus rei fidem hæſitantia linguæ eſt expedita. Fœmina hæc, ſi fides eſt adhibenda rumori, Benedicti Moralii primæ nobilitatis viri ancilla erat. Hæc ad rivum multis ante temporibus a Sancta Maria dictum eveniſſe certum eſt.

B. Virgo a Ribeira.

B. Virgo a Remediis.

Avgvstissimæ cœli Reginæ ab Hieruſalem dictæ dicata eſt noſtra tempeſtate ædicula vltra oppidum a Monte Corvi nuncupatum. Hæc ad illius formam eſt elaborata, quam Barbari apud Palæſtinos complanarunt. Fœminæ agenti pecudes ſe obtulit Deipara, illa-

B. Virgo ab Hieruſalem.

illamque admonuit, vt Sacerdotem faceret certiorem de viſu tam inſigni: poſtea vero aream templo metaretur, ad illam formam qua muta femina eum edoceret, cum Deiparæ beneficio linguæ reatus exſolveretur. Muta vero femina in metando templo Deiparam ſequebatur præcedentem, quam Sacerdos, præſens licet, non intuebatur. Quamobrem parva hæc ædicula peregrinorum concurſu frequens eſt: vt animis obfirmatis damnum in Paleſtina illatum Deiparæ reſarciant. Inter indigenas rumor eſt Æditumm Deiparæ a Torrente, quæ ad Durii ripas ſita eſt, voluiſſe hujus ædis originem, & caput aperire. Hic jam ad Palæſtinos ſe contulerat peregrinus, vbi Virginis ædem coluerat, quam everſam rumor prædicabat. His commotus ad Hieroſolymam ſolvit, vbi ædem jam ſolo æquatam miſeris lacrymis obſervavit.

B. Virgo a Franqueira.

NEC minori cultu apud Interamnenſes obſervatur Domina a Franqueira in delubro perantiquo, quod ad Bracarenſe Societatis Collegium pertinet. Plenis in hanc domum viis omni ex loco concurritur; vel maxime ſub feriis Reſurrectionis. Miraculis quotidie

ea

ea enitet ; quæ Numen cœleſte , interpoſita Virginis majeſtate, perpetrat. De hujus delubri fonte & cunabulis mira commemorantur , quorum memoriam temporis diuturnitas cum annalibus ſimul abolevit. Quapropter omnibus ſuperſedeo , vtpote cui nihil liquido conſtat.

B. Virgo Candida.

Bracaræ celeberrimum eſt templum Virginis , quæ a Candore , vulgo dicitur Noſſa Senhora a Branca , in quod multi confluunt miraculorum fama perculſi , vt morbis jam deploratis faciant medicinam.

Alia templa.

Azvrarii præter cætera nobilitata eſt Virgo a Præſentatione ob frequentia miracula , quæ Virgo Sanctiſſima edit oppidanis. In confiniis Vimarani nobile fanum eſt Dominæ a Lacuna. Quod , vt fama aſſeverat , Virginis apparitio excitavit , qua ſibi hanc ædem exſtrui imperavit. Multorum frequentia illuſtris eſt , & miraculis coruſcat. Per id tempus Franciſcus Pereira , vir pius & honeſtus, Monſonii Virginis natalitio illuſtre templum pro parva ædicula ſacravit. Quo die dici non poteſt quam numeroſa turba concurrat : miraculis compluribus frequenter claret.

B. Virgo a Luce.

Domina a Luce in delubro parvo non

longe ab oppido Cos, in Lerienſi Epiſcopatu, paucis abhinc annis religioſe colitur: cujus hæc eſt origo. Anus quædam Catharina nomine ſarmenta in ſilva colligebat, quam Deipara ſuo compellans nomine, rogabat: vellet ne ſibi ligna colligenti ſuppetias ferri? Cui anus non ſine ſtomacho: Ad hoc, inquit, veniſti, vt mihi ſarmenta veſtiganti ſubeas auxilio? Non multo poſt tempore iterum ſe illi videndam obtulit, illamque admonuit, vt ſe præeuntem comitaretur. Cui anus, ita ſane erit, te ego ſequar. Poſtea Deipara cum Diva Martha ſe anui fatigatæ tulit obviam, & cum illa in hunc modum ſermonem contulit. Catharina huc adeſto, tibi ego clavem amiſſam reſtituam. Ad hæc anus: Scilicet hic ſuperis labor eſt: clavem ego in Silva amiſi, tu illam apud te ſervabis? Rurſus Deipara: Accede, ne te excrucies: clavemque amiſſam reſtituit. Poſtea ſimul cum Deipara puteum excavarunt vnius cubiti altitudine, a quo perennis aquæ ſcaturigines ebulliunt. Tunc anum hortata eſt Deipara, vt palam hæc omnibus faceret: omnem ſcilicet, quacumque valetudine detentus eſſet, illo fonte

merſum

merſum melius habiturum. Inſtabat anus, ſe nemini illo præconio facturam fidem. Omnes tamen, cœlo ita jubente, prædicanti feminæ fidem habuere. Rumor hic ita diffuſus ad Epiſcopi Lerienſis aures pervenit. Hic fama permotus Epiſcopus, & id, quod erat minime, ſuſpicatus, feminam in cuſtodiam daret, niſi mendicus quidam ad fontem accederet, quem cum anus ablueret, repentina ſanitate gaviſus eſt. Magni habita eſt anus in poſterum. Nullus erat, qui laceras illius veſtes & attritas pro reliquiis non haberet. Honeſtæ tamen feminæ anum aluerunt abundanter; quæ quidquid de quotidiana alimonia ſupererat in mendicos diſtrahebat. Quoſcumque ſalubri fonte anus merſabat, ſaluti priſtinæ reddebat. Ipſa poſt duos annos exſtincta eſt. Sita ad aram Deiparæ in eodem delubro, quod hodie nobile eſt, & porticibus hinc inde conſtructis exornatur.

De Miſericordiæ Sodalitio ſub tutela Virginis Sanctiſſimæ.

NIHIL eſt in Orbe Chriſtiano magis glorioſum, ſive operis pietatem expendas, ſive vtilitatem, quam Miſericordiæ Sodali-

tium, in ſola Luſitania celebratum, & in ea Rege Emmanuele ad annum ſalutis humanæ MCCCCXCVIII ab Eleonora Regina, Martiæ virtutis heroina, ſub Beatæ Virginis patrocinio inſtitutum Olyſippone, ex qua in præcipua Luſitaniæ caſtella brevi tempore derivatum eſt, magno divini honoris incremento, exterorum admiratione, perfidiæ everſione, & communi corporum, atque animarum emolumento. Tot vero ſunt illuſtria templa Virgineo nomini dicata, quot in vrbibus, atque oppidis Miſericordiæ delubra. Singulis annis ſacro Viſitationnis Beatæ Virginis die duodecim eliguntur ſodales ex cæterorum numero egregii ad Miſericordiæ munia toto anno inſequenti obeunda, qui dicuntur Menſæ aſſeſſores: iis, & toti Sodalitio vnus præficitur, ſanguinis ac virtutis ornamentis condecoratus, cui nomen a Providendo. Ex duodecim: illis ſex e prima nobilitate leguntur, ex media plebe ſex alii, ſed in neutris vlla perfidi ſanguinis labes reperitur. Cum de re aliqua conveniendum eſt, menſæ in orbem circinatæ omnes aſſident; nullo vel dignitatis, vel natalium habito diſcrimine; in cæteris præterea miniſteriis alter

ter ex nobilioribus , alter ex popularibus æquali paſſu exercentur , ſive inviſendi ſint ægroti tenuiores , ſive faces in pompis præferendæ , ſive humeri pheretro libitinario ſupponendi. Reges ſæpius Sodalitio per annum præſidere voluerunt , & plerumque in Sodalium numero cenſentur. Nullum eſt Miſericordiæ opus , quod gnaviter non exerceant. Mendicos oſtiatim oberrantes , cum annonæ caritas vrget , in claſſes diſtribuunt , & nunc viris opulentioribus , nunc cœnobiis ditioribus alendos tradunt. Honeſtiores feminas , quas pudor a mendicitate deterret , duo bis in hebdomada inviſunt , & tantum pecuniæ , vel frumenti relinquunt , quantum ad vitam commode tolerandam ſatis ſit. Quibus non eſt in carcere ad neceſſariam alimoniam facultas cibos erogant , & ne jure cadant , advocatos conducunt , & ad litis expenſas pecuniam liberaliter impendunt. Quid memorem præſtita nudis operimenta? Quid puellas parentibus deſtitutas matrimonio adjecta dote collocatas ? Quid captivos a ſervitute vendicatos ? Quid mortuos ſepulturæ commendatos ? Illud vero hujus operis dignitatem adauget, quod nemo vllius mercedis, ſed

ſolius

ſolius divini Numinis obtentu in labore manuum incumbit.

PERPETVI miraculi vicem obtinet, quod cum nullos ſtatos reditus illud Sodalitium habere poſſit, raro tamen, aut numquam deſideretur, quod in operum miſericordiæ exercitium expendatur, cunctis affatim, aut in vita ſtipem, aut in morte legata ſubminiſtrantibus, inter quæ frequenter aliqua reperiuntur, quæ ad quinquagenos, ad ſexagenos, & centenos etiam mille aureos numerantur. Quod potiſſimum evenit, cum aliqui obeunt, quibus juſti hæredes deſint, maxime ſi in tranſmarinis regionibus occumbant. Nullæ quoque vetant leges, vt ab illo Sodalitio poſſeſſiones adminiſtrentur, & annui reditus collocentur in ea opera, quæ defuncti mandarunt. Sic ab Olyſſipponenſi ſingulis annis vltra qaudraginta mille aureos, & ſæpe ad ſexaginta, & ſeptuaginta in Miſericordiæ ſubſidium inſumuntur. Tantam vero vtilitatem ex vno hoc opere regnum metit, vt mihi ad fidem proclive ſit, eo Deum voluiſſe labores aliquos compenſare, quibus Luſitani in divulgando Chriſti ad barbaras nationes nomine inſudant.

In-

Inſigniora Sanctorum delubra per totam Luſitaniam diſperſa.

Svnt præterea per totam Luſitaniam aliorum Sanctorum ædes diſperſæ miraculis nobilitatæ. Olyſſippo , vt ab ipſo capite auſpicemur , cum aliis permultis , tum præcipue Vincentii Martyris invictiſſimi corpore nobilis eſt , quem Alfonſus Henricius , Luſitanorum Rex pientiſſimus , majori templo ad cuſtodiam ſimul , & ornamentum , non ſine pompa celebri repoſuit. *B. Vincentius.*

Cœnobivm Sanctorum , cognomento Novum , regia munificentia conſtructum opimis Veriſſimi , Maximæque & Iuliæ ſororum ſpoliis ſuperbit. Hæ fratris veſtigiis inſiſtentes pro Chriſtiana pietate fuderunt ſanguinem. *Veriſſimus, & ſorores.*

Qvin & Antonius Confeſſor egregius , cujus corpus nobis Patavium abſtulit , Olyſſippone in paterna domo templo non humili colitur , & obſervatur. Et in majori vrbis templo concha adhuc obſervatur , in qua per aquam luſtralem originis maculam abſterſit. *D. Antonius.*

In cœnobio , vulgo Chellas , Felicis Africani Scyllitana oriundi , & Gerundæ exſtincti cor- *D. Felix.*

corpus per ſummam pietatem colitur. Cujus obſervandæ exuviæ (ſimul & Adriani , ſociorumque , qui ſub Maximiano Imperatore pro Chriſti pietate propugnanda Nicomediæ egregiam operam fortiter poſuerunt) cœleſti Numinis beneficio ad arenarias cœnobio vicinas appulerunt.

Plurima reliquiæ.

MITTO exuvias alias , ſanctorumque reliquias, quæ in aliis ejuſdem vrbis fanis religioſe coluntur, vt videre eſt in delubro S. Franciſci , & Deiparæ a Gratia , & Matris Dei. Divi Vincentii templum Sebaſtiani Martyris brachium obſervat. Quin & fanum Miſericordiæ dicatum Diva Anna cœli Reginæ mater brachio illuſtrat.

Templum D. Rochi.

ILLVD non omittam , quod frequentiſſima civitas miratur ; delubrum ſcilicet Divi Rochi, ad cujus ornamentum Orbis terrarum confluxiſſe videtur. Hoc quater in anno reliquiarum divitias oſtentat, quas ſi quis ſceleribus expiatus inviſat , criminum veniam aſſequitur.

Miraculum Scalabitanum.

PRÆTER Divæ Irenes ſepulcrum Scalabis adauget famam inauditum illud miraculum , quod regnante Alfonſo hujus nominis tertio contigiſſe fama eſt : quod paucis dicam ,

cam, tum quia relatu dignum, tum quia apud Luſitanorum annales nulla eſt de illo mentio. Femina ex platea Ferraria domeſticas cum viro ſimultates frequenter exercebat, quibus vt remedium compararet, vicinam convenit Moyſaica adhuc Religione deliram, quæ ſuo hortatu, & amuletis frequenti diſſidio faceret medicinam. Vicina Hebraicis nugis implicita, nocendi tempus nacta, feminam in hanc fraudem inducit; ſibi, ſi velit cum viro mutuo amore copulari, Chriſti corpus ſub candido velamine deliteſcens, vt tantis malis medeatur, opus eſſe. Femina minime mala, & quæ nihil aliud, nec votis quidem conceptis, in animo haberet, niſi marito familiariter vti, perjuræ Hebreæ conſiliis acquieſcit. Divi Stephani templum feſtina adit, &, vt ſe ſacro pabulo reficiat, Sacerdotem rogat: cujus poſtulatis cum Sacerdos non moleſte blandiretur, particulam ori incertam, Sacerdote imprudente, ſudario bene mundo & concinno clanculum obvolvit. His actis quaſi voti compos candida femina ſe domum recipiebat. Ecce tibi, qua iter perſequitur, ſanguinis guttæ ſubinde defluentes viam ſignabant. Accurrit frequentiſſima hominum

mul-

multitudo ; confluunt certatim feminæ. Quæ ſint ea vulnera porro? Quidve ferat ? memoret. Miſella femina rei novitate & deſuetudine attonita , quo ſe verteret neſciens , domum grallatorio gradu ſe contulit , ſudariumque in ſcrinio ad cuſtodiam caute occluſit.

Lux ambit ſacram Eucharistiam.

CVM ad multam noctem ſomno ſe traderet , maritus rei ignarus , inſolito ſplendore ab ſcrinio emanante perſtrictus ipſa meridiana luce clariori , vxorem percontatur : quæ lux tam clara repente ? A quo fonte tantus ſplendor diffunderetur ? Illa & formidine capta , & miraculo perculſa rem , vt erat , conjugi aperit : qui ad primam auroram e lecto ſurgens , Curiones , & primæ nobilitatis viros certiores facit , remque ordine pandit. Confluit certatim numeroſa vtriuſque ſortis multitudo , qui ſacram hoſtiam ſanguinis adſpergine cruentatam venerantes , ſolemni pompa in Parœcia Divi Stephani collocarunt: vbi , poſt acres concertationes inter religioſas familias & Parœcias , quia litem vicit , noſtra tempeſtate perſtat. Vt tamen Curiones litem per pacem dirimerent , & Dominicanam familiam in tranquillum conferrent , eos ſudario donarunt , quod in theca chriſtal-

lina

lina conditum in ſacrario ſervant. Illius Curiæ Hierophantæ ſacram hoſtiam cerea in ampulla inſeruerunt, cujus fragmenta etiam noſtra tempeſtate ſanguineis maculis reſperſa obſervantur. Longa annorum ſerie perſtitit ſacra hoſtia cera obvoluta, cum tandem reſerata cera præter omnium ſpem chriſtallina ampulla viſa eſt Angelorum induſtria elaborata, quæ ſacram particulam ea arte circumdat, vt, vnde incipiant, quove deſinant ſtructuræ compages, nec viſu, aut ratione percipi poſſit.

Concurſus ad illud miraculum

Pietas illa, quæ majores noſtros ad pietatem prolectavit, non refrixit apud minores: ſiquidem noſtra ætate frequentiſſimum eſt illud ſacrarium propter multiplices rerum formas & figuras, quæ videntibus ſe paſſim offerunt, cum bis ſingulis annis illuc confluentibus videndum proponitur; ſemel octavo die poſt Chriſtum ab inferis excitatum: iterum ſub feriis Natalitiis.

Alii Chriſtum in crucem actum, alii IESVM puerum in molli parentis amplexu, alii alia obtuentur, prout cœleſtis Numinis fert voluntas. Ab aliquibus noſtræ Societatis viris certo ſcimus, qui cum peregrinorum more Scalabim peterent, ſacra in pyxide res admi-

Viſiones mirabiles eo loco. admirandas deprehendiſſe, quas Conimbricæ noſtro in Collegio aperte evulgarunt: cum primis Pater Iacobus Coelius, qui Brigantino in Collegio optatos vitæ annos felici clauſit interitu. Hunc dicere ſolitum accepimus, non ſine lacrymis, & animi pietate ſingulari, vidiſſe ſe in primis Chriſtum ſibi averſum. Tam acerbo caſu perculſus Pater lacrymas vbertim profundit, & ſe omni favore indignum ſecreta æſtimatione penſabat: *Exod. 33. v. 13.* illud Moyſis identidem ingeminans: Oſtende mihi faciem tuam. De improviſo averſum Dominum converſum intuitus eſt tam hilari facie, tam amœno vultu, vt mœrorem omnem ex animo deterſerit. Quo gaudio fuerit delibutus, quam immortaliter gaviſus illo adſpectu, teſtantur lacrymæ, quas vir ille alta quadam mente præditus identidem emittebat, qui vili lacerna tectus, vt moris erat, in primis naſcentis Societatis incunabulis, nulla ratione a viſo Domino poterat avelli. Per id tempus aliud non minus inauditum conſpicatus eſt: hominem, ſcilicet direptis veſtimentis, qui crucem eminentibus ſtimulis horrentem, & ſenticoſam mira animi contentione vtraque manu amplectebatur, ad cujus ca-

cacumen non citra ſudorem & cruorem ſenſim irrepebat. Quod viſum in ſe pertinere non dubiis ſignis intellexit, qui peccandi illecebris, & ſeculi divitiis valedicens, poſt multos emenſos labores, & per varia rerum diſcrimina ad Chriſtianæ pietatis faſtigium indefeſſo ſtudio erat adſcenſurus. Inter hæc animi Deo fruentis gaudia, illud animo occurrit, quod Vates ſanctiſſimus votis omnibus expetebat: Transfige timore tuo carnes meas, &c. Res mira, vix dum verba abſolverat, ſubito pavore ita exhorruit, vt, quo ſe conferret, penitus ignoraret. Exitus tamen acta probavit, nam in poſterum ita reſipuit, ita ſe Numinis obſequio emancipavit, vt in virum alterum mutatus, animum virtutum ornamentis locupletem Superis mandarit. *Pſal.* 118.

ANNO MDLXIX a Chriſti natalitio P. Franciſcus a Monclaro, priuſquam cum ſocio vela faceret in Monomotapam Afrorum Provinciam cum Franciſco Barreto, cui hæc expeditio fuerat demandata, & qui vniverſæ claſſi præerat, habita bona venia ab Antiſtite Olyſipponenſi, vt tanto miraculo, priuſquam conſcenderet, inter privatos parietes viſuri afforent. Cum frequentes in genua pro-

voluti

voluti ſacram pyxidem religioſiſſime colerent, alter illorum qui conſcenſuri erant (Monclarum puta, qui humilitatis cauſa nomen ſuppreſſit) in ſacra ampulla oſſeam crucem in tumulo fixam vidit, altam palmos decem: cujus oſſa ita ad invicem per compages cohærebant, vt recta pertica quinque aut ſex oſſibus e tibia extractis conſtaret, tranſverſa vero duobus & dimidio. Anceps conſilii Pater per totum ſacellum oculos conjicit, eſſetne crux aliqua ibi inſculpta, quæ e chriſtallo reſultans imaginem redderet. Sed nihil tale ibi conſpicatus, hianti ſimilis obſtupuit: in eodemque obtutu diu fixus paulatim acceſſit. Inde (fide majus) carnea fruſta cruore quaſi ſtillantia non ſine horrore conſpexit. Poſtea cum locum, vnde egreſſus fuerat, occuparet, cœleſti viſu eſt mirifice recreatus: nam ſe Chriſtus videndum propoſuit, tam hilari fronte, vt ab inferis reducem factum ad vivum exprimeret. Tandem Chriſti ſimulacrum livore & plagis deformatum, cum illum Pilatus turbis illudendum propoſuit, his verbis: Ecce homo. Hæc omnia coram retûlit P. Ludovico Gonſalvio, Sebaſtiani Luſitanorum Regis præceptori, aliiſque permultis. Et (ſi

Viſio alia.

Patris

Patris epiſtolæ fides eſt habenda) e tam inſolito viſu præſagiit labores , calamitates , & exitium , quæ claſſem cum Duce Barreto in ea expeditione manebant. Sed Chriſti facies tam miro ſplendore illuſtris vires addidit , vt ſumma animi contentione inſtantes calamitates negligeret. In hac expeditione claſſis Præfectus cum nato , & militum non exigua parte , diem obiere vel veneno corrupti , vel adverſa valetudine tabidi. Inter has adverſæ fortunæ viciſſitudines expeditus Monclarus , & divino obſequio additus, in Indiam ſolvit; inde in Luſitaniam remeans Romam petiit , iterumque ad Indos vela faciens , in Chriſti & Societatis obſequio vitam terminavit.

Imago Crucifixi Scalabitani.

VISITVR etiam noſtra tempeſtate apud Scalabitanos in ædicula parva , cognomento Apoſtolorum , Chriſtus in crucem actus , ad quem femina pro auxilio confugerat. Huic adoleſcens vitæ non admodum caſtigatæ per ſpeciem conjugii pudicitiam eripuerat ; poſtea cum fidem falleret interpoſitam , feminæ illudebat. Quid faceret lacrymoſa femina , expugnata pudicitia ? Quos teſtes tanto dedecori laudaret ? Diem adoleſcenti dicit , Curionem adiit, ædem petit , Chriſtum præſentibus

tibus omnibus alloquitur, illumque in ſuam litem teſtem citat. Vix dicendi finem fecerat, cum ſubito Chriſtus refixis e cruce manibus, corpus & caput inclinans, publico teſtimonio litem atteſtatus eſt: qua ratione non ſine miraculo perſeverat, & intra præſcriptos dies confluenti ex omnibus locis multitudini obſervandus proponitur.

Ægidii mira alia ibidem.

IN cœnobio Sancti Dominici mira quædam viſuntur: ibi enim Sancti Ægydii, qui miraculis radiavit, ſepulcrum conſtructum eſt; illud interim locupletant reliquiæ Fratris Bernardi, & puerorum, quos IESVS puer convivantes cœlo invexit.

D. Vincentius, & ſorores.

ABSOLVTIS quæ ad Olyſipponem pertinebant, Eboram petamus, cui non parvam facit acceſſionem natalitium Vincentii, Chriſtinæ, & Sabinæ ſororum. Durat etiam nunc Comitis Iuliani propugnaculum, in quo multos annos Manſii corpus ſervatum eſt. Perſtat & columna, cui alligatus vapulavit, quam Eborenſis pietas per ſummum cultum reveretur.

Martyres plurimi.

EBORA diſtat leucæ ſpatio templum Deiparæ, Turagium vocant; non longe videntur veteres parietinæ, & aquæ ductus, quo in loco,

loco, fama eſt, multos pro Chriſti fide ſanguinem fudiſſe: quos inter Epiſcopus cum duabus ſororibus animam feliciter egerunt, quarum vna, Columba nuncupata. Vbi vero alia cruore terram imbuit, fons ſtatim proſiliit, a noſtratibus fons ſanctus appellatus; quamobrem multi adverſa valetudine tentati in illo abluuntur.

D. Romanus.

APVD Orichios Divus Romanus in parva ædicula colitur, vbi illius corpus occultatur; caput in oppido Panojos monſtratur. Huc confertiſſima peregrinorum frequentia ſe confert, vt divinitus ad priſtinam reſtituantur valetudinem.

Puer Ieſus Eboræ.

EBORÆ in Sanctæ Monicæ Cœnobio voluit puer IESVS plurimis clarere miraculis; quorum primo Monialis quædam Maria a Silveria gaviſa eſt. Hæc illa eſt Maria, quæ a primis annis inter Moniales nutrita eſt, adverſa ſemper tentata valetudine, adeo vt pes alter vi morbi altero contractior palmo quaſi eſſet. Hæc cum lecto non decumberet, ne gradum quidem vnum ſine fulcimento faciebat. Spem amiſerant prorſus medicæ artis periti: illam tamen ſpiritus numquam deſtituit ſperantem fore, vt cœlo bene faven-

te ſalute frueretur. Per annum integrum hanc ſibi injunxit provinciam, vt effigiem IESV pueri in præſepi decumbentis per ſummam pietatem curaret: qua ſuper re inter Moniales pietatis rixa exardebat; illa vero felicior habebatur penes quam hujus eventus palma eſſet. Maria natali Chriſti die ligneis fulcimentis, & Monialibus ſubnixa, chorum petivit, puerumque in paleis depoſuit, & in genua provoluta in omnes preces deſcendit; gemit, ſuſpirat, lacrimatur, orat, vt tandem aliquando morbum depellat, vt ad ſanitatem revocata illum efflictim ardeat, & Cœnobii miniſteriis inter alias faciat ſatis. Audiit orantem Numen, nec in irritum preces ceciderunt: & ad gallicinium, cum Moniales rem divinam adminiſtrarent, quæ contractione, immo claudicatione, multata fuerat, de improviſo morbo libera ſurrexit adeo ſana & vegeta, vt nullum morbi indicium appareret; viribus tam ſolidis & confirmatis, vt ipſa ſequenti nocte alias ad matutinas preces de ſomno excitaret. Pavor & ſolatium tam aperto miraculo religioſam familiam pervaſit. Eborenſis tamen Pontifex illud publico teſtimonio firmatum in annalibus ſignavit;

ſta-

ſtatuitque, vt ſacer puellus in ſcrinio ad illos vſus elaborato in templo collocaretur. Vbi in poſterum magis ac magis miraculis irradiavit. Ad quem inviſendum confluunt non tantum de plebe viri, ſed primæ nobilitatis heroes, quos inter Sebaſtianus, Luſitaniæ Rex, cum patruo Henrico, & Domino Eduardo, & Antonio Regis Emmanuelis nepotibus non ſine Chriſtianæ pietatis argumento ſe puero obtulerunt.

Collegii Societatis Eborenſis Sanctuarium.

Ad hæc, Eborenſem pietatem movit Spiritus Sancti Collegium: vbi Societas noſtra ſanctuarium operis non pœnitendi, & mira artis induſtria elaboratum, anno decurrente populo ſpectandum exhibet: ſemel die vndecim mille Virginibus ſacro, iterum cum ſacri Ligni Inventio celebratur. Ad quod obſervandum non tantum oppidani & vrbani, ſed ruſtici etiam opere interpoſito commeant, tum vt jubilæo fruantur, tum vt opimas Divorum exuvias religioſe venerentur.

D. Philippi caput.

Oppidvm, Mons major appellatum, Divi Philippi Apoſtoli cranium habet, quod D. Fernandus Martinius Maſcaregnas, cum a Sebaſtiano, Luſitaniæ Rege, ad Synodum Tridentinam legaretur, habita Pontificis

Summi bona venia, ſecum importavit, & in templo Divi Franciſci collocavit.

Templum D. Eleutherii.

NEC longo Ebora curſu diſtat Divi Eleutherii templum intra Villæ novæ terminos, vbi Divus ſe videndum præbuit. Hunc ad locum frequentes commeant peregrini miraculorum fama exciti. Multis ſanitatem impertit, illis maxime, qui hernia laborant.

Sancti, qui aliunde ad nos acceſſerunt.

HIS & compluribus aliis divinæ beneficentiæ favoribus pede inoffenſo Luſitanorum pietatem provehit in melius: quos tam miris Sanctorum reliquiis locupletavit, qui amica interceſſione Luſitanorum partes apud cœleſte Numen tot obſequiis oppignorati agerent. Quam erga noſtrates indulgentiam planam fecit Deus, cum tot Sanctorum pignora per æqua, per iniqua ad Luſitanos comportavit. Nam ad Portuenſes Pantaleon Martyr eſt a Nicomedia Bithyniæ vrbe delatus: Vincentius Olyſipponem: Divus Torpes Piſis ad oppidum Sines nomine: Divus Iacobus Interciſus Romæ ad Bracarenſes: Thuſci Martyres, Berardus, Petrus, Otho, Adjutus, Accurſius ex Africa Conimbricam ſunt deportati. Plura ſciens & prudens mitto, quibus alios ſpoliavit Deus, noſtros vt ditaret: qui

tam

tam grato animo ſunt, vt Orientis divitias & expeditiones præ his Sanctorum oſſibus flocci pendant.

ANNO a Chriſto nato MDXCIX ardebat peſtilentia Olyſippo, quæ vicina contagione Salaciam pervaſit. Accidit, vt Divi Bartholomæi pervigilio (libitina vix ſufficiente morientibus) cum Sacerdos in ædicula Divo Rocho ſacra, vbi Divi Sebaſtiani ſimulachrum poſitum erat, rem divinam faceret, oculos in effigiem conjiceret, guttis vbertim manantibus vndique ſudantem intuitus eſt. Rei novitate attonitus effigiem in propatulum adducit, vt omnium oculis exhibita res foret illuſtrior. Res mira! præſentibus omnibus magis atque magis in ſudorem reſoluta eſt, adeo vt Curioni negotium in abſtergendo ſudore, qua ſudariolis, qua mappis exhibuerit. De improviſo cymbala feſtivo plauſu feriuntur, rumor magis atque magis increbeſcit: confluunt plenis viis peſtilentia laborantes, & fide obfirmata ſacro inunguntur ſudore: quæ pietas votis ex æquo reſpondit. Nam ex quo tempore hæc ceciderunt, nec peſtis amplius graſſata eſt, nec vllus, licet ſpe deplorata, in poſterum morbo ceſſit; duos ſi excipias, *Peſtis ceſſat per miraculum*

qui

qui per id tempus animam jam jam efflabant. Et cum ægrotantes ſimul, &ſani vltro citroque ſine religione miſcerentur, nulli hoc commercium nocuit. His actis decreta ſolemni pompa confertim ædiculam petunt, vbi grates Sebaſtiano habuere immortales. Hoc miraculum, multorum teſtimonio ſtabilitum, litteris conſignavit D. Ioannes a Mello Eborenſis Antiſtes. Olyſipponenſes tanto beneficio non ingrati ædem exædificarunt eo in loco, in quo ſacra effigies ſudorem vbertim diſtillavit; effigiemque caute occluſerunt; nec vlli vnquam conſpicitur, præterquam die Sebaſtiano ſacra, in qua ſolemnis pompa a Curiæ ſenatoribus, non ſine ſumptibus inſtituitur: iterum menſe Auguſto, cum Divo Bartholomæo dies ſacra obſervatur: cum Sodalitium quoddam ſupplicatione inſtituta tanti beneficii magnitudinem in memoriam adducit.

B. Eliſabetha corpus.

CONIMBRICÆ in monaſterio Divæ Claræ monumentum eſt Eliſabethæ Reginæ ſanctiſſimæ. Hoc amica Principis ſanctiſſimæ interceſſione miraculis illuſtratur. Illis præcipue hæc accidunt, qui olivo lampadis ad ſepulcrum ardentis inunguntur. Anno poſt Chri-

Chriſtum natum MDCXII, Martii XXV, Regis imperio reſignatum eſt Principis ſepulcrum, adſtantibus Præſule Conimbricenſi D. Alfonſo a Caſtelbranco, Præſule Lerienſi, aliiſque compluribus e ſacris Religioſorum familiis: in quo non ſine adſtantium ſtupore jacebat adhuc cadaver ſolidum, intemeratum, & ſucci plenum, eadem venuſtate & gratia, ac ſi tunc animam efflaverit, cum jam annus CCLXXVI eſſet, ex quo fuerat ſepulturæ mandata, nam anno MCCCXXXVI exſtincta eſt.

SANCTÆ Crucis in Cœnobio ſunt adhuc dulces Martyrum exuviæ, qui Marrochii exſtincti ſunt. Quorum capita argento ſunt ad elegantiam & pietatem obtecta: illorum quoddam coronæ cincinnis adeo in orbem illibatis, vt ne vnus quidem defuiſſe capillus videatur: quod lucem affert illi ſacræ paginæ oraculo: Et capillus de capite veſtro non peribit. Sunt præterea alia permulta cum pia, tum mira. Principem locum habet Theotonii corpus, qui primus Cœnobiarcha ſacram illam familiam adminiſtravit. Eſt etiam Sanctæ Comaræ, quæ vulgo Sancta Columba dicitur, cadaver. Nec non & pientiſſimi Regis Alfonſi

Martyres Marrochienſes.

Luc. 21. v. 18.

D. Theotonius.

S. Comara, ſive Columba.

ſi Henriquii, & Sancii filii corpus, quæ, ob mira quædam ibi edita, inter Divorum exuvias poſſunt numerari.

Lorvanienſis cœnobii reliquiæ.

LORVANIVM vetus Cœnobium eſt e Monialium B. Bernardi diſciplina, vbi reliquiæ complures obſervantur. Ibi enim corpus Dominæ Tereſiæ, & Sanciæ Reginæ locatum eſt. Eſt etiam ſtimulus de Chriſti corona avulſus cum magna ſacri ligni parte; ſunt præterea duo illorum corpora, qui Marrochii pro Chriſti cauſa animam feliciter exhalarunt; & cranium Abbatis Ioannis miris illuſtratur; illos cum primis levat, quos lymphati canes male habent. Hæc inter habet locum principem Deiparæ effigies, quæ quia hominem ab inferis excitavit, Domina a Vita vulgo nuncupatur. Collocatum eſt in capitulo Chriſti in Crucem acti ſimulachrum, ad quem ſoror quædam, cum contractis nervis male multata preces funderet, de improviſo melius habuit. Mitto exuvias Monialium, quæ in Chriſti obſequio vitam terminarunt, quarum oſſa ſi quis refodiat, ſuavem ex ſe odorem inſpirant. Hæc Fr. Bern. de Brito in Chronicis Ciſtercienſ. Lib. VI, C. XXXIX.

APVD Nabantinos in regio Cœnobio ma-

manus integra eſt Divi Gregorii Nazianzeni argento incluſa. Ad Conimbricam pertinet vir alta quadam mente præditus, Eugenius, Abbas Lorvanienſis familiæ Benedictinæ, qui, cum Luſitanus in vinculis detentus eo deveniſſet, vt jam jam capitis damnaretur, cum Mauro convenit, vt noſtratem liberum abire ſineret, ſe obſide & ſponſore pro pecunia in vincula impacto. Acquievit Abbatis poſtulatis Maurus. Cum vero Luſitanus fidem interpoſitam falleret, & promiſſis minime maneret, Maurus ira commotus de viro ſanctiſſimo graves pœnas cepit. Illum e trabe ſuſpenſum noctem integram ea affecit carnificina, vt mirum profecto fuerit animam inter cruciatus non exhalaſſe. Enim vero ſequente die jam albeſcente (Maurorum Rege ita jubente) poſtquam duplicatam pro ſorte pecuniam accepit, illum a vinculis exemit tam ſævis exemplis laniatum, vt inter paucos dies inter ſuorum lacrymas & gemitus ſummam fatalem confecerit. Sepulturæ mandatus Lorvanienſi in cœnobio, quemadmodum ejus annales atteſtantur. Occaſionem nactus opportunam de Atarelfo, Compoſtellæ Præſule, facio mentionem, cujus patriam, quam-

Brachium D. Gregorii Naz.

Eugenius Lorvanienſis.

Atarelſus Epiſcopus Compoſtellanus.

quamvis Luſitani, ignoro prorſus, quæ tanti viri ſanctimonia poterat ſatis illuſtrari. Præſul hic virtute illuſtris a Comite Gonſalvo, qui Sancio Regi venenum propinavit, ſanguinem duxit; quem Rex vanis hoſtilium animorum conſiliis inductus interſici curavit, immiſſo in eum tauro indomito, qui avulſis cornibus, & in Præſulis manibus relictis, ad montem conceſſit. Hæc in memoriam tanti beneficii ad aram Sancti Salvatoris appendit Pontifex ſanctiſſimus, &, Rege imprudente, nec ſalutato, ad Compoſtellam ſe contulit. Cui priuſquam appropinquaret, Superis nomen dedit non ſine maximis pietatis argumentis. Hanc Regis impietatem, immo inſaniam, impunitam noluit cœleſte Numen: nam anno proxime ſequenti DCCCCLXXXXVII Almanſorius Luſitaniam invaſit, & Chriſtianæ fidei profeſſores crudeliſſimis exemplis interemit.

Ardinga Lamacenſis.

VRBS Lamecenſis Principis Ardingæ interitu nobilis eſt: quam Rex pater (quod relictis Maurorum deliriis Chriſtianorum ritus amplexa eſt) furore percitus ſuffocavit. Auctor eſt Fr. Bernardus de Brito II. P. ſuæ Monarc. Luſit. Lib. VII.

IN-

Interamnensis regio tot illuſtratur miraculis, vt, qui ea oculis non viderit, fidem non facile adhibeat. Poſſidet Bracara Auguſta Petri Martyris, Gerardi, & Martini corpora, quæ, cœlo ita dante, D. Auguſtinus a Caſtro, Hiſpaniæ Primas, refodit e ſepulcris in delubro, quod etiam nunc Divus Martinus e Dumis nuncupatur; hinc ad Cœnobium Sancti Fructuoſi Franciſcanæ familiæ ſunt traducta. Poſtea, tempore ſubinde ſuccedente, e noſtro Societatis Collegio ſolemni pompa ad templum majus ſunt translata, & in ſacello ad hos vſus eleganter elaborato collocata. Enimvero Divi Fructuoſi reliquiæ cum Silveſtro Præſule pro Chriſti cauſa interempto, Cucufata, Suſana Martyre, Secundo, & Victore Compoſtellam ab Antiſtite Callaico Iacobo traducta ſunt anno a Chriſto nato MC. Hoc latrocinium tam pium alio non ſpernendo, immo optando, penſavit cœleſtis beneficentia. Nec longo poſt tempore Roma ad ſedem Bracarenſem Divi Iacobi Interciſi (quem Araris, Rex Perſidis, juſſit articulatim concidi) reliquias Præſul Mauritius comportavit. Poſſidet itidem in majori templo Sancti Ovidii, Epiſcopi illius Metropo-

Reliquiæ Bracarenſes.

Aliæ Compoſtellam delatæ.

D. Iacobus Interciſus & Ovidius

polis tertii corpus, qui parieti inſertus in monumento eminet hac inſcriptione: OSSA BEATI OVIDII EPISCOPI ET MARTYRIS.

D. Lucæ brachium. Poſſidet denique Divi Lucæ Evangeliſtæ brachium, quod Henricus, Comes Luſitaniæ, Regum fons & auctor, interpoſita auctoritate regia a Pontifice exoravit.

Cœnobium S. Mariæ a Populo. ADHÆC, reliquias alias in maiori templo videre eſt, magno habendas. Mitto Sanctæ MARIÆ a Populo Cœnobium familiæ Auguſtinianæ, a Præſule Bracarenſi D. Auguſtino a Caſtro regio ſumptu inceptum, nec abſolutum: vbi reliquiarum theſaurum Antiſtes pientiſſimus e Germania traductum collocavit.

D. Damaſus. VIMARANVM licet Damaſi Pontificis Maximi corpus non habeat, illius tamen fœtu gloriatur; licet invidentium maledicta ſeditioſe fremant. Habet tamen Torquati corpus; illius, qui e tribus Hiſpanis noviſſimus eſt. Situm eſt in Cænobio Regularium Canonicorum, quod a Torquato Torquatum vulgo dicitur.

D. Gonſalus. DIVI Gonſalvi de Amarante nobile fanum eſt, cujus ſepulcrum vniverſa interamnenſis regio religioſe frequentat, vt ægritu-

tudinibus faciant medicinam. Conſtantini in oppido parvo in Villæ Regalis terminis magno in pretio eſt Divi Fructuoſi cranium, quod Caput Sanctum appellatur; cujus precibus apud Deum relevantur ii, qui a canibus in rabiem verſis mordentur, &, vt rumor eſt, panis ex ſacro capitis attactu in putredinem non reſolvitur.

AMOREM in Portuenſes oſtendit cœleſte Numen, cum e Nicomedia Bithyniæ vrbe Martyris Pantaleonis corpus ad illos tranſtulit: quod Ioannes, Luſitaniæ Rex, in ſcrinio ex argento conflato occludi teſtamento juſſit. *D. Pantaleon.*

HABET duplicem Chriſti in crucem acti effigiem magni ab omnibus habitam, quod in dubiis Reipublicæ temporibus ſuppetias ferat. Quædam in delubro Divi Nicolai ad ripas Durii ſito: quem Capitulum cum Senatoribus Curiæ rebus in afflictis a templo evocant ſolemni decreta pompa. Quo facto Numen beneficum & ſalutare experiuntur: quapropter ad illum tamquam ad ſacram ancoram laboribus afflictati confugiunt. *Imago Crucifixi.*

ALIA eſt effigies in oppido (vulgo Matoſinhos) quod mare petentibus ab vrbe vnius *Alia imago.*

leu-

leucæ ſpatio diſtat. Et ſi populi traditionibus fides eſt adſtruenda, hanc a Nicodemo Chriſti alumno fuiſſe abſolutam , vt de Burgenſi habetur , liquido conſtat. Illam non duce natura, ſed cœlo auſpice , naufragio ejectam, & altero brachio mutilatam , non ſine animi dolore collegerunt Portuenſes , cum certo ſcirent , nullum eſſe ea induſtria artificem , qui illatum damnum poſſet reſarcire : ſuas partes tamen egit Deus , nam cum femina vmbilicos veſtigans nullum non lapidem moveret , non longe a Crucifixo brachium invenit , quod thoraci ita adhæſit , quaſi ab illo nunquam eſſet avulſum : ea eſt oris Majeſtas , quæ omnes ad reverentiam impellat. Singuli ſingulis clavis affiguntur pedes , cui favet Gregorius Turonenſis , & alii complures , quibus placet Chriſtum quatuor clavis fuiſſe confixum. Ad ſacram hanc effigiem confugit Portuenſis pietas anno MDXXVI, cum cœlum importune pluvium ſegetes in herba prorſus ſuffocaret. Decreta ſolemni ſupplicatione , ſacram effigiem ferculo impoſitam ex oppido ad vrbem comportarunt : quam vt pio colligerent hoſpitio , qua viri , qua feminæ , qua pueri tanta animi conten-

ti-

tone advolabant, ac ſi Chriſto ipſi, non vero ejus ſimulachro, obviam procederent. Non in irritum preces abierunt; Superi enim tam piis orſis ſucceſſus dederunt ſecundiſſimos: nam tam effuſos imbres jucundiſſima aeris ſerenitas, & anni proventus, & mendicorum remedium ſecutum eſt.

D. Iacobus a Miraculis.

IN pago non longe a Portu Divi Iacobi imago eſt, cui a Miraculis dixere nomen: tot enim miraculis illuſtratur pagus ille, vt fidem excedere videantur.

Ieſus a Familicano.

FAMILICANVM pagus eſt Igæditani Epiſcopi non exiguum ornamentum; in hoc Divi Franciſci Cœnobium eſt, ad quod numeroſa populi frequentia concurrit pro colendo Chriſto ad nodoſum robur actum, quem vulgus bonum IESVM compellat. Hunc paſtor quidam ruris plenus cœlo duce in lucem protulit. Res ita habet. Cum per vallem nemoroſam pecudes baculo ageret, deprehendit ad excavatum in rupe fornicem gregem pertinaciter adhærere; rem miratus, gregem qua ſibilis, qua clamoribus, qua baculo conatur impellere: operam tamen ludebat. Rei novitate perculſus antrum ſubit tophis & pumice vivo concameratum: vix medium in-

ingreſſus audit ſeſe noto nomine citari. Non metu exhorruit cordatus paſtor, immo depoſita formidine incœptum iter perſequitur: quoad acceſſit, vbi Chriſti effigiem in morem crucis efformatam honeſta forma & liberali ſuper ſaxoſam rupem intuitus eſt: quo obtutu illum & vox & animus defecit. Poſtquam cœlum hauſit, & animum collegit, has preces effundit: Domine, ſi Deus meus es, jube me ad te venire. Ita habuit; accedit, ruit in amplexus, ſacramque effigiem apprehendens ad oppidum ſe recepit. Duos tamen e Franciſcana familia obvios habuit; qui certiores de re facti hominem cohortantur, vt Curioni rem aperiat, ſacrumque illi offerat ſimulachrum. Quorum dictis cum acquieſceret, ſacram effigiem ad Curionem detulit, quam ipſe non ſine pia animi ſubmiſſione in majori templo, decreta ad id pompa, collocavit. Enimvero ſacra effigies ad locum, vnde eſt avulſa, ſemel atque iterum remeavit: quoad Rotericus a Caſtro primæ nobilitatis vir, ad quem illud antrum pertinebat, templum egregio opere conſtruxit, ſacramque effigiem in cruce argentea affixit, quæ templum teneret. In quo ſi quis fuſis

pre-

precibus Deum fatiget, illum ſalutarem & propitium experitur.

MITTO delubra alia miraculis clara per totam Luſitaniam diſperſa: non enim vacat eorum origines perveſtigare; tum quia Luſitanorum incuria & oblivio in iis excutiendis nimia eſt; tum quia nuperus quidam auctor, qui in hæc diligentius inquiſivit, fatetur propalam Virginis delubra per totam Luſitaniam, & Caſtellam ædificata, longe lateque reliquis anteire, quæ per totum Orbem ſunt conſtructa. Hæc tamen, & aliorum Sanctorum delubra miraculis illuſtria, aliis poſt me expedienda relinquo; cura enim eſt libero homine non indigna, & quæ amorem in Beatam Virginem, & alios Sanctos manifeſte declarat. *Plurima miſſa ſiunt*

HÆC ſatis ſint de Regno Luſitaniæ, de incolarum fortitudine, atque pietate, & beneficiis, quæ a Deo ob fidei propagationem acceperunt. Quod conſilium inivimus, ne nudæ Regum Anacephalæoſes lucem adſpicerent, ſed multiplici rerum notitia commendabiliores redderentur.

PHILIPPI II.

LVSITANICA EXPEDITIO.

ERANT ſub prælo Anacephalæoſes noſtrorum Regum propediem viſuræ lucem, quando effulſit dies aſſiduis votis & geminatis precibus expedita. Cum majores noſtri nunquam ſuis in Regibus dominos ſevere imperantes agnoverint, ſed parentes blande patriam refoventes, tenerum ſuis nepotibus amorem ſuos erga Principes hæreditarium reliquere. Inde fit, vt quo diutius abſunt, eo ardentius ſuorum in animo excitent deſiderium. Cum vero, vel naturæ moniti documento, quæ communem animantium vitæ fontem medio in corpore collocavit, Regnorum in corde Reges fixerint domicilium, vt inde facilius adminiſtrandi ratio æquabili momento functiones partiatur; Regnum iſtud, quo diſtat remotius, eo incommodius diuturna illorum præſentia frui poteſt, ſuum aliis jus longo ex tempore retinentibus. *Cauſa hujus ſcriptionis.*

A CANNENSI ergo illa Luſitani nominis clade, cum Arzilenſi in agro Sebaſtianus ſi-

Philippus I. ſucceſſit Sebaſtiano.

bi immaturum obitum ſuis æternum deſiderium comparavit, nulla prolis ſpe in Henrico annis obſito revireſcente, Philippo (cui cœlum præſens ſemper ac ſecundum militaverat) Regnum obtigit Luſitanum. Suorum ille oculos benigno intuitu explevit, Luſitanorum animos largis promeritus beneficiis, quo ſibi ſuos ita devinxit populares, vt crudum adhuc & recens vulnus præſenti medicamine foveretur. Repoſcentibus tandem Imperii curis Caſtellam petiit, eo nobis deſiderium linquens acerbius, quo ſe benignius patrem geſſerat, & ſpem non exiguam noſtram iterum Provinciam reviſendi.

Philippus II. patri ſuccedit.

Eo tandem vita functo, ſuorum amori Philippus filius ſucceſſit pariter & Imperio, quod feliciter acceptum feliciſſime moderatur. Ad illum preces aſſiduæ Luſitanorum, crebrius iteratæ legationes amoris indices in parentem, vellet Regni fines adire, & oculis fidem adhibere, ſi forſan auribus denegaret; viſurum ſcilicet ſuorum corda manifeſtis apertæ lætitiæ documentis, & tandem re ipſa expertum iri, quo Regem ſuum Luſitani amore, qua benevolentia proſequantur. Dum hæc vltro, citroque deferun-

tur,

tur, aliquot ſupra triginta defluxere anni, quibus noſtrorum amoris flamma vires corripuit acriores, & incendium vehementius excitavit. Inſtant ardentius, novas identidem faces admovent, nullis orando precibus modum faciunt, ſi qua poſſint Principis animum exorare, qui ne alienis viribus videretur expugnari, amori potius voluit manus dedere. Cum igitur Luſitanorum preces pauliſper credebantur deferveſcere, & expeditionis negotium in ſoporifera rerum malacia obdormire, iter in Luſitaniam Philippus edixit, ex qua illum mente nulla rationum pondera conſtantem dejicere valuere. Epiſtolas igitur Luſitanorum Conventibus, Proceribus, ac Dynaſtis in eamdem ſententiam ſcriptas mittit, quarum illud fuit argumentum, velle ſe ſuam inviſere Luſitaniam, & amorem patriæ amore mutuo compenſare. Proinde curarent ſedulo Olyſipponenſi Curiæ intereſſe, nulliſque ſignis lætitiæ temperarent, vt quam animorum alacritatem feſtis publice ludis ſuo parenti hilares exhibuerant, ſibi pariter non minus de cunctis merito exhiberent.

Profectionem Rex edicit.

FACTV duxerim perdifficile paucis referre,

Luſitanorum ex nuntio lætitia.

ferre, quam Luſitanorum animis lætitiam improviſo felix iſte nuntius importavit. Vti enim minus feriunt tela præviſa, ita inſperata lætitia, cum imprudentem occupat, animum commovet vehementius. Nullus apud noſtrates ſermo de Regis adventu id temporis vſurpabatur: ita ventus ille, qui toties avidorum ſtudiis adſpirabat, vt non raro Principem eſſe in ipſo profectionis articulo (ex animi videlicet ſententia) fabularentur, nunc poſuerat penitus, vt nemo ſanus arbitraretur poſſe Regem Madrito vel breviſſimo temporis ſpatio deſiderari, cum graviora quam alias rerum pondera ſuborirentur. Ad prima ergo Regis monita Regnum vndique commovetur. Omnes publicis latentis animi documentis decertant; tecta incenſis noctu ignibus coronant; Equites ardentes manu faces antiquo ex more præferentes per oppidorum vias curſitant: hæc per cunctam Luſitaniam omnibus ferme locis primo ſtatim Regii Concilii nuntio; omnibus tamen Olyſippo, ſeu Regni caput exemplo fuit, in argumenta lætitiæ profuſior, & quo cœlitus iſta ſibi fateretur auſpicia provenire, ſimulque cœlites in exitum felicem ſecundaret exoratos, ſolemnem

lemnem a templo maximo in Sancti Dominici cœnobium pompam inſtituit, cui diſertus æque ac facundus concionator finem impoſuit, populum hortatus, vt tanto pro beneficio, ceu par eſſet, æterno Numini grates redderet immortales.

Regis iter, & ingreſſus in Luſitaniam.

Neqve multum poſtea elapſum eſt temporis, cum repente defertur nuntius, Regem accinctum itineri profectionem ſtatutam in diem meditari; ea vero dies noſtris etiam feſto equitum ludicro celebratur; illa potiſſimum, qua citatiſſimus tabellarius adventavit, fines jam primos Luſitaniæ attigiſſe. Læta extemplo tormentorum diſploſione Olyſippo ignes vndique excitavit crebriores, & ante Regis ædes (præpropere ſtudio conſutas auro, & viridi colore operoſo artificio innovatas) equitum alas Prorex obequitans ipſe duxit. Illæ varios ineunt curſus ac recurſus, & fauſtum Regno eventum gratulantur.

Helvios ingreditur.

Svnt in confinio Caſtellæ Helvii, civitas Luſitana, qua primo exceptus Rex, oppidanis præ lætitia geſtientibus, proceſſere obviam Magiſtratus vrbis mœnia ſubeunti, & ſub vmbella ex auro & ſerico equo gradientem

tem vtrinque ſtipantes, (vt Luſitaniæ moris eſt) tripudiis vndequaque & muſicorum choris perſonantibus, ad templum maximum cunctis feliciter applaudentibus comitati ſunt. Eodem ferme apparatu, & animorum motu ſuos ingreſſum muros Eſtremotii, Montisque majoris populares ſunt proſecuti, quæ omnia ſi vellem perſequi, annus foret, nec longa operi ſufficerent commentaria. Illud maxime omnium ſtudia & amorem inſitum promovebat, quod ex antiqua benignitate & paterno intuitu Princeps mirum in modum intuentium oculos capiebat, nec paſſus eſt ad capitis cuſtodiam prætorianos ſe publicis itineribus comitari, ſatis ſuperque ſuorum cordibus, quæ ſibi devinxerat, obarmatus.

Eboram acceſſus. EBORAM acceſſit tandem, vrbes inter Luſitaniæ ſatis nobilem, quam frequenti domicilio Reges noſtri nobiliorem, Henricus eorum vltimus florenti Academia nobiliſſimam effecit. *Eborenſis Academia Regem adit.* Nullis Ebora officiis ſuum erga Principem tam benevolentiæ abſtinuit, quam lætitiæ; quod cum aliis Regni commune fuerit civitatibus, ſemel dixiſſe ſatis fuerit viam compendiariam profitenti. Iure tamen

ſuo

ſuo Eborenſis poſtulat Academia, vt ipſius nomine tanto gratemur Principi, quæ in ſapientiæ alumnos honoris contulit beneficia. Prima ad vrbis limina emeriti Academici accurrere; & in cœnobio Fratrum a Monte Carmelo Rector, inſequentibus laureatis, ad manus oſcula benigne admodum eſt admiſſus. Cunctos Rex, Principesque liberi humaniſſime exceperunt, majorem ex ſingulari humanitate ſpem beneficiis ingerentes; proxima ſiquidem luce patrui Henrici Collegium, ejuſque inſigne monumentum Academiam inviſit, multo jam a tempore hæc ſibi poſſeſſionis jura retinentem, quando parens Philippus eamdem per otium, ac ſedulo perluſtravit. Primo igitur templum ingreſſo elegantes pueri, ſidereo habitu, nec forma diſſimiles, incolas cœleſtis aulæ ſimulantes, nuntiant fortunata. Templo excedens, aulam ingreditur Academicam, vbi a ſacræ Theologiæ Doctore, Scripturarum interprete, inter humaniores olim ac Rhetores donatus rude, facunde admodum, & eleganter orationem habuit hoſpitalem; cui Rex tunc aures benevolas, & poſtea laudatricem linguam non ſemel commodavit. Illam

Rex Academiam inviſit & honorat.

Oratio, & diſputationes.

Iam ad hujus operis coronidem ſubjiciemus. Et vt ſe ſapientiæ manifeſtius patronum ageret tutelarem, juſſit, vt ſe inſpectante de more Academico, Philoſophi deſcenderent in arenam, & quas in tempus proximum theſes indixerant, ſuo ſub adſpectu decoro in pulvere propugnarent. Munus arguentis honorarium Rex perhumane accepit, illitas ambaro chirothecas. Ita ſtudiorum in aula ſeſe benignum præbuit Mæcenatem, vt ille, cui aſſidenti ex dignitate regia cuncti in genua cadunt, vix Dynaſtæ illuſtriores adſtant pro ſtudiorum conſuetudine, ſedere juſſerit operto capite laureatos, ex quorum jucundiſſimo ſpectaculo invitum avocavit luſtrandæ domus ſtudium. Egreſſus aula ſcholaſticum adiit periſtylium, vbi pro temporis anguſtiis jucundi pueri ſpectaculum præbuere, mimoſcenicum fingentes chorum, oculorum non mediocre oblectamentum. Collegium deinde totum perambulans, attentius colluſtravit, non vulgari benignitatis & benevolentiæ documento, domum ſe recipiens e Collegio Societatis obſcuro jam cœlo ad octavam ſcilicet poſt meridiem ſolis horam.

CERTIS Ebora Olyſipponem profectus itine-

itineribus Almadam attigit primis tenebris. Olyſipponem a fronte adſpicit Almada, oppidum Caſtello nobile; montis verticem ambiunt arcis pomeria; circum circa ædificant populares; montis radicem alluit Tagus, e proxima maris vicina fluminis oſtio adſcendentis, nihil præter nomen retinens: eſt ſiquidem maximarum patiens navium, cum tractus ſit Indicarum ſolitus anchoralis. Patet inde pulcherrimus adverſæ vrbis proſpectus, qua ſupra quatuor ad oram fluminis porrigitur milliaria, & in varios aſſurgens colles, molliterque declivis, maximam indicat opulentiam. Illud eamdem inter cætera oculis efficit commendabilem ex oppoſita ripa fluminis proſpectantium, quod prominentiora culmina, quibus civitas faſtigiatur vniverſa, Divorum templis operis magnifici coronantur, quorum ſtructura tam ſumptu ipſo operoſa, quam forma etiam civium, ædibus diſſimili ſingularem vrbi conciliat elegantiam. Naves item onerariæ, quæ emporium totius Europæ celeberrimum, mercaturæ cauſa, aſſidue frequentant, quam longa eſt civitas, & duplo majori tractu in longum porrecto, aquatilem in fluvio referunt

Excipitur Almadæ e regione Olyſipponis.

civi-

civitatem. Hæc loci forma ac ſitus.

Olyſippone nocturna lumina.

Ex animorum habitudine, qua ſuum erga Principem Olyſipponenſes erant affecti, quivis facile conjectabit, qua civium lætitia nox illa ſit exacta, cum præſertim civitas ex adverſo ſpectantibus theatri ſubſidentis ſpecimen repræſentet, & Regis ædes, tam hoſpitales illæ, vbi ex itinere exceptus id temporis commorabatur, quam Olyſipponenſes immenſis Regum ſumptibus multo a tempore exſtructæ ad ripæ marginem mutuo fuerint in conſpectu. Primum igitur nautis datur negotium ſuas aptent in portu naves: ſericis ornent vexillis, & tormenta feſtis præparent diſploſionibus, alternis vicibus ad numerum iterandis. Navarchi omnes claſſis in morem adverſum Almadæ oppidum oppugnantis proras eodem direxere ſigno intenti, vt omnes pariter procellam emitterent tormentariam. Navigiorum carcheſia, ac mali ſuprema vsque ad ſuppara lychnis erant ſparſa, demiſſis e ſummo rudentibus ad foros vsque illigatis, vt cum foret opus, eodem tempore ignem corriperent, & inſtar pyramidis vnumquodque navigium arderet ignibus, baſim reddebant latiorem alvorum tabulata, vndique

que facibus circumſepta, & ſenſim ad carcheſia (de more nautico) injuncti funes ſummum cuſpidis referebant. Interim cives ſtudioſo certamine adlaborabant, ne quisquam ab alio vinceretur, appenſis ad feneſtras & tectorum culmina incenſis facibus, quæ vt ſingulis in ædibus, numeroſo ordine, certisque intervallis, ac dimenſionibus collucebant; ita in tanta multitudine nullo inter ſe ordine diſſidebant, & majorem adhuc, ceu aſtrorum diſperſi ignes, ſpectantibus reddebant venuſtatem. Nondum Rex Almadam ingreſſus erat, & omnium ex adverſo pendebant oculi, exſpectantes ſignum, vt vna omnes vndique ſuis partibus intenti præſto forent, a Regiis potiſſimum ædibus, quæ vti circumcirca ſumma ſuper faſtigia pergulis, ac podiis circumdantur, & ſingulari artificio concameratæ intus, foris convexa facie veluti intumeſcunt; ita decreſcendo orbibus gradu perviis trocheato, vt ad ſupremam tecti cucurbitulam poſſint facile adiri, & facilius feſtis ignibus coronari. Erant illæ rata portione diviſis faculis ita ſpectabiles vndequaque, vt in hoc tantum munus viſæ fuerint primo ædificatæ.

ECCE

Incenſio & feſtiva tormentorum diſploſio.

Ecce tibi ex oppoſita fluminis crepidine huic rei addictus vigil, quod ſtatutum erat, ſignum edit, vbi Rex in oppidum fuit introgreſſus. Quot vno momento diſploſa fuerint tormenta, & volantes faculæ emiſſæ noctis tenebras diſſiparint, ex præſcriptis liberum cuique mittimus conjectare. Primum vrbana arx, quæ jugo edita ſubliniori civitatem deſpectat, vndique majoribus tormentis toto ambitu ad libellam collibratis, momento temporis viſa fuit fragore horribili cuncta penitus ſolo æquare. Eſt Olyſippo (quod jam monuimus) in valles depreſſa, & in colles mutuo ſupinata, & qua vallis (liceat hoc nomine frequentiſſimam vrbis aream appellare) latius ſpatiatur, ad regiam vſque & fluminis oram protenditur; ad ſiniſtram arcis mons, majori adſpiciens intervallo oppoſitum collis dorſum, qui dextro e latere ad ſubjectam porrigitur portus marginem. Summa igitur ex arce dum tormentarius impetus colliſum aera in adverſa culmina jaculatur, indeque a fronte dorſi alterius obſtaculum validius retorquebat, imma tandem ſub valle compreſſus, quaſi ex tormento iterum prorumpens, & in fluminis cavitatem geminatus Almadæ,

cre-

crepidinem verberabat. Naves ſubito correptæ incendio fumidam prius geminatis vorticibus procellam edidere, fulgetris horridam, ac tonitruis formidabilem; tandem excuſſa caligine, ſtellis ſcintilantibus coronatæ geminatis ignibus inardebant. Ad fluctus ſiquidem, vt fit, impactus ignis reciproca viciſſitudine duplicem jaculatur ſplendorem. Ita Olyſipponenſis ora, qua longiſſime diffunditur, mare vitreum impactis radiis cryſtallinum præferebat; quin & civitas ipſa, qua maxime flumen deſpectat, ſub aquis videbatur inverſo lumine colluce-re. Ad ſummam vsque noctem incenſi ignes, & feſta tormentarii pulveris oblectamenta cœlo defectum luminis compenſarunt; ita enim dilucide patebant omnia, vt velut in meridie cuncta penitus dignoſcerentur. Nox item quaſi ex compacto tranquillo aere ſubnubila, mirum in modum favebat popularibus. Cuncta Rex traditur cogitabundus ex adverſa feneſtra, veluti ſubjectam in aream, deſpectaſſe, re ipſa probans, verbisque ſignificans, quantum ſuos erga principes promeruerint Luſitani, quantoque jure alias dictum fuerit, Reges alios quot ſuis in Regis cli-

Navium lumina.

cliëntes, totidem ſervos habuiſſe mercenarios; quot vero habent in Luſitania Reges patrii, filios totidem genuiſſe, qui domos viſenti ſuas ita applaudant certatim lætabundi.

Nautica oblectamenta.

DIES octo Almadæ vrbis precibus commoratus, quamdiu cives inſtruendo triumpho nullis parcentes ſumptibus inſudabant. Interim cymbæ fluviatiles vltro citroque diverſis oblectamenti generibus commeabant: aliæ ſirenum cantibus ſuaviſſime inſonabant: munuſculis aliæ gratiores, & piſcibus potiſſimum plenas amphoras innatantibus tenellos principes oblectarunt, dum manibus attrectantes, quo arctius apprehendunt, eo piſces lubrici facilius elabuntur. Tres civitas conſtruxerat majores cymbas duplici remorum ordine, in biremium ſimilitudinem, vulgo dicimus patrio nomine Bargantinos; non incongrue forſitan dixerim liburnas, dum levem biremem Livius liburnam appellavit. Eas ita remiges intra media tabulata conſidentes impellebant, vt principes & aulicæ fœminæ deſuper ſuis in ſedilibus, quin adſpicerentur a nautis, libero ſpatio veherentur. Harum primam inauratis remis, & ſcalmis, divitem apprime & elegantem, quæ ali-

aliquot millibus conſtitit aureorum, vrbis proceres Regi obtulerunt, vt fluvium ſurſum deorſum animi cauſa perluſtraret: ſecundam Principi filio: tertiam cubiculariis feminis, & Dominæ Principi ancillantibus virginibus, quæ aulico de more Princípes feminas comitabantur.

Ne igitur minus frequentis oppidi ſolitudo faſtidio foret Regum oculis opulentæ multitudini aſſuetis, curarunt noſtri piſcatu vario tempus decipere faſtidioſum, & Regem, ac Principes, ſecundo flumine multiplici muſicorum concentu, & phaſelis vndique circumſeptum ad locum piſcationibus nobilem deduxerunt, vbi retibus artis peritiores gurgitem ambientes innumeram piſcium multitudinem extraxere, quos intra ſcalmos ſaltitantes ante Principum oculos demiſere, Mediterraneis hominibus non viſum alias, & idcirco longe maximum oble&amentum. Id ſæpius repetiverunt quamdiu Olyſippone commorabantur. Erat item navis Indica in ancoras medium ad flumen, quam Rex videndi ſtudio eſt ingreſſus, & ſedulo perluſtrata nunquam ſatis mirabatur molem tantam poſſe ſub immenſo pondere tot maria tranſ- *Piſcatus per eos dies*

natare. Exſpectabantur propediem ab Hiſpali triremes regiæ, quibus ex Majeſtate debuit portum ſubire, nec Luſitanæ id temporis erant in portu, cum raro ſoleant abeſſe. Igitur ne incommodo hoſpitio tamdiu comitatus regius & Principes ipſi detinerentur, in cœnobium Divi Hieronymi, (templum Bethlehemiticum appellamus, in Hiſpania notum ſatis, ſive potius in Europa vniverſa, cum portus, faucibus diſtet parum, & juxta illud in civitatem ſubeant onerariæ) iſtud, inquam, in cœnobium Principis juſſu translata Curia, domos vſui opportunas Monachi actutum compoſuere, & tandem ibidem integrum fere menſem Rex, & miniſtri aulici permanſere, dum civitas, quæ triumpho opus forent hoſpitali, præpararet, & triremes, quæ deerant, pervenirent.

Bethlehem cœnobium.

APPVLIT tandem tredecim triremium claſſis; prætoriana ante alias (quam dicimus triremem regiam) integrum poſtulabat opus, nec mediocre, ſi foret vel ſtylo ſimplici deſcribenda. Certe puppis eo fuit artificio, opere, ac cælatura, vt ad quadraginta aureorum millia (ſi fides id atteſtantibus tanta in rei formidine danda ſit, id tamen vulgo creditur

Hiſpaniæ triremes.

ditur

ditur enarrantibus) in exſtruenda referantur collocata, & veroſimile efficit contignatio pavimenti argento ſolido cruſtata. Iſta tamen ſtudioſis ſcriptoribus, quibus per otium res integra demandatur, mitto curioſius inculcanda. Remi vtrinque erant inaurati; remiges induto rubro ſerico damaſceno; ex eodem velamen fuit, quod triremibus ſolet extendi, cœli vmbraculum inclementis. Intra remorum tranſtra viſebantur ex auro & ſerico intertexta ſupra triginta vexilla, quæ aura molliter ventilata fluctuantem in aere fluvium ſimulabant. Hanc duodecim aliæ eodem pariter impetu ſequebantur.

Vbi vero Princeps triremem regiam conſcendit, extemplo quotquot erant a fluminis oſtio navigia ad ſummam vſque civitatem procellam emiſere tormentariam: & ſymphoniaci ac tibicines, numeroſo certamine modulantes, quo Bethlehemiticum cœnobium ab Olyſippone diſtat ſpatio, ſuaviſſimum concentum edidere. Ad duo navium millia id temporis Olyſipponenſi in portu omnis generis ac formæ numerabantur, quem ſeipſo pulchrum, pulcherrimum efficiebant, tot appenſis diverſi coloris & ſtemmatum vexillis; *Triremem Rex conſcendit.*

 erant

erant ſiquidem a totius Europæ Regnis vario mercimonii quæſtu in Luſitaniam ſolitæ commeare. Secunda poſt meridiem ſolis hora, tacito ac lento remigio flumine adverſo cœpit triremis regia Olyſipponem verſus conſcendere merce nuſquam alias onuſta feliciori; vectabat ſiquidem parentem Philippum medium, cujus ſiniſtro lateri adhærebat Iſabella nurus, dextro Philippus hæres, tandem germana ſoror Maria, quorum pulcherrimum ſpectaculum poſt adſpectum oculos intuentium capiebat. Ardentique adeo deſiderio omnes vndique accurrebant cymbæ, quo propius oculorum cupidinem ſatiarent, vt non ſemel remis implicitæ longioribus, naufragii diſcrimen ſubierunt in media voluptate.

Olyſipponem appulit triremis.

FESTO igitur rei navalis apparatu Apoſtolis Eccleſiæ principibus ſacra die, Olyſipponi auſpicatiſſimo, ad forum regium appulit triremis, & ferreis harpagonibus illigata, facilem admodum tenuit non dixerim exſcenſum proprie, ſed tranſitum contiguis æqualem tabulatis. Erat ſiquidem moles ſublicia ad medium fluminis æſtuarium, longo admodum extenſa tractu, quam vallis ligneis, ſum-

ſummus operarum labor, mutatis alternis vicibus ſuccedentium, aquatili ſolo defixit, quamdiu æſtu reciproco vnda refluens decreſcebat. Validis inde aſſeribus trabes connexæ firmiſſimam deſuper contignationem continebant, quæ arena ſuperinjecta aream foro ſimilem equis reddebat ſpatialibem, eo conſilio, vt e triremi in equum Rex facile tranſcenderet in triumphum. Quatuor ad ſummam aquam gradibus exſcendebatur, quorum tres proxime injuncta triremis ſuperabat quarto ac ſuperiori coæqualis. Machinam hinc inde peribolus ambiebat ligneus, gypſo albicans lævigato, ſpiris ad elegantiam ac nexibus inauratus: quem ex opere cancellato auro illitæ fulciebant tornatiles columellæ. Quatuor aureorum millibus opus conſtitit.

Triumphum Rex auſpicatur.

Excensvrvm Regem exſpectabat equus candidus, nullum alium paſſus ſeſſorem, Cygnum nobilem appellabant. Principibus liberis juxta aderat currus, oculis patens vndique, nullo ſcilicet operculo concameratus. Equum primo conſcendit Rex, currum deinde Principes: e lateribus prætoriani de more regio incedebant bipartiti: Proceres

Luſi-

Luſitani detectis capitibus pedites incedebant, neque alii præter Regem, ac liberos, equis aut curribus vehebantur, niſi ex aulico inſtituto inferiores aliquot miniſtri, quorum id munia poſtulabant: ii vero equis incedentes frequentem ſubmovebant turbam, comitatumque omnem regium præcedebant. Verum enim vero, vel numquam Olyſippo, vel hac potiſſimum luce ſeipſa major & opulentior viſa eſt. Hoc ſiquidem magnitudinis hac in vrbe fuit ſæpius obſervatum, quod naves innumeræ, & claſſes militibus admodum numeroſæ, in litus multa hominum millia exponentes, nihilo magis adaugerant vulgarem frequentiam, & vſitatam: neque aliquis animadvertat populum denuo accreviſſe; cum tamen de Regis adventu rumor oppida pervaſit mediterranea, ſubito vniverſa Luſitania confluxit Olyſipponem ſtudio viſendi, quem tamdiu ſuis finibus abeſſe dolore irrito querebantur. Ad hæc illuſtriores familiæ, quibus honoris munera jure hæreditario in aula regia obtingebant, & Rege abſente ſua ſeceſſerant in oppida, eo Luſitaniam in Curiam redeunte, domicilium tranſtulere; Duces deinde, ac domini oppido-

rum

rum, legatique, vt rempubl. procurarent, citius adventarunt. Vna denique civitas regnum vniverſum ſua intra mœnia retinebat, omnesque vndanti turbine vias obturabant penitus; neque obfirmato robore laborantes, immotoque veſtigio obluctantes cuſtodes corporis (gens cum primis valida, & corporis mole gravis) poterant confluentes vndique ſubmovere. Ita ſcilicet ardenti amoris impetu tracti impatienter, qua Rex greſſum direxerat, ferebantur. Quod tamen ſpatii, vel exigui, Regis ſatellites pandebant viæ, primum chori ſaltantium præeuntes, iique innumeri occupabant: Equis deinde Palatii, & Curiæ janitores, clavas argenteas, prout moris habent, geſtantes humero: Reges deinde honorarii (vulgo dicimus ſtemmatum Reges) inſignibus Luſitaniæ noſcitandi, quibus purpureæ chlamydes holoſericæ exornantur: Proceres inde Luſitani, qui nuſquam alias frequentes viſi. Eorum ornatum, qui vellet ſingillatim recenſere, & vnionum, carbunculorum, & adamantum pretia æſtimare, legentium admirationi potius, quam fidei ſtuderet; ſiquidem palliorum cuculli, tunicarum commiſſuræ, pileorum cingula, ita pretio- *Vrbis & procerum ornatus.*

ſiſſi-

ſiſſimis fulgurabant margaritis, vt quoquo verterentur, inſtar ſiderum repercuſſo lumine ſcintillarent. Rex tandem vltimo amabili decorus majeſtate oculos animorum dominos in res ſingulas inſequentium deflectens perhumane, nullis gratioſior vehebatur.

Via temporaria a mercatoribus vrbis exſtructa.

REX e triremi conſcendit equum, primum vbi attigit tabulatum, eo quo diximus ordine, pompa triumphalis intra ſepta hinc inde cratibus incedebat, fuit vero ad ducentos, & eo plures paſſus via latiſſima roſis ſtrata adeo acervatim profuſis, vt nihil dejecti ſoli, vel tot inter proterentes apparuerit. Fuit portus ille ſublicius exſtructus vltimo in foro, qua diſtant maxime Regum ædes, primam ſub horam fluminis opere & artificio ſatis nobiles. Illa cum primis quadrato ex lapide ſupremum vſque ad faſtigium, quatuor a lateribus aeri pervia, quem feneſtris excipit peraccommodis. Hanc vti primo ripæ in margine erecta eſt, mercatores vrbis inteſtino opere ſimularunt, vt e mari proſpectantibus eadem ſcenographia ex æquo, & adamuſſim quam longa eſt area videretur. Fuit opus omni ſcribentis ſtudio elegantius, quadrum, ceu domus illa regia, quam reſpiciens ab adverſo

verſo æmulabatur. Eadem prorſus orthographia imſimo e veſtigio, ad ſummam vſque coronidem & faſtigium, quatuor formabant angulos ingentes plinthi, quibus paraſtatæ, ac tandem pilæ innixæ incumbebant, & epiſtilia ſuſtinebant. Vnde fornices quatuor ſuum quæque in latus curvabantur. Molis coronamenta zophiris fulgebant inauratis, aureis item loricis, ac peribolis multiplici mæandro interceptis, qui frontes medium findentes latus ambiebant, donec exſcendentes paululum, concamerata reddebant iconibus loculamenta, in quibus videre fuit effigies coloſſæas mira operis cælatura, artis Phidiacæ nobilliſſimum monumentum. Hæc perſtringimus quam breviſſime, laconicam in aliis adhuc religioſius ſervaturi diſciplinam; foret ſiquidem immenſum operis ichnographiam machinarum triumphalium, vel rudi penicillo adumbrare. Erant vero illæ auro ferme, & argento in miram celſitudinem bracteatæ; hujus ex pretio (quod a mercatoribus Luſitanis didicimus, quorum ſtudio ac ſumptibus perfecta eſt) aliarum neque arte, neque materia diſſimilium æſtimetur; ad ſexdecim enim aureorum millia impenſa operi,

Viæ orthographia.

Operis ſumptus.

ex

ex codicibus colligitur rationariis. Sexdecim a lateribus ſtylobatæ antis latiores paululum, & ſcapis (Architectonicis ſunt hujuſmodi notiora) vt totidem ſtatuas mole arduas ſuſtinerent. Subter oneroſum iſtud opus patebat via, quam diximus roſis puniceam; fuit illa vtrinque peribolis circumdata, columellis ac fulcris auro illitis cancellata. Certis vtrinque intervallis baſes aſſurgebant quadratæ, ſupra quas procero habitu ac forma viſebantur heroum Luſitaniæ imagines ad ſimilitudinem & corporis lineamenta dedolatæ, ea ſerie ſeſe mutuo intuentes, quam ſingulorum ætas curſu temporis denotabat. Cuique adſtabat prope ejusdem magnitudinis ſimulachrum virtutis illius, quam quiſque, dum vixerat, ſtudioſius fuerat amplexatus. Hæc via circum illum maximum ab imo ad ſummum vſque interſecabat, primam vrbis attingens portam, cujus vtraque facies ſupra domorum faſtigia diverſo operis artificio fornicata pulcherrimam Anglorum molem ingreſſis mœnia oſtentabat.

Anglorum pegmata.

FVIT argumento operis Olyſippo a Maurorum tyrannide feliciter liberata; in cujus expugnatione Anglia non mediocrem noſtris homi-

hominibus navavit operam, proindeque a Luſitanis gratiam promeruit ſocialem. Supremo in vertice D. Georgius candido inſignis equo, nomini Luſitano in acie tutelaris, triumphalem porticum coronabat. Interior ad vrbem muri facies claros Anglorum Duces Luſitanorum auxiliares, nec non Luſitanos plures Angliæ inſignibus decoros bello partis (quæ a Rege ſocio honoris ſigna acceperant militaria) diviſis hinc inde loculamentis exhibebat. Illud operi acceſſit majeſtatis, quod civitas non exiguum evertit murorum tractum, vt e portis duabus eamdem efficeret longe maximam, nullis parcendo ædificiorum damnis, quæ ſupra murum longo ex tempore cernebantur. Eſt primo ingreſſis forum, ædibus cinctum vndique, pluribus tunc ſtylobatis & paraſtatis confertum, quibus vrbium ſimulachra mole corporis grandiora claves, deditionis inſigne, manu præferentia, ſuorum quodque armorum ſtemma, & fructum, quem procreat, pulchriorem offerebat. Hic Regem operiebantur vrbani magiſtratus, quos inter e Senatoribus vnus paucis Regem allocutus monuit, qua illum omnes cupiditate expetive-

Vrbis claves Regi deduntur

rint vltro ſuſcipere, & vrbis ſponte claves tradere, quod Superi fauſto ſidere ſecundarent.

Arbor argentea omnium Regum Luſitanorum.

PATEBAT recta proſpectantium oculis æque dives atque operoſa moles illa, quam opifices argentarii ad plateæ oſtium in ingentem admodum erexerant altitudinem. Fuit vero arbor patulis diffuſa ramis ex argento fuſili, imis a radicibus ad ſupremum vſque verticem trunco & brachiis protenſa, ac foliis argenteis inumbrata. Primo in trunco inerat Alphonſus ille Regni auſpex, ac parens fortunatus, ex quo feliciſſima progenies, fœcunda tot nepotibus, ortum trahens, ramos extenſos in latera, & recta ſurgentes ſurculos præclaris Regum imaginibus decorabat. Vltimam cunctis imponebat coronidem Philippus primus Luſitanus, Hiſpanis ſecundus. Omnes vero illi ex ſuæ ætatis habitu, vel toga, vel militari paludamento inſignes viſebantur. Opus vniverſum, vel ipſa materia commendabile, quanti poſſet æſtimari, viderint qui arborem ſupra ſeptuaginta excelſam palmos comtemplentur, ramis vndique protenſam craſſioribus, ac foliis denſiſſimis opacam. Iſta vero omnia non e fi-

ctis

ctis bracteolis, ſed fuſili ex argento ignibus liquato, vel contuſo malleis ad incudem. Neque aliquis arborem fingat animo ramuſculis fictilem delicatis, ſiquidem omnia inter ſe juxta artis præcepta ſibi conſtabant adæquate, ac deridiculo verteretur ſimulachra inſerere humano habitu celſiora tenuibus ramorum virgulis, inani obtentu frondium complicatis. Iſta igitur mittimus expendenda, dum Rex, in dextram deflectens viam, moles ſubinde præterit triumphales.

ERANT vero illæ vſque ad porticum templi maximi ſex, vti artificio diſſimiles, ita pretio de primatu non injuria decertantes. Omnes inter ingenioſo figmento præcellebat fornix (portam ferream appellamus) palmitibus, frondibus, ac racemis ita naturam vivide æmulantibus, vt nuſquam malleoli geniculatis poplitibus curvatiores, ſarmenta pubentiora, vivæ radices gemmantiores, propagines viſæ fuerint lætiores; ſerpebat vitis alibi natura ſua humilis, & ipſo foliorum pondere caduca, paulatim alibi claviculis complexa fulcrum ſenſim in ardua tollebatur; alibi luxuria ſilveſcens in partes omnes nimia fundebatur. Ac tandem ex ar- *Sex aliæ moles.*

ticulis

ticulis vna oriens prominebat, pendens hinc herbido turgens virore, & frondoſis pampinis inumbrata, inde rubro paulatim colore punicata, ita denique vitis in ſpeciem intus fornicem ac foris muri faciem veſtiebat, vt ars naturam viſa fuerit ſuperaſſe.

Italorum pegmata in foribus templi maximi.

A FRONTE ſeſe dabat in conſpectum templi maximi orthographia. Acclivis molliter aſſurgit via, gradibuſque marmoreis primum vſque ad veſtibulum conſcenditur, turritaque excreſcens moles latum Italis præbuit ſpatium machinæ inſtruendæ triumphalis. Quam maximum igitur patet faſtigium, pictis ad elegantiam tabulis, arcubus, ac zophoris inauratis occuparunt, pondus vtrinque humeris ſuſtinebant gygantum ſtatuæ coloſſeæ. Fuit argumento operis Romulus, Romani generis origo, e lupæ nutricis vberibus pendulus, vna cum fratre Remo, quos fera blande refovens demulcebat. Majori in tabula Philippus II. ſtabat medius, cui Italia læto glebæ vbere fœcunda cornucopiam pomis ac floribus abundantem procidens in genua deferebat. Ad templi gradum infimum Rex equo exſcendens obvios offendit Eccleſiæ Cathedrales, nec non Archipræſulem Olyſippo-

ponenſem, Michaelem a Caſtro, virum vel primo adſpectu ſanctimoniæ ſpirantem odoramenta, quem omnes vt virtutum exemplar & pietatis ſingulare documentum venerantur. Illum Rex honoris cauſa vetuit longius procedere, & honorifice acceptum propius adjunxit lateri, templumque ingreſſus, & adytum, vbi invicti Martyris Vincentii corpus aſſervatur maxima religione, vrbis præſidium tutelare; templi ergo ſanctuaria religioſe veneratus, eadem, qua primo fuerat ingreſſus, porta egreditur, & iter remenſus iterum novo ſpectaculo oblectatur: dum, quæ latuerant a tergo tranſeuntem, modo converſa facie intuetur.

AD latiſſimam ditiſſimamque vrbis plateam devenit tandem (novam appellamus vulgo) columnis vtrinque domorum porticus ſuſtinentibus; quam longa eſt, via cancellatur; & vtroque a latere, inter domos confertiſſimas, in eamdem influunt angiportus, ac tramites oſtiis anguſtioribus pervii, notiſſima compendia commeantibus. Ædes ad ſeptem excreſcunt habitantium tabulata, plurimis neceſſario feneſtris perforata, cum plurimi eodem ſub tecto larium diverſorum habitent in-

Nova platea.

inquilini. Erant igitur, appenſis vndique periſtromatis, feneſtræ auro deſuper reticulatæ; ædium parietes ſummis e tegulis infima vſque ad veſtibula holoſericis circumveſtiti; columnæ (ſtudio certantibus inquilinis) zonis erant circumdatæ inauratis; viæ, tramites, & angiportus a magiſtratibus vrbanis in tribus fuerant diſtributi, vt machinas operoſis ſumptibus excitarent, ea tantum viſendas fronte, qua plateam a latere ſpectabant. Hanc vel vnam vrbis viam qui videbat, vrbem ſe vidiſſe credebat pluſquam Romanis Imperatoribus triumphalem.

Mirabilis Belgarum machina.

MEDIA viſebatur Belgarum moles ſupra fidem narrantium memorabilis. Opus quam maximum tabulis graphice depictis, & imaginibus conſtabat grandioribus. Erant illæ prope innumeræ, tam viros, quam feminas forma & habitu ſimulantes. Septemdecim cum primis Galliæ Belgicæ provinciæ, inter ſe tamdiu diſſidentes. Harum ſingulæ antiquæ gentis auctores referebant, eos potiſſimum, qui Luſitanos Principes, Hiſpanos & Auſtriacos cognationis vinculo attingebant: additis inſcriptionibus, quæ genus, nomen, ac patriam vna cum ſanguinis neceſ-

ceſſitudine exponebant. Illud re ipſa natum præ cæteris inventum placuit. Erant ſeptemdecim, quas diximus, provinciæ ita diviſim collocatæ, vt novem Regi ſubditæ dextero a latere adſtarent, ſuum vero vnaquæque ſtemma præferebat; & diſſecti cordis dimidium diſtrahebant: dimidium octo aliæ ſiniſtrorſum verſæ rapiebant; ſtemmatum ſcuta erant vittis puniceis innexa, & tabellis ita exæquata ad invicem commiſſura mutuo concurrentibus, vt vittis convenirent ſimul, & in diverſa tractim diſſiderent. Cordis in medio Diſcordia inſidebat Erinnys Poetarum coloribus adumbrata. Cum ergo triumphalis incedens pompa machinam attigit, & Rex in ſublime oculorum aciem direxit, ſubito Diſcordia recedente, læto intuitu & adſpectu blandita facili Concordia apparuit, diſſita vtrinque ſtemmata, & duas cordis interſecti partes vittis colligens copulatis, vt Belgium teſtaretur, iiſdem ſe ſtudiis conventurum, & vno animorum conſenſu cordis vnanimem clientelam ſub Luſitano Rege ſubiturum.

Hanc Rex ſubtervectus molem, duas offendit ſeſe mutuo contuentes. Primam a ſiniſtro latere opificum monetalium, a dex- *Duæ aliæ moles.*

tro aurificum alteram. Illam auri & argenti feraciores provinciæ honeſtabant ; degentis forma , & habitu expreſſæ , ſuas vltro fodinas Luſitanis inſignibus offerentes , quæ operi faſtigium ovali ſpatio imponebant. Suam aurifices non abſimili prorſus conſtruxerant argumento. Erant ſiquidem a lateribus duo feliciſſimi argonautæ , qui vtramque Indiam Europeis felici audacia per tot fortunæ caſus aperuerunt. Vaſcus Gama , Luſitanus, ſecum Orientis provincias carbunculis , adamantibus , ſapphyris , vnionibus , & omnis generis margaritis vberrimas Philippo I. Luſitano afferebat. Ex adverſo Chriſtophorus Columbus, Genuenſis, Indiam Occiduam Hiſpano deditam , auri ſcaturiginem inexhauſtam. Sartores vltima in platea concamerato ſub veſtibulo auro affabre conſuto Salomonem finxerant, ſolio inſidentem aureo, ſuccollantibus item aureis leonibus. Foret annus breve ſpatium iſta minutius recenſendi , quocirca fuerit ſatius plurima ſubticere , nec tandem ſpatiari. Curſim tamen , & ex itinere dum Rex in aulam deflectit , noctis obſcuræ tenebris circumſeptus , incenſis totum forum regium funalibus collucebat , & viæ di-

viſis

viſis ordinibus interſectæ, quas Germanorum opera & ſumptus maximi exornarunt. Eſt in forum illud patens vndique ex regiæ feneſtris proſpectus jucundiſſimus; vbi inoffenſo veſtigio Olyſipponenſes aulici, & quidquid eſt in vrbe ſplendoris & nobilitatis, ſpatiantur, vel inambulantes pedibus, vel equis luxuriantibus equitantes. Hic Regum in oculis (quamdiu res floruit Luſitana) vrbanæ militum copiæ ludrica Martii ſpectacula ſimulabant, belli præludia ineuntes.

Germanorum moles.

HANC ſibi aream Germani mercatores elegerunt, neque dubio illis jure adſcribendam, ſiquidem corporis cuſtodes ad aulæ portam vigiliis excubant indefeſſis. Primum igitur partitis ordinibus latiſſimum illud ſpatium deviſere, cuprea, & magni operis ſimulachra ſuper ingentes columnarum baſes collocando, quibus generis Auſtriaci heroes ad vivum expreſſi cernebantur. Illic videre fuit decem ejuſdem familiæ Imperatores Romanos, illuſtre Auſtriacorum ornamentum, nec non Imperii Electores ſeptem; Imperii Duces quatuor; ejuſdem totidem Marchiones, Comites deinde quatuor, quos appellant Provinciales, Caſtrenſes item quatuor, Imperii

totidem; ſimiliter Barones, vti vocant, quatuor; Metropolitanas exinde vrbes quatuor, & quatuor item municipia, pagoſque quatuor, qui Imperii nuncupantur. Erant vero ſtatuæ omnes ſupra hominis magnitudinem armis, habitu, & ſtemmate, genus ac patriam imitantes; hæ vias vtrinque longa ſerie ſimulabant, eo inter ſe ordine, vt machinam vltimo erectam capite contingerent, qua porticus patebat quatuor a lateribus tranſitu pervia fornicato. Aliud poſtulabant otium ſcribentis ænigmata, & antiquorum emblemata, quibus moles quadrata ingenioſe dimenſa, & eleganter effigiata fuit, & Romanis tandem aquilis inſignita.

In aulam ingreſſus.

MEDIAM Rex ingreſſus portam ad ſiniſtram deflectit, & funalium vſus meridie ad regiæ veſtibulum exſcendens equo, Principeſque liberi egreſſi curru, domos tandiu Regum viduas, & erepta ſolatia deplorantes regio ingreſſu exhilararunt. Noctem illam, & inſequentes quot luminibus lucidas, concentibus ſuaves, ſaltantium choris tranſegerint lætabundas, videndum mittimus propenſos in Regem noſtrorum animos contemplanti. Certe, tormentarii pulveris quantum iis in noctibus conſumptum fuerit, difficile æſti-

æſtimabitur , in canales ſiquidem miro artificio defluebat ignis. Modo cymba, ac triremes obviæ in Martis accenſi ſpeciem concurrebant; ſaltantes inde hominum chori ac feminarum , imbrem igneum limbis in orbem numeroſis paſſibus ſeminantes , ciebant choros ; denique in vrbe militari ac maritima, in qua civium ſtudia nullis ſumptibus modum facere didicerunt , nullo hac in re artis vel pretii officio temperatum , præſertim cum hæc adeo cordi fuerint Philippo Principi regnorum hæredi , qui, cum acrioris ſit ingenii , igne rapido ac tormentorum diſploſionibus ſummopere oblectatur. Sequenti deinde luce Rex ac Principes , quotquot heſterna viderant , lentius perluſtrarunt & attentius: quod ſubodorati populares eodem prorſus ornatu domorum oſtia , porticus , ac feneſtras compoſuere. Nihil denique a Luſitanis ceſſatum , vt Regis animum officiis promererent.

DIEBVS exinde inſequentibus nobiliores Dynaſtæ vrbem ingreſſi ; Dux cum primis Brigantinus , qui regiæ nihilo conceſſit majeſtati , quemadmodum pari conſanguinitate Reges attingit Luſitanos ; vterque enim tam Philippus Rex , quam Theodoſius Bri- *Brigantini Ducis ingreſſus, & majeſtas.*

gan-

gantinus Emmanuelem Luſitaniæ Regem agnoſcunt atavum, ille Regis ejuſdem filiam Iſabellam aviam, Brigantinus Eduardum Iſabellæ fratrem refert avum. Eſt Brigantina familia regiæ Luſitanæ mutuo conſanguinitatis fœdere arctiſſime copulata, cum dotales nurus invicem non ſemel fuerint ſociatæ. Quod fuit in cauſa, cur Brigantina domus in tantam excreverit magnitudinem, vt intra Regni fines vix habeat, quo ſe extendat, vel ipſo Theodoſio atteſtante; cum enim Rex vellet Duci ſignificare, quam ſibi fuiſſet gratioſus: Pete, inquit, a me aliquid, quo benevolum tuas erga res in me animum experiare. Tanta (reddidit Brigantinus) majores tui, iidemque mei in meam domum profuſe contulerunt beneficia, vt nullum mihi ſpatium reliquerint nova denuo expectandi. Illud vnum a Rege grandioris beneficii loco ducam, ſi Luſitanum genus ac proceres cum primis parentis inſtar amplexabere. Quod reſponſum Albano Duci præbuit argumentum illius epiſtolæ, quam familiari ſuo ſcripſit ex Caſtella, vbi remanſerat, quamdiu Rex inviſit Luſitaniam in hæc verba: Doleo maxime, quod Regem non fue-

Albani Ducis epiſtola.

rim

rim in Luſitaniam comitatus, vt præter alia ibidem noſtra ætate viderem hominem, qui nullum a Rege beneficium expetivit. Ex antiqua noſtrorum Regum conſuetudine, & animo in Duces Brigantinos liberali, jus obtinent iiſdem vtendi miniſtris, iiſdemque inſignibus, ac Reges ſolent; proinde cuſtodes corporis, & ſtemmatum, Reges honorarios ſecum deferunt, iis etiam in locis, vbi Regis Curia commoratur; Quin & Militarium Ordinum inſignia conferunt plurimis clientibus, magno eoſdem adaugentes cenſu; quo fit, vt illorum frequentent Curiam e Luſitaniæ primoribus non pauci. Narrationem haud mediocrem incipere fuiſſet opus, ſi Ducis hujus in vrbem ingreſſus, & aſſiduus procerum comitatus foret de integro inculcandus. Illud tantum non æquum fuerit ſubticere, quo plebis infimæ ſibi gratiam conflavit non vulgarem. Potior e piſcatoribus pars decumarum Duci penditur, quo ex cenſu in dies ſingulos ſummam ingentem colligit aureorum, in civitate maritima vbi piſcationibus confines innumeri ac populares vitam alunt. Ea igitur, qua ingreſſus eſt, ſimul & die altera, vtraque eſu carnium interdicta, piſcatoribus con-

Brigantini jura.

ceſſit jus liberum venditandi, quod ſe ipſo non exiguum beneficium, eo viſum eſt majus, quo largius in plurimos fundebatur.

Dux Averienſis & Marchiones.

MAGNO item eſt ingreſſus apparatu Averii Dux, regia oriundus ſtirpe, qui ſanguinis claritudinem ad Ioannem II. refert atavum, primum domus ac generis conditorem. Nec diſſimiles viſi ſunt Villæ Regalis & Ferreriæ Marchiones, e quibus ille eſt non ſuis præclare in militia geſtis minus, quam antiqua Regum origine glorioſus: iſte regiæ quoque propagini recentiori ſanguinis vinculo conjunctiſſimus. Hujuſmodi tamen plurima, nominis quidem & gloriæ non vulgaris, erit potius præterire, ne ab inſtituto compendio liberius recedamus.

Philippi in omnes benignitas.

TRES ferme Olyſippone menſes Rex commoratus, & in commune conſuluit, & ſuos agnovit cominus: expertus quanto fuerit habenda in pretio Luſitania, vbi tot viſu digniſſima ſibi antea ignota penitus perluſtrabat. Omnia ad vnum, quotquot ſunt in vrbe, inviſit Monaſteria, tam virorum, quam Monialium, a quibus amanter admodum ac laute excipiebatur, certantibus vtrinque, & Regis benevola humanitate, & ſuorum ſtu-

ſtudiis, ne, quoad paterentur vires, amoris documento vincerentur. Cum vero noſtra hiſce in regnis Societas parentes ſemper agnoverit Reges Sereniſſimos Luſitaniæ, qui illam primis adhuc vagientem in cunabulis ſinu peramanter exceperunt, neque ſuo tantum in Regno, ſociis, & provincialibus eamdem blande refoverunt, nullis vel parcendo ſumptibus, vel ſtudiis abſtinendo; ſed externis etiam Principibus ſedulo ac frequenter commendarint: a nobis filiorum amorem ſunt promeriti, cum iiſdem patrocinium, vitæ vſuram denique acceptam debeamus.

Tragicocomedia Emmanueli Regi exhibita.

PVBLICO igitur & communi omnium amore, qui promiſcue & indiſcrete in omnibus elucebat, ſuum voluit IESV Societas oſtendere ſingularem; neque optantium voro defuit rei eventus. Quod temporis anguſtiæ conceſſere, indefeſſo opere inſudarunt humaniorum litterarum profeſſores, vt ſpectanti Principi palam facerent, quantum Reſpublica valeat litteraria, idque excogitarunt argumentum, quo ſe omnibus Reipublicæ muneribus accommodos exhiberent; re ipſa probantes Minervam ſuam e Iovis cerebro, penu totius artificii cumulata, prodiiſſe. Fuit

ar-

argumento operi Rex Emmanuel Luſitanus, Philippi atavus, a quo Regni jus obtinuit hæreditarium, ejuſque auſpiciis aperta India, & ſuorum virtute feliciter expugnata. Fuit ſcenica repræſentatio ita comice-tragica, & tragice-comica, vt Tragico-comediam nuncuparint, nec mimis indecore facetam, nec tragicis lugubre funeſtam, ſed mutuo attemperatam condimento, vt floridæ ſpectantium majeſtati conveniret. Biduo fuit edita nulla Principum ſatietate; quin ardentius rogitabant, num foret tertio repetenda. Spectarunt Rex, Principes, & Hiſpaniarum Curia, inſtructo ad illud muneris celſo, longo, ac lato admodum tabulato: alto nimirum palmos ſexaginta, pro loci crepidine eminentis, longo quinque & quadraginta ſupra centum, lato novem & octoginta.

Actorum dignitas & venuſtas.

CERTABAT actorum venuſtas, & in dicendo elegantia, cum Attalica theatri, & veſtium majeſtate; partes ita erant dimenſæ, vt e trecentis actoribus (tot ſiquidem numerabantur) nautas quidam & milites claſſiarios, Navarchos alii exhiberent; terreſtres alii milites, Duces, ac Prætores: tam Luſitanos, quam Perſas, Turcas, & Mamelu-

luchos, omnia denique tam pacis, quam belli munera Olyſipponenſes pueri in omnem cerei diſciplinam ita vivide ſimulabant, vt in ſuam quiſque natus partem, & dedita efformatus opera videretur. Quod eo conſilio eſt inventum, vt luce palam, vel ipſo Regis teſtimonio redarguerentur imperiti, qui a ſapientiæ caſtris indecore exulantes, falſo comminiſcuntur ignavam inter libros educationem puerilem, quando litterarum ſtudioſi ingenium excolentes, excultum quoquo velint, deflectant commodiſſime. Viſu fuit mirum, dictu fuerit mirabilius, quam ſe oſtenderint agiles nautarum munia obeundo. Egreſſa eſt ſiquidem navis Indica omnibus apprime inſtructa armamentis, decem æneis tormentis diſpoſitis circum circa, quæ in theatro horrendo ſonitu ſunt diſploſa. Nautæ ſupra carcheſia & funibus illigati, nunc velorum laxando ſinus, nunc ad Naucleri monitum colligendo, celeuſma nauticum inſita modulabantur venuſtate. Pugnam inter alia vmbratilem conſeruerunt, aciem vtrinque dividentes, hinc Mameluchi, inde milites Luſitani, eo inſtructi ordine, & acri ſpiritu irruentes, vt in caſtris ad tubæ ſonitum im-

imberbes pueri crepundia ac nuces poſuiſſe, non chartis & pugillaribus putarentur operam navaſſe puerilem.

Armuziana in theatro expugnata.

NVSQVAM tamen robur & animos melius præbuere Luſitanos, quam cum Albuquercio Duce arcem oppugnarunt Armuzianam. Erat moles extremo in theatro erecta, & ad juſtæ arcis edita magnitudinem, pinnis vndique coronata, quam valida Perſarum manus obfirmatis animis propugnavit: tormenta curulia noſtri, ex militari diſciplina, in theatrum detulere, & e regione in arcem oppoſitam direxere: ingenti ſonitu cum diſploderent, majora ab obſeſſis ſubito incenduntur, & per fumidos vtrinque vortices moræ impatientes concurrendo, ſemel auſi Perſarum milites valvis egredi reſeratis, & cum noſtris aperta acie decertare; quod Luſitani ferentes ægrius more ſuo, extra ordinem quiſque in confertiſſimos immiſſus hoſtes intra muros includunt, quos dum palam incipiunt demoliri, a Perſis erigitur pacis ſignum. Oppugnationem miratus militaris quidam Dynaſta Caſtellanus: Si, inquit, alia foret India domanda viribus; illam procul dubio pugnaces pueri parentum æmuli debellaſſent.

Neque

Neque togæ ſeſe minus opportunos præbuere, vbi de Republica & in commune conſultantes cum Rege Emmanuele intonſos Catones & cenſoriam præferebant gravitatem. Ne tamen in tragœdiæ narratione Oreſte longiorem aliam excitemus, erit ſatius iſta omittere, quæ lucem brevi adſpicient typis in commune evulganda.

Regis de eo opere ſententia.

ILLVD tamen curſim maneat pro totius operis coronide Regis dictum, ſe nec vidiſſe, neque alias viſurum ſimile, certe dictu non tam facile; cum Olyſippo ſuas in hoc ſpectaculum opes congeſſerit, eo ſtudio, vt in capite & pectore exornando actores aliquot ſupra æſtimationem hominum portaverint margaritas; ſeptem potiſſimum fuere, in quibus ſingulis ſupra mille fuerint numerati adamantes ingentis pretii, ad duo millia vnionum. Vna Aſia vnionum ſex millia capite geſtabat, ac pectore fimbriato carbunculis, & adamantibus ſingulari artificio interpoſitis. Vno tantum in balteo & vagina carbunculorum duo millia ad vnum ſunt numerata. Octo ferme horarum ſpatium non interrupta actio occupavit, tanta Principum aviditate, vt ordinem tantiſper interrumpi Rex ipſe vetuerit. Habebat

bebat ille præ manibus totius actionis compendiolum, quod ſtudioſe cum actoribus conferebat; cum vero ſuſpicarentur noſtri poſſe aliquid moleſtiæ ex longa actione ſuboriri, aliquid præcidere, brevitati potius ſtudentes: quod Rex ex libello animadvertens, admonuit intro ſe reciperet, qui prodierat, dum alius egrederetur, quem præſcripta ſeries promittebat. Ita Olyſipponenſe lycæum tot benevolentiæ ſignis honeſtavit, ſuam denuo Societatem recentibus honoris cumulans beneficiis.

Sintram Rex adit.

PAVCIS deinde interjectis diebus Sintram ſecedens, æſtatis fervidæ dilicias perluſtravit, vbi Luſitani Reges ſoliti autumnali tempore ruſticari. Eſt rupes Sintra ſatis cognita noſtro in mari Lunæ promontorium præterna-vigantibus, cum ſublime admodum montis jugum proſpectu pateat longe diſſito. Ad montis radicem aquis vbertim ſummo e vertice deſudantis, arbuſta virenti luxurie inumbrantur, locum reddentia vnicum æſtatis delicium inardentis. Hic Luſitani Reges Palatia operoſa ſumptibus exſtruxere, tot naturæ opportunitatibus vſi, quas in locum illum ſupra modum effuſa affluenter congeſſit, inco-

la-

larum ſerviens voluptati. Ibi venationes aſſiduæ, piſcationes vberrimæ, quidquid denique fingas oblectamenti, locus exhibet peraccommodus. Illic Rex brevi ſpatio temporis eſt immoratus.

VLTIMO taurorum ſpectaculo ſuperbo edidit civitas apparatu, forum regium podiis, pergulis, ac feneſtris circumdans, iis ſumptibus & artificio, vt ædes potius Regi longum in tempus crederes excitari, opere ſublicio & inteſtino Regiam, alio ex latere ambientem, ſimili orthographia æmulante. Erant vero moles iſtæ extemporariæ circumveſtitæ colore multiplici holoſerico; circus denique maximus patens latiſſime Romanum amphitheatrum in ſpeciem præferebat. Huc emiſſi feroces tauri noſtris hominibus materiam præbuere corporis virium & agilitatis oſtentandæ; ſæpius enim obfirmato veſtigio obnitentium impetum tenuere, vel cornibus apprehenſos ferociter obluctantes compreſſere pedites hi: nobiliſſimi tamen Equites Regis in oculis Attalicam prius majeſtatem ipſo ſtadii ingreſſu, pro ſanguinis ac domorum claritudine ediderunt, ſervorum turmas pulcherrimo veſtium apparatu ſpecta-

Taurorum ſpectacula.

bi-

biles præmittendo, quibus demiſſis taurum emiſſum opperiabantur a fronte, & mira dexteritate equum in latera deflectendo conatum irritum eludebant; cornibus eadem agilitate ſudariola innectabant, mugientis præ rabie, ac ferociter ſævientis impetum molliter declinantes; quod ſpectantes Principum oculos mirifice recreavit.

Regni comitia.

HÆC & hujuſmodi plura noſtri ſuum erga Regem amoris argumenta præbuere; quorum ille non oblitus, vt, quæ a regno forent, ſedulo procuraret, comitia indixit, in quæ populi ac reipublicæ curatores convenirent; concurſum vndique ad dictam diem. Rex de more patrio præivit, ſe juramento obſtringens, quæ in communem forent vſum, ſervaturum: Patris item promiſſis ſtaturum, iiſque ſub legibus, quibus ſe Luſitani Caſtellano Principi dediderunt, rem adminiſtraturum Luſitanam. Eadem Princeps in verba conceptum iniit jusjurandum. Duces deinde regni, Marchiones, ac Comites, vrbes, minora oppida, & tota denique Luſitania fidem ſuam Regi ſpontaneam promiſere, hæredemque filium in jus regni, & auſpicia genitum agnovere. Iſta minutius animadvertere, &

ſin-

ſingillatim recenſere, fore duxerim ſupervacaneum, cum vel vbique eadem, vel parum diſſimilia videantur.

Conventvs deinde adſcivit Ordinum Militarium, quorum Luſitaniæ Rex obtinet Magiſterium. Equitibus S. Benedicti præfuit Cetobricæ. Prætervectus inde Palmelam Equitum S. Iacobi comitiis ſimili interfuit ratione. Nabantiæ denique Chriſti Equitibus. Quæ igitur hiſce tribus in comitiis, tam provincialibus, quam Ordinum Militarium, a comitialibus agitata, & in commentaria, ac tabulas ſunt relata Regi vltimo penſitanda, ac tandem pro judicio maturiori ſtatuenda reipublicæ curatores tradidere. Omnia Rex accepit, & ſibi diligentius videnda promiſit, vt tandem quæ magis regno forent vſui ſtatueret. In Caſtellam vltimo reverſurus (quod iterum Senatum adiens admonuerat) Senatores, vrbanosque magiſtratus ad ſe vocari juſſit, eosque adhortatur, quod a ſuis in eorum humeros onus transferat: curarent ſedulo jura, ac leges patrias ſancte & incorrupte cuſtodire, ſuum ex æquo miſeris ac potentioribus tribuentes: ſe curaturum, vt illorum vigiliæ, & lucubrationes aſſiduæ debitis muneribus com-

Conventus Ordinum militarium.

penſentur. Suorum ergo deſideria longo a tempore exardentia Philippus quaſi aquæ levi adſpergine vehementius inflammavit, dum maturius omnium votis in Caſtellam reditum meditatus, eo ſecum detulit Luſitanorum corda, nunquam in ſuum reditura domicilium, niſi Regem inde ſuum ſuam in patriam comitentur.

ORA-

ORATIO HABITA

PHILIPPO III.

HISPANIARVM REGI

LVSITANIAE II.

In Academia Eborenſi a Doctore P. Alphonſo Mendez Societatis Ieſu, Sacrarum Litterarum Interprete.

ORATOR ab Academia ſum expeditus ad conteſtandam publicam omnium Ordinum lætitiam ex ſacro , Cæſareo , Regioque tui, Philippe Rex Catholice , & Regum Maxime , adventu in Luſitaniam , & Eboram , quæ nunc vere ſe eburneam intelligit , nec deinceps dici patietur Iuliam , ſed Philippicam Liberalitatem. Verum quia tanto ſub pondere imbecilles humeri fatiſcunt , tanto ſplendore oculi hebetes obtunduntur ; lingua balbutit , dum vel in prima tuarum laudum linea ſubſiſtit. Per te mihi liceat mea cum patria , quam video inſolito

quodam admirationis veterno conſopitam, fabulari.

Lvsitania, te ab annis ſeptem & triginta, cum intra hujus regni & templi ambitum primi Philippi amœniſſimo conſpectu recreata es, deinde bonorum ac felicitatum inſolentem, terra diuturnis incommodis aſſuetam, mari variis calamitatibus attritam, temporum difficultate marcidam, ac pæne exſanguem, quod nunc faſcinum impedivit? Quis ſtupor præligavit? Quis lethargicus oppreſſit? Eborenſis vrbs, & Academia, quæ te ſubita perculit admiratio? Quod te fulgur afflavit? Quod fulmen repente evibratum labefactavit? Non eſtis, non eſtis per ſomnium beatæ. Evigilate, ſomnum excutite, oculos quamvis nictantes, & humectantes præ immenſæ claritatis ſubito irruentis magnitudine, intendite, roborate. Tuus ille Philippus, meritis primus, Hiſpaniæ tertius, tibi, Luſitania, vere ſecundus, vere propitius, vere jucundiſſimus, adeſt, viſitur, &, cum poſſet citra piaculum adorari, ab omnibus amatur. Ille? Nona poſt decimam, ſed virtute recens, ac genuina ſoboles Alphonſi Henricii? Quatuor aliorum eodem

eodem nomine Regum? Vtriusque Sanctii? Dionyſii? Petri? Ferdinandi? Eduardi? Emmanuelis? Ioannis primi, ſecundi, ac tertii? Sebaſtiani, & Henrici verum genus? Verus ſucceſſor? Verus accepti imperii amplificator? Ille. Exulta Luſitania. Ille? Caroli Cæſaris inviſtiſſimi nepos? Philippi Regum potentiſſimi, poſt illatam a Mauris Hiſpaniæ vaſtitatem, & prudentiſſimi filius? Summa Auſtriacæ domus claritudo? Vnicus orthodoxæ fidei Athlas? Romanæ & Catholicæ Eccleſiæ firmitudo? Ille. Exulta, plaude Luſitania. Ille? Toties promiſſus? Toties, neſcio an ob aliquod demeritum, certe humanæ ſortis ludibrio denegatus? Tot precibus quæſitus? Tot ſuſpiriis expetitus? Fractis jam deſperatione animis vix exſpectatus? Ille. Exulta, plaude, triumpha Luſitania. Et quamvis nudo ac ſolitario frontis ſuæ adſpectu nobis plenam omnium bonorum menſuram invehere potuiſſet, ne quid ad exaggeratum felicitatis cumulum deſideraretur, ſuas ſecum delicias, noſtras divitias, noſtram gloriam importat, juniorem Philippum cum auguſtiſſimis ſponſa & ſorore, ineunte adhuc ætatis vere non dubiæ expectationis floribus pubeſcentem, ſed in maturos pruden-

tiæ

tiæ ac pietatis fructus protuberantem. Hic jam ne exulta, ne plaude, ne triumpha humano ritu, ſed aerem tranſvola, cœlum pulſa, ſideribus caput inſere Luſitania.

QVÆ tanta vobis ſit, o cives mei, & Patres Academici, cauſa geſtiendi, paucis dicentem auſcultate. Duæ in Hiſpanis hominibus, & maxime Luſitanis, virtutes, fortitudo ac fides, ab externis etiam noſtræ gloriæ æmulis nobilitantur, quorum duo vel tria ex multis dicta ſubtexam; tum, ſi autographa conſulentes me verbum aliquod novaſſe, aut loco moviſſe arguatis, hominum nequiſſimum, & perfidia plusquam Punica famoſum prædicate. Strabo Cretenſis in ſua Geographia: *Tagi*, inquit, *regio Aquilonem ſpectans, Luſitania eſt; gens inter Hiſpanos ampliſſima, & annis plurimis Romanorum armis oppugnata.* Diodorus Siculus, Græcus Auctor, in ſexto ſuæ Bibliothecæ: *Celtiberorum fortiſſimi habentur, qui appellantur Luſitani.* Iidem eratis, cum ad vos principio ſæculi toto orbe luſtrato pervenit Venetus Senator Ludovicus Vartemanus, in India belligerantes, qui hoc de vobis teſtimonium poſteritati conſecravit: *Ego vniverſum ter-*

terrarum orbem peragravi, multis ſæpe bellis interſui, ſed hac gente Luſitanorum fortiorem vidi neminem.

DEINDE nemo mihi litem jure intendet, nemo deferet ad fidei tribunal, ſi aſtruxero Luſitanam fidem nulli eſſe inferiorem, ſummæ parem, ac fortaſſe defæcatiorem; ſi enim, vt dixit graviter Tertullianus, fidei auctoritatem ſumma antiquitas vendicat; quæ fides noſtra antiquior? Siquidem in Luſitaniam, atque adeo Eboram miſſus eſt Divus Mantius ex ſanctiſſimo diſcipulorum Chriſti contubernio: Bracaram Petrus a Divo Iacobo Apoſtolo Hiſpaniarum tutelari. Et hauſtæ ſemel fidei adeo tenaces ſemper fuimus, vt a primo Evangelii ſatu nulla vnquam hæreſis publice debacchata ſit in Luſitania, etiam cum Gothi Arrianam Hiſpaniæ armis inceſſerunt. Tunc enim apud nos rerum potentes erant Alani, & Suevi, quorum illibatam fidem mirifice extollit Divus Gregorius Turonenſis eorum contemporaneus, & cœlum crebris miraculis confirmavit. Vnde factum, vt ſicut Deus Hiſpanis militibus omnium gentium victoribus vſus fuit ad viam fidei armis muni-

niendam, & graviſſimis atque ſanctiſſimis prædicatoribus ad eam diſſeminandam in orbem novum, & priſcis ignotum; ita ad puriorem ejusdem ſinceritatem maritimo Africæ tractui, Indis, Sinenſibus, Iaponibus, toti denique Orienti inſtillandam adminiſtros aſſumpſerit Luſitanos, quibus pro Gentilitio, ac regali ſtemmate dedit ſua vulnera, qua ferro, qua verbo, qua ſanguinis ob veritatem effuſi teſtimonio in totum Orbem efferenda; vt iidem ſint, Auguſtiſſime Monarcha, tui imperii & Chriſtianæ religionis termini, tuorum Hiſpanorum, & Luſitanorum pietate exculti, & gladiis ad certamen prorogati.

Fidei in Deum pediſſequa eſt fides erga Regem, quæ ſic eluxit ſemper in Luſitano, vt nihil ſupra poſſit excogitari. Pro tempore ſufficiat illud præconium. At cujus hominis? Non domeſtici, ſed externi, ſed Belgici, ſed Salmanticenſis profeſſoris, & diligentiſſimi Chronicorum Hiſpanicorum contextoris.,, Quænam Gens, inquit, toto reperitur orbe Regi ſuo obſequentior, quam Hiſpani; quos cum quotidie Reges ſui in remotiſſimas regiones, & alio, vt ille ait, ſole calentes ad

oppu-

oppugnandos Barbaros mittant, ea accinguntur alacritate, quaſi ſine pulvere & ſanguine rem eſſent domi geſturi. Cujus rei, meo quidem judicio, merito palmariam ſibi laudem vendicant Luſitani, adeo Regi ſuo dediti, quaſi ex vnius vita vita penderet omnium. „ Ita ille conceptis verbis.

Hi fuiſtis, hi credebamini heroicis etiam temporibus Luſitani. Neque vnquam hæc opinio de vobis apud exteros obſolevit. Nunc quidem non veſtra noxa, ſed infortunio, Regem veſtrum a vobis longe diſſitum dolebitis, cui nec fortitudinem, nec fidem, niſi papyro & atramento probare poteratis. Quoties Ducem vel Regem præſentem nacti eſtis, negotium impigre peregiſtis; vel cum Viriato, & Sertorio præeuntibus Romanos ſæpius attriviſtis: quos hi non bello, ſed dolo ſuſtulerunt, aperta profeſſione vos aliter vinci non potuiſſe: vel cum Alfonſum Regem conſalutantes, & qui ab eo fluxerant, ſecuti, Mauros non ſolum tota Luſitania & parte Beticæ exturbaſtis, ſed ipſas Africæ fauces Septam, Tingim, Mazaganam, atque arces alias barbaris frementibus occupaſtis: vel cum feli-

feliciſſimorum imperatorum ductu & conſilio mare Athlanticum & ignota promontoria emenſi, Orientem perdomuiſtis. Ducem nunc habetis: Regem veſtrum contemplamini, futurum deinceps oculatum veſtrorum facinorum teſtem, vulnerum inſpectorem, meritorum coronatorem. Agite, agite Luſitani; antiquum illud robur reſumite, pectus erigite, animos confirmate, ſpumantes & ſalſos Oceani fluctus quaſi lacteos abſorbete, in adverſa Mauri venabula irrumpite. Prodite, prodite, ſanctam illam, intaminatam, nullibi fluxam, &, vt dicebat Sanctiſſimus Pontifex Pius V, fidem Luſitanam. Bene de veſtro Rege ſperate, cujus adventus adeo repentinus vobis affulſit vt tamquam de cœlo lapſus & Deo ſimilis videatur, qui ſubitis & inſperatis in homines beneficiis illabitur, vt tanto maior ſit excipientis gratulatio, quo exilior ante exſpectatio. Tunc ſe in viam dedit, cum minime cogitabatis, vt non jam vlli mortalium, ſed nedum veſtris deſideriis, at illi tantum, & incredibili ipſius in Luſitanum nomen opinioni & amori tantam gratiam ex integro acceptam referre debeatis. Liquido exploratam

habet

habet veſtram fidem, qui nullo præmiſſo exercitu, nullo armorum apparatu, exiguo excubitorum cuneo ſe totum, ac ſua vobis credidit, palam teſtificatus apud nos tot eſſe vitæ ſuæ cuſtodes, quot gladios; tot muros, quot pectora; tot exercitus, quot Luſitanos.

QVIS ergo veſtræ fidei ac fortitudini opimiora præmia referet, quam ille, ſub quo fides regnat? Sub quo triumphos agitat laureatos generoſa fortitudo? Tuis, Rex fortunatiſſime, auſpiciis Mamoram, & Larachium, indomitas ab ævo munitiones, & ſæpe noſtris armis eventu irrito tentatas, præſtantiſſimi duces glorioſe expugnarunt. Quis victricibus claſſibus Herculeum fretum, occiduum & orientale pelagus pyratarum infeſtationibus abſolvit? Fortiſſimus Philippus: cujus nunc fauſto Olyſipponem acceſſu Indiam eorum latrociniis penitus liberandam non vani augugures ominamur. Quis Mahometanam perfidiam, Hiſpaniæ jam nongentos annos fœde incubantem, nunc aperta defectione ſemper clandeſtinis inſidiis quaſſantem in Divinam, & Regiam Majeſtatem, Mauris Valentia, Betica, & tota Hiſpania depulſis, martio quodam

dam animi vigore exterminavit? Fidei defenſor integerrimus Philippus: in quam provinciam quinquaginta Reges a Pelagio ad tua vsque tempora omnes induſtriæ ac potentiæ ſuæ nervos intenderunt, quin viribus vel conſiliis perfecerint, quia tanta victoria a cœleſti Numine tuæ religioni ac felicitati ſervabatur. Quis fluctuantem inteſtinis diſſidiis Germaniam, theſauris profuſe erogatis, valentiſſimis copiis ſuppeditatis, & opportunis conſiliis olim & recens tranquillavit? Fortiſſimus, ac religioſiſſimus Philippus: qui nunc totus eſt in ea componenda, & digniſſimo Imperatori eligendo, qui fide incorrupta omnes ſupremi illius loci numeros expleat, ſubmittenda. Tu vacillantem Italiæ pacem, tu Belgio ab annis jam plurimis exulantem reddidiſti, & verius eidem, quam fortunæ Magnus Alexander, alas abſcidiſti, ne vnquam poſſit a tuis regnis per te ditiſſimis & pacatiſſimis avolare.

TVQVE adeo bona tibi ominare, fidei, & bonarum artium altrix Eborenſis Academia, quæ Regem excipis cultorum potius ingeniorum, quam corporum, aut vaſti Imperii

rii admiratorem. Te Sereniſſimus Henricus Cardinalitiis tunc inſignibus infulatus, Regiis poſtea velatus, inchoavit potius, quam ex ingentis animi deſtinatione abſolvit. Vixdum enim exacto regni ſui anno, & paucis menſibus vita defunctus eſt: pendentes relinquens noſtræ Academiæ, Collegii domicilii alumnorum Purificatæ Virginis, & tenuiorum ſcholaſticorum Xenodochii ſubſtructiones. Ideo fortaſſe ſuo illi conditorio pedem a cætero cadavere ſepeliendo ad Bethlehemicum cœnobium Olyſippone avulſum inferri juſſit, vt ſe tantum huc pedem intuliſſe, non omnino perfeciſſe Academiæ corpus teſtaretur. Reviviſcite, ſubſultate, Philippo gratificamini, ex ſepulcrali mauſuleo ſacroſancti Henrici cineres. (Nam mentem mihi citra dubium eſt, cœleſtis regni ſolium inſidere.) Ille tuis cœptis finem a te præſtitutum, obſcuris claritatem, imperfectis abſolutionem, cæmentis coronidem imponet. Sicut enim Sereniſſimus Henricus vita decedere feſtinavit, vt auguſtiſſimo Philippo parenti tuo, & tibi tunc recens in lucem edito regnum traderet; ita neceſſitatem impoſuit ſceptri, & vltimæ voluntatis ſuæ hæredibus hanc Academiam,

quam

quam ipſo regno priorem, & omnibus ſemper rebus habuit chariorem, ab oppugnatoribus protegendi, antiquas immunitates conſtabiliendi, nova beneficia largiendi.

NEC his ſe indignam Academia, aut tempore degenerem oſtendit. Si enim doctorum ſapientiam attendas, hinc per annos ſexaginta, ex quibus erecta fuit, a multis exquiſitiſſima in Dialecticam, in Metaphyſicam, in vniverſam Theologiam, & Sacram Scripturam commentaria in typos exierunt; & alii digniſſima foro volumina meditantur. Si auditorum mores inſpicias, ita ſunt ad modeſtiam circinati, vt hic in nullam offenſionem graviori cenſura dignam incurreris, quæ ferro amputanda, aut radicitus extirpanda videretur. Si aviditatem ſcientiæ, proventusque vberes conſideres, videas tot doctores, tot bonarum artium magiſtros, tot peritiſſimos Eccleſiarum paſtores, tot aptiſſimos magnis dignitatibus candidatos, quibus vna deeſt tui oris præſentia, tui roris ſuffuſio, clémentiſſima tui favoris adſpiratio.

HOC ſuo ſibi jure exigit noſtra Societas in

in trium inviĉtiſſimorum Luſitaniæ Regum, Ioannis III, Sebaſtiani, & Henrici, conclavi nata, ſub parentis tui patrocinio educata, & in tuo, Rex indulgentiſſime, gremio nunc feliciter adoleſcens; cui cum priora beneficia gratuito dederis, tibi debes poſteriora. Debes Sereniſſimæ, longiori vita digniſſimæ, tibique chariſſimæ, nomen alioqui an ſileam? Margaritæ Auſtriacæ, tuæ, o Iunior Philippe, quem vtinam te multo juniores videant ſeniorem, ac ſuperſtitem relinquant; tuæ, inquam, parenti, & ſimul noſtræ Societatis, cujus amorem tibi cum lacte primulo, ſuo Carolo, ſuo Ferdinando, ſuis Iſabellæ, ac Mariæ immulgebat. O cœlum qua nobis ægritudine præſens gaudium contaminaſti! Quid ſi intra hoc templum Margaritam videremus! cujus vel ſola memoria contabeſcimus, vel ſolo nomine recreamur. At videmus; in Catholico Rege, qui ſuam, & chariſſimæ vxoris tutelam nobis prætendit; in florentiſſimo Principe, cui nihil magis eſt cordi, atque in votis, quam ſanĉtiſſimam parentis animam gratis obſequiis demereri; in auguſtiſſima Infante, quæ totam matrem vultu ac pietate reddit. Sitis vtinam o ſpes,

o columen Hiſpaniæ, o amor Luſitaniæ, ſitis & ſanctæ ſimiles matri, & magno ſimiles patri. Tu vero, Regum Potentiſſime, ad Chriſtianæ fidei propugnationem, ad infidelium in Oriente & Occidente converſionem, ad hæreticorum vel conciliationem, vel internecionem, ad Catholicorum in Germania, in Gallia, in Anglia, in Hibernia præſidium, (nam etiam regna, quæ non poſſides armis, religione tenes) ad Hiſpaniæ amplitudinem, ad Luſitaniæ immortalitatem

Vive, tuos noſtris annis Deus augeat annos.

FINIS.

IN-

INDEX RERVM MEMORABILIVM,

QVÆ IN HIS REGVM LVSITANIÆ ANACEPHALÆOSIBVS, ET REGNI LVSITANICI DESCRIPTIONE CONTINENTVR.

Litera a. *Tomum primum indicat*; *litera* b. *ſecundum.*

A.

ACCVSATORES Agnetis a Caſtro & percuſſores quas pœnas Petro I. Regi dederint. a. 207
Æthiopiæ Abyſſinæ commercia aperiunt Luſitani. a. 444
In Africam quomodo fidem propagarint Luſitani. b. 236
De Africæ expeditione a Luſitanis conſultationes. a. 502
Quæ rationes deferendo eam ſuaderent. a. 503
Ergo urbes ceteræ præter maritimas Mauris relinquuntur. a. 504
Agricolæ ſunt nervus Reipublicæ. a. 136
Agueda fluvius Luſit. deſcribitur. b. 49
Albertus Auſtriacus Cardinalis Luſitaniæ præficitur pro Rege Philippo. a. 581
Ejus in obſidione Olyſipponenſi maturitas & prudentia. a. 585
Alcacerianam arcem arcte obſident Feſſani defendente acriter eam pro Luſitanis Eduardo Meneſio. a. 336
Ab ejus obſidione tandem diſcedit Feſſanus. a. 338
Alcobacienſis Monaſterii opes & frequentia. a. 44
Alexander IV. Pontifex Alphonſum III. ſacris interdicit. a. 118
Alexius Commenus Imp. Conſtantinopolitanus Principes Europæos Turcis prodidit. a. 14
Alexius Meneſes pædagogus fuit Regis Sebaſtiani, & poſtea Archiepiſcopus Goanus & deinde Bracharenſis. a. 512
Algarbiorum regnum quam ſit fertile, ferax, piſcoſum. b. 23
Algibarrotæ ſitus. a. 244
Almada oppidum deſcribitur. b. 331
Almerini habentur Comicia de re-

regni ſtatu poſt mortem Sebaſtiani. a. 567
Alphonſus I. Luſitaniæ Rex editus in lucem pedibus invicem cohærentibus. a. 12
Beneficio B. Virginis pedum integritatem recipit. a. 21
Adoleſcens militiam adoritur. a. 22
Ejus geſta contra Caſtellanos, quos variis præliis fregit. a. 23
Pacem Auguſtam capit, Conimbricam propugnat. a. 24
Aliæ ejus victoriæ & excurſiones. a. 25
Ei Chriſtus Dominus apparens Luſitana ſtemmata oſtendit. a. 26
In crucem Domini mire fuit affectus. a. ibid.
Mauris Orichienſi prælio ſuperatis Rex conſalutatur. a. 27
Scalabim expugnat. a. ibid.
Alcobaciæ cœnobium Ciſtercienſibus exſtruit. a. 28
Alias arces de Mauris capit. a. ibid.
Ei claſſis e Septemtrione in auxilium miſſa ad Mauros exſtirpandos. a. 29
Ejus ope Olyſipponem capit. a. ibid.
Cis & trans Tagum multa oppida Mauris eripit. a. 33
Ejus cum Rege Legionenſi diſſidium. a. 35
Capitur ab eo, ob ejus vulneratum crus impeditus. a. 36
Pactiones inter utrumque ineuntur. a. ibid.
Quare Alphonſus Rex poſtea equo vehi noluerit. a. ibid.
Hiſpalenſis Maurus ab eo funditur. a. 37
Angelorum auxilium ei adeſt prælio. a. ibid.
Filium Sancium regno deſtinat & inaugurat. a. 38
Centum & quinquaginta templa & cœnobia hinc inde erexit. a. 43
Ejus uxor & liberi. a. 44
Ejus forma & animi dotes. a. 45
Ejus ſanctitas & miracula. a. 46
Mors ejuſdem. a. ibid.
Ejus oſſa translata a Rege Emmanuele. a. ibid.
Alphonſi II. ſive Obeſi Regis natalis. a. 83
Ejus in juventute militaria facinora. a. ibid.
Ejus odium in fratres pluſquam fratrem deceret. a. 84
Tandem fratribus, poſt clades, cedere coactus. a. 85
Ejus auſpiciis Mauri Salacia pelluntur. a. 86
Duos Maurorum Reges fugat. a. 88
Illius pinguedo prægravis. a. ibid.
Ejus uxor & proles. a. ibid.
Illius mors & corporis lineamenta. a. 89
Prodit obviam Reliquiis Ss. Martyrum Franciſcanorum in Africa necatorum, dum Conimbricam deferuntur. a. 92
Alphonſus III. matrimonium init cum Mathilde Bononienſi. a. 115
Eligitur dux Cruce ſignatorum. a. ibid.
Illius reditus in Luſitaniam, & regni principia. a. 116
Ad regnum exornandum animum applicat. a. ibid.
Ejus inceſtæ nuptiæ vivente uxore legitima. a. 117
Interdicit ſacris eum Pontifex Alexander IV. a. 118
Ei datur Turdetania a Rege Caſtellæ interpoſitis conditionibus. a. 119

Scribit ſe Regem Turdetaniæ, & ejus aſſumit inſignia. a. 120.
Ejus geſta in Turdetania adverſus Mauros. a. ibid.
Ejus legitima proles quæ fuerit, quæ illegitima. a. 121.
Ejus ſtatura & mores. a. 122.
Ejus liberalitas & prudentia. a. ibid.
Laboravit in ſenio podagra. a. ibid.
Mors illius & ſepultura. a. ibid.
Alphonſus IV. cognomento Ferox quando & ubi editus. a. 185.
Nuptias init cum Beatrice Sancii IV. Caſtellæ Regis filia. a. ibid.
Eum conſiliarii regni a venatione ad regni curam tranſferunt. a. ibid.
Quæ regni initio geſſerit. a. 187.
Ejus ſimultates & injuſta cum fratre Sancio bella. a. ibid.
Cum eo tandem fœdus percuſſit. a. 189
Unde orta offenſio inter ipſum & Regem Caſtellæ. a. ibid.
Sed pax initur Summi Pontificis auctoritate. a. 190.
Mauris in Hiſpaniam irruentibus, cum Rege Caſtellæ ipſis occurrit. a. 191 & ſeq.
Eoſque apud Granatam fundit. a. 194
Victor in Luſitaniam redit. a. 198
Agnetem a Caſtro nurum immerito necari jubet. a. ibid.
Ejus uxor & liberi. a. 199
Ejus pietas, robur, & animi magnitudo. a. ibid.
Ejus in vita quid culpandum ſit. a. 200
Corporis illius lineamenta, obitus, & ſepulchrum. a. ibid.
Alphonſus V. quando, & ubi natus. a. 327
Petro curatori traditur. a. 328
In Petri cæſi vaſſalos quam benignus. a. 333
Caliſto Pontifici adverſus Turcas operam pollicetur. a. 334
In Africa Alcacer expugnat. a. 335
Suppetias mittit Luſitanis obſeſſis in acie Alcaceriana. a. 338
Rurſus in Africam expeditionem adornat. a. 339
Sed parum ea fuit felix. a. ibid.
Tertia ejuſdem in Africam expeditio. a. 340.
Eam antequam iniret, juſſit milites animis ab invicem diſſidentes, invicem reconciliari. a. ibid.
Arzilam expugnat. a. 341
Equum argenteum cum inſeſſore Deiparæ Virgini ad obtinendam victoriam vovet. a. 342
Filium ſedecim annorum equitem creat. a. ibid.
Tingim Africæ urbem ingrediens cur ſit lacrymatus. a. 343
Ejus in bellis celeritas. a. 344
Ejus proles. a. ibid.
Ejus uxoris mors. a. 345
Ejus ſecunda uxor. a. ibid.
In prælio apud Taurum ſuccumbit. a. ibid.
In Galliam quæſitum auxilia proficiſcitur. a. 346
Hieroſolymam peregrinari ſta-

ſtatuit, ſed a ſuis diſſuaſus in Luſitaniam redit. a. 346
Joannes filius in patris abſentia imperans, imperium ei reddidit. a. ibid.
Cum Caſtellanis pacem init, melancholia conſumptus demoritur. a. 347
Ejus forma & lineamenta, dotes animi & corporis. a. 348
Bibliothecam inſtruxit, Muſices amator, & fidei propugnator fuit. a. ibid.
Ejus in pauperes beneficentia & largitas, præſertim in captivos. a. ibid.
Oſſa patrui ſui Fernandi multæ pecuniæ prætulit. a. 349
Hydraulicum tympanum cur nummis inſculpſerit. a. ibid.
Alphonſus VI. Rex Hiſpaniæ ob munificentiam dictus Rex pertuſa manu. a. 10
Alphonſus VII. Hiſpaniæ Rex patrem habuit Raymundum comitem. a. 3
Alphonſus Albuquercius Luſitan. dux expugnat Goam, Armuziam, Malacam. a. 443
Alphonſus Caſtelbrancus Epiſcopus Conimbricenſis D. Eliſabethæ argenteum ſarcophagum donat. a. 178
Alphonſus a Caſtro Societatis Jeſu, Olyſipponenſis, in Moluccis ſerio rem Chriſtianam promovens a Barbaris capitur. b. 207
Variis tormentis afficitur. b. 208
Varie a Mauris vexatus & cæſus, tandem capite truncatur. b. ibid. & ſeq.
Ejus cadaver diu poſt mortem candidum repertum, & vindicta divina de ejus interfectoribus. b. 212
Alphonſus Paciecus Societatis Jeſu in Salſete a Barbaris obtruncatur. b. 221
Alvarus de Bacan pro Rege Catholico Philippum Strozium Italum ad Inſulas Tertias navali prælio fundit. a. 579
Alvarus Pires a Caſtro primus magiſter equitum in Luſitania. a. 234
D. Amadei vel Amatoris nobilitas. b. 253
Ordinem D. Franciſci ingreditur. b. 254
Eremiticam vitam ſectatur. b. ibid.
Ejus revelationes, & opinio de ejus ſanctitate. b. 255
Amazones inventæ apud flumen Maragnamum in America. a. 607
Ancilla Funocienſis Martyr. b. 177
Andreas Gualdamius Societ. Jeſu in inſula Mazua haſtarum ictibus confoditur. b. 223
Andreas Furtadus de Mendoza in India Cunhalem tyrannum capit. a. 604
Andreas a Spoleto Franciſcanus martyrium paſſus in Africa. b. 194
Angli pro pſeudorege Antonio in Galæciam appulſi funduntur. a. 584
Olyſipponem veniunt, ſed re infecta redeunt. a. ibid.
D. Antonium colens Cafer, a Mauris in Divi odium interficitur. b. 173
P. Antonius Criminalis Parmenſis Societat. Jeſu in Punicali oppido pro Chriſti nomine a Barbaris interfectus, omnium Societatis Martyrum primus. b. 200
Ejus caritas & ardor. b. 201
Antonius Dionyſius Societat. Jeſu Martyrio coronatur. b. 213

Antonius Franciſcus Societat. Jeſu in Salſetana peninſula a Brachmanibus in odium Chriſti interimitur. b. 221
D. Antonius de Padua Olyſipponenſis, e Canonico Regulari qua occaſione ad Franciſcanum inſtitutum tranſierit. a. 93
In Africam martyrii oppetendi deſiderio dum trajicit, valetudine renitente in Hiſpaniam remeare coactus eſt. a. ibid.
Ejus conciones ferventiſſimæ. a. 94
Patavii ſepultus eſt, & lingua ejus incorrupta reperta eſt poſt multos annos. a. ibid.
Eſt illuſtre Luſitanorum decus. b. 248
Ejus memoria Olyſippone recolitur exſtructo templo. b. 295
Antonius a Peſtana Dominicanus, martyrio a Barbaris in regno Sionis affectus. b. 197
Antonius, Prior Cratenſis, Ludovici Principis filius nothus, varia Olyſippone molitur. a. 576
Inde fugit læſus in Galliam a. 577
In Tertias Inſulas navigat in claſſe Gallorum. a. 580
Ejus factores ex inſulis exterminantur. a. 581
Cum claſſe Anglorum reditum tentat, ſed fruſtra. a. 583
Antonii Sylveriæ contra Turcas navalis expeditio & victoria ad Dium. a. 495
Quanti is a Franciſco I. Galliæ Rege factus. a. 496
Aquæ Luſitanæ unde ſint ſalubres. b. 36
Arces variæ hinc inde per Indiam ædificatæ ſub poteſtate Regis Emmanuelis. a. 442
Archiepiſcopatus Luſitaniæ tres ſunt, & ſingulorum proventus & reditus annui. b. 9
Ardinga cur a patre ſuffocata ſit. b. 314
Argillæ diverſa genera habet Luſitania. b. 70
Aridiora loca auriferaciora ſunt. b. 61
Arzilam expugnat in Mauritania Rex Alphonſus V. a. 341
In Aſia quomodo fidem diſſeminarint Luſitani. b. 238
Atarelfus ven. memor. Epiſcop. Compoſtellanus in pace quieſcit in Luſitania. b. 314
Attaidii prætoris Indiæ virtus & induſtria. a. 525
Auguſtinus a Roſario in India a Mauris in Chriſti odium occiſus eſt. b. 198
Aviti Bracharenſis epiſcopi elogium. b. 246
Aurum cur hodie Luſitani e ſuis fodinis non effodiant. b. 59
Avus flumen Luſitaniæ. b. 51

B.

BAlnea Luſitanica. b. 36
Bandani Martyres XVIII. b. 160
Bartholomæus a Martyribus inter Bracharenſes Epiſcopos doctrina & ſanctitate illuſtris. b. 245
Baſilius Epiſcopus Bracharenſis fuit Martyr. b. 104
Batalliæ templi amplitudo, & raritas operis. a. 248
B. Virgo an cum originali labe concepta. a. 615
Ejus templa illuſtriora in Luſitania enumerantur. b. 266
Eminet ante omnia templum dictum a Nazareth. b. ibid.
Vnde id primum ædificatum. b. 268

No-

Nominis ejus origo & imaginis antiquitas. b. ibid.
Item templum B. Virginis a Carquere, & aliud a Luce. b. 269 & ſeq.
Unde ambo originem ſumpſerint. b. ibid.
Arrabidæ domus origo, & religionis cauſa. b. 272
Item B. Virgo a Rupe, a Specula, a Merciana, a Promontorio, a Virtutibus, a Spineto. b. 273 & ſeq.
Item a Conceptione. b. 276
Item a Flore Roſæ, a Gladiolis, a Stella, a Pietate, a Beco, a Spelunca. b. ibid.
Item a Saraperte, & a Pyro. b. 278
Item a Ceiça, a quo erectum, & qua occaſione. b. 279
Origo hujus templi. b. 280
Item B. Virgo a Silvis, a Serra. b. 285 & ſeq.
A Ribeira, a Remediis, ab Hieruſalem, a Franqueira. b. 287 & ſeq.
B. Virgo Candida, a Præſentatione, a Lacuna, a Luce, & ejus origo. b. 289 & ſeq.
Beatrix Ferdinandi I. filia nubit Joanni Regi Caſtellæ viduo. a. 231
Beatricis Pereriæ ſanctitas. b. 258
Beatricis a Sylva virginis ſanctitas, & unde profecta. b. 263
Ordinem ipſa Conceptionis immaculatæ inſtituit. b. 264
Felix illius obitus. b. 265
Beirenſis Regio Luſitaniæ deſcribitur. b. 21
Benedictini Ordinis Martyres in Luſitania. b. 192
Benedictus Pontifex XII. mire lætatus ob victoriam Luſitanorum & Caſtellanorum de Mauris relatam. a. 197
Bracharenſis reliquiæ recenſentur. b. 315
Aliæ inde Compoſtellam delatæ. b. ibid.
Bracharenſes Præſules Sancti enumerantur. b. 245
Bracharenſis ſedes ab Apoſtolo Jacobo fundata primo. b. 92 & ſeq.
Brachmanes duo fideles a Brachmanibus infidelibus in Salſete in odium fidei enecantur. b. 222
Braſilia a Petro Alvaro Caprali detecta anno M. D. a. 442
Brigantiæ dux primus Alphonſus, Regis Joannis I. nothus filius, uxorem habuit Nonii Alvari Pererii filiam. a. 261.
Brigantiæ dux cur a Rege Joanne II. capite mulctatus. a. 378
Ejus frater in Caſtella, Luſitania profugus, moritur. a. 379
Brigantinæ familiæ nobilitas, jura, & dignitas. b. 357
Burgundia qua occaſione in duas partes diviſa. a. 7
Quibus utraque paruerit. a. ibid.

C.

CAdavus flumen Luſitaniæ. b. 52
Cafinenſis obſidio in Africa egregie a Luſitanis tolerata. a. 500
Carbunculos fert Luſitania. b. 62
Cardinales illuſtres Luſitani. b. 244
Canonicorum Regularium Martyres ex Luſitania. b. 192
In Capite Viridi quis modo ſit fidei proventus. b. 240
Caſtæ virginis oſſa in Luſitania miraculis clarent. b. 262

Caſ-

Caſtellanorum victoriæ de Mauris Marrochienſibus. a. 195
Catharinæ Reginæ Joannis III. uxoris viduæ vigilantia in arce Mazaganica propugnanda. a. 520
Ejus erga obſeſſos ſolicitudo. a. 522
Regno ſe abdicat. a. ibid.
Ejus ſanctimonia, & de ea teſtimonium Dom. Martini Navarri. b. 261
Item P. Michaelis Turriani, qui ei fuit a Confeſſionibus. b. ibid.
Cenſuræ Pontificiæ neglectus quantum malum attulerint Sancio I. Regi. a. 76
Et Legionenſibus. a. ibid.
Chriſtophorus Gama Luſitanus in Æthiopiam cum copiis mittitur. b. 183
Ejus victoriæ de Turcis in Abaſſia. b. 184
Capitur ab adverſariis. b. 185
Illius ſupplicia & tolerantia. b. ibid. & ſeq.
Ei caput abſcinditur. b. 188
Teſtimonia de ejus martyrio. b. ibid.
Multa & mira promittentibus Mauris quam generoſe reſponderit. b. 189
Ab Æthiopibus colitur ut verus Martyr. b. 191
Claſſis Septentrionalis Luſitanis ſuppetias tulit contra Mauros. a. 85
Claſſis ingens Turcica a Luſitanis in India profligata. a. 495
Coa amnis unde enaſcatur, & ubi ſe exoneret. b. 54
Cœnobii Conimbricenſis a ſancta Cruce opes. a. 43
In eo ſepultus Rex Alphonſus I. a 46
In Cœnobio a Populo quæ ſint reliquiæ. b. 316
Collares vallis deſcribitur. b. 33
Collegii Eborenſis Societ. Jeſu ſanctuarium quas reliquias ſervet. b. 307
Vide Ebora.
Columba virgo & martyr Conimbricæ requieſcit. b. 122
Comarcas Luſitanis quid ſint. b. 11
Comites a ſingulis Regibus creati in Luſitania recenſentur. a. 621 & ſeq.
Concilium Conſtantienſe Eugenius IV. Pontifex promovet. a. 270
Congi rex ad fidem Chriſtianam cum filiis tranſit. a. 381
Congenſis Regis legatio ad Philippum II. Regem Luſitaniæ & Summum Pontificem Paulum V. a. 605
Exceptus alter eorum Romæ honorifice expiravit, & alter Olyſippone. a 606
Conimbricenſes Reliquiæ deſcribuntur. b. 310 & 311
Conimbricenſis Academiæ amplitudo & reditus. a. 480
Conſtantia Petri I. Regis uxor immature demoritur. a. 205
Conſtantia prima S. Eliſabethæ filia Fernando Caſtellæ Regi elocatur, & præmature moriens maternis precibus Purgatorio igne evadit. a. 166
Corpora tria fœminarum ſanctarum, in Luſitania ante multos annos ſepulta, hoc ſæculo incorrupta reperta. a. 611
Corpus S. Eliſabethæ Reginæ Conimbricæ requieſcens, ante aliquot annos detectum integrum apparuit. b. 310
Coutos Luſitanis quid ſint. b. 10
In Crucem Domini veneratio Regis Eduardi I. a. 278

Ejus

Ejus parte in ſigno militari prælata Mauros ſternunt Luſitani. a. 194
Crux quotannis ante feſtum S. Thomæ Apoſt. ſanguine purpuraſcens inventa juxta Meliaporem in India. a. 475
Ex Cryſtallo plures aliæ fiunt gemmæ. b. 64
Ipſum in Luſitania reperitur. b. ibid.
Cucufas martyr Bracharenſis. b. 105
Cunhales tyrannus Indicus Goæ a prætore Indiæ capite plectitur. a. 604

D.

S. Damaſus Pontifex fuit Luſitanus. b. 242
Ejus elogium, geſta, & patria. b. ibid.
Ubi ſepultus requieſcat. b. 316
Deiparæ Cæſarauguſtanæ dictæ *del Pilar* cultus unde ortum habuerit. b. 90
Dionyſius Rex quando natus & quo menſe. a. 127
Humaniorum litterarum in pueritia fuit cultor. a. ibid.
Patri quo ætatis anno ſucceſſerit. a. 128
Mater cum eo imperare vult, ſed ipſe ei ſubeſſe detrectat. a. ibid.
Ejus cum Alphonſo fratre diſſidia. a. 129
Bellum cum Sancio Rege Caſtellæ gerit, & qua de cauſa. a. 130
Luſitani triremes a Caſtellanis captas recuperant. a. 131
Pacem cum Caſtellæ Rege componit. a. 132
Illius præclaræ virtutes. a. ibid.
Fidei fuit tenaciſſimus, & juſtitiæ amantiſſimus. a. ibid.
Sequeſter eligitur ad Reges Caſtellanum & Aragonium componendos. a. 133
Ejus in Aragoniam iter & comitatus. a. 134
Ejus liberalitas & munificentia regia. a. ibid.
Quam faverit agricolis. a. 136
Vectigalibus ſuos non gravavit, & plures utiles leges tulit. a. 137
Ejus memoria quomodo in Forenſibus judiciis adhuc vigeat. a. ibid.
Alia ejus opera & fundationes; Chriſti milites inſtituit, milites D. Jacobi a Caſtellanis ſeparavit. a. 138
Ejus conjux fuit S. Eliſabetha. a. ibid.
Ejus liberi, tum legitimi, tum illegitimi. a. ibid.
Bellum civile gerit cum Alphonſo filio. a. 139
Illius ſtatura, mors, teſtamentum, obitus. a. 140
Dii obſidio bis a Luſitanis contra Mauros tolerata. a. 497
Dominici a Turribus martyrium. b. 139
Dominicani Ordinis martyres in Luſitania, & extra eam, recenſentur. b. 196
Duces Luſitani a ſingulis Regibus creati recenſetur. a. 621 & ſeq.
Duodecim Luſitanorum facinus clariſſimum in Anglia. a. 250
Durius flumen deſcribitur. b. 50
Dynaſtæ aliquot veterum, dicti Reges. b. 99

E.

E.

EBoræ Romanis mœnibus temere everſis Fernandus I. alia molitur extrui. a. 233
Eborenſis Collegii amplitudo. a. 552
Academiæ fama & dignitas. a. 553
Vide Henricus Rex.
Eborenſes reliquiæ & monumenta ſancta. b. 307
Et martyres. b. ibid.
Eborenſis ſedes fit Archiepiſcopalis. a. 550
Eccleſiæ Viſenſis & Lamecenſis Epiſcopi fuere plures illuſtres. b. 247
Eduardus I. Rex Viſei natus eſt. a. 267
Quam læta ſibi ſubdito regno univerſi ſponderent. a. ibid.
Mathematicorum obſervationes in ſua inauguratione contemnit. a. 268
Ejus expeditio in Africam infeliciter ſuccedit. a. ibid.
Mittit legatos ad Concilium Conſtanc enſe. a. 270
Eorum in hoc Concilio auctoritas & induſtria. a. ibid.
Plurima hi a Concilii Patribus impetrant. a. 271
Ejus uxor & liberi. a. 272
Ejus filia Eleonora nubit Frederico III. Imp. a. ibid.
Aliæ ejus filiæ Catharina, & Joanna. a. 273
Ejus proles ſpuria. a. 274
Ejus ſtudium erga Philoſophiam. a. 275
Item equitandi peritia. a. 276
De re equeſtri librum edidit. a. ibid.
Ejus robur, illuſtria facinora, & facundia oratoria. a. 277
In viros doctos propenſio. a. ibid.
Ipſius erga Deum pietas. a. ibid.
Ejus obitus immaturus. a. 278
Uxori moriens adminiſtrationem regni teſtamento legavit. a. 279
Ejus forma & lineamenta. a. ibid.
Eduardi Meneſii in arce Alcaceriana tuenda conſtantia & fames. a. 336 & 337
Petita a Rege Luſitano ſubſidia. a. ibid.
Eduardi nothi filii Joan. III. dotes. a. 506.
Egas Moniſius fuit Alphonſi I. Regis pædagogus. a. 12. & 21
Ejus ſtrenuitas ac pietas. a. 22
Ejus fides. a. 23
Eleonora Eduardi I. filia nubit Frederico III. Imp. a. 272
Ex iis natus Maximilianus I. Imp. a. 273
Eleonora uxor Eduardi I. regni adminiſtratione, quam ei maritus moriens crediderat, a proceribus deturbatur. a. 327
Ejus inde dolor & mors a. 328
Eleonoræ Telles Fernandi I. uxoris ſuſpicioſa cum Joan. Fernando Anderio commercia. a. 227
S. Eleutherius hernioſis ſuccurrit invocatus Eboræ. b. 308
Eliæ monachi martyrium Cordubæ. b. 123
Eleus monachus Benedictinus Luſitanus eſt inter Martyres Cordubenſes interfectus. b. 192
S. Eliſabethæ parentes. a. 149
Quomodo & quo die in lucem edita. a. ibid.
Vn-

Vnde illi nomen inditum. a. 150
Vbi nata pacem inter avum & patrem confirmavit. a. ibid.
Præclara virtutis indicia dat in infantia. a. 151
A multis procis petita Dionyſio Regi Luſitaniæ deſpondetur. a. ibid.
Deducitur in Luſitaniam. a. 153
Ejus nuptiæ Trancoſii celebrantur. a. ibid.
Tempus ad pia opera & preces diſpoſuit. a. 154
Ejus abſtinentia mira. a. 155
Aquam bis in vinum commutavit. a. 156
Ejus largitas in pauperes & hoſpites. a. ibid.
A cancro feminam, ab ictu virum ſanat. a. 157
Nummos in roſas vertit; atque inde roſas ſinu geſtans pingitur. a. 158
Maritum ut fratri Alphonſo reconciliarit. a. 159
Pacis conciliandæ quam fuerit ſtudioſa. a. 160
Pacem quoque compoſuit inter Jacob. Arag. & Fernandum Caſtellæ reges; item inter maritum ſuum & Ferdinandum. a. 161
Sæpe filium ſuum Alphonſum patri pacificavit. a. ibid.
Falſo apud maritum accuſata, quod filio contra patrem faveret, abit in exilium. a. 162
Quam bene affecta erga ſpurios mariti liberos. a. 164
Ejus famam denigrans Sycophanta in calcaria fornace pœnas luit. a. 165
Filiam defunctam a pœnis inferni liberat. a. 167
Communium operum fuit fautrix egregia. a. ibid.
Ab aliis inchoata, ad exitum perducebat. a. ibid.
Brephotrophium Scalabitanum perficit, & quam pueros in eo curavit. a. 168
D. Claræ cœnobium Conimbricæ exſtruit. a. 169
Amor ejus in maritum ejus. a. 170
Quid egerit in ejus obitu. a. ibid.
D. Claræ inſtitutum vidua jam complectitur, non tamen emiſſis votis. a. 171
Compoſtellam peregrinans abit, & quæ ibi donaria offerat. a. ibid.
Sua omnia in ſacram ſupellectilem convertit. a. 172
Ingens ſaxum tactu elevavit. a. 173
Periculis ſe offert, ut Caſtellæ & Luſitan. Reges componat. a. ibid.
Moritur, & ejus corporis integritas. a. 174
De ea ſacrificandi poteſtatem fecere Leo X. & Paul. IV. a 175
Ejus forma. a. 176
Pauli V. juſſu diligentius in ejus vitam & miracula inquiſitum; & a quibus id præſtitum. a. 176.
Nuper recluſo mauſolæo corpus ejus integrum apparuit. a. 177
Epiſcopus Conimbricenſ. argenteum ei ſepulchrum donat. a. 178
Ejuſdem præſulis larga pietas in D. Eliſabetham. a. 179
Ea S. Irenes corpus videre volente, Tagus fluvius diviſus eſt. a. 180
Eliſabethæ Hungaræ pietas & liberalitas in pauperes. a. 150
Emmanuel Rex nepos fuit Alphon-

phonſi IV. ex Ferdinando fratre, & Joannis II. levir., a. 437
Ubi & quando natus. a. 438
Unde nominatus Emmanuel. a. ibid.
Regnum adit. a. ibid.
Brigantinæ domus hæredibus omnia jura reſtituit. a. 439
Ejus inſigne fuit ſphæra mundi. a. ibid.
Navigationes in Indiam adornat. a. 440
Singulis annis claſſes eo deſtinat. a. 441
Arces ibi erectæ ejus auſpicio. a. 442
Ejus tituli ex navigationibus Æthiopia, Arabica, Perſica, Indica. a. 444
Templum D. Virginis a Bethlem ædificat, necnon cœnobium D. Hieronymi. a. ibid. & 445
Legationem & munera mittit poſt Indiam exploratam ad Leonem X. a. ibid.
Ejus res geſtæ in Africa. a. 447
Auxilia Venetis ſubmiſit contra Turcas. a. ibid.
Ob ejus pietatem Arzillæ victoriam egregiam ſui referunt. a. ibid.
Marrochii in portis ſuas Luſitani figunt haſtas. a. 448
Saphinum capit & omittit. a. ibid.
Sub eo Luſitanorum in Africa ditio ſe late extendit. a. 449
Octies in Africa obſeſſi Luſitani hoſtes repellunt. a. 450
Ejus filius ex Iſabella fit hæres Caſtellani imperii. a. 454
Secundæ ejus nuptiæ cum Maria Iſabellæ ſorore, & multa ex ea ſoboles. a. ibid.
Tertium ejus matrimonium cum Eleonora Caroli V. ſorore. a. 455
Ejus ſtatura & ſtudia. a. 456
Religioſos ſæpe inviſebat, & ſublevabat. a. 457
Ipſius in omnes, & omnium in ipſum amor. a. ibid.
Templa & cœnobia ab eo extructa. a. 458
Pontes erexit varios, & opera miſericordiæ varia inſtituit. a. 459
Remiſſionem voti caſtitatis ordinibus militaribus a Pontifice impetravit. a. 460
Judæos ad fidem Chriſti adduxit. a. ibid.
Regium jus reformavit. a. ibid.
Ejus felicitas, mors & ſepulchrum. a. 461
Emmanuel Fernandus Societ. Jeſu in Luſitania arenæ ſacculis contuſus occumbit. b. 204
Emmanuel de Sylva, Antonianas fovens partes, capite mulctatus. a. 582
Engratia virgo mortem obit pro Chriſto Cæſar-Auguſtæ una cum ſociis Luſitanis. b. 107
Aliæ ejus ſociæ. b. ibid.
Epiſcopatus Luſitanici recenſentur, & ſingulorum annui proventus. b. 9
Epiſcopos quatuor in Africa ſufficit Luſitania. b. 237
Equus argenteus ab Alphonſo Rege V. B. Virgini oblatus, ſed poſtea a loci Abbate fuſum & diſtractum argentum eſt. a. 342
Equus Julii Cæſaris ortus e Luſitania, cur magni ab eo exiſtimatus. b. 84 & 85
Equorum greges habet magnos regio Tranſtagana. b. 83
Equæ Luſitanæ cur a vento dicantur concipere. b. 84

Equitum ab Ala quæ fuerit origo, quis auctor. a. 38
Eremita quidam Alphonſo I. Regi victoriam de hoſtibus Mauris ſpondet. a. 25
Eremitæ ſancti, Luſitani. b. 251
Eremitæ S. Auguſtini quos Martyres in ditione Luſitana habuerint. b. 192
Ermimius mons in Luſitania. b. 30
Eſtremadura deſcribitur. b. 22
Evangelii ad Sinas penetratio quando cœperit. b. 239
Eugenius Lorvanienſis Abbas inſignis virtutibus in ſuo cœnobio ſepultus jacet. b. 313
Euphemia martyr Abobrigæ demoritur. b. 111
Fuit orta e Luſitania. b. 115
Ejus corpus furto ſublatum ſemper in eodem loco repertum. b. 116

F.

FŒcunditas humanæ ſobolis provinciæ Interamnenſis. b. 17
S. Felicis Scyllitani martyris reliquias Luſitania cuſtodit. b. 295
Feminæ ſanctitate inſignes Luſitanæ enumerantur. b. 262
Fernandus I. Rex quando natus, & quando regnum adierit. a. 219
Ei regnum adeunti omnia felicitatem ſpondebant. a. ibid.
Ejus ſpecies digna imperio. a. 220
Ejus animi & corporis dotes. a. ibid.
Ejus quæ fuerit largitas & juſtitia. a. 221
Leges condidit commodas. a. ibid.
Ejus levitas & inconſtantia. a. ibid.
Inconſulto Joannem fratrem trudit in carcerem. a. 222
A vero Pontifice nunc reſilit, nunc ei adhæret. a. ibid.
Temere ſuſcipit cum Caſtellano bellum, ſed ipſum interventu Pontificis ſopitur. a. 223
Impias nuptias init cum Eleonora Telles. a. 224
Quæ ex his nuptiis ſecuta mala. a. 225
Adverſus Caſtellanos Anglos accerſit. a. 227 & 230
Ejus inertia in cauſa fuit, ut hoſtes Luſitaniam invaderent. a. 228
Iterum Caſtellam bello adoritur. a. 230
Sed pacem componit meliori Caſtellanorum conditione. a. 231
Ejus forma. a. ibid.
Regnum ipſius inter pacem & bella fluctuavit. a. 232
Olyſipponem brevi muris cinxit, & Eboram. a. ibid. & 233
Creavit magiſtrum equitum & Mareſcalem in Luſitania. a. 234
Ejus mors Chriſtiano digna. a. 235
Fernandi Principis parentes, ortus, & morbi. a. 285
Ei recens nato cutis diſcedit. a. 286
Ejus in Deum pietas & caſtimonia. a. ibid.
In Ven. Euchariſtiam affectus. a. 287
Quam jejunia coleret, quam profuſus eſſet in pauperes, & opera pia. a. ibid.
Domeſticos quomodo ad pietatem efformaret. a. 288
Ejus facultates & profectio in Angliam. a. ibid.
A fratre Eduardo ad Africa-

canam mittitur expeditionem. a. 289
Ejus invaletudo in hac expeditione. a. 290
Ejus in oppugnanda Tingi ardor. a. ibid.
Tingitanos frequenti clade atterit. a. ibid.
In obſidem traditur Mauris cum novem ſociis pro Septæ redditione. a. 292
A Salabenſala excipitur. a. 294
Arzilam deportatur. a. ibid.
Ejus valetudo ægra & vitæ ratio. a. 295
Feſſam ducitur. a. 297
Ejus ad ſuos oratio in ærumnis. a. 298
In ergaſtulum detruditur. a. 299
Vincula ei injiciuntur, & ad Regis hortum colendum ducitur. a. 300
Ad purganda ſtabula compellitur ab Lazeraquio. a. ibid.
Se a ſociis laborantibus diſjungi minime patitur. a. 301
Ejus victus, veſtitus & carcer, uti & ſociorum. a. 302
Ejus dolor in morte Regis Eduardi fratris. a. 303
Nova in eum ſævitiæ argumenta Mauri oſtendunt. a. 304
Peſtem quomodo a ſe ſuiſque depulerit. a. 308
Pecunias ab eo poſcit Lazeraquius. a. ibid.
Vltimum ejus ergaſtulum. a. 309
Ad mortem ſe per menſes quindecim ut paraverit. a. ibid.
Ejus in carcere pietas, & in concaptivos pietas. a. 310
Quænam ejus eſſent vota. a. 311
Ejus valetudo admodum debilitatur. a. 312
Se ad extremum agonem parat. a. 313
Deiparæ Matris aſpectu recreatur. a. 314
Ex hac vita decedit. a. ibid.
De illo Lazeraquii Mauri teſtimonium. a. 316
Ejus patientia. a. ibid.
Juſſu Lazeraquii exenteratur. a. 317
Cadaver in urbis Feſſanæ porta ſuſpenditur. a. ibid.
Aves ejus corpus mortuum veneratæ. a. 318
Varia demortuus patravit miracula. a. ibid.
Corpus in Luſitaniam devectum. a. 319
Qua pompa exceptum. a. 320
Sepelitur Battalliæ. a. 321
Ejus ſocii quomodo exſtincti. a. 322
Ejus forma. a. ibid.
Fernandus Geneſius martyr in Africa. b. 138
Fernandi Pacieci Præfecti Seloriquenſis propugnaculi in Regem ſuum fides. a. 107
Ferri fodinæ Luſitanicæ. b. 61
Fidei Chriſtianæ diuturnitas in Luſitania. b. 121
Fidem Chriſtianam Luſitani in Africa variis locis propagarunt. b. 237
Item in Æthiopia Abyſſin. b. ibid.
Item in Aſia. b. 238
Fingenſes Martyres in Japonia ſex. b. 181
Fluvii Luſitaniæ unde aurum trahant. b. 60
Fons omnia ſorbens haud procul a Conimbrica. b. 37
Item alius morbo calculari remedium continens. b. 39

Fontes Interamnenſes celebrantur. b. 35
Franciſcani quinque fratres ex Luſitania in Africam trajiciunt, & martyrio Marrochii in Africa coronantur. a. 90
Cæleſtia in eorum morte prodigia. a. 91
Eorum reliquiæ Conimbricam devehuntur. a. 92. & b. 193
Rurſus alii quinque in Africa a Mauris interfecti. b. ibid.
Et alii ſeptem Septæ interfecti. b. 194
Et alii. b. ibid.
Franciſcus martyr Marrochienſis. b. 137
Franciſci Araneæ Societ. Jeſu martyrium deſcribitur. b. 220
Franciſci Georgii Maronitæ Societ. Jeſu genus, ſtudia, profectiones. b. 224
Æthiopicæ miſſioni deſtinatur. b. 225
Ejus miſſionis difficultas. b. ibid.
Mutato habitu navim conſcendit. b. 226
Ejus in oram maris Rubri profectio. b. 227
Cæditur a Saracenis. b. 228
Prodigia poſt mortem illius quæ apparuerint. b. 229
Franciſcus Lopeſius Soc. Jeſu a Mauris crudeliter poſt varia blandimenta necatur. b. 214
Franciſcus Maſcaregnas Ciaulum egregie contra Nizamalucum tuetur. a. 526
B. Franciſci Xaverii in Evangelii prædicatione labor & fructus. a. 473
Fructuoſus Abbas illuſtris ſanctitate, poſt mortem a multis colitur. b. 249
Illius cranium in Interamnenſi regione colitur. b. ibid.
Fructuoſus, unus de illuſtrib. Bracharenſis Eccleſiæ Epiſcopis. b. 245
Frumentum cur Luſitaniæ non ſufficiat. b. 13
Fuazius Ropinus Alphonſi I. Regis dux Gami Regem cum fratre capit. a. 40

G.

GAlli e Braſilia expulſi a Gaſpare de Soſa. a. 607
Gagatem lapidem fert Luſitania. b. 69
Gaſparis Berzæi per Armuziam fama. b. 143
Gaſpar & Jacobus martyres Japonii ab Ethnicis interficiuntur. b. 174
Geneværa martyr. b. 111
Georgii Amaralii Societ. Jeſu in Java cædes. b. 223
Georgii Cardinalis de Joanne II. Rege teſtimonium. a. 386
Georgii Fernandi Societ. Jeſu in Java martyrium. a. 223
Georgius Joannis II. Regis filius nothus Ducum Averienſium auctor. a. 380
Gillius ex Ordine Prædicatorio ſanctitate celebris. a. 122
Goam fruſtra obſidet Idalcan. a. 526
Gonſalvus ab Amarante illuſtris in Luſitania fuit Abbas. b. 249
Ejus ſepulchrum religione venerabile. b. 316
Gonſalvi Mendii a Maia vires, acta, victoriæ. a. 41
Moleimarus Maurus & Rex Tingitanus ab eo victi. a. 42
Gonſalvi Silveriæ Soc. Jeſu nobilitas, labores, zelus, cædes indigna ab rege Monomotapæ. b. 212

Gonſalvi Vaſæi ingenium, dum eſſet Maurus. b. 125
Ejus converſio. b. 127
Capitur a Mauris b. 128
Dire ab eiſdem excruciatur. b. 129
Ejus martyrii teſtes. b. 131
Gonſalvus Vaſquius primus in Luſitania Mareſcallus. a. 234
Guadianæ fluvii ortus, fluxus, raritas, tractus, utilitates. b. 40
Guodinus Epiſcopus Bracharenſis ſanctitate illuſtris. b. 245
Gyraldus Antiſtes Bracharenſis ſanctimonia vitæ inſignis. b. ibid.

H.

HAliboacem Rex Maurorum a Caſtellanis ad extremum diſcrimen redactus. a. 195
Helena de S. Antonio in Luſitania ſanctitate nobilis. b. 260
Henricus Comes Regum Luſitaniæ parens, Veſontione in Burgundia natus. a. 2
Variæ de ejus patria opiniones. a. ibid.
Ejus parentes & ſtirpes. a. ibid.
Fuit Roberti Ducis Burgundiæ nepos, & Regis Galliarum Roberti pronepos. a. 3
Patrem non habuit Hugonem, ſed Henricum. a. 5
Ejus amita Conſtantia nupta Alphonſo VI. Regi Hiſpaniæ. a. ibid.
Cauſa cur venerit in Hiſpaniam. a. 7
Ducit Theraſiam prædicti Alphonſi VI. filiam. a. 9
Ei in dotem datur Luſitania ſub nomine Comitatus. a. ibid.
Luſitaniam ut ordinaverit in ſpiritualibus & temporalibus. a. 10
Ejus geſta contra Mauros. a. 11
Ejus proles Alphonſus. a. ibid.
In B. Virginem mire affectus, ſub ejus tutela monaſterium Canonicis Regularibus ædificat. a. 13
Ejus in bellum ſacrum profectio. a. ibid.
Ejus geſta in Syria, & reditus in Luſitaniam. a. 14
Ejus obitus, & ſepultura Bracharæ & proles variæ. a. 15
Ejus ſtatura & lineamenta. a. 16
Luſitaniæ fines qui eſſent ſub eo. a. ibid.
Henricus filius Joannis I. a patre Dux Viſei creatur. a. 259
Fuit caſtiſſimus & Indicæ navigationis auctor. a. ibid.
Matheſeos fuit peritiſſimus. a. 260
Henricus I. Rex Luſitan. eo die natus quo mortuus, ejus parens fuit Rex Emmanuel. a. 545
Ejus pueritia & profectus in litteris. a. ibid.
Scripſit libellum homiliarum. a. 546.
Eccleſiaſticæ illius dignitates. a. ibid.
Fit Præſul Bracharenſis. a. 527
Epiſcopi munia exercebat per ſeipſum. a. 548
Illius in miniſtris deligendis prudentia. a. ibid.
Inquiſitor fidei generalis quam probe ſuo functus officio ſit. a. 549
Fit Archiepiſcopus Eborenſis. a. 550

Quo-

Quomodo ſuam diœceſin luſtraret. a. 551
Societatem Jeſu Eboram acceſit. a. ibid.
Ei dedit Collegium antea clericis deſtinatum. a. 552
Collegium Purificationis inſtituit, & Societati ſubmittit. a. 554
Item excipiendis pauperibus ſcholaſticis xenodochium conſtruit. a. ibid.
Reditibus amplificavit omnia fere Luſitanica Societatis Collegia. a. 555
Illius in Ciſtercienſes monachos beneficentia. a. 556
Franciſcanis de obſervantia egregie favet. a. 557
Fit Archiepiſcopus Olyſipponenſis, ut adeſſet Sebaſtiano Regi nepoti. a. ibid.
Fit regni gubernator. a. 558
Quam naviter & pie ipſum direxerit. a. ibid.
Sebaſtiano regnum tradens Eboram redit. a. 559
Societatis in domo agens religioſa obit exercitia. a. ibid.
Incenſo palatio ſolum crucifixum ſervare allaborat. a. 560
Paupertatem in ſe & aliis amabat. a. 561
Suum fraudabat genium, ut in alios eſſet largus. a. 562
Virginitatis fuit perpetuus cuſtos. a. ibid.
Pontificem quanto ſtudio coleret. a. 563
Sebaſtiani expeditionem ſæpe conatus eſt impedire. a. 564
Eo exſtincto Olyſipponem evocatur. a. ibid.
Inauguratur Rex. a. 565
Viduas ſublevat & captivos redimit. a. ibid.
De ejus nuptiis agitur. a. 568
Mors illius & ſepultura. a. ibid.
Ejus ſtatura. a. ibid.
Henricus Caſtellæ Rex Luſitaniam invadit, & Olyſipponem oppugnat. a. 228
Henrici cujuſdam Germani, in oppugnatione Olyſipponenſi interfecti, ſanctitas & miracula. a. 31. & b. 119 & 120
Salutaris palma in ejus tumulo enata. a. 32 & b. 120
Miracula ad ejus ſepulcrum. b. ibid.
Hieronymi de Avila martyrium apud Marrochienſes. b. 140
Hieronymus a Cruce Dominicanus martyr in regno Sionio. b. 196
Ejus oſſa poſt mortem ſuaviſſimum efflarunt odorem. b. 197
Hiſpanorum erga B. Virginem pietas. a. 614
Hoſtia Sacra Scalabitana unde primum coli cœpta, quas figuras proferat. b. 296 & ſeq.
Hyacinthi in Luſitania reperiuntur. b. 65

I.

S. Jacobum Apoſtolum vere in Hiſpaniam veniſſe, manifeſte probatur. b. 88
Quo tempore huc venerit. b. 92
Ei tempus fuit ut Hiſpaniam luſtraret. b. 93
Quo tempore eo venerit. b. 95
Ejus ibi diſcipuli. b. 97
D. Jacobus a Miraculis eſt imago miraculoſa, quæ non procul a Portu colitur. b. 319
Ja-

Jacobi Avellarii audacia ſingularis. a. 250
Jacobi Coelii, viſa ſacra hoſtia Scalabitana, converſio & ſolatium. b. 300
D. Jacobus intercifus Bracharæ requieſcit. b. 315
Jacobi Ducis Brigantini vires & geſta in Africa. a. 449
Jacobus Dux Viſenſis, Reginæ Luſitanæ frater, ob conjurationem a Rege Joanne II. interficitur. a. 379
Japones tres e Societ. Jeſu cruribus ſuffixi. b. 224
Japones duo martyres Firandi necati in odium fidei noſtræ. b. 175
Jaſpis Cetobricæ educitur. b. 68
Idalcan fruſtra Goam obſidens, victus abſcedit. a. 526
Jeſus a Familicano imago, qua occaſione coli cœpta. b. 319
Ignatius Azevedius cum aliis quadraginta & Societ. Jeſu, in itinere Braſilienſi interceptus a Calviniſtis Gallis, necatur. b. 215
Eos B. Tereſa in cœlum vidit abeuntes. b. 216
Imago crucifixi Scalabitani miraculoſa. b. 303
Imagines aliquot crucifixi Domini in Luſitania venerabiles. b. 317
Imprudentiæ & temeritatis ſingularis exemplum. b. 283
Indus B. Virginis ſectator & cultor a Mauro Hero interficitur in ejus odium. b. 173
Infans Mogorenſis ab avia veneno exſtinctus, in odium fidei ſanctæ. b. 160
Ejus poſt mortem vigor. b. 161 & ſeq.
Inſulæ ad Luſitanum regnum ſpectantes variæ. b. 11
Inſula S. Mariæ a Mauris capitur. a. 608
Item inſula Portus Sancti diripitur. a. ibid.
Interamnenſis regio deſcribitur. b. 15 & ſeq.
Interamnenſis ſeditio orta occaſione Reginæ Meſſiæ Lopeſiæ. a. 103
Integritas corporis S. Eliſabethæ Reginæ. a. 177
Joachimus Martyr Neſenſis in Japonia. b. 180
Joannæ Principis ortus, pulchritudo, nuptiarum repulſa prima. a. 394
Ejus affectus erga pietatem. a. 396
Acriter in ſe ipſa per pœnitentias deſævit. a. 399
Ingenioſe ſibi ſupplicia excogitat. a. 401
Regno præeſt, atque a patre in monaſterium concedendi copiam impetrat. a. 403
Migrare Averium ſtatuit, interim Odivellas abit. a. 405
Religioſam vitæ rationem init. a. 410
Humillima monaſterii obit miniſteria. a. 411
Conſanguinei & proceres eam a propoſito avocare conantur. a. 414
Morbo impeditur, ne religioſa vota emitteret. a. 415
Iter ejus religioſum Averio. a. 416
Nuptias reſpuit variorum Regum. a. 418
Mira ejus in morbo patientia; teſtamentum condit. a. 422
Parat ſe ad mortem. a. 423
Conſobrinum Georgium ad virtutem adhortatur, animum confeſſione expiat, & ſacra ſynaxi munit. a. 424

Ad mortis certamen religioſe ſe parat. a. 425
Sanctiſſime moritur, & defuncti corpus componitur. a. 427
Ejus dum cadaver effertur, mira accidunt: pompa funeris ejus deſcribitur. a. 430
Ejus forma. a. 431
Sanctimoniali cuidam deſperatam valetudinem reddit, veneno exſtincta creditur. a. ibid.

Joannes I. quando ortus, ejus parentes, educatio. a. 239
Creatur Magiſter militiæ Aviſienſis. a. ibid.
Ejus pietas erga Deum, & gratia erga populum. a. ibid.
Eleonora Telles Regina eum in vincula tradendum curat. a. 240
Ei necem molitur. a. ibid.
Joan. Anderium pugione cur confoderit. a. ibid.
Dictus defenſor patriæ. a. 241
Eligitur in Regem. a. 242
Bello ſe tuetur adverſus Joannem Caſtellæ Regem Luſitaniam bello invadere parantem. a. 243
Profligat ejus copias. a. 246
Regnum ei a Pontifice confirmatur. a. 247
Ducit Joannis Leceſtriæ Ducis filiam Philippam, & illius ope Caſtellanos attrivit. a. ibid.
Erigit templum D. Virgini in ipſo loco certaminis a Victoria denominatum. a. 248
Cur in Africam ad Septam expugnandam trajecerit. a. 252
Expeditionis hujus conſilium tacuit. a. 253
Septam expugnat. a. 254
Ejus filii in ea expeditione viros ſe exhibuere, & a patre propterea cohoneſtantur. a. ibid.
Ejus in divinam Euchariſtiam affectus & pietas. a. 255
Item in B. Virginem. a. 256
Aſſumptæ Virginis feſtum præcipua religione obſervabat. a. 257
Ejus extrema ægritudo & ſumma pietas. a. 258
Ejus obitus. a. ibid.
Omnium luctus ob ejus mortem. a. ibid.
Ejus uxor & filii. a. 259
Illius ſtatura & ſepulcrum. a. 261

Joannes II., cognomento Maximus Rex, quo die, & anno, & ubi genitus. a. 355
Ejus infantia. a. ibid.
Et optimi Regis forma. a. ibid.
Vxor ejus & filius Alphonſus brevis ævi. a. 356
Ejus prudentia & aliæ animi dotes. a. 356.
Vires & exercitamenta. a. ibid.
Robuſtos ſibi adiungebat. a. 357
Taurum gladio ſolus avertit. a. ibid.
Ejus in Dei matrem & quinque Chriſti plagas pietas. a. 358
Chriſti paſſionem quo affectu recoleret & celebraret. a. 359
Rem divinam quotidie audiebat. a. ibid.
Sacerdotem calceum ſibi induere tentantem graviter coarguit. a. 360
Sponſor & promotor fuit baptiſmi ſui chirurgi, natione Judæi. a. ibid.
Poſt obitum ejus, pœnitentiæ inſtrumenta in ſcrinio ejus

ejus reperta. a. ibid.
Quo in quemque eſſet animo ſtatim aperiebat. a. 361
Iracundiam quam frænaverit. a. ibid.
Equitem, cui iratus fuerat, quam comiter eadem die tractaverit. a. ibid.
A ſuis ut a filiis parens amabatur. a. 362
Omnium in eum reverentia. a. 363
Omnibus, nemo illi imperabat. a. ibid.
Damnum ſuo favore illatum, antequàm moreretur, reſarciit. a. 364
Capite damnatos cur mallet in exilium mitti. a. 365
Reum abſolvit, qui judicum corruptela diu in carcere fuerat. a. 366
Prætorem munerum amantem, etſi alias induſtrium, ſerio monuit. a. 367
Incorrupte contra ſe ferentes ſententiam præmio afficiebat. a. ibid.
Cum paria mortis ac vitæ eſſent ſuffragia, ad clementiorem partem inclinabat. a. 369
Legibus a ſe latis obediebat. a. ibid.
Ludi hoſtis aleatorium incendit. a. 370
Artifices & viduas in pretio habebat. a. ibid.
Equites quanti faveret. a. ibid.
Vera dicentes, etſi ſibi injucunda, aliis præferebat. a. ibid.
In altero codice ſuorum merita, in altero beneficia ſcribebat, abſentibus & non petentibus munia varia deſignabat, aliquid a ſe per deprecatores ægre ferebat exigi. a. 371 & ſeq.
Quemdam honore affecit, ut is haberet a quo pecuniam mutuaretur. a. 373
Quomodo riſum aliorum, quo alterius errorem ridebant, in laudem converterit. a. 374
Strenuis tantum ſe beneficia daturum ſignificabat. a. ibid.
Caroli Galliarum Regis de eo judicium. a. 375
Quam eſſet in egenos largus. a. ibid.
Ejus comitas & urbanitas. a. ibid.
Illius in exteros benignitas. a. 376
Multi in eum conſpirarunt. a. 377
Occulte Brigantiæ Ducem ſui officii commonefacit. a. ibid.
Emmanuelem Ducis Viſenſis fratrem, relicto ſpurio ſuo Georgio, in regni heredem cooptat. a. 380
Indicam navigationem procurat & apparat. a. 381
Addidit Guineæ dominationem ad priſcos Regum titulos, & inſignia regia reſtaurat. a. ibid.
Res in Africa ſub eo geſtæ. a. 382
Olyſipponenſe noſocomium & Eboræ aquæductus conſtruit. a. ibid.
Ejus ſtatura. a. 383
Sacramentis omnibus ante mortem munitur. a. ibid.
Epiſcopum Algarbienſem coarguit. a. ibid.
Iuvenilem intemperantiam deplorat. a. 384
Quam pie demortuus ſit. a. ibid.
Ejus ſymbolum fuit pelicanus cum inſcriptione: *Pro lege & pro grege.* a. 385

Dolor omnium in ejus obitu. a. ibid.
Ejus corpus diu poſt mortem integrum repertum. a. 386
Multi ad illius contactum ſanitati reſtituti. a. ibid.
Joanne III. Rege naſcente tempeſtas exorta quid portenderit. a. 467.
Quando regnum adierit. a. 467 & 468
Regiæ ejus dotes. a. ibid.
Ejus pietas in Deum. a. ibid.
Epiſcopos in regno & extra multos diſpoſuit. a. 469
Patriarchas ad Æthiopas miſit. a. ibid.
Ejus ſumptus in res divinas. a. ibid.
Ejus dolor ob hæretici ſacrilegi audaciam. a. 470
In filii & fratrum nece ejus animæquitas. a. 471
Inquiſitorum fidei tribunal primus inſtituit. a. ibid.
Sub illius imperio Evangelium late diſſeminatum. a. 472
Et actor ipſe præmiis & epiſtolis barbaros alliciebat. a. 473
Religioſæ diſciplinæ reſtaurationem quam curaverit. a. 476
Sumptibus in eam rem minime parcebat. a. ibid.
Societatem Jeſu quam amice complecteretur. a. 477
Collegia & domos ei varias erexit. a. 478
Ejus prudentia in eligendis magiſtratibus. a. ibid.
Monita aliorum libenter admittebat. a. 481
Ejus clementia, & in audiendis conviciis patientia. a. ibid.
Jus frequenter & cunctanter dicebat. a. 482
Feminam abſolvit, quæ maritum adulterum occiderat. a. ibid.
Ejus in pauperes liberalitas. a. 483
Magis popularium quam ſua damna dolebat. a. 484
Infamiæ notam vetuit furunculis inuri. a. ibid.
Crimina oblitterata nulli nocere volebat. a. 485
Religioſos ſtipe collata ſæpe juvit. a. 486
Benignitas ejus in illos qui vectigalia interciperent. a. 487
Pecuniam mutuam dat, ut Equitis indigentiam relevet. a. 489
Dicebat alios eſſe in aula, quibus Rex, alios qui Rege indigerent. a. 490
Honeſtum ſemper utili præferebat. a. 491
In exteras nationes ſuam beneficentiam extendit. a. 492
Arces & aquæductus multis locis exſtruxit. a. 493
Res ſub eo geſtæ in India. a. 494
Africanam expeditionem cur deferendam cenſeret. a. 502
Ejus uxor & liberi minime vitales. a. 505
Ejus ſtatura & forma, vere regia. a. 506
Ejus mors & tumulus. a. ibid.
Joannis Abbatis Lorvanienſis imprudentia. b. 283
Ejus mors. b. 285
Joannes Baptiſta Angienſis e Soc. Jeſu in Japonia Omuræ truncatus. b. 230
Joannes Caſtellanus Rex, Luſitaniam ad ſe pertinere dicens, eam bello ſibi ſubigere parat. a. 242
Ejus fuga. a. 246
Joannes Caſtellan. puer inſignis Chri-

Chriſti martyr a Turcis in Chriſti odium interfectus. b. 151 & ſeq.
Joannes a Deo egregius fautor & curator pauperum. b. 252
Joannes Emmanuel Eduardi I. filius nothus, educatio ejus, ætas & prudentia. a. 274
Concreditur ab Eduardo Nonio Alvario Pererio monacho. a. ibid.
Fit Epiſcopus, & conſiliarius Regis Alphonſi V. a. ibid.
Joannes Fernandus Anderius, qui regnante Eleonora Regina magnæ auctoritatis erat, a Joanne Magiſtro trucidatur. a. 240
Joannes Gallus martyr Marrochienſis. b. 138
Joannes Germanus, Colonia oriundus, martyr apud Turcas. b. 142
Joannis Maſcaregnæ virtus in tuenda arce Dienſi. a. 498
Joannem Meneſium cur Joannes II. Rex aulæ œconomum crearit. a. 370 & ſeq.
Joannes Nuneſius e Societ. Jeſu Patriarcha in Æthiopiam mittitur. b. 249
Joannes Perezius martyr a Turcis interemptus. b. 146
Cadaver ejus adverſo maris æſtu ad Luſitaniæ arcis portam propulſum eſt, uti & ſociorum ejus. b. 147
Joannes Rebellus martyr Luſitanus Ciauli in India Orientali, quam fuerit in fide tuenda acer & conſtans. b. 148
Quo mortis genere interfectus. b. 150
Joannes Scalabitanus inter illuſtres Epiſcopos Bracharenſes recenſetur. b. 247
Joannes Sobrinus Carmelita ab hoſtibus fidei veneno ſublatus fuit. a. 195
Joannes Soſa ſociet. Jeſu martyrio coronatur apud Braſilios. b. 203
Joannes Vaſæus martyrium in Africa obit. b. 132
Ejus in loquendo libertas. b. 133
Joannes XX. Pontifex, fuit Olyſipponenſis. b. 244
Joannes frater Fernandi I. Luſitani Regis pactam ſibi Reginæ ſororem eadem fallente interimit. a. 226
Ejus exilium. a. 227
Jordanes Japon cum uxore & duobus filiis conſtanter pro fide Chriſti obit. b. 178
Irene Virgo & martyr Luſitana. b. 122
Fuit Ordinis D. Benedicti. b. 192
Ejus ſepulchrum admirabile. a. 180 & b. 262
Iſmarus & alii quatuor Mauri Reges ſub Alphonſo I. Luſitaniam invadentes profligantur. a. 25
Judæis impunitas præteritorum conceditur, ſed irrito fructu. a. 603
Eorum cædes Olyſippone levi de cauſa exorta ſub Rege Emmanuele. a. 460
Julephus Chaldæus Bæticam infeſtat. a. 8
Julgados Luſitanis quid ſint. b. 10
Julia martyr Olyſipponenſis. b. 117
Juſta ſancta virgo in Luſitania. b. 262

L.

LArache oppidum in Africa in Luſitananos tranſit. a. 599
Lazeracquius inauditæ feritatis homo. a. 297 & 304

Ejus

Ejus artes doloſæ. a. 306 & ſeq.
Ejus interitus. a. 321
S. Leonardus pius ovium paſtor in Luſitania. b. 251
Leſſa fiumen Luſitanum deſcribitur. b. 51
Levitas mira Fernandi I. Regis in filiabus nuptui collocandis. a. 229
Lima unde oblivionis flumen dictum ſit. b. 52
Ipſum deſcribitur. b. ibid.
Linum Luſitaniæ laudatiſſimum. b. 22
Lorvanienſe Cœnobium olim ſanctitate floruit. b. 281
Ejuſdem reliquiæ. b. 312
S. Lucæ brachium Bracharæ aſſervatur. b. 316
Ludovicus Gonſalvius Camera ſociet. Jeſu præceptor fuit Sebaſtiani Regis a. 512
Diſſuadet ei bellum Africanum. a. 530
Ex aula recedit, pro alumno ſe affligit, cum eo Rex in gratiam redit. a. 531
Ludovicus Fajardus Turcas & piratas navali prælio fundit. a. 601
Ludovicus Mendezius ſociet. Jeſu in profectione Sinenſi ab infidelibus capite cæditur. b. 203
Luſitania an vocari poſſit Galliæ colonia. a. 11
Caſtellæ vectigalis nunquam fuit. a. 120
Ejus regnum, Sebaſtiano extincto, quinque competitores ſibi deberi aſſerebant. a. 566
Ipſum eſt a Summo Pontifice confirmatum. b. 2
Confirmatur id diplomate Alexandri III. b. ibid.
Ejus fines tum antiqui, tum moderni. b. 7 & ſeq.
Sex continet provincias ſeu regiones. b. 9
Ejus civitates octodecim. b. ibid.
Ejus oppida & conventus. b. 10
Ejus inſulæ. b. 11
Frumento indiget alieno. b. 12
Olim frumento abundabat. b. 13
Ejus provinciæ ſingulæ deſcribuntur. b. 14 & ſeq.
Antiqua locorum ejus nomina. b. 26
In ea conventus fuere juridici Romanorum. b. 27
Ejus montes deſcribuntur. b. 28
Ejus fontes. b. 35
Ejus thermæ & aquæ medicinales. b. 36
Ejus fluvii. b. 39
Ejus aurifodinæ. b. 57
Fert ſtannum, ferrum, plumbum. b. 61 & 62
Fert varias gemmas, & lapides. b. 62
Ejus ſalinæ. b. 73
Oleo abundat. b. 74
Generoſum fert vinum. b. 77
Mel profert ſuaviſſimum, & ubi. b. 79
Ejus armenta & pecudes. b. 81
Ejus piſces. b. 85
Quando ad fidem Chriſti ſit converſa. b. 88
De ejus martyribus, tum in ea, tum extra eam pro Chriſti fide necatis. b. 102
Ejus fidei diuturnitas. b. 121
Martyres ſæculo hoc necati deſcribuntur. b. 125
Recenſentur qui in India aliisque Luſitanorum provinciis

ciis ſanguinem fuderunt. b. 141
Item illius ſancti Prælati. b. 245
Item ſancti Religioſi. b. 248
Sanctitate quoque illuſtres feminæ. b. 255
Sanctæ Virgines. b. 262
B. Virginis delubra ſancta. b. 287
Miſericordiæ ſodalitium ei proprium eſt. b. 291
Reliquias Sanctorum quas habeat. b. 295
Luſitani videntur a Deo ad Mauros pellendos electi. b. 231
In eo munere Hiſpanis ſæpe auxiliares fuerunt. b. 232
Superſtitionem Mahometanam ipſa in Africa opprimunt. b. 233
Idem præſtant in India. b. ibid.
Eorum ditio in India. b. 234
Quantum Turcis damni intulerint. b. 235
Potiſſimus eorum quæſtus eſt fidei propagatio. b. 236
Eam in Africa, Æthiopia, & Aſia quomodo propagarint. b. ibid. & ſeq.
Eorum ad pietatem proclivitas. b. 241
Illorum zelus. b. 242
Suam deſerunt patriam, ut apud exteros divitias comparent. b. 13 & 14
Magna cura cur equis invigilent. b. 83
Eorum robur & fortitudo, b. 19
Eorum erga Reges ſuos amor & affectus. a. 106 & 107
Eorum in bello contra Caſtellanos pietas. a. 244
Eorum victoria. a. 246
Gratias Deo pro ea agunt. a. ibid.
Eorum in Granatenſes Mauros irruptio & ſtrages. a. 193
Eorum fides in tumultu bellico pro Rege ſuo novo Philippo. a. 586
Gaudio exultant audito Philippum II. Regem in Luſitaniam proficiſci ſtatuiſſe. b. 326
Luſitani arci Dienſi fuere pro muris dirutis. a. 498
In Africa caſu mirabili atteruntur. a. 501
Luſitani pauci multos Maurorum profligant ſub Rege Emmanuele. a. 451
Luſitanus quidam in Gallia ob rem bene geſtam fit Comes Abranchenſis. a. 252

M.

MAfalda uxor Alphonſi I. Regis Luſitaniæ quot ei pepererit proles. a. 44
Mafaldæ Sancii I. filiæ nuptiæ & ſanctitas. a. 68 & b. 259.
Ejus opera pia & memoria digna. a. 69
Ejus ſepulcrum & incorruptio. a. 70
Ejus miracula. a. 72
Quæ miracula contingerint in tumuli ejus apertione. a. ibid.
Malabares duo conjuges paſſi martyrium. b. 168
Ad Mamoram infeliciter pugnant Luſitani ſub Emmanuele. a. 452
Mamora expugnatur, & ipſa deſcribitur. a. 599 & ſeq.
D. Manſius primus fuit Eborenſium Epiſcopus & martyr. b. 100 & 105
Ejus Reliquiæ relevatæ. b. 106
Marchiones Luſitani a ſingulis Regibus creati recenſentur. a. 621 & ſeq.

Marchiones Villaregienſes præfecti fuere Septæ. a. 255
D. Marcus confeſſor diœceſis Bracharenſis. b. 246
Margarita Auſtr. uxor Phil. II. immature decedit. a. 612
Salmanticæ Societati Jeſu Collegium fundat. a. 614
Margaritæ a Clavibus feminæ conjugatæ ſanctitas. b. 258
Mariæ Duciſſæ Parmenſis ſanctitas. b. ibid.
Marina martyr obiit Amphilochiæ. b. 111
Maritima Luſitaniæ oleo etiam abundant. b. 74
Marmor laudatiſſimum fert Luſitania. b. 65
Marrochienſes Martyres ſeptem Anno Dom. M. D. LXXXV. qui fuerint, recenſentur. b. 136
Marrochienſium quinque Martyrum Franciſcanorum Reliquiæ Conimbricæ aſſervantur. b. 311
Martini a S. Maria ſanctitas. b. 272
Martini Freitas in Regem ſuum Sancium II. fides. a. 108
Martinus Martyr Sourenſis Archipresbyter in carcere exſpiravit. b. 124
Martinus, illuſtris Bracharenſium Epiſcopus. b. 245
Martini Vaſquii a Cunia generoſitas. a. 249
Martyres ſunt qui pro fide tutanda pugnantes occumbunt. b. 118
Martyres aliquot in Africa Anno M. D. LXXXV. b. 136 & a. 586 & ſeq.
Eorum Reliquiæ in Luſitaniam relatæ. a. 589
Martyres indigenæ maiori a nobis ſunt jure colendi. b. 102
Martyres Indi & aliis in locis barbaris nati aut occiſi recenſentur. b. 141 & ſeq.
Martyres multi in India ſub Rege Joanne III. a. 499
Martyres viginti Japones ex oppido Xaquinenſi. b. 176
Martyres ſexcenti Manarenſes apud Indos a Rege Jaſanapatanio in Chriſti odium necati. b. 154
Martyres Societ. Jeſu recenſentur Luſitani & in ditione Luſitanorum occiſi. b. 200
Mathematici Eduardi I. Inaugurationis diem inauſpicatum fore augurabantur. a. 268
Mathæus Præſul Olyſipponenſis proceres Septemtrionales in Luſitaniam claſſe appulſos hortatur, ut Mauros Salacienſes adorirentur. a. 85
Mauri Hiſpanienſes Hiſpania pelluntur univerſa. a. 602
Mauri ſub Sancio I. tripartito agmine in Luſitaniam irrumpunt. a. 61
Sed lue in caſtris exorta fugere in patrias ſedes coacti. a. 62
Poſtea lue in Luſitania graſſante, eam invadunt & multa oppida recuperant. a. 63
Salacia pelluntur ſub Rege Alphonſ. II. a. 86
Maxima Martyr Olyſipponenſis. b. 117
Mazaganicam arcem acriter Mauri oppugnant in Africa, defendente Roderico Soſa. a. 519 & ſeq.
Mel Luſitania habet ſuaviſſimum. b. 79
Ejus incuriam induxit ſaccarum. b. 80
Melchior Olyſipponenſis martyr Jaſanapatani. b. 195
Meſſia Lopezia Sancii II. uxor omnia in regno turbat. a. 101
Ejus nuptiæ irritæ a Pontifice declarantur. a. 102
A popularibus cuſtodiæ traditur. a. 103

Mi-

Miles dentem in fiſtulam pro globo immittit. a. 496
Minius fluvius Hiſpaniæ unde dictus, ejus deſcriptio. b. 53
Miraculum Scalabi circa SS. Euchariſtiam. b. 296
Fiunt ad id miraculum miri concurſus. b. 299
Viſiones mirabiles in illa hoſtia viſæ. b. 300
Miramolinus Rex Maurorum cum aliis tredecim Regibus ab Alphonſo I. & Sancio I. Regibus Luſitaniæ profligantur. a. 39 & 55
Moritur e vulnere in prœlio accepto. a. 42 & 43
Miſericordiæ ſodalitium in ſola Luſitania celebratum, ejus origo & inſtitutum, & opes. b. 291 & ſeq.
Mœnia Eborenſia exſtructa a Sertorio Romano. a. 233
Quam ea fuerint ſolida. b. 234 & ſeq.
Mogores quomodo & quando fidem Chriſti amplexi ſint. b. 240
Molares lapides dat Luſitania. b. 70
Moleimarus Maurus & Rex Tingitanus a Gonſalvo Mendio a Maia fuſi & victi. a. 42
Molucas domant Luſitani exſtructa arce Ternatenſi. a. 444
Molucenſes Martyres complures. b. 159
Monaſterium S. Hieronymi in Sintra deſcribitur. b. 31
Monomotapæ venæ auri argentique in Regis Luſitani jure, arcibus exſtructis, ſunt. a. 610
Montes Luſitaniæ deſcribuntur. b. 28
Morabiti ad Mamoram recuperandam inſania. a. 601
Mula Mafaldæ reginæ corpus ferens, ipſum cum loco reddidit, ſtatim diſrupta exſpiravit. a. 71
Mulieri Molucenſi quam deteſtandum fuerit Mahometis nomen; quam idcirco Mauri pugione confodiunt. b. 158
Munda fluvius deſcribitur. b. 47

N.

NAugazachienſes Martyres in Japonia ſex & viginti ſub Taicoſama in crucem acti. b. 181
Navalis victoria prima Luſitanorum relata de Mauris. a. 41
Nicolaus a Melo Luſitanus, apud Moſcovios igne enecatus, ex ordine D. Auguſtini. b. 199
Ejus cadaveri pepercere canes impaſti. b. ibid.
Nizamalucus Ciaulum fruſtra obſidens cum ignominia recedit. a. 527
Nonius Alvarus Pererius ad victoriam Algibarrotenſem permultum contulit. a. 248
Monaſticen poſtea profitetur. a. 249 & 274
Nam fit Carmelita. a. 449 & b. 252
Ejus affectus in Deiparam. b. 276
Nonius Riberius Societ. Jeſu in Molucis inſulis exſtinctus veneno. b. 202

O.

OBſidianus lapis in Luſitania reperitur. b. 63
Oleo quæ loca in Luſitania abundent. b. 74
Olei uſus ad divina fuit olim, & modo eſt. b. 76
Olyſipponis ſitus deſcribitur. b. 334
Olyſipponenſes agri fertilitas. b. 23
Olyſipponenſe incendium per Caſtel-

ſtellanos excitatum. a. 228
Olyſipponenſes Martyres. b. 117
Olyſipponenſia loca ſacra & ſancta recenſentur. b. 295 & ſeq.
D. Ovidius Epiſcop. Bracharenſis fuit martyr. b. 104
Bracharæ requieſcit. b. 315
Ozecarus fluvius deſcribitur. b. 48

P.

PAlma quædam miraculoſa ex Henrici Germani equitis tumulo enaſcens. a. 32
S. Pantaleonis reliquiæ in urbe Portuenſi requieſcunt. b. 317
Paſcua Luſitaniæ uberrima. b. 81
Patientia incredibilis Regis Sancii II. in exilio & ærumnis. a. 105
Paulus Azevedius martyr Franciſcanus apud Indos. b. 195
Pecora & armenta Luſitaniæ. b. 81
Pegmata artificioſa varia deſcribuntur, Philippo Regi Olyſippone excipiendo erecta a variis gentibus. b. 346 & ſeq.
Perſarum Rex legationem ad Philippum Regem mittit. a. 604
Perſia ab Eremitis S. Auguſtini in fide Chriſtiana excolitur. b. 240
Peſtis Olyſippone miraculo ceſſavit. b. 309
S. Petri Apoſtoli geſtorum breve compendium. b. 94
Petrus I. quando natus. a. 205
Ejus prima conjux Conſtantia. a. ibid.
Clandeſtine contrahit cum Agnete de Caſtro. a. 206
Ipſa de medio tollitur ſuaſu patris Petri. a. ibid. & ſeq.
Indignatus Petrus bellum patri infert, & in percuſſores Agnetis animadvertit. a. 207
Fuit rigidus & immitis. a. ibid.
Populum nullis tributis oppreſſit. a. 208
Ejus liberalitas. a. ibid.
Ejus convivia ad excipiendos nobiles. a. 209
Venatione & aucupio delectabatur. a. ibid.
Leges utiliſſimas ſanxit. a. ibid.
In ſævitiam aliquando deſcivit. a. 210
Inde ſuis factus exoſus. a. ibid. & 211
De ejus regno dictum commune. a. ibid.
Choreis & tubæ cantibus delectabatur. a. ibid.
Ejus perpetua pax in belli tumultibus. a. ibid.
Fuit in Petrum Aragoniæ Regem inhumanus. a. ibid.
Sibi & Agneti a Caſtro duo eximia ſepulcra parare juſſit. a. 212
Qua pompa hujus oſſa huc tranſtulerit. a. ibid.
Ejus filii, mors, ſtatura. a. 213
Mortuus ad vitam revocatur precibus S. Bartholomæi Apoſt. a. 214
Petrus Alphonſi ex Henrico Comite natus Ciſtercienſe inſtitutum amplexus eſt. a. 15 & 16
Ejus humilitas. a. ibid.
Petrus Eduardi I. frater in regni curatorem, & Regis pueri tutorem eligitur. a. 328
Ejus in regni adminiſtratione virtus ac fides. a. 329
Ex aula ſe ſubducit conſulto. a. 330
Æmuli eum apud Regem Alphonſum varie criminantur. a. ibid.
Suam Alphonſo innocentiam probare nititur. a. 331
Ejus facta æmuli ſiniſtre inter-

terpretantur. a. ibid.
In congreſſu indigne occiditur. a. 332
Ejus innocentiam tempus Alphonſo Regi prodidit. a. 333
Ejus ſepultura illuſtris. a. ibid. & 334
Petrus Berna Societ. Jeſu a Barbaris in India necatur. b. 219
Petrus primus Bracharenſis Epiſcopus a S. Jacobo præpoſitus. b. 97
Ejus martyrium. b. 98 & 104
Petrus Correa Societ. Jeſu in Braſilia a Barbaris ſagittis confoditur. b. 203
Petrus Diazius & Franciſc. Caſtrius de Societ. Jeſu ab Gallis Calviniſtis intercepti in mari ad inſulas Fortunatas variis modis enecantur. b. 217
Petri Navarri martyrium Marrochii. b. 140
D. Philippi Apoſtoli cranium aſſervatur in oppido, cui nomen Mons maior. b. 307
Philippus Burgundiæ Dux aurei velleris ordinem inſtituit. a. 260
Philippus II. Hiſpaniarum Rex Sebaſtiano Regi expeditionem Africanam diſſuadet, ſed fruſtra. a. 536
Legitimus fuit hæres Luſitaniæ, quia ex maiori Emmanuelis filia natus. a. 575
Mortuo Henrico patruo claſſem & exercitum inſtruit in Luſitaniam. a. ibid.
Olyſipponem per ſuos occupat. a. 577
Luſitaniam ingreditur. a. 578
Olyſipponem adit. a. ibid.
Multa ad regni utilitatem ſpectantia inſtituit. a. 579
Ejus ſtatura, & prudentia, ac pietas in Deum. a. 590
Quatuor ejus uxores, & liberi. a. 591
Mors quoque, & ſepultura magnifica. a. 592
Philippus III. Hiſpaniæ, & II. Luſitaniæ Rex, ubi & quando ortus. a. 597
Ejus morbi in pueritia. a. ibid.
Regnum adit. a. ibid.
Ejus integritas & cura juſtitiæ. a. 598
Antiquas Luſitaniæ leges inſtaurat. a. 609
Hibernis auxilia contra Anglos ſubmiſit. a. 610
Illius uxor & liberi. a. 612
Illius filia Anna Mauricia nupſit Ludovico XIII. Regi Galliæ. a. 613
A Summo Pontifice petit, ut Deipara Virgo ſine originali labe concepta teneatur. a. 615
Ejus ſtatura. a. 618
Quare ſtatuerit in Luſitaniam proficiſci. b. 325
Illius iter huc deſcribitur. b. 327
Eboræ quomodo exceptus. b. 328
Academiam inuiſit & honorat. b. 329
Diſputationes Academicæ coram eo inſtituuntur. b. ibid.
Almadenſes quomodo eum exceperint. b. 331
Olyſipponem invehitur. b. 340
Qua pompa ibi exceptus. b. 341
Quomodo in regiam ſit ingreſſus. b. 357
In omnes benignum ſe oſtendit toto illo quo Olyſippone manſit tempore. b. 360
Societas Jeſu quam ei comœdiam ſpectandam exhibuerit. b. 361
Sintram adit. b. 366
Comitia regni indicit. b. 368

In Caſtellam redit. b. 369
Philippus Princeps, hodie Rex, duxit Eliſabetham Borboniam. a. 613
Pii V. Pontificis illuſtre dictum. a. 562
Et ejuſdem de Henrico Cardinali teſtimonium. a. 569
Piſcarienſes plurimi a Mauris in odium fidei Chriſtianæ interfecti. b. 156 & 166
Piſces quales & ubi habeat Luſitania. b. 85
Plumbifodinæ Luſitanicæ. b. 62
Pons *de par Deos* ſuper Durium flumen a Mafalda Regina conſtructus. a. 69
Porcorum greges magnos habet Luſitania. b. 82
Portugallia unde dicta. a. 11
Potamii Epiſcopi Bracharenſis pœnitentia. b. 245
Præfectorum duorum in Luſitania fides incorrupta erga Regem Sancium exulem. a. 107
Priceros lapides in Luſitania reperiuntur. b. 62
Principes tres Martyres in inſula Ceilano. b. 155
Prorex Luſitaniæ a Philippo II. Rege conſtituitur. a. 610
Prudentius de Sandoval obiter perſtringitur. a. 6
Puer Jeſus in imagine miraculoſa colitur Eboræ. b. 305
Pueri ſemimauri in fide noſtra conſtantia. a. 587
Puer Hiſpanus Malabarica in ora egregie, ad Mahometanas ineptias ſuſcipiendas adhortantem cum repuliſſet, pro Chriſto mortem ſubiit. b. 170
Item alius matre Inda, patre Luſitano natus. b. 171
Pyrenæorum montium incendium. b. 57

Q.

QViteria Martyr a fratre apud Patrem accuſatur, a quo pro Chriſti fide interficitur. b. 112
Ejus in martyrio comites. b. ibid.
Ejus interfectores pœnas luunt. b. 113
Ipſa interfecta caput portat manibus præciſum. b. ibid.

R.

RAymundus Burgundius ducit Vrracam Alphonſi VI. Regis Hiſpani filiam. a. 8
Raymundi duo Alphonſo VI. Hiſpaniæ Regi contra Mauros ſuppetias ferunt. a. ibid.
Regum eſt tueri eos qui ad ſe velut ad aſylum confugiunt. a. 207
Reges bonis conſiliariis aures ſemper aperiant. a. 350
Reges Luſitaniæ ut inungerentur ſolemniter, conceſſit Pontifex Eugenius IV. a. 272
Reges Indi qui fidem Chriſtianam ſint amplexi. b. 238
Revocata martyr pro Chriſti nomine. b. 125
Reliquiæ inventæ Granatæ, & ſimul libri veteres, an. M. D. LXXXVIII. b. 91
Reliquiæ exterorum ſanctorum variæ in Luſitaniam delatæ. b. 308
Reliquiæ Sanctorum Olyſippone aſſervatæ. b. 296
S. Rochus Olyſippone colitur. b. ibid.
Rodericus Botus Martyr Luſitanus Armuziæ. b. 142
Rodericus Sancius Sancii I. filius illegitimus occubuit in prælio civili Luſitanorum. a. 75
Rodericus Soſa quam benigne a
Re-

Rege Joanne II. habitus a. 361 & 373
D. Romanus colitur in diœceſi Eborenſi. b. 305
S. Roſendii Præſulis ſanctitas & reſignatio. b. 248
Rudolphi Aquavivæ Societ. Jeſu nobilitas, virtus, labores, & cædes a barbaris in India. b. 219

S.

SAccarum induxit mellis incuriam. b. 80
Sacerdos Franciſcanus in ora Malabarica martyrium cum aliis compluribus ſubiit. b. 169
Sacrilegii ſupplicium. a. 245
Sadus flumen deſcribitur. b. 56
Sal plurimum in Luſitania invenitur. b. 73
Salabençala Fernandum Principem captum & obſidem auro perſoluto liberare detrectat. a. 296
Salſetani Martyres quare a Brachmanibus idololatris cæſi in peninſula Salſetana. b. 218
Sancia Sancii I. filia duo condidit cœnobia, ubi ſit ſepulta. a. 73
Sanctitate claret. b. 260
Sancius I. Luſitaniæ Rex a patre Alphonſo regno præficitur. a. 38 & 56
Muros Hiſpalenſes quatit. a. ibid. & 54
Ejus ortus, educatio, magiſtri, diſciplina militaris. a. 54
Ejus victoriæ vivo adhuc patre. a. ibid.
Saracenos ad Pacem Juliam & Scalabim duobus præliis fundit. a. 55
Rei agrariæ incumbit. a. 57
Architecturæ quam ſtrenue vacaverit. a. ibid.
Regnum ædificiis nobilitat. a. ibid.
Ordinem equitum S. Jacobi locupletat. a. ibid. & ſeq.
Claſſe Borealium adjutus Sylvenſem urbem Algarbiorum metropolim expugnat. a. 58
Multis infortuniis vexatur. a. 60
Ejus animoſitas. a. ibid.
Ejus tempore ſæviit fames & peſtis. a. 62
Cum Mauris neceſſitate compulſus inducias in quinquennium componit. a. 64
Bello cum Legionenſibus decertat. a. ibid.
Bellum ſacrum pecuniis promovit. a. 65
In Mauros bellum reparat. a. ibid.
Helvios expugnavit. a. 66
Ejus uxor & liberi, filiæ quinque, & proles illegitimæ. a. ibid.
Illius ſtatura, mores, virtutes. a. 75
Ejus clades ex neglectu cenſurarum Apoſtolicarum. a. 76
Ejus ætas & teſtamentum. a. 77
Quomodo animæ ſuæ proviſum eſſe voluerit. a. ibid.
Illius obitus, & ſepulcrum, ac beatitudinis argumentum. a. 78
Sancius II. Luſitaniæ Rex quando & ubi ortus. a. 99
Ejus valetudo in pueritia infirma fuit. a. ibid.
Geſtavit uſque ad pubertatem ex matris voto veſtem Canonicorum Regularium S. Auguſtini. a. ibid.
Ejus in regendo nimia remiſſio. a. 100
Vxorem inconſulto ducit. a. 101
Ejus uxor, dum aliquibus nimis favet, malorum magnorum cauſa eſt. a. ibid.

Nu-

Nuptias illius Pontifex irritas eſſe declarat. a. 102
Ejus in locum Alphonſus frater ſurrogatur. a. 104
Toleti exulat in ſanctitate mira vivens. a. 105
S. Lazaro devotus fuit, ejusque monitu mortis diem cognovit, & in hora mortis eum eſt intuitus. a. ibid.
Suorum in ipſum amor & ſtudium. a. 106
Ejus lineamenta & forma. a. 109
Nihil illi ad perfectionem defuit, quam conſiliarii prudentes. a. ibid.
Mauros fregit. a. ibid. & ſeq.
Vitæ illius ſpatium & ſepultura. a. 110
Saturninus Martyr pro Chriſto. b. 125
Scalabitani agri fertilitas. b. 22
Sceptro utuntur Reges Luſitanici. b. 46
Sciiptores antiqui quid de Luſitaniæ fertilitate ſenſerint. b. 24
Sebaſtianus Rex quando natus, qui ejus parentes, & unde illi nomen inditum. a. 511 & ſeq.
Ejus pædagogus & præceptor fuerunt viri inſignes. a. 512
Cerea in omne bonum ejus indoles. a. ibid.
Lethale crimen quam deteſtaretur. a. 513
Pudoris cuſtos erat integerrimus, & pudicitiæ vindex egregius. a. 514
Jejunium a pueritia coluit. a. 515
Pauperibus pedes abluit. a. ibid.
Confeſſionis & rei divinæ audiendæ ſtudium. a. ibid.
Erga Deiparam mire affectus erat. a. ibid.
Dynaſtam reprehendit Ven. Euchariſtiam pompatice ſtipantem. a. 516
In fide erat integerrimus. a. ibid.
Obſequium ejus in Rom. Pontificem. a. 517
Carpi neminem coram ſe patiebatur. a. 518
Exoticarum deliciarum oſor maximus erat. a. ibid.
Viduas ac pupillos ſerio curabat. a. 519
Regnum ei committitur ætâtis annum XIV. agenti. a. 522
Ejus libello quid contineretur ad regni gubernationem ſpectans. a. 523
Juſtitiam quomodo promoverit. a. ibid.
Societatis Jeſu plurima Collegia erexit. a. 524
Indiam meditatur. a. 529
Sed Henricus Patruus & Societatis Jeſu Religioſi ab eo conſilio eum avertunt. a. ibid.
Africam ſubjugare molitur magiſtro enixe diſſuadente. a. 530
Ejus prima in Africam expeditio & reditus præceptore revocante. a. 531
Cum magiſtro in gratiam redit. a. ibid.
Ei nuptiæ curantur, ſed fruſtra ipſo renitente. a. 532
Moleimum Marrochienſem regno reſtituere parat, invitis omnibus Luſitanis. a. 534
Ejus animus obſtinatus in ſuam & regni cladem. a. 536
In Africam ſolvens laborare commeatus cœpit pecunia. a. 537
Barbarorum multitudine oppeſſi Luſitani profligantur, Sebaſtiano inter mortuos reperto. a. 538
Ejus ſepultura & ſtatura. a. 540

Ejus virtus & dexteritas. a. ibid.
Falluntur, qui ſcribunt ei a Societatis Jeſu hominibus diſſuaſas nuptias, & Africanam expeditionem ſuaſam. a. 533
S. Sebaſtiani imago Olyſippone in communi lue ſudavit. b. 309
Senex quidam Bengalenſis ætatis centum & triginta annorum. a. 495
Senis cujuſdam numeroſa ſoboles ac ſtirps. b. 18
D. Senorinæ miracula & ſanctitas. b. 262
Septæ urbis in Africa ſitus. a. 253
Eam Luſitani expugnant. a. 254
Ei præfecti Marchiones Villaregienſes. a. 255
Ejus deditionem Luſitani Mauris pollicentur anguſtiis preſſi. a. 291
Ea demum iis redditur. a. 303
Septemdecim Luſitani plurimos Caſtellanos fundunt. a. 249
Sila obſtetrix martyrio coronatur. b. 114
Simon a Freitas Cetobricenſis martyr Marrochii. b. 138
Simon Gomezius pius ſutor Luſitanus multa prædixit. b. 252
Simon Vaſæus ſacerdos in inſulis Mauricis martyr. b. 158
Sinæ quando primum fidem Chriſtianam edocti. b. 239
Sintra mons Luſitaniæ deſcribitur. b. 30 & 366
Siſenandus martyr ex Pace Julia. b. 123
Societatis Jeſu protector fuit Joannes III. Rex. a. 477
Et Henricus Cardinal. a. 555
Sodalitium miſericordiæ ſub tutela B. Virginis inſtitutum, in ſola Luſitania celebratum eſt. b. 291
Initia illius & incrementa. b. 292
Sodalium illius inſtituta & benefacta. b. 293
Solis defectio prodigioſa anno 1199, & ejus effectus. a. 64
Sorores octo ejuſdem partus, martyrio coronatæ. b. 109
Soſæ Chichorri unde trahant originem. a. 121
Stanni fodinæ Luſitanicæ. b. 61
Sultanus Ægypti Luſitanos tota India pellere fruſtra molitur. a. 442
Sundani duo martyres. b. 162
Suſanna martyr Bracharenſis. b. 105
Silveſter Epiſcop. Bracharenſis martyr. b. ibid.

T.

Tagus ſe aperit D. Eliſabetha Regina ſepulcrum S. Irenes ſub aquis latens adorare volente. a 180 & b. 262
Tagi fons, curſus, amœnitas. b. 43
Celebritas ejus. b. 45
Aurifluus eſt. b. ibid.
Ejus piſces. b. 46
Tamaca Luſitaniæ fluvius. b. 55
Tareſia Sancii I. filia poſt conjugium monialis vitæ ſanctitate mirabili fuit, ejus corpus modo integrum repertum. a. 67 & b. 259
B. Tareſiæ pauperculæ miracula tria. b. 255
Opinio de illius ſanctitate. b. 257
Taurus mons montium omnium veluti fons. b. 29
Templi ad Araducam religio & reditus. a. 256
Theophilus martyr Luſitanus. b. 125
D. Theotonius illuſtris ſanctitate monachus in Luſitania. b. 249
Thermæ Luſitanicæ. b. 36

S. Thomæ Apoſtoli corpus repertum Meliapore & honoratum. a. 474
Thynnos habet Luſitania excellentes. b. 86
Tiberinus illuſtris Confeſſor Chriſti. b. 123
Tingim expugnat cum Luſitanis Fernandus princeps. a. 290
Tingitanis Rex Feſſanus & Lazeraquius præfectus ejus auxilio veniunt. a. 291
Expugnatur ab Alphonſo V. a. 343
Tingitani a cane periculi inſtantis a Mauris commonentur. a. 452
Torpetis Martyris breve elogium & vitæ ſynopſis. b. 101
S. Torquati corpus habet Vimaranum. b. 316
Tranſmontana regio Luſitana deſcribitur. b. 20
Tranſtaganæ regionis ubertas deſcribitur. b. 14
Penuria fontium laborat. b. 36
Triſtanus Attaidius martyr fuit in Africa. b. 134
Triſtanus Vaſæus a Vega Malacam egregie tuetur contra Acenos. a. 528
Triumphus deſcribitur quo Olyſipponenſes Regem ſuum Philippum II. excepere. b. 341 & ſeq.
Turdetania Luſitaniæ Regi a Rege Caſtellæ datur ſub certis conditionibus. a. 119
Turcici lapides Villæviciofæ eruuntur. b. 65

V.

Valdevez oppidum plurimos inſignes tum litteris, tum armis viros dedit. b. 19
P. Vaſcus ex familia D. Hieronymi in Luſitania aliquot ſuis condidit cœnobia. b. 250
Vaſcus Gama, in Indiam Orientalem profectus, quæ regna coronæ Luſitanicæ adjecerit. a. 440
Varia ejus geſta & navigationes. a. ibid.
Vectigal Romanis penſum ex Hiſpanicis aurifodinis. b. 59
Veriſſimus Martyr Olyſipponenſis. b. 117
Ejus & ſororum reliquiæ Olyſippone aſſervantur. b. 295
Victor Martyr Bracharenſis. b. 105
Victoria, quæ vulgo dicitur *de Salado*, quomodo obtenta. a. 191 & 196
Viginti tres Luſitani a Mauris necati in odium Chriſti. b. 162
Vina generoſa fert Luſitania. b. 77
Vincentius Alvarus e Societ. Jeſu Luſitanus in urbe Dabul a Mauris capite truncatur. b. 230
S. Vincentius Martyr Eborenſis. b. 107
Olyſippone requieſcit. b. 295
Virgines ſanctæ Luſitanæ recenſentur. b. 262
Vomurenſes in Japonia martyres tres. b. 177
Vouga fluvius Hiſpaniæ deſcribitur. b. 49

X.

Xarifes Africanus obſidionem Mazaganicam ſolvere cogitur, generoſe ſe tuentibus Luſitanis. a. 519

Z.

Zamorinus fruſtra Chale oppidum obſidet in India. a. 528

FINIS.

Errata notabiliora.

Pag. 16	lin. 4	habitatura	*lege*	habitura
24	lin. 14	filio		filo
62	lin. 8	bundat		abundat
64	lin. 10	aſpidis		jaſpidis
124	lin. 15	partitata		partita
164	lin. 10	firmiorim		firmiorem
197	*in n. marg.*	Hieronymus		Antonius
204	lin. 14	aque		atque
265	lin. 14	Examinis		Exanimis
284	lin. 1	numidis		numinis.
344	lin. 16	horam		oram